

Ion BARBU. Congresul de matematică de la București, 1956. (Fotogramă dintr-un film de 16 mm., executat de matematicianul Wilhelm Blaschke de la Universitatea din Erfurt.)

Coperta și prezentarea grafică
VICTOR MAȘEK

Ad lectorem humanissimum

Parva dicere magna discere sapientum nobilissimam esse artem recusabisne euharissime Lector ? Cum parva sapientum vel dictis, vel scriptis omnia prolixitatis *superent* montium caenmina [*lectio incerta*], nam infima quasi ab aliis audiri, altissima autem ab ipsis detonare erumpunt fulmina. [...]

(Dimitrie CANTEMIR — *(Compendiolum universae logices institutiones)*

Horbota de promoroace
E 'mpletită ca pe ace:
Firul gros și-un fir subțire,
Două ițe, patru fire.

Sărăciseră de tot
Pomii negri, ciot cu ciot,
Și cerșeau în vîntul mare
Îmblînzire și îndurare.[...]

(Tudor ARGHEZI — *Noapte de an*)

[...] Dragă Ilarie, desigur că tu faci ce vrei... Te rog însă să te gîndești bine. Cred că lăsînd din mîinile noastre această gazetă am pierdut cel mai puternic mijloc de propagandă și ne-am făcut vinovați de păcatul mare al unei epoce noi de zăpăceală care va domni în ziaristica noastră... Căci dacă tu nu vrei să mergem alături înainte, — eu încă mă trag la o parte și noul angajament cu „*Lupta*“ se va face fără noi, — cu oameni fără rost, adunați cum dă Dumnezeu... Iacă de ce te rog să cumpănești bine [...]

Octavian GOGA

Mercredi 6. III. '35

Cher Monsieur,

je regrette vivement de ne vous avoir pas rencontré. Toute ma journée de demain jeudi est prise, sauf la fin de l'après-midi (6—7 p. m.) où je serai sûrement chez moi. [...]

Valéry LARBAUD

MANUSCRIPTUM

3/1973 (12) ANUL IV

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Documentele comunicate, însoţite,
fără excepţie,
de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacţiei,
str. Fundaţiei nr. 4, sector I, Bucureşti,
telefoanele 50.32.90—50.23.10

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918"
Clişeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA SCÎNTEII"

SUMAR

SUMAR

SUMAR

MIRON COSTIN

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

«Și pentru credința sa ne-am și iscălit...»

MIRON COSTIN SAU *MIRON COSTÎN*? RĂSPUNSUL LA ACEASTĂ ÎNTREBARE îl poate da, în mod precis, numai propria semnătură a marelui nostru cronicar din secolul al XVII-lea (1633 — decembrie 1691).

În studiile și textele vechi, referitoare la Miron Costin, grafia numelui (prenumele nu ridică probleme) alternează între *Costin* și *Costîn*. Sextil Pușcariu (*Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1930, pp. 137—138) scrie consecvent Costîn, ceea ce corespunde chirilicului (Костън). La p. 139 a operei citate, Pușcariu reproduce, în facsimil, șase rînduri autografe ale lui Miron Costin și precizează: de pe «un document din 1688»; acestea sînt, la rîndul lor, o reproducere nu de pe originalul însuși (B. A. R. S. R., doc. 124, LXI), ci de pe albumul lui I. Bianu și N. Cartojan (*Pagini de veche literatură românească*, București, 1921, planșa 23). Datarea documentului «din 1688» trebuie completată: în «7196 mart 1» (= 1688).

În facsimilul publicat de Pușcariu, sfîrșitul semnăturii este înlocuit cu trei puncte de suspensie: *Cost...*; în original, literele finale există, dar sînt greu lizibile, din cauză că documentul a fost îndoit în dreptul lor.

Foarte clară este semnătura de pe documentul nr. 86/LXXII (B. A. R. S. R.): *Miron Costîn vel log[ofăt]* (vezi reproducerea din P. P. Panaitescu, *Miron Costin*, *Opere*, 1958, între pp. 16 și 17 și pe coperta volumului).

Copiștii cronicii lui Ion Neculce scriu întotdeauna numele *Costîn* (Костън), ceea ce a determinat pe academicianul Iorgu Iordan, editorul cronicii lui Neculce, să transcrie consecvent și exact: Costîn (ed. a II-a, 1959, pp. 45, 66, 86 ș. a., și în indice, p. 429; la fel, cu *î*, la toți Costineștii; la p. 3 și 4: Costin). Clare sînt și alte semnături ale cronicarului *Costîn*, din facsimilele publicate de subsemnatul (*Iscălituri de cărturari în documente*, în „*Revista istorică română*", IV (1934), pp. 294—296).

În foaia de titlu a *Letopisețului Moldovei de la Aaron Vodă încoace*, copiat, se pare, de Axinte Uricariul și datat: 6 iulie 1710, numele este scris *Miron Costinŭ vornicul* (B. A. R. S. R., ms. 2601, f. 157, reproducere de P. P. Panaitescu, în: Miron Costin, *Opere*, I, 1965, între pp. 14—15). Tot *Miron Costinŭ vornicul* este scris și în ms. 36 (facsimil în: N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, București, 1942, p. 158), precum și în *copiile* semnalate de Ioachim Crăciun și Aurora Ilieș (*Repertoriul manuscriselor de cronici interne sec. XV — XVIII privind istoria României*, București, 1963, pp. 58—80).

Prin urmare, iscăliturile autografe ale cronicarului și *Letopisețul* lui Neculce prezintă forma veche *Costîn*, în timp ce copiile din secolul al XVIII-lea ale operelor costiniene dau forma cu *i* sau cu *ŭ* (scurt): *Costinŭ*. Cînd autorul iscălește texte polone (istorice și scrisori), deci în alfabet latin, numele lui este scris Costyn (cu *y* și fără *u* scurt final), ceea ce pledează pentru lectura numelui *Costin* *.

Istoricii literari români care s-au ocupat de Miron Costin (N. Iorga, G. Pascu, N. Cartojan, Al. Piru, I. Lăudat ș. a.) au preferat forma *Costin* și cred că nu au greșit, adoptînd-o ca o formă modernă și curentă, încă din secolul al XVIII-lea.

Totuși, pentru interes paleografic și grafologic prezentăm acum — pe lîngă cele cunoscute și publicate mai dinainte de V. A. Urechia ** și alții — mai multe exemplare de semnături autografe și caracteristice ale lui Miron Costin. Documentele citate sînt din Biblioteca Academiei R. S. România (numărul latin indică pachetul):

— nr. 5/CCLXXXVI: *Miron Costîn vel vornic*, 7176 mai 4 (= 1667). Pentru o ceartă (proces) dintre Maria și Ghiorghi Stîrcea cu Costandin Macri, pîrcălabul, pentru satul Popeni din ținutul Dorohoiului.

— nr. 68/DCXCV: *Miron Costîn vel log[ofăt]*, 7189 noiembrie 1 (= 1680). Cristina, fata stolnicului Grama, împrumută cinci sute de lei «bătuți» de la doamna Anastasia, soția lui Duca Vodă. Nu îi dă banii la termen, dar îi dă în contul sumei satul Pietrișul, din ținutul Romanului.

— nr. 73/CCCIII (deteriorat): *Miron Costîn vel logofăt* [locul cu data este deteriorat], din vremea lui Duca Vodă. Postelnicul mare Costandin aduce la divan zapis «de nime silit, nici împresurat».

— nr. 124/LXI: *Miron Costîn vel logofăt*, 7196 mart 16 (= 1688). Ceartă între mai mulți răzeși și mănăstirea Deinesi (?) pentru un loc din Gura Răcătăului (jud. Bacău, la confluența Răcătăului cu Siretul). Miron Costin dă cîștig de cauză răzeșilor — și călugării mănăstirii se supun hotărîrii lui — pentru că a găsit, în documentele vechi, prezentate de Bucium, două răzături care năpăstuiau pe răzeși. Publicăm în întregime acest document:

«Adecă eu Ioan egumenul și cu tot săborul de la mănăstirea de la Deinesi, anume Stachie călugărul și Bântăș Vorlan și Gălerie Dăndachi și Nechifor și Veneamin și Ionichi ce au fost egumăn, facem știre că această scrisoari a noastră[-]i precum am vinit de ne-au întrebat de față înainte dumisali logofătului Miron, pentru o moșie din Gura Răcătăului, cu Apostul Braniște și Gheorghi s[i]n Ștefan și Alecsandru, ficiorul lui Vracniș, și Dumitru Braniști și Arsănii, ficiorul lui Vasili și Gavril Braniști, și

* Miron Costin, *Opere*. Ediție critică de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 10, nota 4 și pp. 331—332. Miron Costin, *Opere*, II, Ediție critică îngrijită de P. P. Panaitescu, București, 1965, p. XV, nota 1, și pp. 135 și 136 (E. P. L., colecția „Scriitori români").

** V. A. Urechia, *Miron Costin*, *Opere complete*, vol. I, București, 1886, pp. 782—789. Același, *Schițe de istoria literaturii române*, București, 1885, p. 232.

Ion Branişti şi alţi răzăşi ai lor pentru o a patra parte de loc de Răcătău, cari loc au cumpărat doamna Mărica, ctitoara a sfintii mănăstiri de la Vasili Bucium.

Deci vădzîndu noi o mărturie de la Epifani cari le-au fostu egumăn la Deinesi, scriindu pentru acel loc şi mărturisindu la moarte lui cum s-au pîrît el pentru acel loc şi ce-au rămas. Deci la mo[ar]t[e] lui văzîndu el că li s-au împresurat acel loc şi luîndu-s[e] neparte, au făcut la moarte lui mărturie cu mari blăstem şi cu afurisănii ca să i să de înnapoi locul giumătate din n-a patra parti făr[ă] curătură* ce scrie într-aci mărturie de la Epifan egumănul carile au fostu la Deinesi.

Deci şi noi călugării, carii scriu mai sus, vădzîndu ace mărturie scriindu cu blăstăm şi apoi şi mărturi sintu un călugăr bătrîn, anume Bontăş Vărlan, cum au apucat ţiindu aceşti oameni carii scriu mai sus ace a patra parte de loc ţiind-o în doă cu călugării, cîmp şi pădure.

Deci vădzîndu noi această mărturie scriindu blăstăm şi mărturisin[d] şi acest călugăr bătrîn cum au apucat ţiindu părinţii acestor omeni carii scriu mai sus ace a patra parte tot în gium[ă]tate cu călugării.

Deci şi noi < ne-am >** călugării ne-am aşedzat*** cu aceşti omeni carii scriu mai sus, dennainte dumisali logofătului Miron ca să-şi ţie şi ei moşie giumătati, precum au ţinut şi părinţii lor.

Drept aceaste pîră să nu să mai pîrască. Şi pentru credinţa sa ne-am şi iscălit şi ne-[am] pus şi degeteli ca să să ştie.

L[ea]t 7196 mart 16

Ioan egumenu monah	Stachie monah	Varlam Bontăş
Galer[gh]ie monah	Apostol sîn Enache	m-a[m] tîmplat aicea
	Savin m-am tîmplat	

[Neştiutorii de carte au pus degetul:] Galer<gh>ie monah, Varlam Bontăş şi Savin. »

Autograful lui Miron Costin, cu cerneală mai spălăcită:

«Şi s-au aflat şi zapisul lui Buciom ras în 2 locuri unde este scris *a patra parte*, precum mărturiseşte şi Epifanie egumenul la morte sa. S-au aflat împresurare Brănicheştilor.

Miron Costîn log[ofăt], înnainte noastră s-au aşăzat.»

Grămăticul de cancelarie a deformat unele nume proprii: Vorlan, Bontăş (Varlaam, Bantăş). *Buciom*, scris de Miron Costin, în textul documentului este *Bucium*. Numele lui Galerghie ar putea să fie *Galerie*, nume monahal. Logofătul *Costin* apare în document numai cu prenumele *Miron*, fiind o personalitate binecunoscută. Din contextul documentului reiese marele lui prestigiu şi încrederea ce o acordau oamenii hotărîrilor lui judecătoreşti juste. Rezoluţia finală a lui Miron Costin justifică atitudinea: descoperise un document fals, cu răzături în text.

Dan SIMONESCU

---

* *Curătură* — loc curăţit de pădure şi rădăcini, transformat în loc arabil pentru a fi folosit.
** semnele < > închid aici un text adăugat de scriitor (autor sau copist) în mod inutil.
*** *aşedzat* — sensul de « ne-am înţeles ».

PRIMUL CRONICAR UMANIST AL MOLDOVEI

ÎN LITERATURA VECHE ROMÂNEASCĂ ŞCOALA cronicarilor moldoveni a reprezentat un curent patriotic de luptători cu condeiul pentru drepturile la viaţă liberă ale poporului român şi în acelaşi timp o eliberare a limbii şi a stilului faţă de stilul bisericesc al cărţilor de cult. Între aceşti cronicari Miron Costin este poate cel mai reprezentativ; se poate spune că el a fost primul cronicar umanist al ţării noastre. Înaintea lui a scris Grigore Ureche vornicul Letopiseţul Moldovei cu un subiect restrîns numai la statul feudal al Moldovei, dar cu multe aluzii şi la românii din Ţara Românească şi din Transilvania, care sînt de acelaşi neam cu moldovenii, afirmînd originea lor romană. Cu Miron Costin, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, a început hotărît curentul umanist în istoriografia noastră, curent care se întemeia pe rînduiala lapidară a scrisului clasic, pe dragostea pentru frumos, pe conştiinţa originii neamului nostru şi a dreptului său la viaţă liberă.

Miron Costin era un boier dintr-o familie mai nouă; s-a născut în Moldova în 1633; tatăl său, Costin hatmanul, fusese nevoit, din cauza luptelor civile şi a războaielor din acea vreme, să-şi lase demnităţile şi moşiile şi murise fugar în Polonia. Fiul său al doilea, Miron, studiase în această ţară, unde iubirea de învăţătură era adînc înrădăcinată.

La vîrsta de 14 ani tînărul moldovean intră în colegiul de la Bar, nu prea departe de graniţele Moldovei şi îndată fu pus în faţa manualelor de limbă latinească, citind gramatica lui Alvara şi pe istoricii şi versificatorii romani şi greci. Dar dintre toţi autorii clasici i-au rămas mai mult în suflet Vieţile paralele ale grecului Plutarch, din vremea lui Traian, în care pe un ton măsurat erau povestite faptele eroice, greşelile şi meritele oamenilor mari ai antichităţii, atît greci cît şi romani, în cadrul vremii lor. Din această istorie biografică cronicarul moldovean a cules pentru istoria ţării lui pilde şi cugetări asupra vieţii istorice. În colegiul din Bar a învăţat Miron Costin versificaţia în limba polonă şi latină, mitologia şi filozofia lui Aristotel. Colegiul se afla într-o casă de piatră cu grădină de jur împrejur, profesorii erau polonezi, cei mai mulţi din ordinul iezuiţilor. Ei admirau pe romani şi învăţau pe elevii lor să citească, să vorbească, să scrie latineşte. Atunci, în mintea tînărului moldovean s-au deşteptat apropieri: luna-luna, homo-omul, caput-capul. Romanii, în faţa cărora se închinau cu smerenie profesorii lui, erau strămoşii noştri, ai celor care ştiau răspunde la întrebarea: ştii româneşte? (scis romanicae?). Gînduri multe, încă turburi, i-au trecut de pe atunci în minte, de cînd i s-a pus cartea în mînă şi a învăţat să citească literile latine. Din această vreme a păstrat şi pentru cronica lui cîteva amintiri. Atunci, mergînd la şcoală, a văzut năvălirea lăcustelor, « nuorul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc mi s-au luat soarele de desimea muştelor ce zbura mai sus».

În Polonia şi-a făcut învăţătura şi de ostaş, în diferite războaie, apoi, pe la 1652, s-a întors în Moldova, ţară pe care n-o mai văzuse din vremea copilăriei.

La Iaşi domnea Vasile Lupu, domn trufaş, iubitor de cultură, dar şi de fast şi de lux. Domnia lui cea lungă trăgea spre sfîrşit într-un tragic amurg de răscoale ale celor asupriţi, năvăliri prădalnice, trădări ale boierilor. Sub urmaşii lui Vasile Lupu, Miron Costin înaintează încet în rangurile obişnuite ale dregătoriilor moldoveneşti: mare sulger, mare paharnic, pîrcălab de Hotin, mare comis,

mare vornic, iar din 1675 ajunge mare logofăt, cea mai înaltă demnitate boierească a țării. În acest timp a luat parte la mai multe războaie și s-a distins ca diplomat în solii trimise în Polonia și în Țara Românească, însemnîndu-și în minte fapte și cugetări demne de a fi păstrate pentru știința cîrmuirii țării și a purtării oamenilor de seamă. Cînd și cînd mai avea răgaz să deschidă cărțile cu istorii din trecut, în limbă latinească, să însemne și el cîteva cuvinte pe margine. Se căsătorise cu Ileana Movilă, nepoată de fiu a lui Simion-Vodă Movilă, domn de scurtă vreme al Țării Românești și apoi al Moldovei. Avea 29 de ani cînd a fost trimis ca sol la regele Poloniei, la Cracovia, unde urcă pe malul Vistulei în castelul de Renaștere cu balcoane multe cu coloane subțiri și elegante. (Din tavan se vedeau în sala tronului figuri caricaturizate care se strîmbau la cei de jos.)

Cînd a ajuns mare vornic, demnitate pe care o păstrează timp de zece ani, Miron Costin se așează la Iași și cumpără acolo casele de pe Ulița Strîmbă, spre podul vechi de pe Bahlui, cu pivnițe și loc împrejur. Acolo, în vreme de răgaz, scria și versuri. Atunci a compus Viața lumii, una din primele lucrări versificate în limba românească, o încercare de a turna în clisa grea a limbii bătrînești frumusețea aeriană a versului. O face, după cum spune în introducere, ca să aducă dovada că și în românește se poate alcătui o astfel de scriere. Subiectul este deșertăciunea lumii, toate sînt trecătoare și se schimbă odată cu vremea. Acest subiect este împrumutat din literatura medievală și a Renașterii.

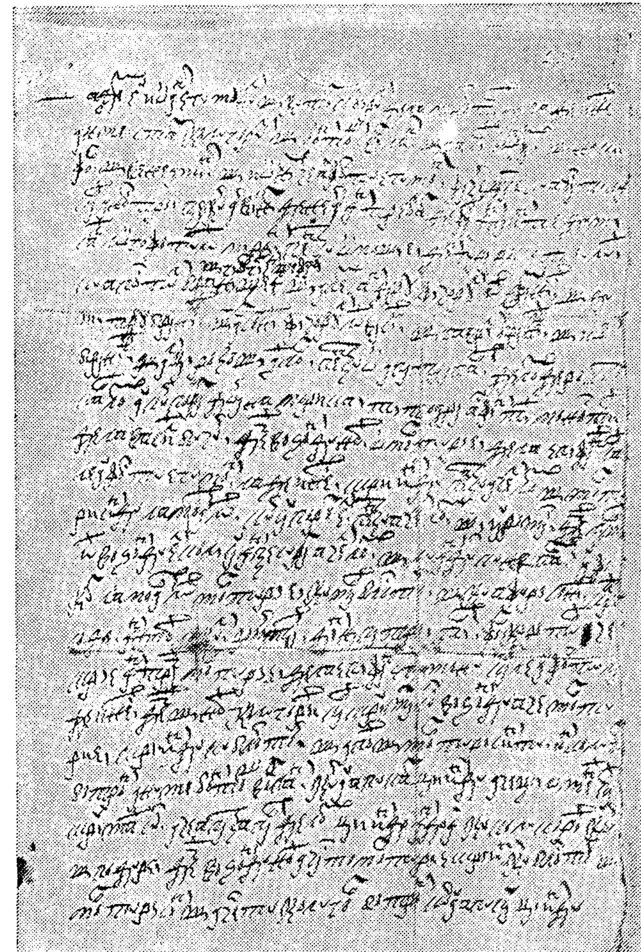
« Sub vreme stăm, cu vremea ne mutăm viața,
Îmblăm după a lumii 'nșelătoare față...
Paianjeni sînt anii și zilele noastre.»

Versul lui Miron Costin e de 13 silabe, imitat după versul epic polonez, dar cronicarul a scris și versuri mai săltărețe de inspirație populară:

« Că-i mai bună
Dimpreună
Viiața cea frățească
Decît rîca
Care strică
Oaste vitejească.»

Cam tot atunci a fost trimis Miron Costin ca sol la regele Poloniei, Ioan Sobieski, pentru a se pune capăt turburărilor de la granița celor două țări. Neputînd trece pe calea mai scurtă, el a luat-o prin Transilvania și de-acolo în Maramureș și a trecut Carpații Păduroși în Polonia. Pe drum s-a oprit în Maramureș și a văzut bătrînele sate românești clădite în lemn, a ascultat cuvînt în limba noastră și amintiri străvechi despre Dragoș, vînător de zimbri și despre Bogdan, descălecătorul Moldovei. Oamenii, la cererea lui, i-au arătat vechile hrisoave ale voievozilor celor de demult.

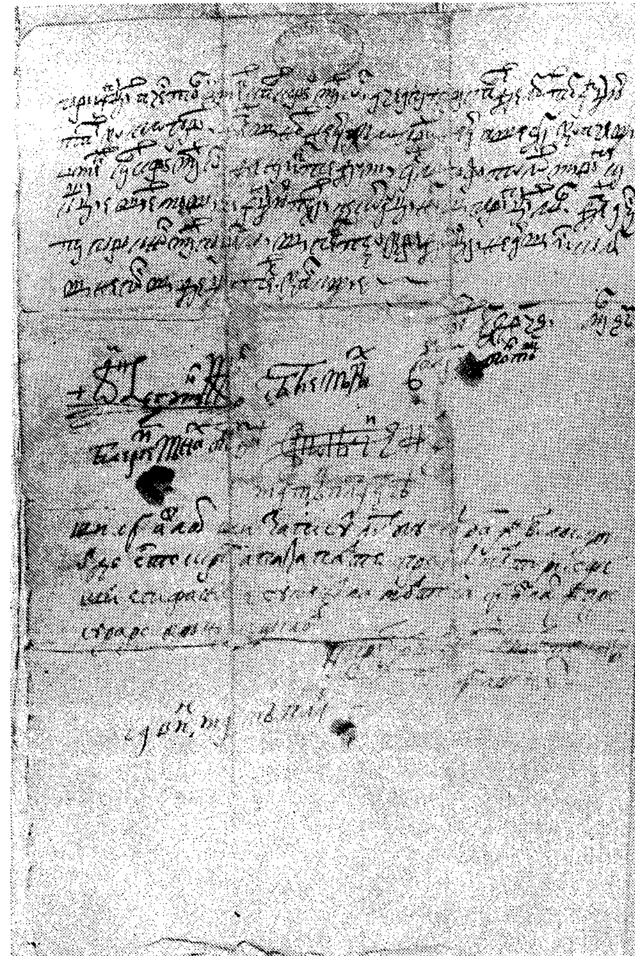
Regele Sobieski îl primi pe Miron Costin cu

multă cinste și-i făgădui să retragă oștile din cetățile Moldovei de nord. Boierul moldovean se împrieteni cu acest prilej cu mulți dintre fruntașii polonezi, minunîndu-i pe toți cu spiritul său ager și învățătura aleasă.

După întoarcerea din această solie, Miron Costin a putut să isprăvească Letopisețul Țării Moldovei, o lucrare mai mare, începută mai demult, scrisă cu întreruperi din cauza vieții lui ce trecea mereu

Miron Costin. Documentul nr. 124/LXI, recto și verso, cu semnătura cronicarului între alte semnături de boieri și divăniți.

de la carte la spadă. El continuă istoria Moldovei, de unde se oprise Grigore Ureche, din vremea lui Mihai-Viteazul și cuprinde numai 66 de ani din viața țării.

Cronica lui Miron Costin este însă deosebită de aceea a înaintașului său, mai întîi pentru că în mare parte este cronica celor trăite de autor, nu mai este o compilație, ci se bazează pe cele văzute sau povestite de boierii mai bătrîni. Miron Costin caută în istorie destinul omenirii. Cartea este amară, nu mai are avîntul războinic al lui Ureche, inspirat de vremile lui Ștefan cel Mare. El scrie într-o vreme de descurajare: « Vremile de acmu nu sînt în putere și nice un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturia că este sosită perirea. Zicem că de ar fi cutare și cutare, acmu ar fi într-alt chip, iară nu sînt vremile sub cîrma omului, ci bietul om sub vreme». Vinovați de decăderea și de neorînduiala țării, de răscoale și de fuga poporului sînt, după Miron Costin, cîrmuitorii, în primul rînd domnul. Adresîndu-se cititorilor și țării, el spune: « O, Moldovă, de ar fi domnii tăi care stăpînesc în tine toți înțelepții, încă n-ai pieri așa lesne. Ce domniile neștiutoare [de] rîndul tău și lacome sînt pricina peririi tale». Deși boier mare, el se apleacă cu înțelegere asupra suferințelor celor mulți și scrie cu mînie despre asuprirea lor: « Blăstemul săracilor nu cade pe copaci, cît de tîrziu».

El caută să fie un istoric imparțial, neținînd partea nimănui, « că nemică nu strică credința [încrederea] celor ce scriu letopisețele ca fățăria, cînd veghe voia unuia și coboară lucrul cu hula altuia».

Limba aleasă, portretele oamenilor în acțiune, descrierile de natură, cugetările filosofico-morale pe marginea faptelor fac din cronica lui Miron Costin o operă literară, care se ridică mult deasupra concepției medievale a cronicarilor. Compararea abstractului prin concret, pentru reliefarea faptelor istorice este adesea surprinzătoare: « Ce cum floarea și pomeții și toată verdeața pămîntului stau ofilite de brumă căzută peste vreme și apoi după lină căldură a soarelui vin iară la fire și la frumusețele sale împiedecate de răceala brumii, așa și țara[...] au venit fără zăbavă la firea sa și pînă la anul s-a împlut de tot bilșugul și s-au împlut de oameni...»

Iată și portretul pîrcălabului Ștefan: « Om de mirat în întregia lui de sfaturi și de înțelepciune, cît pe acele vremi de abia de era pămîntean de potriva lui [...] iar la statul trupului său era gîrbov, ghebos și la cap cucuiat, cît puteai zice că este adevărat Esop la chip.»

Scrierea pătrunde pe marginea faptelor, în viața boierimii, a curții domnești, presărată cu gîndurile pe care le trezește în mintea cronicarului vreo faptă sau vreun chip de om. Este o icoană a vechii Moldove, o evocare mai mult decît o povestire.

Ajungînd mare logofăt Miron Costin se bucura de mare faimă de învățat și de dregător politic, în țară cît și în străinătate.

Ioan Gninski, sol polonez, vizitează Moldova în 1677 și scrisese din vreme lui Miron Costin că se

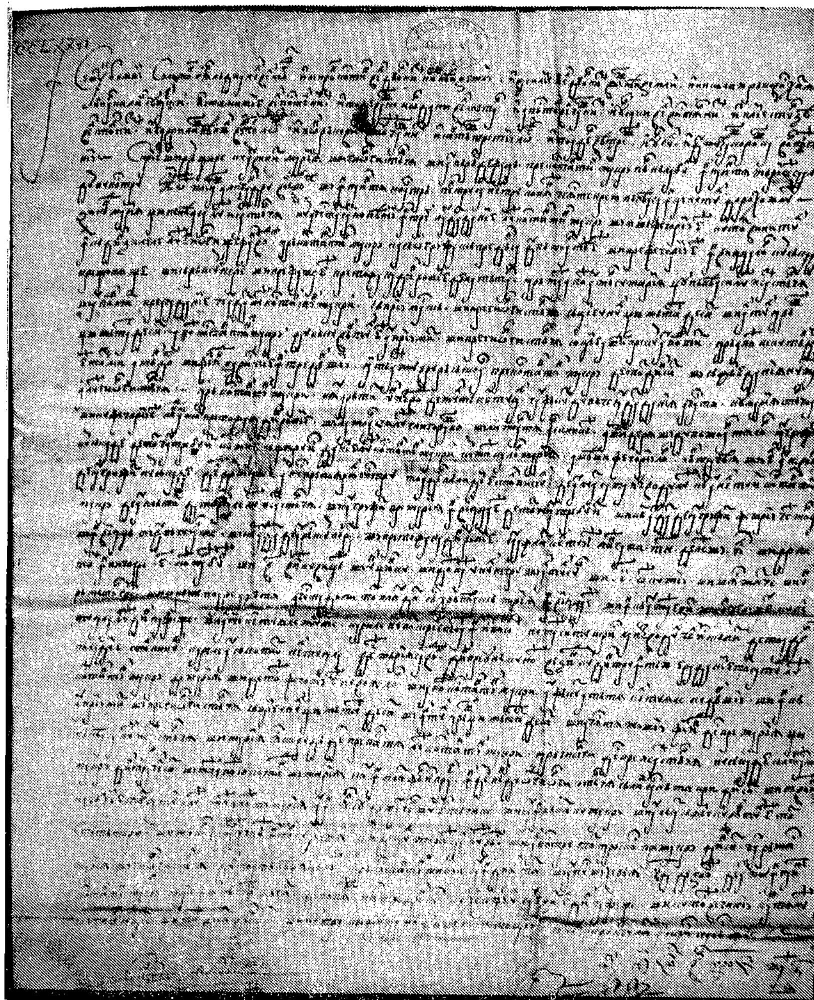
bucură să discute cu el, nu numai politică, ci și chestiuni erudite, adică istorie și *filozofie*. În raportul său asupra soliei el arată cum a fost primit la palatul din Iași de către domn și marele logofăt și ospătat la o masă joasă pe care erau așezate dulcețuri, mied și patru sticluțe de rachiu. Miron Costin primi atunci în dar de la sol două pahare de argint aurit și o solniță mare, olandeză, de bufet. Fiii lui Miron Costin ținură solului orații de drum bun, în limba latină. În raportul său solul arată că poporul moldovean se trage din romani, că aici au întemeiat orașe genovezii, amănunte dobîndite de la înțeleptul boier moldovean.

Lui Gninski îi dădu Miron Costin și o cronică a sa în limba polonă, destinată să facă cunoscută țara lui și originile poporului, oamenilor învățați din țara vecină. În această scriere polonă autorul proclamă unitatea poporului român și originea sa romană: « Numele cel mai adevărat [al poporului] român este de la întîiul descălecat din Traian, român, adică roman, acest nume l-a păstrat întotdeauna acest popor pînă astăzi, nume comun muntenilor, moldovenilor și ardelenilor [...] dovada cea mai vădită despre neamul și obîrșia acestui popor este limba lui, care nu e alta decît limba latinească, schimbată cu vremea, întocmai precum este limba italiană. »

Dar curînd Miron Costin a fost nevoit să schimbe din nou liniștea de scriitor cu viața turbure a oșteanului; e nevoit să ia parte alături de turci la asediul Vienii, cînd regele Sobieski a salvat capitala Habsburgilor. Cronicarul moldovean văzuse numai de departe lucind clopotnițele ascuțite ale orașului împărătesc. La întoarcerea în țară, Gheorghe Duca-Vodă și marele său logofăt Miron Costin căzură prinși în mîinile oastei poloneze. Cînd prizonierii fură prezentați regelui, acesta recunoscu pe Miron Costin, amintindu-și de soliile lui în Polonia și de scrisorile primite de la el. Sobieski găzdui pe cronicarul Moldovei într-un castel de vînătoare din Carpații Păduroși, la Dașov. Era un loc de odihnă între pădurile mari de brad, de unde porneau călări curtenii la vînătoare. Acolo mintea i s-a întors încet către trecut: figuri frumoase de legendă se perindau înaintea ochilor lui: Dragoș din Maramureș, vînător de zimbri, Negru vodă din Țara Românească. Se putea întoarce la cărțile pe care le iubise întotdeauna, pre cît e de adevărat că dragostea de carte e un popas de odihnă și întărire în scurgerea furtunoasă a vieții. Acolo a scris Miron Costin o *Istorie în versuri* în limba polonă despre originea românilor, dedicată regelui Ioan Sobieski, care începe așa: « Cînt patria înlăcrămată și pe bieții locuitori ai Moldovei». Aceștia sînt urmașii romanilor, împreună cu cei ce locuiesc în Țara Românească și în Transilvania, « peste tot Mureșul, în Hațeg, în jurul Bălgradului [Alba Iulia], în țara Oltului și în tot Maramureșul». Apoi se povestesc legendele și [se urmărește] descrierea naturii. Miron Costin închină un imn entuziast țării sale; el pune pe descălecători să urce pe Ceahlău, de unde se întind la picioarele lor frumusețile Moldovei.

În această carte, atît din punctul de vedere al conținutului, ca și din acela al formei, Miron Costin se dovedea a fi cu adevărat un cronicar umanist: el invocă zeitățile Olimpului clasic, care zburau deasupra Moldovei și compară limba românească cu cea latină subliniind asemănările de formă și de înțeles.

Întors în țară, în timpul domniei lui Constantin Cantemir, el scrie ultima sa carte, *De neamul moldovenilor*, poate cea mai frumoasă din vechea noastră literatură. Cronicarul se apropia de vremea bătrîneții, ajunsese stăpîn al cuvîntului; știa acum să scrie în grai mîndru, bob numărat. Ceva din siguranța unui mare descoperitor se exprimă în perioadele care amintesc pe autorii clasici latini. Cartea care descrie originile poporului nostru, pentru prima oară, este un testament pentru neamul său, un strigăt de mîndrie și de biruință. El descoperă originile noastre latine, care înseamnă integrarea noastră în Europa cultă a Renașterii, dreptul nostru la viață liberă. Nimeni pînă atunci nu se apucase să scrie despre aceste lucruri străvechi, nimeni nu arătase în românește, limpede, cu dovezi, că ne tragem din romani. De la Miron Costin începe această lumină, purtată apoi ca o făclie a culturii noastre de Dimitrie Cantemir și de învățații ardeleni. Cu răbdare arată cititorului unde este Italia și cum s-a format Imperiul Roman. Despre Italia din vremea lui, Italia Renașterii și a umanismului, el are deplină înțelegere. Italienii sînt « oameni scusiți [...] cu mare omenie, subțiri, pentru aceea le zic gentilomi... Aceia țară este acum scaunul și cuibul a toată dăscălia și învățătura, cum era într-o vreme la greci Athina, acum Padova în Italia și de alte iscusite și trufașe meșteșuguri». Prin meșteșuguri se înțelegeau în vechea limbă românească artele; este vorba deci de arta Renașterii. În capi-

Miron Costin. Documentul nr. 68/DCXCV.

tolul următor descrie cucerirea Daciei de către romani și colonizarea ei. Pentru Miron Costin dovezile romanității noastre sînt numele și limba noastră, urmele podului lui Traian și ale valului săpat în țara noastră din porunca acestui împărat. Cronicarul recurge chiar la obiceiurile poporului: de pildă, moldovenii mănîncă varza dulce ca și italienii, femeia nu trece înaintea bărbatului pe drum, după obiceiul roman. Socotea deci că poporul și-a păstrat ființa sa de la daci și de la romani. Programul acestei cărți umaniste se vede din introducere: « Începutul țărilor acestora a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru. Să încep osteneala aceasta după atîtea veacuri, cu cîteva sute de ani peste mie trecute, se sparie gîndul. A lăsa iarăși nescris este inimii durere. Biruit-a gîndul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere feliul neamului, din ce izvor și seminție sînt locuitorii țării noastre, Moldovii și Țării Muntenești [...] tot un neam și o dată descălecați sînt». Stilul său este influențat de topica limbii latine clasice, aplicată, fără exagerările de mai tîrziu, limbii române, fără a se știrbi nimic din prospețimea și originalitatea limbii populare. El prevede că în veacurile viitoare vor veni vremuri favorabile pentru cultură, el însuși fiind un deschizător de drumuri: « Iubite cetitorule, să-ți dăruiască, după aceste cumplite vremi anilor noștri, cîndva și mai slobode veacuri, între care, pe lîngă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților». Ca un adevărat umanist el proclamă « că nu este alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă [ocupație] decît cetitul cărților».

Moartea l-a surprins însă înainte de a-și termina cartea, la 58 de ani, moarte tragică sub securea călăului. Domnul Moldovei Constantin Cantemir și mai ales sfetnicii săi, cari nu vedeau cu ochi buni faima de care se bucura Miron Costin în țară și în străinătate, au pus la cale uciderea lui. Miron și fratele său Velicico hatmanul luptau pentru independența Moldovei, pentru crearea unui stat liber românesc; boierii fricoși, grijulii numai pentru paza averilor lor, se temeau de asemenea gînduri. Ei învinuiesc pe Velicico de a fi intrat în legături tainice cu domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu și astfel fratele lui Miron fu executat la Iași, la curtea domnească. Apoi Miron Costin el însuși fu adus de la moșia sa, pe cînd își îngropa soția și a fost executat la Roman, dar cronicarii de mai tîrziu sînt unanimi în afirmarea nevinovăției marelui lor înaintaș. Se poate spune că el a murit pentru Moldova, pentru gîndul său de eliberare a țării, în care crezuse și care luminează întreaga sa operă.

P. P. PANAITESCU

POST SCRIPTUM

CERCETĂRILE LUI P. P. PANAITESCU asupra celor mai importante cronici româneşti din secolul al XVII-lea, şi cu deosebire asupra cronicarilor moldoveni Grigore Ureche şi Miron Costin, datează încă din 1925.

Apariţia tezei sale de doctorat, la editura *„Cultura Naţională"*, privind influenţa polonă în opera şi personalitatea celor doi cronicari, marca de fapt o nouă perspectivă de cuprindere şi interpretare a conţinutului ideologic şi a valorilor artistice, a raportului dintre influenţă şi originalitate în aceste scrieri româneşti, de covîrşitoare însemnătate în destinul culturii noastre vechi.

Dacă studiile sale, de o viaţă, despre Grigore Ureche lămuresc definitiv problema paternităţii *Letopiseţului Ţării Moldovei* şi măsura intervenţiilor, a interpolărilor lui Simion Dascălul, contribuţiile profesorului în legătură cu viaţa şi opera lui Miron Costin capătă un aspect exegetic de largi dimensiuni, tinzînd să configureze o amplă monografie asupra cronicarului.

La un an după susţinerea tezei lui de doctorat, P. P. Panaitescu publica, în *„Revista istorică"*, un articol cu privire la data scrierii *cronicii în limba polonă* a lui Miron Costin; în 1927 aducea *Ştiri noi despre Miron Costin şi familia sa*, într-un volum omagial închinat lui Ion Bianu; în 1928 încerca o primă sinteză analitică despre *Miron Costin, istoricul Moldovei*; iar în 1929 edita critic, în traducerea sa, *Istoria în versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească* (1684). Numai din această înşiruire de titluri, reprezentînd o primă etapă în activitatea savantului, reiese clar în evidenţă predilecţia lui pentru subiectul cercetat. Alături de contribuţii documentare, rezultate din depistarea şi epuizarea unor surse arhivistice româneşti şi străine, — preocuparea pentru sinteză, pentru interpretarea teoretică a problematicii şi a concepţiei istoriografice a cronicarului moldovean.

Studiile ce au urmat după 1929, implicînd o amplă cercetare asupra culturii în epoca lui Matei Basarab, a rolului lui Petru Movilă în dezvoltarea culturii româneşti vechi, a importanţei operei spătarului Milescu, precum şi asupra personalităţii marelui umanist moldovean care a fost Dimitrie Cantemir, par că îl îndepărtează pentru o vreme pe P. P. Panaitescu de interesul purtat figurii lui Miron Costin. În 1944, însă, istoricul publica — în *„Editura Fundaţiilor"* — într-o ediţie critică cu note şi variante, precedată de o amplă introducere, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, punînd astfel bazele preocupărilor sale constante pentru *popularizarea* operelor capitale ale literaturii române vechi, conform opiniei că literatura şi cultura noastră medievală nu trebuie să formeze doar un obiect rigid de studiu, ci ea este capabilă să intereseze în valorile sale perene şi din punct de vedere estetic. În felul acesta, P. P. Panaitescu îşi înscria efortul, alături de cel al lui Iorga — cu care avea de altfel numeroase afinităţi, în ciuda micilor divergenţe care i-au despărţit în viaţă —, al lui Ion Bianu, N. Cartojan, la răspîndirea zăcămintelor artistice ale literaturii vechi româneşti cît şi la desţelenirea zonelor obscure, a regiunilor întunecate şi imprevizibile care formau acest peisaj, sondat prea puţin sistematic şi luminat, adesea, de un patos romantic, înclinat spre legendă şi arbitrar.

Îi datorăm, de asemenea, lui P. P. Panaitescu, în ceea ce priveşte personalitatea marelui cronicar moldovean, şi prima ediţie critică, integrală a *Operelor* lui Miron Costin. Publicate la E. S. P. L. A. în 1958, scrierile lui Miron Costin, în îngrijirea editorială a lui P. P. Panaitescu, cu toată aparatura ştiinţifică necesară, reprezintă un model de felul în care trebuie tratate textele noastre *vechi*, pentru a nu rămîne doar etape *învechite* în dezvoltarea limbii româneşti. Studiul condensat care precede ediţia este o excelentă micromonografie asupra cronicarului şi poate că, dacă timpul i-ar fi lăsat răgaz, remarcabilul istoric ar fi revenit cu o cercetare mult mai largă despre cronicarul moldovean.

Aş îndrăzni să cred chiar că, în slova cumpătată a lui Miron Costin, în imperturbabila lui înţelepciune, în seninătatea pe care o regăseşte în vremurile tulburi ale tragicei lui existenţe, P. P. Panaitescu descoperise un exemplar model de conduită morală şi filozofică.

Textul pe care îl publicăm aici a fost scris de P. P. Panaitescu cu cîteva luni înaintea morţii şi era destinat emisiunii radiofonice *„Oameni de seamă"*, al cărei profil, evident informativ şi popularizator, necesita o prezentare schiţată a vieţii şi activităţii cronicarului. Istoricul a scris atunci ceea ce se numeşte o *evocare*, adică o derulare cronologică a unui destin uman excepţional, privit în momentele lui culminante, *din avion*, cum ar fi spus G. Călinescu. Nu se găsesc aici lucruri noi, idei noi despre personalitatea lui Miron Costin, faţă de ceea ce savantul expusese mai înainte. Vechi conferenţiar la radio [1], P. P. Panaitescu ştie să reţină esenţialul, înlăturînd detaliile şi aparatul riguros ştiinţific printr-o relatare plăcută, captivantă chiar, în diversele ei nuanţe. Fraza sa curge molcom, cu o mare simplitate în vocabular, cu neaşteptate întorsături arhaice, amintind sfătoşenia sadoveniană pe alocuri. Ea are un timbru precis, uşor melancolic, care-i dezvăluie farmecul şi îi colorează tonurile ample. Devenea însă unică, inegalabilă, rostită solemn, cu sonorităţi joase, de glasul profesorului.

Ileana CORBEA

---

[1] Prima colaborare a lui P. P. Panaitescu la Radio datează din 20 octombrie 1932 cu o conferinţă despre *Cum scriau vechii noştri scriitori*. O lună şi ceva mai tîrziu, profesorul conferenţia despre *Scriitorii de altădată*, iar în octombrie 1933 — despre *Nicolae Bălcescu*. Dintre celelalte conferinţe, care se găsesc în arhiva Radiodifuziunii, mai amintim: *Cum au ajuns Bucureştii capitala ţării?* din 28 ianuarie 1938; *Minele şi minierii în trecutul românesc*, din 10 septembrie 1939; *Mihail Kogălniceanu*, din 10 octombrie 1940 ş. a.

1848 · 125 · 1973

C. A. ROSETTI—ION GHICA

un singur subiect: PATRIA NOASTRĂ

XI

Boiadji Köj, 2/14 octombrie 1850.

Răspunsul lui Ion Ghica *la scrisoarea lui* C. A. Rosetti: *Răspunde dorinței lui Rosetti de a-i face critica frățească la* Apel la toate partidele. *Consideră pe Rosetti ca pe un idealist, nerealist, care vede « omul înger », iar nu omul real și care nu ține seama de realitățile societății românești. Îi reproșează de asemenea că izolează pe români de aliații lor firești: poloni, maghiari, turci. Admiră stilul și căldura textului, dar consideră că* Apelul la oamenii liberi *e o capodoperă și că* Apelul la toate partidele *este alăturea cu realitatea. Speră într-o apropiată întîlnire pentru mai multe explicații.*

B. C. S., corespondență neinventariată.

[*F. 1 r°*]

*Boyadgikeuy 14 o-brie 1850**

Frate Ruset,

Ceri să-ți spui curat părerea mea asupra scrierii tale. Eu trebuie să știi că am pățit-o de multe ori, mi-am făcut pe unii scriitori, inimici ne'mpăcați, luînd cererea lor în serios și spuindu-le în cuget ceea ce gîndeam despre operile lor. Știu că este o mare hardieță a zice unui tată că copilul lui nu este o perfecție: dar nu mă iartă nici dragostea, nici stima ce am către tine a nu răspunde la întrebarea ta, în toată curățenia inimii. A-ți ascunde părerea mea, ar fi o fărădelege împotriva amiciției.

[*F. 1 v°*] Ceea ce am simțit citind apelul tău mi-a adus aminte impresia ce mi-au făcut tinerii Moldoveni veniți din Germania, cînd i-am văzut la Iași acum nouă ani. În ideile lor, în obiceiurile lor, în tonul și purtarea lor și chiar în costum, pe cît o ierta timpul, mi să părea că văd pe un Corrado d'Altamira din secolul al 13-lea. Întrebîndu-mă unul din ei, ceea ce gîndesc despre dînșii, nu m-am putut opri d-ai zice că au venit pe lume cam tîrziu, că în patru sau cinci secoli mai'nainte ar fi putut fi folositori Moldovei, dar că în împrejurările de acum, erau oameni de prisos. Și tu Ruset păcat că n-ai sosit pe lume ceva mai tîrziu; trebuia să aștepți la pragul vieții acesteia unul sau două secoli încă. Tu

---

1 sî; scrierei; trebue; sî; scii; cî. *2* pățito; miam. *3* spuindule; găndeam. *4* sciu; cî; cî. *5* me; eartă; respunde. *6* ați. *8* cetind; mia; impresiea. *9* me; Germaniea; eam; Eași. *10* nuoă. *11* erta; sî; cî; ved. *12* întrebîndume; găndesc. *13* tărziu; cî. *14* Moldovii; cî; împregiurîrile. *15* cî. *16* tărziu; trebuea; sî; ascepți; acestiea; duoă.

* Toate epistolele aparținînd acestui grupaj sînt scrise în alfabet latin.

te îndrepți către oamenii care ar fi precum trebuie să fie, către omul înger iar [*f. 2 r°*] nu către omul de astăzi, astfel precum l-au făcut corupția care ne-a apăsat atîta timp; și asupra cărora au trecut atîtea vicisitudini. Cine îți dă dreptul a cere de la omul fără mumă, fără moralist, fără guvern, precum a fost și este încă Rumânul, o virtute atît de mare? Și ce! daca nu are acea virtute, trebuie el să piară? Daca el ar fi avut acea virtute s-ar fi sculat ca Lazăr și ar fi umblat, daca el ar fi avut credința cît boaba de muștar, ar fi răsturnat imperiurile și lumea, și apelul tău nu ar fi avut loc.

De vrei să fii un om practic, de vrei să faci bine, de vrei să-ți ajuți patria ca să poată [să] ajungă acolo de unde să pornească către starea de perfecție ce dorești, ia pe Rumân astfel precum este, adică: pe țăran slab și descurajat, învălmășit în plasa corupției care îl încurcă în toate părțile, sărac de avere [*f 2 v°*] sărac de bani, sărac de disciplină, sărac de cunoștințe; ia pe negustor și pe artisan egoist și fricos, ia pe ciocoi laș și infam și caută elementele acestea să ajungi la un rezultat. Problemul de deslegat nu este de a aduce pe boier la cunoștință căci acest problem daca ți l-ai pune, a-i cădea în imposibilitate; ar fi ca cum ai căuta cuadratura cercului. Problemul de deslegat este cum să faci, cum s-aduci aceste elemente proaste să slujească la edificarea unui edificiu social mai bun.

C. A. Rosetti.

Nu căuta a isola pe Rumân de singura putere în care poate afla un reasăm, căci nu avem virtutea aceea pe care o dă credința, și pierzînd reasămul cădem în curse grele. Polonii, Maghiarii și Turcii sunt neamurile firește aliate Rumânilor. Caută a dovedi și unora și altora că existența și prosperitatea fiecăruia [*f. 3 r°*] este strîns legată de existența și prosperitatea tutulor celorlalți. Cînd vei face-o aceasta, să o înțeleagă oamenii influenți ai fiecăruia dintr-aceste popoare, vei fi făcut o mare slujbă nației tale.

Stilul și căldura cu care scrii, face admirația mea, dar trebuie să fii și om practic. Ești practic în pamfletul tău de astă iarnă; și de aceea pentru mine acea

---

17 trebue; sî. *18* ear; asfel; corupţiea. *19* nea; cîrora. *20* fîră; fîră; fîră. *22* trebue; sì; peară. *24* resturnat; teu. *25* vei; sî; vei: sî; vei; sî; patriea; sî. *28* doresci; ea; asfel *29* ţeran. *31* pîrţile. *33* cunoscinţe; ea. *35* ea. *36* sî. *38* boer; cunoscinţă; cîci. *39* ai. *42* problemu; sî. *44* sî; slujască. *48* cîci. *49* dî; perzînd. *51* Poloni; Magdjari. *52* firesce. *53* cî; esistenţa. *54* fiecîruea. *55* esistenţa; prosperitate. *57* faceo; sî. *58* fiecîruea. *61* admiraţiea; trebue; sî. *62* pamfletu; teu; earnă.

scriere este un capodoperă. Calcă pe pămînt căci vei călca mai sănătos. Aveam multe și lungi de zis, dar trebuie să sfîrșesc căci trebuie să duc scrisorile de astă seară. Cînd ne-am întîlni, piste puțin nădăjduiesc ne vom certa rău pînă cînd ne vom înțelege întru toate.

Al tău amic
Ion GHICA

[*P. S. în josul foii*]

Nu uita a presenta respectuoasele mele închinățiuni soții tale și sărutările mele copiilor tăi.

XII

C. A. ROSETTI *către* ION GHICA*: Îi mulțumește pentru critica sinceră și aspră făcută* Apelului la toate partidele, *și-l asigură de stima sa, chiar dacă vor ajunge adversari. Crede însă că nu e o critică dreaptă. « Românii, popol și tinerii » nu sînt în starea descrisă de Ghica, dovada fiind făcută de popor în cele trei luni de guvernare. Elogii țăranului român, dispreț pentru boierul român. Cu privire la « aliații firești ai românilor », respinge ideea că ar exista o națiune turcească în Europa, ci numai un guvern turc. Despre condițiile de bază ale unei națiuni, aplicate la cazul Turciei Europene, a cărei dezagregare o vede iminentă. Intenționează să scrie o broșură despre trecutul, prezentul și viitorul Turciei. Nou apel la colaborarea lui Ghica.*

B.A.R., corespondență inventariată : 83 612.

[*F. 1 r°*]

1850. Decembrie 15—13 rue Carnot

Nu ți-am răspuns la epistola ta de la 14 oct., căci în curs d-o lună de zile am avut pe pruncul meu cel nebotezat bolnav foarte; apoi alte multe întristări mă opriră, nu d-a-mi aduce aminte de tine, ci d-a-ți scrie.

Te plîng c-ai avut a face numai cu oameni ce se supără cînd le spui adevărul, și te-ncredințez, că pe cît voi trăi, îți voi dovedi, că stim și iubesc numai pe cei ce-mi spun adevărurile cele mai aspre; căci astfel numai îmi dă dovadă că mă iubește, astfel numai îmi arată că mă stimă pe mine și pe *dînsul*, și astfel numai putem să ne mai îmbunătățim. Cine ne-a dojenit, cine ne-a spus adevărurile cele mai aspre decît mumele noastre? Îți mulțumesc dar de sinceritatea ta, și te rog să urmezi tot astfel — mai bine încă decît acum, căci pe tot rîndul văd temerea ce aveai de adevăr, văd că te sileai să aurești pilulele, [*f. 1 v°*] sigur fiind, că chiar de nu mă vei corija, chiar de voi avea nenorocirea a deveni vrăjmașul tău politic, te voi stima însă și te voi iubi ca pe un adevărat frate — cît despre mine, nu te teme — niciodată nu te vei putea plînge că te-am amăgit, că te-am lingușit, că nu ți-am spus tot ce cred—d-ar fi chiar o donchișonadă, cum îmi zice adesea în seanțe publice Alexandru Golescu, făr-a isbuti să mă supere.

Critica ta însă cred că nu este dreaptă.

---

63 cîci. *64* trebue; sî; sfărșesc; cîci; trebue; sî. *65* neam; întălni; nădejduesc; reu. *69* socii; sărutîrile.

1 respuns; cîci. *3* întristîri; me; oprirî; d-ami. *4* supîrî; adeverul. *5* cî; trîi; cî. *6* adeverurile; cîci; dî; cî. *7* me; iubesce; asfel; aratî; cî; me; stimî. *8* se; îmbunîtîțim; dojînit. *9* adeverurile. *10* se; încî; cîci. *11* ved; adever; ved; cî; se; auresci. *12* cî; me. *15* donchișonadî. *16* Alesandru; fîr-a; se; me. *17* cî.

Scrierea mea (afară de cîteva pasaje), este foarte rea, dar nu în sensul tău. Este rea, fiindcă n-are *un șir;* fiindcă ici zic prea mult, și colea prea puțin; și alte multe asemenea defecte, și primesc cuvîntul tău modificat astfel: « ar fi fost bună, d-ai fi corectat-o, 2—3 luni încă, căci astfel cum este ar fi putut place 3 secoli napoi, cînd oamenii erau mult napoiați ». [*F. 2 r°*] Rumânii, poporul și tinerii — nu sunt în starea ce zici, și prin urmare, un adevăr de va fi bine zis, îi mișcă inima, cel puțin pentru 10 minute. Dar o să-mi zici ce poate face în 10 minute? Mult, zic eu — surîzi d-această amăgire a mea, și eu sufăr de rătăcirea ta. — A! căci n-ai fost în țară acele trei luni, căci ai fi mai nebun decît mine! Dar n-ai fost, am fost, și prin urmare nu e vina noastră de nu ne putem înțelege astăzi; neînțelegere fatală, dar care în curînd va înceta, căci vei vedea toate credințele tale politice cenușate, ș-atunci vei veni în brațele mele, căci cu mine este adevărul. Țăranul nostru, este bogat de bani, de disciplină (revoluționară) și foarte bogat de cunoștințe. Crede că tu chiar, în comparație cu dînsul, ești foarte ne'nvățat în științele revoluționare îndreptate și-n revoluție, și *pînă la oarecare punct* chiar în chestiile sociale! Te miri? O știu, dar adevărul este acesta. Facă [*f. 2 v°*] cerul pentru binele Rumâniei, ș-al tău mai cu seamă să n-o vezi prea *tîrziu.* Căci crede, că nu pismuiesc pe nimini, și nici pe tine chiar, carele ai merite mai multe decît noi, (în felul tău); nu voiesc, nici domnie, nici chiar slujbe, și prefer mai bine o zi între prietenii mei decît 30 de ani de glorie ca stăpînitor. Știu că gustul meu este prost, dar este *natural* și prin urmare este *bun pentru mine.* Nu m-am gîndit o secundă măcar a aduce pe boier la căință. Ar trebui să fiu mai mult decît smintit. Dar nu mă voi gîndi niciodată cum s-aduc aceste elemente proaste ca să slujească la edificarea unui edificiu social; căci nu mă voi sluji de putregaie. Cadavrele aceastea *au misia lor,* pe care o-mplinesc acum foarte bine, făr-ajutorul nostru și fără știrea și voia lor, și cînd vor sfîrși-o, vor muri cu totul, si va fi atunci rîndul nostru.

Libertatea, Liby, fiica cea mai mare a lui C. A. Rosetti.

18 sențu; teu. *19* fiindcî; : indcî. *20* priimesc; teu. *21* corectato; încî; **cîci**; asfel. *23* adever. *24* mișcî; semi. *25* aceastî, amîgire; sufer. *26* rîtîcirea; cîci; țerî; cîci. *29* astîzi. *30* fatalî; curend. *31* cîci. *34* adever l; țeranul. *35* disciplinî; revoluționarî. *36* cunoscințe. *37* cî. *38* ne'nvîțat; sciințele. *41* sciu. *42* adeverul; facî. *44* teu; seamî; se. *45* cîci; cî; pismuesc. *48* felu; teu; voesc. *50* prietinii. *51* tepînitor; sciu; cî; gustu. *54* secundî; mîcar. *55* boer; cîințî. *56* se; me. *58* se slujeascî. *60* cîci; me. *63* fîr-ajutoru; fîrâ; scirea; v'or.

Un singur subiect: patria noastră

[*F. 3 r°*] Și apelul ce fac boierilor are cu totul un alt scop, pe care primesc că l-am făcut rău, dar nu că ideea era greșită. Despre neamurile ce zici că sunt aliații firești ai Rumânilor, voi vorbi altădată, (de vei voi) acum însă cîteva cuvinte numai asupra neamului turcesc. Vorbesc *cu tine*, și d-aceea *ating* numai fiece chestie. Poți să te opui, dar poți să-nțelegi tot ce voiesc a zice.

1. Neam, adică nație turcească, (în Europa) *nu există*. Polonii, Rumânii și chiar Ungurii sînt o nație, iar turcii nu. De vei putea *tu* nega cu temeiuri aceasta, mă turcesc îndată. Este un adevăr atît de pipăit, încît adesea îmi vine a crede sau *că te prefaci*, sau că este cu Turcia ceea ce zice Emerson de Englitera « cel ce va locui Englitera se degradă, afară numai de nu va întrebuința timpul său a o revoluționa ». [*F. 3 v°*] Știi cîte trebuiesc ca să constituie o nație. Arată-mi dar în Turcia una din acele condiții și mă voi supune. Ba încă nici teritoriu nu au. Sunt trei milioane de turci *răspîndiți* între 6—7 milioane de oameni pe toate națiile și-ntr-o lungime foarte mare de pămînt, ș-aceasta în prefacerea sau naivitatea ta o numești nație turcească. Nu Ioane — n-a fost niciodată nație turcească, ci numai un *guvern*, carele este < mort > rănit de la bătălia lui Lepantie, adică de la jumătatea secolului XVI, < și mort > în agonie de la 1774 și mort la bătălia de la Navarin etc. etc. D-atunci este un simplu cadavru galvanizat de echilibrul european, carele va cădea în putrejime în ziua ce se va rupe acest echilibru, ziua aceea este *departe zici tu. Foarte* aproape zic eu și toată lumea. <Uită-te> Citește *bine* și vei vedea.

[*F. 4 r°*] Dar să-ți mai zic încă cîteva cuvinte. Puterea osmanlie, religia, și toate instituțiile erau pentru război. De cînd nu mai poate conkera și birui, a murit. — În ziua ce căzu capetele oamenilor acelora ce erau născuți d-odată cu guvernul turcesc; din ziua ce armia lui Orkan fu ucisă pe piața seraiului, cu capetele ienicerilor căzu singurul sprijin al guvernului otoman, căci se duse puterea belicoasă a osmanlîilor. Oștirea ce are astăzi formată după modul oștirilor noastre este o introducere cu totul contrarie religiei și spiritului musulman, și este în loc de putere o cauză de moarte — instrumente unei distrucții brutale în mîinile providenții, Turcii, ce nu dreseră nici spărtura prin care Mahomet II a intrat în Constantinopol, ucis prin introducerea sau mai bine prin parodia instituțiilor *creștine*, nemaiputînd cotropi, crea, și inventa nimic, nefiind nici măcar o nație în Europa, 4—5 ani *cel mult* încă și nu mai pot fi, or cum vor veni împrejurările. [*F. 4 v°*] Precum sunt carele lor cele de lemn, ce arată că sunt numai niște *corturi vremelnice* ruinele, <în care trăiesc> neștiința și corupția în care mișuesc astfel este și viața lor — și prin urmare, nici *într-un chip* nu pot fi aliații unei *nații democratice și creștine.*

Cred c-am zis destul pentru tine; de nu mă vei înțelege acum, apoi piste puțin voi *publica* o broșură în care voi arăta Rumânilor pe *larg* și *deslușit* ce a fost, ce este și ce va fi Turcia, ș-atunci vei fi silit sau să mă-nțelegi, sau să declari că cu șederea ta acolo ai pierdut mintea și vederea ta.

Acum sfîrșesc, mulțumindu-ți încă o dată de sinceritatea și amiciția ce-mi arăți și încredințîndu-te încă o dată, fără modestie că sunt Rumânul cel mai

---

65 boerilor; priimesc. *66* cî; fîcut; reu; cî; idea; erea; greşitî; cî. *67* firesci; altîdatî; însî. *68* aceia. *69* se; se; voesc. *70* adicî; turceascî; esistî. *72* me; îndatî; adever; pipîit. *73* cî; cî; ceia. *74* degradî; afarî; timpu; seu. *75* scii; trebuesc; se; constitue; arătîm. *76* me; încî. *77* respîndiți. *78* pîmînt. *79* naivetatea; numesci; turceascî; nicodatî. *80* turceascî; rînit; bîtîlia. *81* adicî; jumetatea. *82* bîtîlia. *83* cîdea; zioa. *84* zioa; acea. *85* toatî; uitete. *86* se; încî. *87* resboi. *88* zioa; cîzu; capetile; nîscuți; odatî. *89* zioa; ucisî. *90* capetile; ianicerilor; cîci. *91* belicoasî; oscirea; astîzi; formatî; dupe; oscirilor. *93* cauzî; destrucții. *94* spîrtura; Maomet. *96* crescine. *97* mîcar; încî. *98* împrejurîrile; aratî; cî. *99* nisce; nesciința. *100* asfel. *101* crescine. *102* me. *103* broşurî; arîta. *104* se; me-nțelegi; se. *105* perdut. *106* mulțuminduți; încî; datî. *107* fîrî; cî.

vrednic a fi iubit fiindcă voiesc binele *tutulor*. Gîndește-te bine, Ioane, calcă pe pămînt iar nu pe ruine căci Rumânia are trebuință de tine și eu aș fi fericit să fiu prietenul și tovarășul tău.

Al tău frate
ROSETTI

XIII

C. A. ROSETTI *către* ION GHICA: *regretă neînțelegerea dintre ei pe tema relațiilor cu Turcia. Lupta pentru România îi unește, însă. Îi trimite primele două* Epistole către Știrbei. *Felicitări pentru nașterea celui de al doilea copil. Anunță apropiata apariție a* Epistolei către Femei. *Întreabă de va veni la expoziția de la Londra.*

B. A. R., corespondență inventariată: 83 613.

[*F. 1 r°*]

Mai 10, 1851

Ion Ghica
și
Costache Negri

Din scrisoarea ta cea din urmă am înțeles că nu ne mai putem înțelege în punctul Turcesc. Suntem amîndoi încăpățînați și numai viitorul ne poate birui. Să lăsăm dar la o parte Turcia, pînă ce cum zisei împrejurările mă vor aduce pe mine la tine sau pe tine la mine, și să ne ocupăm de Rumânia și de amiciția noastră.

Cînd doi oameni sunt onești pot fi vrăjmași politici și tot deodată se pot iubi și stima. Mă voi sili cel puțin în punctul acesta să-ți dovedesc că sunt în adevăr Rumân și prieten bun. Primește d'ocamdată și aceste 2 epistole — îți trimit 2 numai fiindcă sigur fiind că n-o să-ți placă, și prin urmare că n-o să voiești să le trimiți în țară, n-ai ce face cu mai multe. Te salut din inimă pentru al doilea prunc [*f. 1 v°*] dar fiindcă sunt cam ambițios (cine nu e pe pămînt, a zis Eliade), și fiindcă nu te pot întrece în capacitate și în minte, mă silesc a te-ntrece în copii și d-aceea, plin de mulțumirea unui om ce isbuti a-și răsbuna îți anunț că-n ziua ce vei citi aceste rînduri voi avea 3... (sîc)

Arată te rog bunei tale tovarășe cele mai respectuoase închinări din parte-mi, adăogînd și-mbrățișările de iubire și stimă ale soției mele, (sunt ș-aci ascuns la

---

108 fiindcî; voesc; gîndescite; calcî. *109* pîment; cîci; trebuințî; se. *110* tovareșul; teu. *111* teu. *2* cî. *4* amendoi; încîpîținați. *5* se; lîsîm. *7* împrejurîrile; me. *8* se. *9* ocupîm. *12* vrejmași. *13* me. *14* se. *15* cî; adevîr. *16* priimește; d'ocamdatî. *18* fiindcî; cî; se-ți. *19* placî; cî; se; voesci. *20* se. *21* fiindcî; pîment. *22* fiindcî; me. *23* aceia; resbuna. *24* cî-n; zioa. *25* arate; tovareșe; respectoase; închinîri; partem. *26* adeogend; și-mbrîțișîrile; stimî; sociei.

spatele ei) și spune-i că piste puțin voi avea onoarea a-i trimite întîia-mi epistolă către femei (subt tipar). Nu vei veni oare să te expui și tu la Londra cu sublimul tău imperiu?

Astfel poate voi avea plăcerea a-ți da un pumn ș-o-îmbrățișare de frate. Dar nu. N-am nădejde. Te-a amorțit sublimitatea în care trăiești, de se poate și trăi în Stamboul.

Al tău frate
ROSETTI

XIV

C. A. ROSETTI *către* ION GHICA: *Îi anunță nașterea fiului său, al treilea, purtînd numele de* Ion Tudor. *Ton glumeț cu referire la numele comun purtat de cei doi:* Ion.

B. A. R., corespondență inventariată: 83 615.

[*R*°] În numele Republicei Rumâne sociale, una și nedespărțită, ți se face cunoscut că Sîmbătă, 17 mai la 4 ore și 1/2 după amiază a sosit în lume Ion, Tudor Rosetti.

Îngîmfează-te acum, tresaltă de bucurie, de fericire, de orgoliu că fiul meu a luat numele tău. Eu îți iert toate acestea căci înțeleg mîndria și fericirea ta, dar bagă de seamă bine, poartă-te bine, căci oameni ca mine cari după zisa ta ș-a lui Eliad, prin *excesurile noastre* știurăm să pierdem o nație ne va fi cu lesne să sugrumăm un om, d-ar fi chiar și Ion.

[*V*°] Primește-le frățeștile-mi salutări și bine voiește a-nfățișa bunei tale tovarășe p-ale soției mele. Tot d'odată roagă a primi din parte-mi această mică epistolă, ca semn de prietenie. Spune-i că nu este mîndrie din parte-mi, căci prin faptele mele mă voi sili să dovedesc că merit a fi amicul unei Rumânce virtuoase. De-i va plăcea voi dobîndi putere și coragiu a scrie ș-a-i trimite și cele 3—4 ce vor mai urma.

Salutare și frăție
ROSETTI

22 mai 1851

XV

C. A. ROSETTI *către* ION GHICA: *mulțumește pentru prietenia arătată mesagerului trimis de el. Crede că așteptatele evenimente îi vor uni din nou politicește. Singura deosebire dintre ei constă în alegerea mijloacelor de atingere a țintei comune. Regretă divergențele de opinii dintre ei doi. Critică politica Turciei față de revoluționarii exilați. Crede în apropiata revoluție armată și universală.*

B. A. R., corespondență inventariată: 83 616.

6 septembrie 1851, 27 rue de l'est.

[*R*°] Îți mulțumesc din suflet de primirea cea frățească ce ai făcut nenorocitului june ce ți-am fost recomandat. O asemenea frăție te onoră; este vrednică

---

27 spunei; cî; ai; întîiam; epistolî. *28* cître; se; espui. *29* teu. *30* plîcerea. *31* nedejde; trîiesci. *33* teu.

1 nedespîrțită. *2* cî; sîmbîtî; dupe. *4* înghîmfeazîte; tresaltî; cî. *5* teu; ert; cîci. *6* bagî; seamî; poartetî; cîci; carii; dupe. *7* escesurile; sciurîm; se. *8* se; sugrumîm. *9* priimești-le; frațeștilem; salutîri; voiesce; anfîțișa. *10* tovareșe; sociei; partem; aceastî; micî. *11* epistolî; spunei; cî; partem; cîci. *12* me; se; cî. *13* plîcea. *15* frîție.

1 priimirea; frîțeascî; fîcut. *2* frîție; onorî; vrednicî.

de tine și de soția ta de care junele îmi vorbește cu cel mai mare entusiasm, și căreia te rog a-i arăta cele mai tinere și respectuoase închinări, ș-a-i da din partea soției mele, o sărutare de iubire. De vei fi dat junelui ceva pentru mine, scrie lui Grant să-i ceară de la Winterhalder, căci am scris celui din urmă ca tot prin tine să-i mai trimiță 7, 8 # pentru călătorie.

E! dar tu ce mai faci? Rătăcirea mea politică șeterse oare din inimă-ți afecția ce aveai pentru mine? Nu cred și d-aceia atribui tăcerea ta la alte împrejurări, chiar și la lene, dar nicidecum la indiferență. Mai avem puțin timp acum să fim despărțiți în credința noastră politică. Avem aceiași țintă și dorință, singura osebire stă în mijloace. Piste puțin dar împrejurările vor dovedi că unul din noi se amăgea, ș-atunci unirea vine de sineși. Știu că poate-mi vei zice că va fi prea tîrziu, dar cine poate osîndi pe un om de credința lui, cînd știe că n-a fost amăgit de interes personal. Îl plîngem, îl iubim și îl iertăm [V°] în ziua cînd se-ntoarce pe calea cea dreaptă. Crezi oare că eu nu sufăr mai mult decît tine, de despărțirea noastră? Interesul chiar, mă silește a suferi, căci ai mai multe daruri decît mine cu care ai putea folosi Patria. Dar ce să fac. De m-ar tăia cineva bucăți, tot aș zice că Turcia este moartă, și ipocrită. Trei ani, și cu toate lingușirile ce-i făcură șefii revoluționari, în timp de 3 luni cît fură în putere și doi ani în urmă, nu dete cea mai mică dovadă că voiește binele nostru, pentru viitor. Afară numai de nu vei voi să socotești ca dovadă gratificațiile ce dă domnului Eliade, colegului tău în turcophilie. Nu fratele meu; acum nu mă voi abate din calea ce pot zice că ne-o arătai tu odată. Revoluție armată și universală, ș'apoi poate că voi intra la tocmeală cu Turcia, atunci cînd voi fi la largul meu. Ea face astăzi întocmai ca Bibescu în '48 « sunt cu voi, dar lăsați-vă pe mine », ș-apoi ne-nchidea și ne vindea. Dar s-o lăsăm încolo, și cum zice Isus, să lăsăm morții să-și îngroape morții și noi să mergem cu cei vii.

Știi oare că mai am un fiu, anume *Ion, Tudor?* Vezi dar că eu tot te iubesc și sînt al tău frate

ROSETTI

O sărutare lui Marin Serghiescu.

XVI

ION GHICA, *răspuns lui* C. A. ROSETTI: *Se arată hotărît de a nu mai discuta în contradictoriu despre mijloacele folosite pentru atingerea țintei comune. Îi arată, însă, primejdia precipitării unei declanșări premature a revoluției; se teme de surprize de la nord, înainte de evenimentele ce trebuie să aibă loc în Franța, de aceea nu aprobă nici propaganda revoluționară întreținută în Țările române. În altă ordine de idei, îl anunță că intenționează să deschidă « un mare debit de cărți », o librărie mai mare ca a lui Walbaum din București. În consecință, îi cere o listă de cărți, ca de vreo 10.000 de franci. (Literatură, istorie, politică, geografie, probleme militare, instrumente tehnice.) Reflecții și urări legate de numele celui de al treilea copil al lui Rosetti,* Ion Tudor.

B. C. S., document neinventariat.

---

3 socia; vorbesce. *4* cîria; ai; arîta; închinîri. *5* sociei; sîrutare. *6* sîi; cearî; cîci. *7* urmî; trimițî; cîlîtorie. *8* rîtîcirea; politicî; scerse; inimiți. *9* aceia; tîcerea. *10* împrejurîri; indiferenți. *11* se; despîrțiți; noastrî; politicî; țintî. *12* dorințî; stî; împrejurîrile. *13* cî; amîgea; sciu; cî; poate-m. *14* cî. *15* scie; cî; amîgit. *16* ertăm; zioa; dreaptî; cî. *17* sufer; despîrțirea; noastrî; me; silesce. *18* cîci. *19* se; tîia; bucîți; cî; moartî. *20* ipocritî; făcurî. *21* furî; urmî; micî. *22* dovadî; cî; voiesce; afarî; se. *23* socotesci; dovadî; dî; teu. *24* me; cî. *25* arîtai; odatî; armatî; universalî; cî. *26* tocmealî; largu; astîzi. *27* lîsațive. *28* lîsîm; se; lîsîm; se. *29* se. *30* scii; cî; cî. *31* teu.

[F. 1 r°]

Constantinopol 15 s[e]p[tem]brie 1851

Iubite Roseti,

Suntem înțeleși, nu mai discutăm împreună pentru drumul ce trebuie să urmăm ca să ajungem la un resultat care să fie *fericirea rumânului;* deși nu ne aprobăm în reciprocă mijloacele prin care voi să ajungem, dar inima unuia nu bate nici mai curat nici mai fierbinte decît a celuilalt. Pe drumul nostru sunt primejdii de acelea care pot să pricinuiască cele mai mari nenorociri pentru țeară, și cea mai mare din toate este precipitația; să nu faceți să crează Rumânii că popoarele sunt mai pregătite decît nu [*f. 1 v°*] sunt mai înțelese și mai puternice decît sunt în realitate. Rumânii sunt nenorociți și suferă mai mult decît înainte de 1848, și ceva vînt să le facă cineva poate să crează că a venit timpul și să facă vre-o sculare care să le fie fatală. Puterile Nordului caută cu orice preț să provoace mișcări înainte de întîmplările ce pot surveni în Francia ca să le poată'năbuși și să poată cădea cu toată puterea asupra Franciei.

Să ferească Dumnezeu să cădem în asemenea eroare. Scrierile noastre precum auz intră în țeară. Eu deși nu aprobes lucrarea voastră cu toate acestea citesc tot ce scrieți și oamenii de orice opinie care lucrează fără preget pentru causa [*f. 2 r°*] rumânilor subt orice punct de vedere o închipuiesc, au toată stima și admirația mea.

Eu petrec în cea mai mare nelucrare, nu crede însă că sunt pensionarul cuiva sau în bunele grații ale Domnului sau ale împăratului; cumnată-ta îți poate spune că interesele mele sunt adesea victimă îngrijirei ce-mi poartă dumealor, și sunt silit a căuta un mijloc cuviincios ca să umplu, prin oarecare operații comerciale, știrbirile ce mi se fac pe tot anul la venitul ce am.

Am hotărît să te imit și să încerc a trece aici ceva cărți, deci aș voi să-mi fii corespondent, dar pînă a nu mă decide cu totul doresc să-mi trimiți:

[*F. 2 v°*] 1°. O listă de cărți de vreo *zece mii* de franci în felul următor:

Literatură. Dicționare, gramatici, cărți ilustrate precum les fleurs animées, un autre monde, les animaux parlants, Jérôm, Paturat etc. legate cu scoarțe ad-hoc.

Istorie și politică. Geografii, dicționare geografice, dicționare istorice, Hamez, Ami-Boné, Vapereau de St. Denis, Mouragea Dosson, Cyprien Robert, Despres, Degerande, Hurquhart, orice scriere ce atinge Turcia sau de vreuna din părțile ei. Hărți geografice.

Militare: Cărți de artă militară care să poată sluji la școale și la generali, geometri, algebri etc. care să întrebuințează la școala de St. Cyr.

[*F. 3 r°*] *Obiecte.* Cutii de compasuri, ecuere, coloare, penele de la opticianul, și după modelul școalelor militare.

2°. Să-mi însemnezi costul transportului de la Paris pînă la Constantinopol.

3° Prețul curent și scăderea ce mi-ar face editorii.

4° Comisionul tău.

5° Condițiile ce să cer pentru plata banilor.

6° Observațiile și sfătuirile tale.

---

2 discutîm; trebue; sî; urmîm. *3* sî; sî; aprobîm. *4* sî; unuea. *5* ferbinte. *6* sî; pricinuească. *7* precipitațiea; sî; sî; cî. *9* Rumîni. *10* sî; sî; cî; sî. *11* sî; preci; sî. *12* mișcîri; întîmplîrile; Franciea; sî. *13* sî; Francii. *14* sî; fărească; sî. *15* cetesc. *16* scriți; fîră. *17* punt; închipuesc. *18* admirațiea. *19* cî. *20* cumnatăta. *21* cî; cemi. *22* sî. *23* știrbirele; sî; anul. *24* sî; sî; cîrți; ași; sî. *25* me; sî. *26* cîrți. *27* cîrți. *32* Urquart; Turciea; pîrțile. *33* hîrți. *34* cîrți; sî. *35* sî. *38* sî. *39* miar; editori. *40* teu. *41* sî.

Aștept cu nerăbdare răspunsul tău și de mi-o veni la socoteală îți scriu îndată să-mi trimiți. De ne va merge bine s-ar deschide aici un mare debit de cărți; compar poziția cu aceea a lui Valbaum cînd [*f. 3 v°*] a început cu deosebirea că aici s-ar face pe o scară mai mare.

Înfățișează frăteștile mele închinățiuni și ale nevestii mele lui Madame Roseti îmbrățișările noastre tuturor copiilor tăi de orice sex și mai cu deosebire lui Ion Tudor jumătatelui de tiz. Ion Tudor — singulară asociație de erou și de modest cetățean, dar gata și acest din urmă a se jărtfi la interesele neamului lui la cea dintîi împrejurare precum s-a jărtfit erou; dar la orice întîmplare numele lui rămîind mic și necunoscut căci așa crede că se poate dobîndi ceva cu ușurință.

Al tău prieten și frate

ION GHICA

XVII

C. A. ROSETTI *către* ION GHICA : *Îl felicită pentru ideea de a deschide o librărie la Constantinopol, dar nu poate primi a-i fi comisionar: n-a făcut-o nici pentru sine și persistă să creadă în isbucnirea iminentă a revoluției și în rolul său (al lui Rosetti) de revoluționar. L-a recomandat însă librarului A. Frank. Amănunte despre prețuri, remize și procurarea de cărți. Recomandă și alți comisionari, la Bruxelles și Londra. Îl încurajează în realizarea intenției sale. Despre ocaziile de cumpărare a cărților de la licitațiile de biblioteci. Propune, în locul său, serviciile lui Paleologu. Îl sfătuiește să aibă întotdeauna un fond de rulment. Despre politică nu mai vorbește, fiind de păreri contrare. Viitorul însă va alege.*

B. A. R., corespondență inventariată ; 83 617 (ab).

[*F. 1 r°*]

16 oct[*ombrie*] *1851. Paris, rue de l'Est 27*

D-am trecut o espediție făr-a-ți răspunde crede că nu e vina mea.

Ideea ce ai d-a deschide acolo o librărie îmi pare ideea unui| om care-nțelege cu deplinătate comerțul. Nu-ți fac această mică laudă ca să cază asupra-mi, fiindcă de mult încă mi-a trecut prin minte această idee, care poate că d-aș fi avut timpul trebuincios ș-un mic capital aș fi făcut-o, ci ți-o spui fiindcă este un adevăr. Văz lucrul ca și tine, carele l-ai definit așa de bine. Poziția lui Valbaum p-un picior mai mare adaugă numai; antrepriză d-un om cu [*indescifrabil*] și definiția va fi completă. Așadar eu te îndemn a o pune în lucrare îndată.

Eu nu pot primi a fi comisionarul tău și iată de ce:

Sunt la Paris, d-atîția ani atît'naintea Revoluției cît și în urmă, și n-am făcut comisioanele pentru prăvălia mea chiar, cînd știam și știu că folosul mi-ar fi fost mare. Aș fi cîștigat mai mult de 600—700 pe an, d-aș fi voit să pierd 3 zile pe săptămînă.

---

43 ascept; respunsul; teu; mio. *44* sî; cîrți. *45* posițiea. *46* cî. *47* frățescile; nevesti. *48* îmbrățișîrile; tutulor; tei; secs. *50* sî. *52* cîci; cî; sî; dobăndi. *54* teu.

1 fîr; respunde; cî. *2* idea; idea. *3* comerciul; acestî; micî; laudî; se; asuprîmi. *4* fiindcî; încî; aceastî. *5* fîcuto; fiindcî. *6* adever. *7* adaogî; întreprisî. *8* completî; îndatî. *9* priimi; teu; iatî. *10* atîțea; fîcut. *11* prîvîlia; sciam; sciu; cî. *12* cîscigat; perd. *13* septîmînî.

Un singur subiect: patria noastră

[*F. 1 v°*] Pricina de n-am făcut-o atunci este că credeam c-ar fi mai folositor pentru mine și pentru Patria mea s-adun puțină învățătură decît mai multe parale. Ș-acum pe lîngă aceasta mai am una. Cred, persist a crede că piste puțin va isbucni o Revoluție mare, și prin urmare în asemenea împrejurări, știi meseria mea. Tu însă carele ești pe d-o parte mai învățat decît mine, iar pe de alta fiindcă crezi că împărații mai au viață de cîtiva ani, și echilibrul european o rolă ș-o putere pentru cîtva timp încă, poți, trebuie, ești dator chiar să te ocupi de comerț. Cînd voi pierde credința mea, de vei mai voi de mine, voi primi aceasta sau oricare altă ocupație vei voi să-mi dai, fiindc-am sărăcit, și numai cu munca mea nu [mă] voi putea hrăni.

Iată dar de ce refus d-a fi comisionarul tău; iată de ce n-am fost și nu sunt nici al meu.

Dar am făcut pentru tine ceea ce fac și pentru mine. Am aci comisionarul meu, carele se numește [*f. 2 r°*] A. Franck, rue Richelieu 67. Am la dînsul oarecare « *ipolipsis* » și credit. Am făcut portretul tău fizic și moral frumos cum te văd eu uneori, i-am spus c-atît în stare cît și-n capacitate și poziție ești cu mult mai solid decît mine; că răspund și eu pentru tine cu tot ce mai am, și el a primit a-ți fi corespondent cu prețul și creditul ce-mi dă mie, adică 5 la sută plata comisionului și creditul cu chipul următor: îi dai o comandă, el o efectuă. Pornește marfa; și piste vr-o 2 luni adesea și trei de la pornirea ei; adică după ce sosește marfa, verifiezi factura și mai trec cîteva zile îi trimiți banii, și dai altă comandă.

Acum să vorbim de prețuri:

Știi că sunt de cele mai multe cărți multe ediții. Știi asemenea că aci nu este ca în Germania prețuri și remize hotărîte. La cutare carte astăzi ai o remisă de 10 la sută, și mîine de 15. La cutare carte o ediție are 20, 30/100 remisă. O variație necontenită. Nu-ți poate dar fixa [*f. 2 v°*] nici un librar remisa făr-a te-nșăla pe tine sau pe dînsul. Iată aci în scurt lista ce mi-ai cerut cu prețurile curente. Ca să ai o idee pe care să te poți baza poți scădea 20 la sută, carele va fi cîștigul tău neto. În această listă ți s-au însemnat edițiile cele mai scumpe. De vei voi altele poți adăoga încă 10 la sută. Cu mine A. Franck face în altfel. Cumpără cartea și-mi însemnează în parte la fiece carte ce remisă a avut. Am încercat într-altfel, adică c-o remisă generală. Dar am văzut că îmi vine mai bine cu chipul cel'lalt. Știu bine că Franck mai pune și el în pungă ceva mai mult decît cei 5 la sută. Dar ce să faci. Cum îmi spui, mi-a venit mai bine să mă las pe onoarea lui decît cu o remiză fixă de 20 la sută ce aveam mai'nainte de la alți librari comisionari.

Cînd cumperi 12 exemplare ai unul gratis carele este tot al tău. Ș-adesea [*f. 3 r°*] ș-o remiză mai mare. Este un catalogue al lui Dirlo, care conține toate cărțile ce se publicară pînă la 46. De va fi să începi comerțul acela te va pune în stare a cunoaște toate cărțile și feluritele ediții.

De vei voi asemenea cărți arabe tipărite în Germania Franck te poate sluji de minune, fiind în corespondență cu toată Germania. Nemții au cataloguri

---

14 ficuto; cî. *15* puținî; invețeturî. *16* cî. *17* imprejurîri; scii. *18* însî; invețat; fiindcî. *19* cî; imperații; ekilibrul; rolî. *20* încî; trebue; se. *21* perde; priimi. *22* semi; sîrîcit. *23* chrîni. *24* iatî; teu. *26* ficut; ceia. *27* numesce. *28* ficut; portretu; teu; ved. *29* iam. *30* cî respund; priimit. *31* prețiul; dî; adicî, sutî. *32* urmîtor; comandî; efecutî. *33* sosesce. *34* altî; comandî. *35* se; prețiuri. *36* scii; cî; cîrți; scii; cî. *37* prețiuri; chotărîte; astîzi; remisî. *38* remisî. *39* necontenitî; ficsa; librariu; fîr. *40* te-nșîla; miai; prețiurile. *41* se; se; scîdea; sutî. *42* cîscigul; teu; listî; s-a. *43* adeogî; încî; sutî; alfel. *44* cumpîrî; însemnazî. *45* adicî; c-o remisî; generalî; vezut. *46* cellalt; sciu; pungî. *47* sutî; se; mia; se. *48* me; ficsă; sutî. *50* ecsemplare; teu. *51* ș-oremizî. *52* cîrțile; s-a publicarî; pînî; se; comerciul. *53* cunoasce; cîrțile. *54* cîrți. *55* corespondință; toatî.

complete de toate publicațiile și prețurile sunt nevariabile. Acolo este o remisă *fixă* și cunoscută, dar mi-am găsit cum ți-am zis mai folositor să mă las în discreția comisionarului meu.

Pentru transportul cel dintîi, fiind c-aci neguțătorii se tem și ei d-o revoluție trebuie să trimiți d-odată cu comanda — a peu près și suma de bani. Dar aceasta va fi numai pentru cel dintîi, pe urmă cum ți-am zis creditul tău carele începi astăzi îți va fi deschis ca și al meu carele am început d-atîția ani. Pentru romanțe te sfătuiesc să [*f. 3 v°*] le iei din Bruxelles; și chiar ș-alte cărți de literatură. Căci prețul este de 2 și 3 ori mai scăzut. Am acolo de corespondent pe unul din cei mai mari, librarii Macquart. Mă voi duce, voi vorbi cu dînsul și creditul îți va fi deschis. Am asemenea credit în London, la Acquermant. Îți voi deschide și la dînsul un credit de 5 luni și el îți va trimite vopseală, hîrtie și orice *fel de marfă vei voi*. Scii că eu aduceam bricege, foarfeci, brice, casete de toaletă, hîrtie și orice alt lucru. De voiești dar, mă voi duce la dînsul și-ți voi deschide îndată un credit destul de bun, carele într-un an îl poți urca singur pînă la 1000 # poate. Cu englezii comerțul este mai folositor, căci pe tot anul creditul ți se-*ntinde*.

Iată ce pot să-ți spui astăzi. Acum să-ți dau și cum zici tu, sfaturile mele.

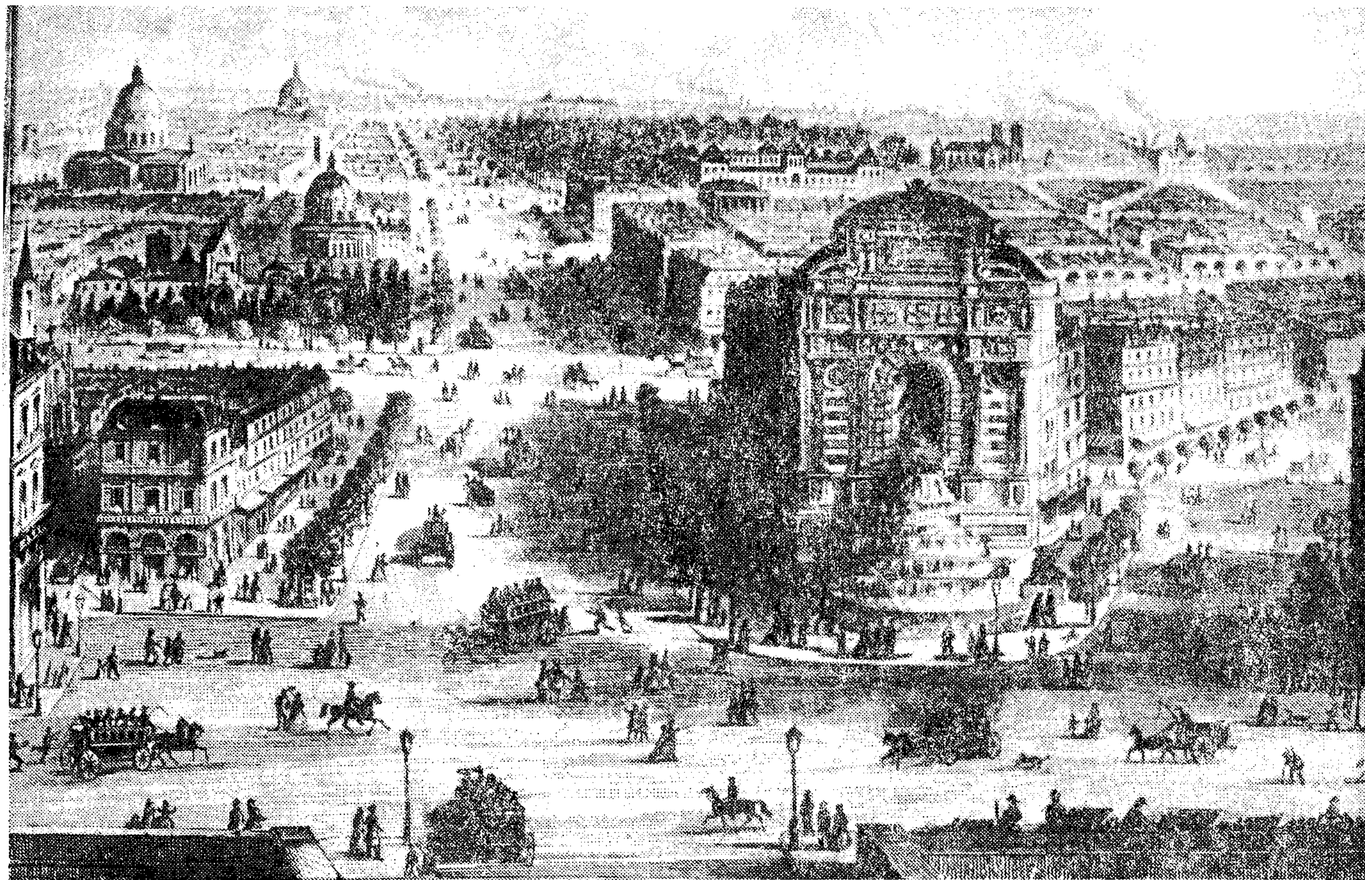
[*F. 4 r°*] Întreprinderea ți-am zis îmi pare de minune de n-aș crede ca tine în Revoluție, fiind numai comisionarul tău, și sperînd pentru tine cu onoarea cea mai deplină sunt sigur c-aș cîștiga 7.800 # pe an. Te sfătuiesc dar s-o-ncepi.

Chipul ce ți-am propus, este acela ce urmez eu. Dar este alt mod, mult mai folositor carele eu n-am putut să-l urmez. Iată-l și acela.

Cîștigul cel mare ce au comisionarii aci este, că se duc la vînzări publice de cărți. Sunt pe toate zilele biblioteci întregi de vînzare. Acolo ei cumpără cu prețuri foarte scăzute. Astfel o carte la care de la editori ai avea 20/100 remisă, o cumperi cu o remisă de 50, 60 la *100*. Pentru ca să te bucuri d-acest cîștig trebuie să ai un om onest și inteligent al tău, carele să aibă totd'auna 500 # disponibili, și să umble din vînzare în vînzare din chilipir în chilipir. De poți [*f. 4 v°*] să dispui d-acest capital vei cîștiga de 3 ori (cel puțin) mai mult decît mine. D-aș putea să mă-nsărcinez eu ai cîștiga și tu și eu, fiindcă eu atunci m-aș ocupa d'odată și de magasia mea. Și deci cîștigul tău ar fi mare, fiindcă n-ai fi înșelat cu nici o lescaie, al meu ar fi tot atît de mare fiindc-afară de plata comisionului meu ce-aș lua (la tine, aș avea plata cea mai mare, cumpărînd cărți pentru magasia mea. .r ce să faci. Vina este a acelei Revoluții ce o văz ne'ncetat venind ca telegraful electric. Dar în locul meu îți propui pe Paleologul grecul. Îl cunoști. Îmi pare un om foarte onest, activ, și destul de inteligent, mai ales pentru un asemenea lucru. De poți dar să-ți faci comerțul cu bani nacht, și să-i lași și lui totd'auna disponibili cel puțin 300 # ca să poată cumpăra *des ventes*, [*f. 5 r°*] eu ți-l propui și te sfătuiesc să-l iei. Omul îmi pare onest și cîștigul cum ți-am zis va fi de 20 și chiar 30 la sută mai mare pentru tine. Zece la sută de-i vei da lui, tot vei cîștiga 20 la sută mai mult decît cu modul ce urmez eu. Și el sunt sigur că se va mulțumi cu 5—6 la sută.

---

57 ficsî; cunoscutî; gîsit; se; me. *59* transportu; neguțîtorii. *60* trebue; se. *61* urmî; teu. *62* astîzi; d-atîțea. *63* sfîtuesc; ei; Burcselles; cîrți. *64* literaturî; cîci; scîzut. *65* me. *66* deskis. *67* chîrtie. *68* marfî; cî. *69* toaletî; voiesci; me; dînsu. *70* îndatî. *71* comerciul; cîci. *73* se; astîzi; se. *75* teu. *76* cîsciga; sfătuesc. *78* sel; iatîl. *79* cîscigul; cî; venzeri. *80* cîrți; cumpărî. *81* scîzute; asfel. *82* se; cîscig. *83* trebue; se; teu; se; aibe. *84* se. *85* se; cîsciga. *86* se; mensîrcinez; cîsciga; fiindcî. *87* d'odatî; cîscigul; teu; fiindcî. *88* afarî. *90* cumpîrînd; cîrți; se. *91* vez. *92* cunosci. *93* se; comerciul. *94* sei; se; poatî. *95* cumpîra; sfîtuesc; se; ei. *96* cîscigul; sutî. *97* sutî; cîsciga; sutî. *98* cî; sutî.

Paris. Bd. Saint Michel — stampă de epocă.

Iată fratele meu, opinia mea. De poți să-ți faci comerțul totd'auna cu bani nacht și să ai disponibili 300 # ia pe Paleologu (sau pe un altul de cunoști) drept comisionar. De ai trebuință d-un credit de 5 luni ia pe comisionarul meu Franck pentru Paris și Germania, Macquart pentru Belgia și Acquermant pentru London.

Am răspuns la toate întrebările tale, afară din transport, pentru care nu-ți pot răspunde astăzi nimic deslușit și sigur, dar nu este un cost mare. Decît lui Franck, n-am mai spus nimului planul tău. Pe Paleologu l-am sondat dar făr-a-i spune ce fel de comerț voiești să faci. El a primit cu mare bucurie, făr-a ști felul comerțului.

Acum depinde de tine a hotărî într-un fel sau într-altul. De vei începe comerțul, te sfătuiesc să începi și cu Englitera. Creditul cum ți-am zis ți-l deschiz eu, și-ntr-un an doi îl poți face tu foarte mare și foarte folositor.

Pentru politică de prisos să mai vorbim. Ne credem unul p'altul oameni onești dar rătăciți. Mă plîngi și te plîng. Care din noi doi s-amăgește? Cine poate ști! Știu numai c-aș face orice jertfă să te fac să intri pe calea mea ce-mi pare cea mai dreaptă atît pentru folosul României cît și pentru al tău. Dar se vede că nu se poate. Să mergem dar fiecare pe calea sa, să ne stimăm, și să ne silim a ne-ntîlni odată. Ș-a merge apoi împreună, fără multă căință pentru rătăcirea trecută.

Al tău frate

ROSETTI

[*Post scriptum pe marginea foii :*]

Soția mea vă-mbrățișează pe amîndoi.

---

99 se; comerciul. *100* se; cunosci. *101* trebuințî. *103* respuns; întrebîrile; afarî. *104* respunde; astîzi. *105* planu; teu; făr-ai. *106* comerciu; voiesci; se; priimit; sci. *107* comerciului. *108* chotărî. *109* comerciul; sfîtuiesc; se. *111* se. *112* rîtîciți; me; amîgesce. *113* sci; sciu; ași; jertfî; se; se. *114* dreaptî; teu. *115* se; stimîm; se. *116* odatî; împreunî; fîrî; multî. *117* retecirea; trecutî. *120* socia; ve.

poezie

proză

teatru

Ion PILLAT

Poeme de tinerețe

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE A INTRAT RECENT ÎN posesia unui neașteptat stoc epistolar: scrisorile adresate de Ion Pillat, în anii studiilor pariziene și ai vacanțelor românești, domnișoarei Florica Rosetti, nepoată (după a doua soție, Ana) a lui Titu Maiorescu. E vorba de nenominalizata (în Mărturisirile făcute de poet, în 1932, sub egida Institutului de istorie literară condus de D. Caracostea, și publicate în „Revista Fundațiilor Regale", anul IX, 1 februarie 1942, pp. 263—288) persoană care, posedînd un caiet cu încercările lirice ale tînărului stihuitor le-a arătat criticului. Iar acesta a încredințat cîteva „Convorbirilor literare", girînd lansarea unui scriitor care avea să se afirme nu peste multă vreme ca personalitate indiscutabilă. Trimise din capitala Franței sau din alte locuri, misivele au darul de a furniza date prețioase privitoare la biografia lui Ion Pillat, viața sa afectivă, mediul în care se mișca, predilecțiile sale estetice etc. Ele contribuie, de asemenea, la limpezirea unor situații evocate în Mărturisiri. Dar pe marginea corespondenței voi glosa cu un alt prilej. Notez, deocamdată, că unele scrisori sînt redactate în versuri, iar cîteva erau însoțite de poezii, și că prietenia dintre cei doi se desfășura nu numai în raza afinităților elective de ordin sentimental, ci și în aceea a interesului comun purtat literaturii. Florica Rosetti era, pentru Ion Pillat, din acest ultim punct de vedere, și confidentă, și comentatoare, și sprijin moral. Din păcate, epistolele interlocutoarei, care pare a fi fost o fată cu mult spirit, nu s-au păstrat. Cum nu s-au păstrat nici caietul dat de aceasta lui Titu Maiorescu și, probabil, nici alte poeme-anexă, decît cele rămase pînă nu prea demult în arhiva personală a destinatarei și comunicate acum cititorilor revistei „Manuscriptum".

Ion Pillat debutează la Paris, cu poemul în proză Povestea celui din urmă sfînt, care « sfîrșitu-s-au de tipărit în ziua de 1 ianuarie 1912 à la Belle Edition », și la București, tot în ianuarie 1912, cu poezia Pictor ignotus, inserată în paginile „Convorbirilor literare". Scria însă din 1905. Tot în 1912 îi apare și prima plachetă, Visări păgîne, însumînd (se specifică pe coperta interioară) versuri compuse între 1910 și 1912. În realitate, unele au fost concepute în 1909. În 1914, tipărește Eternități de-o clipă, incluzînd texte elaborate între 1908 și 1914. O casetă din volumul Amăgiri, scos în 1916, ne

informează că anumite titluri din sumar au fost « făurite » în 1914 și 1915, iar altele (indicate), în 1909 și 1910. Acestea din urmă sînt cele intrate ulterior (nu singurele), sub genericul Casa amintirii, *în volumul întîi al ediției definitive din 1944. Cele patru cărți, rod în mare măsură al lungului sejur parizian, aparțin etapei parnasiano-simboliste, cînd motivele dominante ale liricii pillatiene erau de obediență livrescă, iar limbajul nu-și găsise o matcă proprie, un timbru distinct sau idealul de perfecție formală recomandat de Maiorescu în convorbirea evocată de poet în amintitele* Mărturisiri. *Lecturile îi dirijează opțiunile tematice, îi sugerează soluțiile stilistice și îi înrîuresc temperatura participării afective. Istoria, geografia, mitologia, evadarea în timp și spațiu, mirajul lumilor orientale sau al celor antice se sublimează în stări de reverie, în tentativa de a implica episodului sensuri parabolice, iar exoticului semnificații de reprezentare metaforică a existenței în valorile ei transcendente. Cîntecul, romanța, tipuri de demers liric arabo-persan sau japonez, atitudini reflexive ori moduri de comunicare scoase de sub egida meditației, versul gnomic, cel subjugat ritualului tradițional și cel chemat să forțeze ferestrele unei înțelegeri mai puțin obișnuite a fluxului emoțional se conjugă în a-l defini, de fapt, pe Ion Pillat al debuturilor, ca poet al căutărilor. Dar și al unor oscilații eclectice care vor explica, în etapele următoare, receptivitatea sa la cele mai variate materializări ale vocației umane de a izola « eternitatea » în « clipă » și universalul în particular. Pînă a ajunge aici, se mișcă în umbra a numeroși maeștri. Divulgați în* Mărturisiri. *Fără a oferi însă, peste decenii, cercetătorilor satisfacția de a desluși neapărat detalii care să certifice împrumuturi identificabile în consecință. Ci doar proba capacității pillatiene de a crea în orizontul generos oferit de experiența marilor interpreți ai sensibilității artistice. Temperamental diversificate. Heine, Heredia, Verlaine — spre a numi trei dintre zeii tutelari — sînt relativ ușor sezisabili în atmosfera, problematica și cadența particulară a unor cicluri sau poeme datînd din anii corespondenței cu Florica Rosetti. Inclusiv în cele trimise acesteia și nepublicate vreodată. Fie pentru starea prea bruionară a expresiei, fie pentru că aveau caracterul circumstanțial al mesajului epistolar, fie, pur și simplu, pentru că n-au mai putut fi reconstituite, fie, în fine, pentru că erau rodul improvizației. Care va fi fost, de la caz la caz, motivul real al renunțării e greu de bănuit. De vreme ce, raportîndu-le la primele volume pillatiene, e greu de susținut că exigența estetică sau criteriul discreției autobiografice ar fi funcționat totdeauna fără cusur. Adevărul e că poetul a pus în circulație și texte mai puțin împlinite, asupra cărora, peste decenii, va reveni nemilos. E de observat, de asemenea, că trei dintre poemele provenite din arhiva Floricăi Rosetti se încadrează în sfere lirice cultivate insistent, la acea oră, de ferventul ucenic al muzelor. Una, patronată evident de exemplul heinian din* Romanzero, *se înscrie în suita inspirată de modulațiile specifice literaturii Orientului Apropiat. Mă refer la « divanurile » din* Visări păgîne. *Primul de aici (« din Brusa ») e imaginat la București, duminică 13 martie s. n. 1910; al doilea (« din*

CAMINUL
Studentilor romani
40, Rue de Seine

Sambata 23 Martie 1912

PROGRAM

* * *

V. G. ELIAD despre IVAN TURGHIENEV conferinta

JON PILLAT versuri citite de autor

HORIA FURTUNA versuri » » »

ALFRED MOSOIU versuri » » »

HOMUL..... HOMINI LUPUS

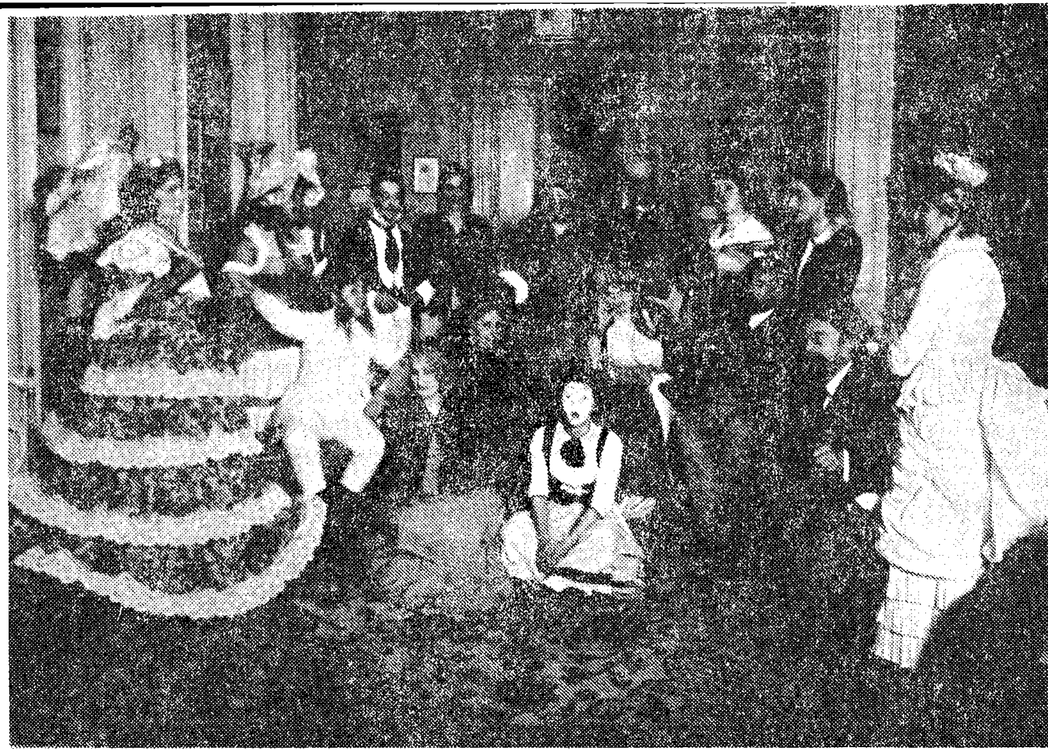
Gluma satirica intr'un act cu cantece de cei 4 Muscatori

DANS.

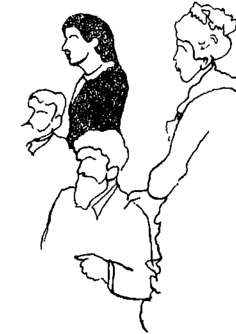
* * * * * * * * *

Inceputul la orele 9

Intrarea 0,50 bani

Ion Pillat la un bal mascat, în familie, la începutul acestui secol.

Basra ») e compus în februarie 1911 la Paris; al treilea (« din Bagdad ») e conceput, tot în Paris, la 29 februarie s. n. 1912. Un « divan », cu nimic inferior celorlalte, e și cel datat: «12/25 iulie Sinaia Predeal » semnat « Ion » și dăruit spre lectură Floricăi Rosetti: « Era odată la Medina/ O fată ca o iasomie/ Era un cîntăreț odată/ Care-și zicea pe strună dorul » etc. Nu are titlu. Dar s-ar putea foarte bine intitula:* Divan din Medina. *Nu am nici o îndoială că e scris în 1910. O altă poemă, și ea fără titlu, datată 1910, e închinată corăbiilor ce nu se mai întorc. De fapt, neputinței de a rechema cu o amintire « dorul mort ». Motivul ca și atmosfera, sînt tipic simboliste. Iar versurile, care ar putea fi intitulate* Corăbiile, *de o remarcabilă fluență. Poema inaugurează, tematic, în lirica pillatiană, una dintre cele mai statornice preferințe: cea pentru miracolul mării, interpretat cînd parnasian (în* Visări păgîne*), cînd simbolisto-parnasian, cu inflexiuni neoclasice în* Ecouri marine *(din* Eternități de-o clipă*) sau în* Cîntecele mării *(din* Amăgiri*), cînd în perspectivă detașat neoclasică (în* Țărm pierdut *sau în* Balcic*). Înrudită, ca atitudine sentimentală, cu poema căreia i-am dat titlul* Corăbii, *dar fără însușirile artistice ale acesteia, este cea purtînd dedicația: « A Florica Rosetti », data: « sîmbătă, 23 iulie 1910 » și locul: « Predeal ». Nici aici nu lipsesc, ba abundă, elemente ale recuzitei simboliste. Numai că, e ușor de observat, ele sînt mai puțin bine asimilate. Interesul documentar al poeziei constă însă în altceva. În ceea ce și* Corăbii *atesta: prezența motivului anamnezei. Motiv care începînd cu* Casa amintirii *(ciclu încorporat mai întîi în* Amăgiri, *dar realizat, cum spuneam, încă în 1909—1910) va deveni obsesiv în poezia lui Ion Pillat. Indiferent din ce unghi va fi el pus în lumină. Și răvașul versificat din 10 februarie 1910 face referire la acest motiv. Textul atrage atenția, totuși, nu prin atari însemne, ci prin coeficientul de umor relevat în stihurile finale. Coeficient absent în poemele publicate de-a lungul vieții. Dar nu străin dispoziției temperamentale a tînărului Pillat. Dovadă, între altele, o ilustrată trimisă peste cîteva săptămîni aceleiași Florica Rosetti. La București, vederea (reprezentînd grădina publică din Pitești) a sosit la 9 aprilie 1910. Pe* verso: *catrene avînd ca subiect începutul de chelie al poetului. Semnatari: un (încă) neidentificat « Ghiță » și « Pi-*

llat ». Printre iscălituri, strecurată, şi cea a lui Neniţescu. R. M., erou şi el al împunsăturilor amicale. Dar iată versurile: « De-al meu geniu sunt împuns/ Ion Pillat pe cap e tuns/ Neniţescu e chefliu/ Iar eu stau aici şi scriu ». Semnează: « Ghiţă Poetul ». Într-un colţ, răspunsul lui Pillat: « Părul meu ce-i drept e rar/ Însă gîndesc cu mult amar/ Că mult mai rar e inspirat/ Ghiţă, R. M. şi ... Ion Pillat ». La care « Ghiţă » răspunde (dacă nu cumva catrenul său îl premerge totuşi pe cel pillatian?): « Iar cînd citeşti aceste versuri/ Şi rimele ce-n grabă-mi scap/ Lui Radu-i trece ameţeala/ lui Ion îi creşte păru-n cap! » De la Viena, peste cîteva zile (dacă am interpretat bine data de pe ştampila poştei: 21.IV.1910), pe o ilustrată reprezentînd « Schönbrunn, Gloriette », îi scrie tot Floricăi Rosetti: « În bahnhoful de la Wien/ Nu găseşti pahar cu vin/ Nici măcar un şpriţ creştin./ Doar werkehrt caffé tot vezi/ Ioane barde! lung ofltezi/ Apuci pana şi rimezi:// „Of, pentru-un şerbet cu apă/ Pentru-o floare sau o ceapă/ De mult dor buza îmi crapă..."// Of... lipseşte o rimă-n au/ Psst! chelner! na! bacşiş îţi dau/ Dar cafeaua nu ţi-o beau// Of... lipseşte o rimă-n at/ Iute iscălesc Pillat/ Şi mă simt iar inspirat/.»

Aurel MARTIN

[Corăbile din port plecat-au cîte una...]

Corăbile din port plecat-au cîte una
Şi nu s-au mai întors, deşi pe valuri luna
În urmă zugrăvea lungi pîrtii argintate
Ca şi cum ar fi vrut în depărtări s-arate
O clipă încă drumul care pierea pe mări.

Şi norii după nori s-au perindat prin zări[—]
Oştiri făr de sfîrşit şi fără ţel[—], grămadă[,]
În stoluri[,] au trecut ca păsări mari de pradă
Şi umbra lor pe veci s-a şters de pe cîmpii.

Iar astăzi[,] cînd pe ţărm prin codrii arămii
Cu vîntul înfrăţită pornit-a frunza moartă[,]
Tu îţi aduci aminte de vremea d-altă dată
Şi vrei c-o amintire să rechemi dorul mort...

Dar nu s-au mai întors corăbile în port.

Ion Pillat
1910

[Era odată la Medina...]

Era odată la Medina
O fată ca o iasomie[,]
Era un cîntăreț odată
Care-și zicea pe strună dorul.

Doi ani stăpîn și rob durerii
Trăi visînd o vecinicie[,] —
Și seara prin grădini cu lună
În stihuri își cînta dorința.

Domnea pe vremuri la Medina
Peste norod un fiu de rege
Înalt, frumos ca un luceafăr[—]
Cum se cuvine unui-Khalif.

Și fata îl zări o dată
O seară prin grădini cu lună[,]
Și ea privindu-l fără veste
În piept îi înflori iubirea.

Tot bate cîntărețul struna,
De dorul ei tot se frămîntă[,] —
Dar ea n-aude și nu vede
Și altul parcă îi grăiește[.]

Da[,] *altul pentru ea se stinge*
Și altul pentru ea suspină,
Iar seara prin grădină cu lună
E umbra lui care se pierde.

12/25 iulie [,] Sinaia [—] Predeal
Ion

Promoția 1906—1907 a liceului „Henri IV", Paris, 1903.

Ion Pillat la Paris, în perioada studiilor.

[Am vrut s-ucid iubirea...]

A FLORICA ROSETTI

Sîmbătă 23 Iulie 1910
Predeal

Am vrut s-ucid iubirea o zi de toamnă sură
Cînd vîntul frunze d-aur din codrii mi le fură
Și darnic le asvîrle potecilor pustii...

E mult d-atunci — pe semne nici tu nu mai o știi.

Dar tot trăia la mine iubirea d-altădată,
Deși chiar amintirea-i credeam că-i îngropată
În cea mai veche groapă din sufletul meu trist
Dormindu-și somnul rece și vecinic ca un Crist —
Da[,] *îmi părea de veacuri iubirea noastră moartă.*

Și totuși cînd prin ramuri se strecura o pată
De lună pe pridvorul unde ședeam tăcut,
Simțeam d-odată-n umbră re-nviind atît trecut[,]
Încît parcă treceam din nou prin vaduri anii,
Și mă pierdeam cu tine din nou, și iar castanii
Îți conturau în plete flori albe[,] *argintii...*

E mult d-atunci — pe semne nici tu nu mai o știi.

Și cîte o dată seara[,] *în trap de telegari*[,]
Un fior mă cuprindea pe drumurile mari,
Cînd sîngereaz-amurgul prin plopii neclintiți,
Și parcă lîngă mine zăream doi ochi cuminți
Ce mă priveau prelung și plini c-o rugăminte...

Și-atunci simțeam în mine cum se deschid morminte.

Ion Pillat

Ți am citit din nou povestea și frumoasele-i cuvinte
Iar răsună ca un bucium lung, fermecător în minte
Trezind tainic în pădurea amintiri-rând pe rând
Tot trecutul, toată vraja ceasului de-apururi sfânt
Când singurătății mele drept solie ai trimis
Dulcea ta "Singurătate". Am sorbit eternul vis
Făurit din raza stelii, pricepând bietul păstor
Ce'n talaz privind icoana-i s'a 'necat de-al ei dor.
Dar de ce să'l numesc bietul? Nu e oare fericit
Cel care zărind iubirea pentru dânsa a murit?
Și la urmă chiar o bae fie'n Dunăre-i plăcut
Pentru cel ce de căldură suferă în mod acut.
Deci rămân Măriei Tale rob supus și prea plecat
Pe hrisovul fără pete iscălind

Ion Pillat

Miercuri 10 Febr. 1910

M. BLECHER

De la confesiune la roman

ÎNTR-UN INTERVIU ACORDAT LA APROAPE DOUĂ LUNI de la apariția romanului Inimi cicatrizate și publicat în paginile „Rampei" din 17 februarie 1937, M. Blecher ținea să precizeze natura documentară, nota confesivă, de o excepțională sinceritate, a demersului său estetic: « Aveam în fața mea un material prea compact, prea copleșitor pentru a-și mai putea face loc într-însul influențe de lectură». Recunoscînd că « în ceea ce scriem suntem prezenți cu tot ce-am văzut, tot ce-am cetit, tot ce-am trăit», prozatorul se simțea dator să dezvăluie sensul experimental, autenticitatea expresă a unei existențe chinuite, purificată în suferință, dominată de boală și stigmatizată de moarte. «În Inimi cicatrizate episoadele sunt totuși mai legate de viață decît de cărți.» — specifica autorul.

Mihail Sebastian avea să arate, mai tîrziu, că preocupările de caz clinic, explorate cu o hiperluciditate absolută, depășesc și anulează aici literatura[1]. Receptarea seismografică a senzațiilor patogene, intensitatea dramatică a scenelor interioare, proiecția halucinantă a stărilor de transă îl determinau, de asemenea, pe Pompiliu Constantinescu să releve caracterul profund biografic al acestui roman care se reduce exclusiv și exclusivist, totodată, la « imaginea unui vast sanatoriu »[2].

În cariera literară a lui Blecher, cartea marca — așa cum observa de altfel E. Lovinescu — un evident progres epic față de jurnalul intim, cu problematică și preocupări metafizice, care alimentase Întîmplările în irealitatea imediată. Confesiunea își pierde acum valențele lirice, plasticitatea evocării discursive, conștiința mutațiilor sentimentale, ce constituiau farmecul acelui prim volum incert ca gen și specie, dar capătă în schimb o considerabilă creștere a potențialului faptic, o intensificare maximă a actului epic, pînă la pauperizarea reflexivității specifice chiar.

Față de Întîmplări în irealitatea imediată, cea de-a doua carte aborda o altă modalitate estetică, deși rezulta din același fond spiritual, din aceeași nevoie disperată de a transforma o condiție existențială, singulară și imposibilă, în cadrul firesc al unei trăiri obișnuite, cotidiene.

---

[1] *M. Blecher*, în „*Viața Romînească*", an XXX, nr. 7, iulie 1938.
[2] Vezi „*Vremea*", an X, nr. 471, 17 ianuarie 1937.

Încercarea scriitorului de a crea viață în afara spațiului limită al dramei sale se dovedește însă, în bună măsură, sortită eșecului, și G. Călinescu aprecia exact că romanul lui Blecher — înrudit ca substanță cu Muntele vrăjit al lui Thomas Mann — rămînea, în esență, la stadiul unui « reportaj superior » asupra felului de viață al bolnavilor cocsalgici dintr-un sanatoriu situat undeva pe țărmul francez al oceanului. Prezentarea directă a mediului, surprinderea nudă, uneori brutală, a reacțiilor exterioare, descrierea la suprafață a fizionomiilor psihologice, cu grija permanentă de-a înlătura parcă detaliul analitic, întăresc astăzi — cînd timpul a impus o detașare de cîteva decenii față de tragedia existențială a autorului însuși, la care eram de obicei tentați să raportăm totul — impresia de netransfigurare a unui material extrem de bogat, dar amorf, înregistrat nediferențiat de ochiul atent al scriitorului, devenit observator placid al unor zbateri și contorsiuni însingurate, a căror intensitate și al căror dramatism ne scapă însă. Ceea ce urmărește Blecher în Inimi cicatrizate este jocul fantastic, neașteptat al situațiilor, hazardul ce planează peste destinele acestor oameni încercați de boală, ducînd o existență bizară, parcă repetată după cea normală, în condițiile atroce ale extraordinarelor lor convulsii vitale.

Dacă în Întîmplările în irealitatea imediată lumea interioară a unui individ — cu o sensibilitate morbidă și o percepție acută a materialității lucrurilor înconjurătoare — se dezvăluia disecată anatomic de curiozitatea stranie a analistului, în Inimi cicatrizate preocuparea scriitorului mergea spre sondarea mediului exterior al aceleiași individualități. Jurnalul intim era așadar reluat și reproiectat acum, în dimensiunea sa faptică, la fel cum în prima ipostază estetică conservase și transpusese doar gîndurile și reflecțiile unei experiențe de viață ieșite din comun.

În Vizuina luminată, Blecher va reveni la formula inițială a Întîmplărilor în irealitatea imediată, mai proprie de altfel structurii sale, viziunii lui de imobilizat, pironit în patul unei realități mizere.

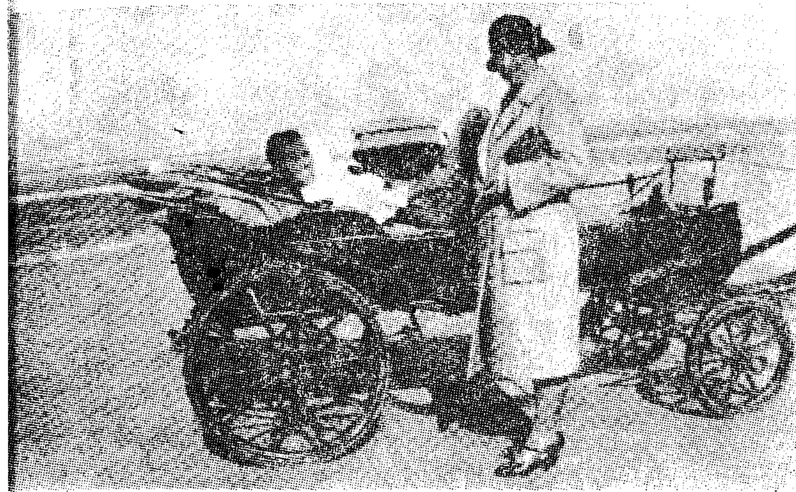
Romanul Inimi cicatrizate a apărut în decembrie 1936 la editura „Universala — Alcalay". Cartea fusese încredințată tiparului prin intermediul lui Mihail Sebastian, care îl cunoscuse pe scriitor în octombrie 1936, la locuința lui retrasă, din marginea Romanului. O primă lectură, în prezența autorului Fragmentelor dintr-un carnet găsit, se pare că a fost edificatoare, căci în 18 decembrie, același an, Blecher îi scria lui Ocneanu, editorul cărții sale, înștiințîndu-l că a primit întîiul exemplar al romanului « și vă declar că sunt foarte satisfăcut atît în ce privește execuția tipografică, cît și pentru copertă » [3].

În realitate, însă, perioada aparent scurtă de timp, ce desparte publicarea Întîmplărilor în irealitatea imediată de tipărirea în volum a Inimilor cicatrizate, ascunde un travaliu scriitoricesc susținut cu o grabă și un efort deosebit, deloc surprinzător pentru un om care-și aștepta zilnic sfîrșitul apropiat. Tot Sebastian avea să dezvăluie disperarea prozatorului, torturat continuu de gîndul că nu va reuși să-și termine cele cîteva cărți începute. Este o adevărată cursă cu timpul, pe care Blecher o rezolvă în favoarea lui, căci între debutul literar, în „Biletele de papagal" argheziene, și moartea tragică la 31 mai 1938 se scurg doar opt ani, în care scriitorul a reușit să se impună zgomotos și distinct în peisajul literar al epocii.

Referindu-se la Inimi cicatrizate, Sașa Pană avea să indice ca argument al conștiinței de artist autentic — pe care o ilustra din plin, după opinia sa, Blecher, privit în genere mai mult ca un caz particular de comentator grăbit a imortaliza în scris propriile lui chinuri și neliniști — o revenire obsedantă asupra materialului și o muncă covîrșitoare pentru realizarea acestei cărți, care ar fi avut, de altfel, încă două variante față de cea definitivă. Romanul s-ar fi intitulat mai întîi Berck, după numele localității unde se consumă acțiunea, și apoi Țesut cicatrizat, în sensul de insensibil la durerile celor din jur, în raport cu suferința fiziologică a fiecăruia în parte.

Între perspectiva epică și semnificația majoră, ce stă la baza acestor variante intermediare, și timbrul individual al Inimilor cicatrizate am fi înclinați să presupunem diferențe minime.

[3] M. L. R. 753.

M. Blecher pe plaja de la Berck (20 aprilie 1930)
Fotografie reprodusă după ediția Sașa Pană.

Și totuși Sașa Pană indică în amintirile lui literare, dedicate lui Blecher, numeroase pagini ce au fost cenzurate de autor pe parcurs, pînă la publicarea romanului [4]. Luînd drept reală mărturia memorialistului — și nu avem nici un motiv să ne îndoim, știute fiind relațiile de prietenie dintre cei doi scriitori — , întrebarea care se impune, în ultima instanță, curiozității istoricului literar, ar fi aceea privind măsura în care a intervenit prozatorul asupra substanței variantelor inițiale ale romanului său. Ce a redus de acolo Blecher și din ce motive, pînă a se stabili la forma definitivă?

Răspunsul îl găsim, în parte, cercetînd cele cinci caiete manuscrise ale romanului, însumînd, în varianta păstrată astăzi la M. L. R.[5], 481 de file. Fără a avea vreun titlu — doar cel de-al doilea caiet poartă în colțul din dreapta, jos, al copertei numele Teddy, scris cu majuscule — manuscrisul ni se pare a fi varianta denumită de Sașa Pană Berck, adică prima redactare a romanului, căci nu numai stilul incert, neprelucrat, dar și detalierea neproporționată a subiectului, lipsa de compoziție, indică o transcriere incipientă a materialului, cu numeroase reveniri și inerente stîngăcii. Ultimele pagini ale fiecărui caiet conțin un plan succint al dezvoltării epice, așa cum se realiza ea, etapă cu etapă, nume de personaje, fapte și întîmplări dispersate, pe care scriitorul le socotea notabile în cuprinsul romanului.

O observație se impune a fi făcută de la bun început: Blecher deținea o neașteptată ușurință a scrisului, o deosebită forță de plasticizare, o cursivitate a povestirii surprinzătoare la acest prozator chinuit și contorsionat, răsucit mereu spre el însuși.

O altă remarcă pe care ne-o oferă manuscrisul o constituie căutarea efectului literar, tendința perpetuă de a descoperi sensul șocant al lucrurilor, intenția de a atinge un dramatism factice, dar și psihologic, prin insinuarea unui sentimentalism pregnant și crearea unei atmosfere sufocante.

Prozatorul este mult mai angajat aici, decît în versiunea cunoscută a romanului, și identificarea eroului epic cu persoana autorului este atît de vizibilă, încît numai convenționalismul relatării îi definește ca entități diferite. Dispoziția reflexivă a scriitorului, înclinarea lui spre comentarea și analiza disociativă a întîmplărilor înfățișate, trăirea pe planul conștiinței se resimt din plin în substanța narativă a variantei pe care o discutăm.

Din punct de vedere epic, versiunea Berck este destul de apropiată de forma definitivă a Inimilor cicatrizate. Personajul principal, alter ego-ul autorului, parcurge în general aceleași momente esențiale în existența lui de condamnat incurabil la imobilitate și singurătate.

Perspectiva romanului o aflăm, de altfel, schițată încă din reportajul Berck — orașul damnaților [6], publicat de Blecher cu aproximativ doi ani înaintea redactării cărții. Descoperim aici, expusă succint, și ideea fundamentală din Inimi cicatrizate: aceea că bolnavii vin la Berck nu numai pentru tratament, dar mai ales pentru că în poziția lor orizontală, încorsetată în ghips, viața capătă cu timpul, printr-o curioasă

[4] Vezi: *Cu inima lîngă M. Blecher*, în *M. Blecher — Vizuina luminată*, ediție întocmită și cuvînt introductiv de Sașa Pană, București, Editura „*Cartea românească*“, 1971.
[5] M. L. R. 16 805.

[6] „*Vremea*“, an VII, nr. 358, 7 octombrie 1934.

adaptare la mediu, o perfectă normalitate. Străbate, de asemenea, în paginile reportajului obsesia erotică, nevoia de iubire împinsă pînă la paroxism, cu « drame şi prăbuşiri sufleteşti îngrozitoare», care devin — în roman — o disperată căutare epidermică, o cădere în extaz, înfiorată de sentimentul neputinţei, de ritmul absorbant al morţii, amplificat de o bizară împăcare cu soarta.

În reportajul apărut în „Vremea", Blecher aborda şi aspectul social al problemelor înfăţişate: « Toate hotelurile mari ale Berckului au peluze splendide cu flori, terenuri de tenis, ascensoare şi apă curentă. Toate sanatoriile „cu preţ redus" au pereţii umezi, coridoarele rău mirositoare şi podelele murdare. Diferenţa de tratament moral şi clinic în aceste două categorii de instituţii corespunde în totul exteriorului». În varianta Berck, observaţia a fost reluată şi amplificată epic, dar în Inimi cicatrizate episodul respectiv nu a mai intrat în vederile scriitorului.

Diferenţele structurale dintre variantă şi roman sînt înregistrate mai ales în final. Cel de-al cincilea caiet al manuscrisului indică o altă rezolvare a acţiunii. Întors la sanatoriu, Emanuel veghează ultimele clipe ale Teddyei şi descoperă deprimat agravarea propriei sale boli. Planul de a părăsi Berckul, de a-şi relua studiile universitare, se spulberă o dată cu speranţa de a-şi schimba viaţa. Singurătatea devine apăsătoare, tragică, fără soluţie. Bolnavii nu mai sînt aceiaşi; figuri noi, şi implicit drame noi, se perindă pe sub ochii disperaţi ai lui Emanuel, care ştie acum că trebuie să-şi aştepte resemnat, pentru totdeauna imobilizat şi redus la mediul spitalelor, rapida derulare a destinului său atroce. Imaginea meduzei, senzaţia aceea cleioasă şi umedă, materia vîscoasă, verzuie, ce alunecă printre degetele strînse ale eroului, mi se pare extrem de sugestivă în deznodămîntul versiunii Berck. Romanul propune o perspectivă mai comodă. Însănătoşirea provizorie a lui Emanuel, plecarea lui din Berck, unde nu-l mai lega nimic, nici sufleteşte şi nici medical, amînă cu încă o etapă existenţială acelaşi final implacabil. Moartea Isei determină evadarea din peisajul dezolant al oceanului spre crestele muntoase ale Elveţiei, la sanatoriul din Leysin. Inimi cicatrizate se încheie în punctul de unde începe aventura Vizuinii luminate.

Interesant de precizat pentru geneza şi evoluţia ulterioară a ultimelor două cărţi, scrise de Blecher, este faptul că iniţial romanul Întîmplărilor damnate din Berck cuprindea şi substanţa şi atmosfera iluminărilor din vizuina seismelor lui fiziologice. Povestea Teddyei a fost despărţită, cu timpul, de tragedia Isei, cu care se identifică însă ca psihologie. De asemenea, au trecut în paginile Vizuinei luminate, din ansamblul mozaicat al manuscrisului Inimilor cicatrizate, episodul operaţiei micului Ioris, devenit pînă la urmă, prin diverse combinaţii apelative, Boby, ca şi dramatica situaţie a polonezei care nu mai are posibilităţi materiale să-şi achite cheltuielile de hotel şi tratament sau grotescul gest al patronului care, parcă pentru a recupera prin ceva moartea lui Quitonce, îi îndoapă părinţii neconsolaţi cu porţii duble de « sparanghel gros ».

Din Întîmplări în irealitatea imediată, varianta Berck aduce acea poezie amară a stărilor incerte, nediferenţiate, oscilaţia perpetuă între atracţie şi repulsie, între bucurie şi durere, între curiozitate şi desnădejde; totodată simţul acut al materiei, percepută concret pînă la senzaţia contopirii definitive. Eroul îmbrăţişează pămîntul ca pe o iubită; scurgerea continuă, murdară, a fistulelor dă un sentiment de sfîrşeală, de pierdere a energiilor interioare; boala însăşi se materializează, devine, în imaginaţia aprinsă a lui Emanuel, o reptilă hidoasă, feroce, « care se ascunde undeva în corp şi roade... roade mereu pe sub piele, ca o cîrtiţă sub pămînt, pînă roade toată carnea de sub piele».

În Inimi cicatrizate, Blecher s-a oprit mai ales la descrierea fenomenelor şi a reacţiilor biologice, anulînd armătura psihologistă în dauna adîncimii şi semnificaţiei majore a romanului. Emanuel intră în carte rupt de trăirile sale anterioare. Totul se rezumă aici doar la situaţia lui excepţională şi la adaptarea forţuită la această situaţie. Nostalgia trecutului, lumea amintirilor dintr-o altă vîrstă — prezente în versiunea manuscris — au fost abandonate pe parcurs. Iată de ce Călinescu avea dreptate cînd identifica perspectiva romanului dezideratelor unui reportaj, căci, căutînd cu orice preţ epicul, autorul pierdea spaţialitatea interioară, căldura relatării. Realizînd o operă de o stringentă autenticitate, aproape documentară, prin aglomerarea exclusiv faptică, el îşi diminua inconştient capacitatea de vivifiere, ce constă la Blecher în acea dimensiune lirică, în acea luciditate halucinantă, în acel raport dintre eu şi non eu — de care vorbea Şuluţiu [7] — şi cu deosebire în forţa de a face pipăibile ideile.

[7] „*Familia*", S. III, an III, nr. 3, martie 1936.

Varianta Berck, în ciuda naivităţilor, a impresiei de jurnal neprelucrat, îi este mai proprie scriitorului şi într-un fel e mai fascinantă decît romanul publicat, fiindcă ea dezvăluie, pe lîngă laboratorul de creaţie al unui artist cu o înaltă conştiinţă profesională, şi intenţiile lui nerealizate.

Prietenia lui Emanuel cu Milu, concetăţeanul său boem, dar cu tabieturi, umilitatea tatălui dezorientat şi năpăstuit de îmbolnăvirea neaşteptată a fiului, discuţiile interminabile cu Ernest despre condiţia tragică, irecuperabilă social a celor care pleacă din Berck, viziunea de coşmar a sanatoriilor populare, puncţiile repetate, însoţite de teama paralizantă de moarte, existenţa mizeră a nefericitei Pufy, atracţia fizică pentru d-na Witts şi revelaţia bruscă, sub simptomele boalei, a bătrîneţii ei destrăbălate, nevoia sufletească a întoarcerii la Solange, ca spre o dulce consolare, sînt tot atîtea elemente venite să sprijine profilul complex al eroului principal. Renunţînd la ele, poate şi datorită unei tendinţe de concentrare maximă, de restrîngere a cadrului la esenţial, autorul l-a schematizat involuntar în Inimi cicatrizate. În proza de notaţie a lui Blecher, detaliile, amănuntul banal, gestul cotidian, observaţia senzaţiilor primare configurează universul şi mi se pare curios că însuşi prozatorul nu şi-a dat seama de acest lucru.

Ratarea romanului — care ar fi trebuit să fie confesiunea zguduitoare, demenţială a unui condamnat la o moarte lentă, fără speranţă — vine poate şi din prejudecata, formulată în epocă, referitoare la detaşarea analistului faţă de substanţa analizei sale; obiectivare de care scriitorul în cauză — lesne de înţeles — nu era capabil, ca şi din necesitatea construcţiei pe care hipersensibilitatea blecheriană o refuză categoric.

E de remarcat, de altfel, că în planurile pe care prozatorul le schiţase pe ultimele pagini ale fiecărui caiet manuscris în parte, privind dezvoltarea epică ulterioară, el prevăzuse, pentru individualizarea personajelor semnificative ale cărţii, o serie de episoade, desigur, în strînsă legătură cu realitatea pe care o trăise sau chiar conforme acestei realităţi. Iată, bunăoară, ce consemnase Blecher pentru definirea psihologiei lui Ernest: « Cu familia burgheză la ţară. Împodobirea ghipsului. Idila cu nepoata directorului. În grădină, gol. Cu fata însărcinată la preot. Cu fata care îl surprinde». Într-un alt loc, sînt indicate întîmplări diverse la care ar fi trebuit să participe Emanuel, dar pe care prozatorul n-a ajuns să le mai redacteze: « Sinuciderea lui Paul. Cinematograful. Venirea noaptea în dune a Solangei. Moartea lui Lévy. Cimitirul. Operaţia. În pat, orgia. Alături, amanţi, rusoaica şi studentul. Căutarea creionului în bazin [...]. Crăciunul la sanatoriu. Îmbolnăvirea lui Mab cu sticla de şampanie. Paul şi Claude. [...] Paul şi copilul lui [...]. Cînd Maurice descoperă că Edwine are corpul anormal. Edwine delirează, c...t. Bordelul şi amputarea piciorului».

Confruntarea atentă a acestor planuri dezvăluie, de la caiet la caiet, o clarificare a prozatorului pe parcursul redactării: reducţia numărului de personaje care intră în acţiune o dată cu modificarea apelativului; trecerea unor fapte asupra altor eroi; caracterizări şi descrieri succinte; deci, un laborator de creaţie intens, capabil să dea o altă perspectivă asupra jurnalului de sanatoriu iniţial.

Reţin profilul unui personaj anonim, ce n-a mai jucat nici un rol în carte, dar care îşi proiectează silueta inutil, între notaţiile şi schemele planurilor de elaborare: «Tînărul cu aspect foarte şters, cu obrazul cărămiziu şi pălăria cărămizie şi haina de aceeaşi nuanţă încît cusăturile hainei şi trăsăturile feţei păreau făcute din aceeaşi materie. Cu o faţă roşie, bine coaptă, în care doar sprîncenele blonde şi stufoase puneau o nuanţă mai clară, dar tot ca un element de maturitate a obrazului, aşa cum unele fructe care plesnesc lasă să se prelingă din ele o spumă aurie».

De asemenea, merită a fi transcrisă această epistolă neexpediată către Katty: «Tot ce luam ieri drept dragoste pasionată, nu era decît un acces de febră, de 39°. Vină să mă vezi aici la hotel. Emanuel».

Poate că aceste fraze s-au găsit în versiunea Ţesut cicatrizat. Ele interesează mai puţin în destinul romanului. Ne apar revelatorii, în schimb, pentru înţelegerea unui Blecher-artist.

Scriitorul a ţinut să-şi precizeze singur postura pentru eternitate. La remarca lui Saşa Pană (care ar fi observat la lectura variantei Berck, conform notaţiei autorului din planurile lui marginale) — « Ce bine înţeleg ce-ai spus despre el în privinţa fricei » — Blecher mărturisea şi explica totodată: « Pentru că viaţa mea este ceea ce a fost înainte, plus ceea ce ai făcut-o tu să devină. [...] În loc de încurajări şi de un climat calm, am disperări. Îmi trebuie încurajarea ta pentru a uza toate aceste energii în perfecţionarea cărţii mele ».

Viaţa a fost însă prea aspră cu Blecher. Scriitorul n-a mai apucat să o facă.

Nicolae FLORESCU

M. Blecher

BERCK

SCENE ȘI FRAGMENTE *

[...]

Emanuel umblă încet, cu mare prudență, pipăind umflătura ca să nu spargă; nu avea nevoie să urce nici o scară pentru că stătea la parter. În odaie, se dezbrăcă repede și se puse în pat. Îl doborî senzația aceea stranie și neplăcută de a sta în cearșafuri albe în plină zi. Era același vechi ecou de plictiseală și de inutilitate care îl cuprindea și în copilărie cînd era bolnav. Portăreasa începu să așeze pe masă cărțile de chimie și ziarele pentru ca doctorul Bertrand să nu găsească odaia în dezordine.

Trimise să-l cheme pe « domnul Milu ». Domnul Milu era un coleg român cu care se întîlnise în tren venind în Franța. Întîmplarea făcea ca să meargă în același oraș universitar ca și Emanuel și <de aceea> luaseră camere la aceeași pensiune. Domnul Milu stătea cu trei etaje mai sus, într-o odaie elegantă cu parchet și lavabo de porțelan. Camera lui Emanuel, deși la parter, costa mai ieftin pentru că podeaua era stricată și înclinată pe-o parte de pe urma unui cutremur de pămînt. Toate obiectele aveau din această cauză o instabilitate comică; scaunele stăteau pe trei picioare, și orice scăpa Emanuel pe jos se rostogolea la vale cu repeziciune.

De-odată cineva bătu în ușă. Era Milu, în pijama, gîfîind de la scoborîșul rapid al scărilor. Fața roșie și umflată de somn strălucea ca un măr copt. În tot ce făcea avea atitudini bruște de clown; era mic, gras, cu ochii foarte limpezi, cu picioarele curbe < încovoiat>, aduse puțin înăuntru. Își cumpărase de cîteva zile o pijama excentrică de mătase înflorată în culori vii, galbene, verzi și roșii; un adevărat costum de Vasilache. (În ziua cînd îl luase, fu foarte supărat venindu-i la ureche că fetița cea mică de 4 ani a proprietăresei pensiunii o întrebase pe mamă-sa: Pentru ce domnul Milu s-a îmbrăcat în costum de paiață ?)

— Ei, ce este ? Ce ai, iubitule ? Se poate, tu, om serios, să te bagi în pat ?

Avea, astfel, în vorbire formule scurte și banale cu cari întîmpina orice eveniment în viața altora și a lui proprie. Emanuel îi explică în cîteva cuvinte totul și îi spuse că așteaptă pe doctor dintr-un minut în altul. «Deocamdată ar fi bine să telegrafiez tatălui meu să vie cît mai repede ».

Milu se repezi la masă, — mai mult se rostogoli pentru că masa era în partea cea mai înclinată a odăii, — pentru a scrie telegrama. Emanuel căută o formulă cît mai

---

* În transcrierea textelor pe care le publicăm, am modernizat în mod tacit ortografia lor inițială, păstrînd doar formele de limbă specifice scriitorului (n. ed.).

puțin alarmantă. « Și dacă între timp voi avea curajul să mă sinucid? » — gîndi el, dar repede îndepărtă acest gînd. Acum se găsea în rețeaua inextricabilă a propriei lui nenorociri și întîmplarea aceasta, ca și oricare alta, începea a se organiza. < Era > Începuse o scoborîre lentă și continuă din surpriză în surpriză, dintr-o durere în alta: acum trebuia să vie doctorul să-l puncționeze și pe urmă va veni tatăl lui, și pe urmă va pleca la Berck... Va părăsi universitatea, ambițiile, studiile și visurile la un loc; era acum un om anihilat de viața lui anterioară și sinuciderea nu mai rezolva nimic, totul se resorbise în fatalitatea gravă a nenorocirii. « Mă găsesc pe ultima treaptă a vieții mele, voi continua să trăiesc în condiția cea mai mizerabilă a unui om, voi continua să exist, să mă agit, ca o moară părăsită care învîrte în vid aripile ei exterioare. Mă voi sinucide atunci cînd situația asta nu va mai avea nici un deznodămînt; deocamdată vreau să văd cît de jos poate scoborî o nenorocire. »

În momentul cînd Milu părăsi odaia ca să expedieze telegrama, intră portăreasa ca să anunțe venirea doctorului Bertrand.

Emoția și tremurul din cap pînă-n picioare îl cuprinseră din nou pe Emanuel. Dîrdîia sub cearșafurile albe, acoperit pînă la gît, ascuns după umbra unei perdele ca după un scut, dar un scut vaporos și inconsistent ce nu-l apăra de nimic. Cît privește [emoția], era mai mult un fel de cădere pe loc, o prăbușire vertiginoasă, dar imobilă, într-o tăcere interioară, deschisă ca un haos, așa ca unele căderi în vis. Inima îi bătea cu putere și în cap îi vîjîia un vid ce conținea cu exactitate decorul odăii, dar care nu mai părea legat de nici o realitate sigură.

Doctorul Bertrand îi risipi oarecum temerile. Era un bărbat încă tînăr, înalt, puțin adus de spate, cu o mustață mică, blondă, aspră, cu părul dat peste cap, pieptănat cu grijă. În totul, el avea aspectul unui om de afaceri afabil și priceput. Îndată ce-și dezbrăcă haina, se apropie de pat să examineze de-aproape abcesul. Privea în gol, distrat, părînd că nu-i de loc atent la ceea ce face și că îi pare rău de tot ce se întîmplă: că Emanuel este bolnav, că el era acolo și că trebuia făcută o puncție...

<Cîteva zile după aceea, doctorul Bertrand muri subit și Emanuel își aminti foarte bine de aerul acela complet absent cu care operase. « Acțiunile oamenilor începuseră să se detașeze de el », gîndi Emanuel. Strania alură a oamenilor în preajma morții!>

[...]

« Voi trece să te văd mîine », spuse doctorul. « Dacă ai febră, să mi se telefoneze ». — « Pot să aibă loc complicații? » Doctorul rămase cu privirea pierdută în gol, fața lui nu exprima nimic și Emanuel se irită la gîndul acestei impenetrabilități care conținea o parte din destinul lui. « Pentru moment totul este foarte bine, puncția a reușit. Stai liniștit în pat și fă-ți pregătirile necesare să pleci la Berck. » Doctorul părăsi odaia însoțit de asistent și de portăreasă. Emanuel simți deodată toată tristețea după-amiezii în care rămăsese singur. În piept persista un mare vid, o mare slăbiciune și din cînd în cînd în locul puncției țîșnea o durere scurtă și foarte acută. Era singur, izolat într-o odaie, cu toată durerea și toată emoția îngrămădite în el, neputincios de a lupta împotriva acestei lumini de după-amiază tristă, care îl situa în miezul unei zile fără înțeles. Încercă să citească, dar la ce bun fusese scrisă cartea pe care o ținea în mînă, la ce bun fuseseră scrise toate cărțile? Privi volumele groase, universitare, aranjate pe masă. Ce rîvnă pusese el în a se înfunda în exactitudinea lor migăloasă de forme și experiențe precise. Își desfăcuse în fascicule cel mai arid volum de chimie și cetia cu pasiune în fiecare zi cîte o fasciculă, pe care o purta cu el în buzunar, păturită în două, ca pe un roman ieftin de senzație. « Ca un roman polițist, așa voi învăța chimia, cu interes, cu pasiune », își spunea Emanuel și deschidea fascicula în restaurant cetind în picioare, pînă îi venea rîndul, sau pe o bancă în vreo grădină publică <din oraș>, ori în catedrala orașului, unde domnea o tăcere gravă, în umbra pilaștrilor înalți, și unde găsea o atmosferă prielnică și neutră pentru învățat, în zilele cînd nu era prea obosit (și cînd mergea în catedrală să-și facă mai întîi somnul de după-amiază).

Îl cunoştea în oraş doar pe Milu şi pe colegii ce-i întîlnea la cursuri şi în laborator. Încolo, se plimba într-o mulţime anonimă şi preocupată, într-o frămîntare incoloră de oameni (şi cuvîntul lua înţelesul lui elementar ca, de pildă, « apă », « aer »...), în mijlocul cărora se simţea bine închis, bine apărat, decis în toate gîndurile sale şi în toate ambiţiile ce le purta într-însul ca într-o casetă ermetică.

Toate amintirile acestea recente îl năvăleau cu o imensă tristeţe. [...]

<În curînd se întoarse Milu cu recipisa telegramei. Avea sub braţ un teanc de reviste ilustrate şi de ziare pe care le cumpărase la sfîrşitul săptămînii. Pentru Milu, în esenţă, zilele săptămînii aveau o ordine particulară, erau mai întîi cîteva zile mohorîte în cari « nu apărea nimic », începutul săptămînii, luni, marţi şi miercuri, apoi joi şi vineri, cînd săptămîna se anima puţin, ieşeau hebdomadarele literare şi politice, şi în sfîrşit sîmbăta, ziua cea mai colorată şi mai diversă a săptămînii, cînd se întorcea de la librărie cu un vraf de reviste ilustrate şi vioaie, elegant tipărite pe hîrtie cu lustru, pe paginile cărora Milu avea o voluptate fizică să-şi alunece degetele.>

Emanuel le răsfoi şi el mulţumit că găsise o diversiune. În zilele obişnuite de dinainte de boală îşi refuza micile plăceri mediocre de acest fel, nu pentru că i-ar fi răpit prea mult timpul, ci pentru a-şi impune o severitate, o mai mare sobrietate şi ariditate în viaţa ce şi-o organizase. Acum însă, conţinutul <sever> aspru al zilei de lucru se evaporase, în aer plutea inutilitatea zilelor de vacanţă... Era şi aceasta o suferinţă undeva în piept, o durere în plus, ca un ecou îndepărtat şi trist al singurătăţii acestei umile după-amiezi.

[...]

Era în vagon o atmosferă de caldă <comuniune> familiaritate, un suflu comun de umanitate, o înţelegere directă dincolo de orice convenţiuni. Pentru ce oare controlorul s-ar fi obosit să mai aibă un perforator şi o uniformă solemnă ? Pentru ce oare doamna subţirică, elegantă, ar fi călătorit în clasa I ? Pentru ce oare femeia din fund ar fi acoperit coşul cu alimente, ca să nu se mai vadă sticla şi pachetele ? Erau mici lucruri de toate <vizibile> zilele, valabile oriunde aiurea, afară de trenişorul acesta. În trenişorul ăsta, de vreme ce cineva ştia ce este un abces şi un *mal de Pott*, înţelegea că restul este fără importanţă.

Bătrînica arătă ceva pe fereastră lui Emanuel. Erau <primele> casele din Berck, o adunătură de acoperişuri înalte strălucind sumbru. De cînd se apropiaseră de ocean, cerul avea o altă strălucire şi culoarea zilei, ea însăşi, părea schimbată. Există o culoare aeriană a lucrurilor plutind în jurul lor, independentă de culoarea lor proprie, şi care este însăşi culoarea unui anumit moment al zilei. În tren şi afară, prin dune, după-amiaza căpătase reflexe reci şi cenuşii, de luciu metalic.

Trenul trecu prin cartierele de periferie ale oraşului. Şinele traversau unele străzi de-a dreptul şi se puteau vedea pe fereastră casele mici, copiii jucîndu-se în drum, cîinii întinşi la umbra zidurilor sau cîte o uşă deschisă lăsînd să se vadă interiorul unei gospodării şi să se surprindă o clipă, în călătoria ciudată a acestui trenişor, familiaritatea casei, icoana albastră de porţelan a Maicii Domnului sub globul de sticlă şi ceasul cu ornament de bronz urmîndu-şi mai departe tic-tacul ca şi cum evenimentul acesta al trecerii unui tren scăzuse acolo în calitate şi în excepţional pînă la nivelul domestic al imobilităţii unei camere de locuit.

— În casele astea stau pescarii, explică bătrînica. Este oraşul vechi, Berck-Ville, cartierul săracilor şi al marinarilor.

Într-adevăr, se vedeau atîrnate pe gardurile caselor, întinse acolo probabil la uscat, plăşile de pescuit. Trenul parcurse apoi cîteva terenuri părăsite, pline de gunoaie şi moloz.

— Aici, pe cîmpul ăsta, se aruncă ghipsurile vechi, explică din nou bătrînica. Cînd vei ajunge la Berck şi te vei instala, să vii să vezi pe băiatul meu la pensiunea „Eldorado". Întrebi de Jardinier, Louis Jardinier, ai să ţii minte?

[...]

Emanuel fu foarte impresionat de tăcerea <hotelului> sanatoriului. Călca încet pe duşumele de linoleum gros ce absorbea[u] paşii. Ascensorul urca lin, ca şi cum ar fi alunecat, fără nici o zbîrnîială, fără nici un zbucium. Camera lui Emanuel era la etajul al treilea, în fundul unui coridor. Culoarul era întunecos şi, cînd intrară în odaie, lumina fu ameţitoare. Era o cameră obişnuită de hotel, cu un pat de fier şi o masă de spălat, dar prin perdelele subţiri se vedea strălucirea unei văpăi arzătoare: linia de foc a oceanului şi cerul îndepărtat de aburi luminoşi. Odaia părea suspendată în spaţiu, eteriană, independentă, îmbibată de aer şi lumină, ca un burete inconsistent şi vaporos. Emanuel, îndată ce directorul plecă după ce predase camera, se întinse pe pat, ameţit, vid de gînduri, plutind parcă aerian în spaţiul extraordinar de clar şi absorbind lumină; atît era într-însul acum: spaţiu şi lumină.

Tatăl lui desfăcea bagajele şi el rămase aşa mult timp cu faţa în sus, imobil, nici fericit, nici nefericit, inconsistent şi pur ca lumina albă.

[...]

În depărtare, soarele scobora în ocean, dar Emanuel nu văzu decît o porţiune de cer, roşie şi aurie, ca o cortină ce-ar fi scoborît deasupra apelor. Coridorul era tăcut; din cînd în cînd se auzeau paşi înfundaţi în depărtare sau apelul surd al unei sonerii. Într-o odaie, prin apropiere, cineva cînta, din <mandolină> acordeon, o romanţă <la modă>:

...Ils s'aimeront toujours...
Toujours...
Vivre d'amour...

Emanuel se simţi de-odată mulţumit, aproape fericit. Era întins pe spate pe pat, odihna îi pătrundea în toate oasele, aerul era luminos şi în zadar încercă să se gîndească la gravitatea abcesului. Era mulţumit, mulţumit. În liniştea aceea limpede şi însorită se simţi despărţit de o lume absurdă şi complexă, cenuşie, hibridă, grăbită, zgomotoasă, izolat într-un colţ de univers clar şi inteligibil, unde funcţiunea de a exista a corpului îşi găsea parcă întîia oară profundul ei înţeles în odihnă şi în lumină. « În fond sunt un leneş, îşi spuse Emanuel, un leneş îngrozitor, şi un ambiţios fără pereche. Tăcerea şi odihna de-aici îmi convin de minune. A sta întins pe un pat şi a fi împins de la spate... ei bine! e îngrozitor, e pur şi simplu îngrozitor, dar îmi place; am alergat prea mult, am muncit în mod stupid şi am uitat că există linişte, calm perfect... Îmi place să lenevesc, îmi place să stau întins pe spate şi să fiu împins cu un căruţ. Trebuie să recunosc cu groază că sunt un leneş, un leneş profund, esenţial, un leneş care a căzut în însuşi elementul lui de lene, şi se bucură ca un peşte aruncat în apă. Dacă nu se ivesc complicaţii şi mă pot vindeca în cîteva luni, îmi reiau studiile... » Aici firul gîndurilor lui Emanuel se întunecă. Îşi aduse aminte de abces. « Hm... dacă *nu se ivesc* complicaţii... » Emanuel rămase astfel mult timp, măcinînd gînduri sumbre şi luminoase. În fundul coridorului se auziră deodată paşi ce se apropiau şi un amestec nedesluşit de voci.

Intră mai întîi tatăl lui Emanuel, deschizînd larg uşa şi aşteptînd în mijlocul odăii, pietrificat de respect, intrarea doctorului, care rămăsese în urmă cu cîţiva paşi. <Tatăl lui Emanuel avea în viaţă cîteva atitudini bine fixate ce, în împrejurări identice, se repetau fără nici o schimbare. Întotdeauna vorbea cu aceleaşi gesturi despre afaceri, puţin îndoit de spate, cu mîinile împreunate a rugăciune. Avea gesturi fixe pentru a asculta o piesă de teatru (cu capul puţin înclinat pe dreapta, într-o poziţie de vagă reverie) şi, în fine, o atitudine binecunoscută pentru primirea unui doctor. Cînd trebuia să vie un doctor, corpul întreg lua cu atîta preciziune aceeaşi intensă poziţie de aşteptare şi de politeţe, încît s-ar fi zis că un buton precis a declanşat în trup printr-un sistem absolut imuabil un mecanism aranjat cu o perfecţiune extraordinară. În tot corpul, dacă s-ar fi verificat două poziţii de acestea la un interval anumit de timp,

nu s-ar fi găsit o singură fibră deplasată cu un milimetru. Există niște jocuri pe dosul unor oglinzi de buzunar, cari constau în a face să cadă prin mișcări încete și prudente cîteva grăunțe negre, rotunde, în niște scobituri fixe. Totul este atît de precis, încît jocul nu permite nici o abatere de un milimetru. În tatăl lui Emanuel, dacă ar fi existat asemenea bobițe, desigur că, ori de cîte ori aștepta să intre în odaie un doctor, ele ar fi căzut cu precizie în aceleași exacte scobituri.>

Doctorul era un bărbat încă tînăr, dar cu părul cărunt, dat pe spate, o coafură abundentă și impresionantă ca o coamă leoniană. Avea ochii albaștri foarte limpezi și toate trăsăturile feței energice, cu bărbia pătrată și mustața scurtă, plină de seriozitate, căpătau din cauza privirii blînde și infantile un aer <de contrast> contradictoriu, care corespundea, desigur, în firea doctorului într-un amestec de mare energie și de mare indulgență. — Toți bolnavii sunt amorezați de doctorul lor, îi spuse o dată infirmiera lui Emanuel, dar de doctorul Cériez cum să nu te îndrăgostești?

În fundul oceanului soarele se culca într-o baie de sînge și de aur; pereții odăii erau plini de o lumină roză și tandră ca un colorit nuanțat de porțelan vechi.

Doctorul Cériez se opri în mijlocul odăii, privind afară prin perdele.

— Ei, ce spuneți de acest crepuscul? Grandios, nu-i așa?

Acest început neașteptat situă într-o clipă pe doctor. Și, maiestuos, înalt, cum stătea privind soarele, Emanuel simți că acest om făcea parte aici din elementele naturii, tot atît de miraculos, tot atît de puternic ca și asfințitul de soare ce se vedea în depărtare.

Cîteva secunde, fu o tăcere completă. Infirmiera privi și ea pe fereastră apusul soarelui, din deferență pentru doctor. Doctorul Cériez se întoarse apoi spre Emanuel:

— Ei, ce ai? Unde te doare? Ce putem face ca să te vindecăm?

Emanuel nu avu nevoie ca să explice prea mult, radiografiile vorbeau de la sine. Doctorul le duse la fereastră și le examină cu atenție și seriozitate. Încet, trăsăturile feței i se întunecau ca sub influența unei mari neliniști interioare. În timpul acesta Emanuel își desfăcea hainele pentru a arăta locul abcesului. Cu groază, constată că umflătura se refăcuse ca mai înainte. Întreaga odaie își schimbă atmosfera; era același conținut, dar cu o semnificație mai sumbră, mai dureroasă. În cele cîteva minute cît se simțise bine și în scurtul timp de cînd venise doctorul, începuse a prinde curaj, de a fi plin de încredere și iată acum, într-o secundă, totul se întunecase din nou, totul se despărțea vertiginos de el și îl lăsa din nou singur, izolat, nenorocit.

— Va trebui să-ți fac un ghips, spuse doctorul de la fereastră. Poate că ți s-a spus... dar să nu te sperii... nu-i nimic teribil... este cel mai simplu lucru din lume... și cînd te vei obișnui cu el, vei sta într-însul ca într-un fotoliu... absolut ca într-un fotoliu...

— Pot să vă întreb ceva? spuse Emanuel.

— Ce anume?

Emanuel ezită.

— Iată, mi s-a vorbit despre abcese ca de ceva foarte grav și asta mă neliniștește. Ați putea să-mi spuneți în ce anume constă gravitatea unui abces?

Doctorul încruntă puțin privirea, vădit impresionat de întrebare.

— Ai un abces?

— Da, am... dar nu-i deschis, iată-l...

Emanuel arătă umflătura. Doctorul se apropie și o pipăi ușor de tot, cu mare atenție.

— Ei bine, spuse doctorul, atît timp cît abcesul nu-i deschis, nu există nici un pericol aproape... trebuie puncționat la timp și scos puroiul din el pentru ca să nu spargă singur...

— Și... dacă se deschide? întrebă Emanuel.

Doctorul tăcu o clipă.

— Eh, atunci totul se schimbă, puroiul se poate infecta în contact cu bacteriile din aer și bolnavul poate căpăta o septicemie... cîte o dată... cum să-ți spun?... se curăță repede... în cîteva zile... altă dată bolnavul rezistă și abcesul curge ani de zile... bolnavul e și în acest caz pierdut...

Tatăl lui Emanuel se făcu roşu la faţă, apoi foarte palid. Buzele îi vibrau întredeschise, semn de mare emoţie.

— Cred că e mai bine să ştii toate acestea, <spuse> adăugă doctorul, pentru ca să stai liniştit şi să te păzeşti de orice agitaţie inutilă, atît timp cît ai abcesul... Cred însă că după cîteva puncţii puroiul nu se va mai reforma şi abcesul se va usca de la sine.

Tăcerea pluti din nou nesuferit în odaie. Departe, răsuna absurd refrenul romanţei:

<Ils s'aimeront toujours...
Toujours,
Vivre d'amour,
Vivre d'amour...>

— Cîntă Ernest, spuse doctorul pentru a schimba vorba. Îl cunoşti pe Ernest? Încă nu ţi l-a recomandat nimeni ? Cînd voi pleca, voi trece pe la el şi îl voi trimite aici. E băiat bun... cam ieşit din minţi, dar, în fond, băiat bun... e vindecat acum... trebuie să părăsească sanatoriul în curînd.

Doctorul se uită la ceasornic.

— Îţi place să citeşti? întrebă doctorul. Şi la răspunsul afirmativ al lui Emanuel:

— Atunci timpul o să treacă repede pînă la vindecare... În cîteva luni apoi, vei merge din nou pe picioare... deocamdată însă, şi chiar din acest moment, nu mai ai voie să umbli de loc. Ţi se va aduce un cărut — o gutieră, îi spunem noi aici — şi te vei întinde pe ea... Aşa întins pe ea vei sta la masă, aşa vei dormi, aşa vei ieşi la plimbare... n-ai voie să te ridici de loc, nici măcar în capul oaselor...

Doctorul se uită din nou la ceas.

— Îmi pare rău că trebuie să plec. Îmi place ca dintr-un început să stau de vorbă mai mult cu bolnavii... ne vom vedea însă mîine dimineaţă la clinică.

Doctorul se întoarse spre infirmieră.

— Te rog, notează, puncţie mîine la zece dimineaţa, să fie totul pregătit.

Emanuel se cutremură din cap pînă-n picioare şi simţi cum îi bate inima puternic. Doctorul se ridică să plece.

— Poţi să-i aduci o gutieră, mai spuse el infirmierei, şi dacă vrea poate să mănînce chiar astă seară în sala de mîncare, împreună cu ceilalţi bolnavi, asta o să-l încurajeze.

« Puncţie, mîine la ora zece » — lui Emanuel nu-i mai ieşea asta din cap. Acum nu mai avea frică de durerea brută a puncţiei, era în stare să suporte orice suferinţă fizică, oricît de covîrşitoare, dar fragilitatea abcesului, faptul că putea să-i spargă şi să-l doboare definitiv dintr-un moment în altul, faptul că purta în el germenul unei fatalităţi atît de neagră, îl copleşea de amărăciune. Simţi că îl rîcîie ceva în gît şi îi fu frică să tuşească ca să nu zguduie abcesul; vru să se îmbrace şi îi fu frică să se ridice ca să-şi tragă pantalonii. Stătea imobil, întins pe pat, cu hainele desfăcute, atît de rigid fixat în poziţia asta, încît simţi cum îi amorţesc toate membrele şi cum muşchii încep să ţiuie cu înţepături dese şi mărunte.

Tatăl lui plecase să conducă pe doctor. Emanuel privea umflătura fără să ridice ochii de pe ea. Îşi aduse aminte de o întîmplare pe care o văzuse odată într-o curte: un copil înghiţise o monedă <de metal>, care intrase în trahee şi îi oprea <circulaţia> respiraţia, încît copilul se sufoca văzînd cu ochii, învineţit la faţă, trăgînd aerul în piept cu din ce în ce mai mare greutate, pe măsură ce devenea mai vînăt. Atunci un servitor din curte, un simplu ţăran, fără să ezite o clipă, scoase iute un cuţit din buzunar spintecînd într-o clipă gîtul copilului şi, o dată cu sîngele ce ţîşni, scoase din trahee moneda. Copilul începu să respire şi fu salvat, iar doctorul care veni peste cîtva timp felicită pe ţăran şi îi spuse că ceea ce făcuse el era singurul lucru ce putea salva copilul.

Emanuel îşi reamintea adesea de întîmplarea aceasta şi mai ales de lovitura sigură, adîncă, de cuţit. Acum însă, în momentul acesta, în pat, ea îi revenea în minte cu o acuitate <nemaipomenită> deosebit de intensă. Într-adevăr, asta ar fi fost o soluţie

rapidă, precisă și foarte sigură: o lovitură de cuțit în abces; o lovitură care să-i fie fatală și care să rezolve imediat totul. În gravitatea abcesului, ceea ce era de nesuferit era această ezitare ce putea fi de lungă durată, între vindecare și pericol. Emanuel nu vroia să se ostenească decît cu nenorociri ori plăceri limpede exprimate. Dar toate gîndurile acestea pluteau în el vag, fără nici o putere <de realizare>, fără nici o forță de realizare. Ce efort extraordinar i-ar fi trebuit măcar pentru a îndrăzni să tușească? Și se gîndea la o lovitură de cuțit? Zîmbi amar. Pantalonii stăteau desfăcuți și el zăcea în întregime abrutizat, doborît de întîmplare și de lene. « Mai ales de lene, gîndi Emanuel, o lene în forma ei cea mai odioasă și mai amară ».

[...]

...Ernest se aplecă peste patul lui Emanuel și îi spuse în șoaptă la ureche:

— Vezi femeia aceea în colț, care își privește unghiile ?

Era o bătrînică foarte uscățivă și parcă murdară la față.

— Știi ce-i cu ea? spuse Ernest abea murmurînd cuvintele. Știi ce face? Ei bine... mănîncă excremente... da... da... își mănîncă excrementele.

Emanuel avu o bruscă grimasă de mirare și neplăcere. Ernest rîse din toată inima.

— Așa-i că ți-am spus ceva senzațional? Trebuie să fii inițiat, nu-i așa?

Emanuel își reveni din surpriză.

— Cred că trebuie să fie un simplu zvon, o invenție răutăcioasă.

— Invenție răutăcioasă? răspunse Ernest și se apropie din nou șoptindu-i lui Emanuel la ureche. A prins-o într-o dimineață băiatul de serviciu cu gura mînjită de excremente... Toată lumea știe ce-i cu ea. Am să-ți mai spun și altele... acum mă duc la masă... o să ne vedem în curînd... Voi veni după masă la d[umnea]ta în odaie...

Emanuel își dete seama cu amărăciune cît de adînc, cît de iremediabil se scufundase într-o lume ciudată, într-o lume amară, schiloadă. « Da, o lume amară » — gîndi Emanuel. Ce va mai afla? Ce va mai vedea? Ce va mai cunoaște <în acest subsol omenesc> în acest univers straniu, solitar și dureros. De multe ori în viață, Emanuel se supunea unui exercițiu interior care îl scotea din înșiruirea monotonă și cenușie a clipelor. Atunci el își impunea cea mai desăvîrșită atenție și cea mai ascuțită nerăbdare în așteptarea clipei imediate. Umbla de pildă pe stradă și se întreba brusc: ce se va întîmpla în clipa imediată cu mine? Ce voi vedea? Cu cine mă voi întîlni? Și în clipa următoare? Și în clipa ce vine? <În felul acesta> Întotdeauna la capătul acestui exercițiu, care îl epuiza de altfel repede, găsea ceva inedit, extraordinar. Întotdeauna descoperea ceva ce nu observase ori se întîlnea cu o persoană neașteptată, ori îi venea brusc în minte un gînd surprinzător. În viața de toate zilele, exercițiul acesta era forțat și Emanuel trebuia să-l susțină cu toată atenția pentru a nu se lăsa distrat. Aici însă, în sala asta de mîncare, exercițiul părea să se fi condensat pînă la cea mai cruntă realitate, într-un fel de ficțiune inedită și naturală a minții, devenind o condiție specială și rară a lucrurilor de a se petrece în lume: precipitat, grav și senzațional. În clipa următoare... în clipa următoare. Era aici un spațiu încărcat de întîmplări extraordinare și de realități crunte, un spațiu care năștea în dureri surprize și viziuni teribile.

[...]

Era foarte dimineață și deja un gramofon măcina în vid melodii zbîrnîitoare, pe terasa copiilor. Era un gramofon mic, o jucărie aproape, care zumzăia ca un bondar din pîlnia lui de tinichea subțire.

Emanuel fu așezat între un bolnav complet întins și o femeie mai în vîrstă, cu părul cărunt, înclinată numai pe jumătate pe gutieră, așezată maiestuos într-o grămadă de perne de mătase pline de broderii și înzorzonate cu fel de fel de fundulițe și ciucuri. Bătrîna era ea însăși îmbrăcată într-o rochie grea și solemnă de catifea violetă. Purta cîteva brățări de aur, de modă veche, pe mînă și avea inele cu pietre sclipitoare pe degete; de gît îi atîrnau două lănțișoare de aur, de unul fiind agățat un ceasornic cu

capace cizelate, iar de celălalt un lornion cu mînerul de sidef. Emanuel socotea întotdeauna asemenea ornamentații, vag și în anumit sens, demențiale, dar în fond ele făceau parte în mod normal din demențele calme ale lumii, așa ca și la înmormîntări ornamentația lugubră și nebunească a coroanelor artificiale și a broderiilor metalice de sicriu, ori în monumentele funerare bogatele și întortochiatele cornișe pline de hidoșenie, de nebunie și de disperare. Era și bolnava aceasta un fel de monument în grădina aceasta aridă: un fel de idol opulent și demodat, tronînd printre adepți schilozi, culcați în cărucioare. Vorbea cu încetineală, strîmbînd gura și țuguind buzele ca și cum ar fi supt fiecare vorbă mai întîi, ca pe o pastilă, înainte de a o pronunța.

— Sunteți noul bolnav, domnule? întrebă ea pe Emanuel.

— Da, doamnă, sunt noul bolnav, răspunse Emanuel.

<În acest moment, dincolo de cărutul doamnei în violet, un bolnav, fără ca bătrîna să observe, făcea niște semne cu mîna lui Emanuel, ducînd degetul arătător la frunte și agitîndu-l pentru a spune că femeia e țicnită. Emanuel nu observă nimic deosebit în gesturile și purtarea maiestuoasei doamne. Era totuși ceva neplăcut în ornamentația aceea bogată, care decora atît de solemn boala ei. Emanuel avea întotdeauna impresia aceasta de ușoară demență la unele înmormîntări, unde mortul era înzorzonat cu fel de fel de flori aurite și broderii încîrlionțate din hîrtie presată.>

Cîteva minute doamna în violet rămase tăcută.

— Știi cine sunt eu? spuse ea brusc.

Emanuel făcu un gest negativ.

— Ai învățat istoria? Ai auzit de Tréchamp, în fine, nu de Tréchamp, de Talleyrand...

— Eh, sigur, sigur că am auzit. «Cel despre care Napoleon spunea că e un excrement într-un ciorap de mătase», vru să spuie Emanuel, dar se reținu.

— Ei bine, eu sunt o marchiză de Tréchamp, din ramura colaterală a Talleyranzilor, spuse femeia. Înțelegi?

Și se așeză mai corect în perne, luînd o poză de vagă reverie și solemnitate, și punîndu-și lornionul la ochi pentru a privi un punct oarecare în vid.

Emanuel nu avu vreme să se mire îndeajuns, lîngă bolnavul de alături venise un bărbat negricios, slab, împingînd gutiera unui copil, adusă de pe terasă. Băiețașul era prins în ghips pînă la cap. Corsetul alb, rigid, depășea gulerul cămășii și se prelungea pînă sub ceafă; capul stătea astfel fixat într-un suport scobit de ghips.

În oglinda pe care o avea deasupra capului băiețașul, se vedeau privirile lui agere foarte vii. Tatăl copilului părea bun prieten cu bolnavul întins lîngă Emanuel și începu să vorbească cu el, apoi pe nesimțite se trezi și Emanuel în conversație. Tatăl copilului era un austriac, Wilhelm Tauber, și bolnavul de alături un francez, André Vielle. Îl recomandară și pe băiețaș — Yoris, care întrebă îndată pe Emanuel dacă nu are să-i împrumute cărți sau reviste despre aviație.— «Este visul lui, să se facă aviator», explică domnul Tauber.

Cînd scoborî în grădină, tatăl lui Emanuel găsi în conversație de mare prietenie pe cei trei bolnavi. Emanuel se bucura în sine cu umilitate de dimineața aceea călduroasă de toamnă. «Cu umilitate, cu umilitate»—își repeta el în interior pentru a nu cădea în sentimentul vreunui inutil entuziasm: aștepta doar puncția.

În preajma orei zece minutele deveniră îngrozitoare. Emanuel continua să vorbească silindu-se să nu arate nimic din tulburătoarea lui așteptare, dar pe un plan paralel al conștiinței clipele treceau cu altă densitate și cu altă chinuitoare semnificație. Pîndea ușa dinspre clinică pe unde brancadierul [*sic*!] trebuie să vină să-l ia.

În acest timp tatăl lui Emanuel uitase cu desăvîrșire de puncție și cînd veni brancadierul să-l ia pe Emanuel, se făcu foarte palid. Emanuel găsi o clipă, în această paloare, un mic reconfort, dar îndată începu din nou în piept bătaia aceea sacadată și puternică a inimii și trecerea insuportabilă a timpului, secundă cu secundă; fiecare secundă se umfla haotic, căpăta o importanță dureroasă, într-un amestec de frică și nerăbdare.

Coridoarele clinicii erau extraordinar de albe și de luminoase; s-ar fi zis că lumina de-afară se condensa între pereții albi și devenea o materie inedită a spațiului, un fel de aer nou lăptos și strălucitor <care plutea dens în coridor.> Cu fiecare respirație Emanuel simțea insuflînd claritate și vid.

Plafoanele erau toate din geamuri ripsate și soarele bătînd direct în ele le făcea sclipitoare ca niște acoperișe [*sic !*] de pure diamante.

[...]

— Ce zi tristă... spuse Ernest. În astfel de zile nu poți să ieși cu trăsura pe plajă, nu poți să scobori în grădină, trebuie să stai în odaia ta și să înnebunești lent privind pe fereastră... Și toată toamna e așa la Berck... și toată iarna... numai că vîntul vîjîie mai tare și plouă mai des.

Era afară o zi acoperită de nori, dar fără ploaie, cu trotuarele măturate de un vînt uscat, o zi cenușie în care străzile par niște imense saloane pustii.

Ernest își aprinse o țigară.

— Vezi, asta este viața la Berck, viața celei mai simple expresii; eu numesc asta « viața cea mică ». Atunci cînd e redusă la o anumită lumină posomorîtă și în suflet la o anumită melodie interioară netă și puțin tristă... nici măcar tristă de-a binelea. Știi, cînd te întinzi pe spate și închizi ochii și stai absolut nemișcat, după cîteva minute începi să simți într-adevăr curgerea vieții în tine ca și cum te-ai afla în apele unui pîrîu. Curge în tine o zbatere calmă, nedeslușită, viața redusă la expresia ei clară. Este simplul ei contur, profilul ei subțire la care apoi se adaugă culori, umbre, trăsături... și te trezești.

Ernest vorbea cu o pasiune care prindea încet-încet în farmecul ei pe ascultător. Căuta cuvintele cu tot corpul; fața cîteodată se crispa... urma o tăcere și venea cuvîntul just, care se încadra în frază ca fragmentele acelea de peisagiu decupate ce le alătureară copiii pentru a alcătui tabloul întreg; fiecare cuvînt adăuga un element necesar gîndului, îl întregea și îl limpezea.

Emanuel era obosit, dar ceea ce-i spunea Ernest se compunea în cap cu o precizie uimitoare.

— Și nu numai cînd e urît afară mă copleșește această trăire elementară, continuă Ernest. Cînd stau pe plajă, vara, cîteodată, în plin soare și văd de-o parte mulțimea aceea de oameni ce se agită în nisip ori pe Esplanada, iar de cealaltă parte calmul de liniară odihnă al oceanului, despărțite una de alta perfect și net de marginea apei, am o dorință absurdă, iluzorie, irealizabilă de a strînge într-o grămadă imensă toată agitația, toate mișcările, toate gesturile de pe plajă, înțelegi?... semnele de adio cu mîna... pașii pe nisip,... săriturile... azvîrliturile cu mingea... toate aceste mișcări grămadă, scoase din personagiile lor, și să le arunc în ocean, să se înece acolo. Înțelege-mă bine... nu oamenii înșiși. Aceștia să rămîie pietrificați pe plajă... doar mișcările lor, atît. Ai văzut poate filmele acelea suprarealiste în cari niște cuburi, spirale albe, pete imateriale de lumină, se învîrt frenetic, neînțeles, se înclină, ori sar de la locul lor în mod absurd, fără nici un sens... aceea e mișcarea pură și mișcările de pe plajă reduse la o culoare uniformă și executate numai în proiecțiune simbolică ar forma un film tot atît de abstract și de neînțeles ca și filmul suprarealist. Pentru ce atunci oamenii le comit? În fond oamenii sunt esențiali... viața lor înseamnă a executa într-un interval limitat de timp gesturi pure ce n-au legătură cu gesturile din trecut și nu vor avea repercusiuni în timpul ce urmează... gesturi pierdute. Cînd ridic mîna o mișcare se pierde în eternitate, absurdă... pură... perfectă...

Ernest se rămimă în cot și privi afară pe fereastră. Cîteva minute rămase tăcut.

— Vezi, continuă el, aici la Berck se consumă în zadar, în gol, o cantitate enormă de dureri, de preocupări și de iluzii. Pentru a ajunge la un țel oarecare trebuie o cantitate anumită de energie, de voință, de atenție și de dureri. Cred că un bolnav la Berck în timp de un an consumă exact atîta putere spirituală cît i-a trebuit lui Alexandru cel Mare ca să-și cucerească imperiul; atît doar că energia aceasta este irosită în răb-

Filă din manuscrisul lui M. Blecher la prima variantă a romanului Inimi cicatrizate, cu pasajul eliminat de autor și reprodus în textul tipărit aici.

cu un milimetru. Există niște jocuri pe dosul unor oglinzi de buzunar, cari constau în a [illegible] face să cadă prin mișcări încete și prudente câteva grăunțe negre, rotunde, în niște scobituri fixe. Totul este atât de precis încât jocul nu permite nici o abatere de un milimetru. În tatăl lui Emanuel, dacă ar fi existat asemenea bobițe, desigur că, ori de câte ori aștepta să intre în odaie un doctor, ele ar fi căzut cu precizie în aceleași exacte scobituri.

Doctorul era un bărbat încă tânăr, dar cu părul cărunt, dat pe spate, o coafură abundentă și impresionantă ca o coamă leonină - [illegible] Avea ochii albaștri foarte limpezi și toate trăsăturile feței energice, cu bărbia pătrată și musteața scurtă plină de seriozitate, căpătau din cauza privirii blânde și infantile un aer contradictoriu, care ~~s-a amestecat~~ corespundea desigur în firea doctorului într'un amestec de mare energie și de mare indulgență.

— Toți bolnavii sunt amorezați de doctorul lor, spuse odată infirmiera lui Emanuel, dar de Doctorul Cériez cu toții îndrăgostiți...

darea de a sta culcat, în voința de a nu se sinucide și în extrema atenție pentru mersul bolii. Eroismul bolnavilor este un eroism negativ, fără țel, ineficace; e imaginea de pe clișeu, a eroului pozitiv... fiecare din noi este «cel ce n-a fost Alexandru» și totuși fiecare din noi îl conține în întregime...

[...]

<Într-un tîrziu apăru dinspre Esplanadă o trăsură în trap foarte vioi; un căluț negru și sprinten o trăgea cu repeziciune pe nisipul umed și tare ca un asfalt. În trăsură era Teddy și îngrijitoarea ei. Veniseră lîngă trăsura lui Emanuel.

Părul lui Teddy se zburlise în bătaia vîntului, în timp ce alergase cu trăsura; răsufla repede, era obosită de efort, se încălzise și își făcea acum vînt cu un ziar.

— Ce dimineață limpede! spuse ea. Ia privește vilele pe Esplanadă. Parcă ar fi un peisagiu închis într-un bloc de cristal... știi greutățile acelea cari se pun pe masă și în cari culorile sidefate zac presate în toată frăgezimea lor...

Teddy scoase apoi o cutie de sub scăunașul îngrijitoarei și oferi lui Emanuel biscuiți.

— Să vezi ce tari sunt, parcă mănînci sticlă... Erau într-adevăr foarte tari și se spărgeau în fărîme ascuțite sub dinți; pasta era desigur făcută cu zahăr ars cristalizat.>

[...]

Emanuel își aminti de ceea ce cetise într-o descriere de călătorie; un englez povestea că, în Mexico, toate statuile Isușilor din biserici sunt în mărime naturală și colorate foarte viu. Intrînd într-un rînd într-o umilă biserică de provincie observă un Isus redat în culori foarte omenești, cu trăsăturile admirabil reliefate încît corpul acela slab și prăpădit răstignit părea într-adevăr că este consumat de o îngrozitoare suferință. În jurul coapselor statuia avea un șervețel de pînză care înconjura trunchiul și ascundea anumite părți din trup. Curiozitatea îl făcu pe călător să ridice bucata de pînză și spre marea lui uimire descoperi că sculptorul înzestrase statuia <bărbatului> omului răstignit cu atribute sexuale normale. Impresia de durere și de umanitate se desăvîrșeau astfel ciudat și teribil prin acest amănunt.

[...]

Bolnavii, în anumite după-amiezi, puteau să meargă la cinematograf. Îi aducea brancadierul pînă la ușă pe căruț și acolo ridicau cu ajutorul altor oameni cadrul pe care zăcea bolnavul și îl transportau înăuntru, lăsînd afară căruțul cu roți propriu-zis.

În fundul sălii erau înșirate niște bănci de lemn pe cari se așezau bolnavii întinși, unii lîngă alții; băncile erau puțin ridicate la spate și destul de înalte pentru ca bolnavii să poată vedea ecranul în fața lor.

Emanuel nu se ducea at la cinematograf pentru a vedea filmul, cît pentru a fi alături de alți bolnavi cu i să stea de vorbă. Veneau, duminica mai ales, bolnavi din spitale și din sanatoriile populare cari îi povesteau lucrurile stranii și dureroase cari se petreceau acolo. Într-un rînd un bolnav îi povesti cum în clinicile populare, unde toți bolnavii stau la un loc în aceeași sală, există despărțituri din pereți de sticlă, chiar în sala cea mare, unde bolnavii operați și cei gravi sunt «izolați». Izolarea aceasta nu este însă decît formală pentru că ceilalți bolnavi aud tot ce se petrece în compartimentele de sticlă și deseori trebuie să asiste nopți întregi la agoniile îngrozitoare ale muribunzilor.

Clinicile acestea populare erau înșirate în Berck la marginea orașului, de-a lungul unui drum plin de căruțe și automobile, încît bolnavii aduși pe terasă înghițeau mai mult praf decît aer marin. Exista un sistem de plată în comun pentru a ieși cu trăsura pe plajă, dar rîndul unui bolnav venea o dată pe lună, sau mai rar, încît unii bolnavi în sanatoriile acelea erau de ani de zile la Berck și nu văzuseră marea niciodată.

Emanuel se gîndi să facă din cînd în cînd cîte o vizită bolnavilor din sanatorii, însă vizitele bolnavilor pe gutieră nu erau admise. Emanuel se gîndi atunci să plătească o trăsură în fiecare săptămînă pentru un bolnav. Ce însemna însă asta pentru cele cîteva mii de bolnavi săraci din Berck? Îi fu scîrbă lui Emanuel de generozitatea lui neputincioasă. Și apoi, cînd spuse proiectul său doctorului Cériez, acesta îi răspunse blînd și înțelegător:

— Directorii sanatoriilor vor crede că vor [*sic !*] să le iei « clienţii »... mai bine nu te amesteca...

— Clienţii, domnule doctor?... ce clienţi? Cît plătesc? Cît pot plăti oamenii aceştia?

— Plătesc pentru ei foarte bine primăriile oraşelor de unde sunt trimişi... nu te teme, clinicile astea fac afaceri bune...

Emanuel fu profund revoltat şi scrîşnea din dinţi gîndindu-se că revolta lui nu putea servi la nimic. De cîte ori se ducea acum pe plajă privea cu ură şirul de vile de-a lungul Esplanadei, toate cu ferestrele spre mare; casele acelea greoaie şi urîte cu greţoasele lor ornamente academice şi terasele enorme pe care se întindea la soare lăfăindu-se într-un chaise longue cîte un singur burtos cu paharul de sirop lîngă el şi umbrela deschisă deasupra.

Toate excrescenţele acestea de zidărie dulceagă Emanuel ar fi vrut să le vadă incendiate, arzînd pînă în temelii, pentru ca pe locul lor să se clădească sanatorii populare pentru bolnavii ce n-aveau de unde...

În ziua aceea, Emanuel fu pus alături tocmai de un bolnav de la o clinică din marginea oraşului. Era un băiat slab, cu capul diform, cu buza inferioară proeminentă şi atîrnîndu-i umedă, cu o biată cravată foarte subţire care îi strîngea la gît cămaşa... un sărman individ anemic şi simplu care privea ahtiat ecranul şi rîdea la scenele comice descoperindu-şi toată dantura ştirbă şi gingiile palid[e]. În pauză, Emanuel intră în vorbă cu el. Era din Normandia, băiat de ţărani, dar cu carte, făcuse un an la universitate, la filozofie şi, fără ca Emanuel să-l întrebe, îi spuse el singur că are un picior bolnav, cu fistule deschise din cari curge mereu puroi...

— Asta mă seacă, spuse el... în fiecare dimineaţă atîta energie... atîtea elemente organice pierdute...

<Împrumutase probabil cuvinte din vocabularul medicului, cel care-l îngrijea.>
Îşi scoase de sub cuvertură un măr şi muşcă din el cu poftă. Cîteva scaune mai încolo, în picioare, o fată rezemată de perete îl privea.

— Eh, bună ziua, Pufy, îi făcu, cînd o zări, bolnavul semn. Vrei şi tu?

Îi oferi de departe un măr şi fata veni spre banca lui şchiopătînd. Purta o beretă de catifea cu o agrafă strălucitoare de cel mai prost gust şi era foarte violent fardată, dar părea drăguţă şi timidă.

— Ce mai faci, Pufy?

— Bine... dar tu?... dar pe la Sanatoriu ce mai [e] nou?

— Toate cum ştii... adică stai... Kerst, acela cu barbă, a murit... şi bolnavul înşiră cîteva nume, dînd informaţii despre fiecare. Pufy mînca avid mărul şi la fiecare muşcătură rămînea în jurul urmelor de dinţi şi vopsea roşie de pe buze.

— Unde stai acum? întrebă bolnavul.

— Tot la prietena mea... răspunse Pufy şi rîse închizînd puţin ochii ştrengăreşte.

Cînd plecă de lîngă ei, Emanuel se interesă cine este.

— E o sărmană nenorocită, spuse bolnavul cu adîncă mîhnire. Emanuel putu constata astfel că, şi în ierarhia mizeriilor, nenorociţii îşi au inferiorii lor. Insistă ca să afle mai multe despre fată şi bolnavul îi spuse o poveste foarte simplă şi dureroasă.

Pufy venise la 16 ani la Berck cu un genunchi bolnav, atacat de tuberculoză. Plăteau pentru ea la sanatoriu nişte rude mai cu dare de mînă, dar care o internaseră totuşi la un sanatoriu popular, — acelaşi unde stătea şi bolnavul care vorbea, — la secţia de fete. Emanuel cunoştea clădirile acelea mari şi urîte în marginea oraşului, unde bolnavele şi bolnavii stau pe terase ce se deschid spre şoseaua prăfuită, în paturi înghesuite unul lîngă altul (directorii primesc bolnavi fără limită şi băgau paturile în săli fără nici o regulă, cîte treizeci de paturi în săli pentru opt sau zece bolnavi), în soare şi praf, într-o hărmălaie îngrozitoare, unde fiecare bolnav ţipa, cînta şi urla sau fluiera cînd trec din oraş bolnavii mai bogaţi cari îşi pot permite luxul de a ieşi la plimbare în trăsură. Emanuel ştia <cunoştea> toate acestea, dar nu cunoştea îndeajuns mizeria morală ce domnea acolo şi teroarea la care îi supun infirmierele şi servitorii, de la director şi pînă la cel din urmă funcţionar. Cert, doctorii erau de treabă,

dar cînd vreun bolnav reclama o infirmieră sau un brancadier era sfîrşitul liniştii lui în sanatoriu: se forma îndată în jurul lui o conspiraţie a infirmierelor şi a servitorilor cari ştiau bine prin lucruri mărunte şi exasperante să-i amărască zilele. De altfel doctorii nici nu puteau obţine prea mari îmbunătăţiri în starea aceasta de lucruri. Erau şi ei plătiţi de directori şi cînd vreunul se dovedea că avea prea mult zel pentru reforme, îl schimbau imediat.

— Mai ales la secţia de femei invidia, laşitatea, tortura meschină şi persecuţiile sunt îngrozitoare... spuse bolnavul. Bărbaţii prin sălile lor mai îndrăzneau să ridice glasul şi să protesteze, dar fetele tac şi se mulţumesc să ude perna... plîngînd... toată noaptea.

Cu Pufy lucrurile se întîmplaseră acum cîţiva ani foarte simplu: portarului sanatoriului îi plăcu fata şi cînd fata era oarecum vindecată şi avea voie să iasă cîte puţin la plimbare, în cîteva Duminici la rînd, o invită la el în odaie. Cîtva timp, la început, fata refuză, dar portarul o copleşea cu daruri, fructe şi diferite mici cadouri, oglinjoare, pudră, parfum şi Pufy într-o zi cedă şi veni la el. Apoi venea regulat în fiecare duminică, iar mai tîrziu şi noaptea cînd reuşea să se strecoare afară din sanatoriu.

Cînd directorii aflară se înfuriară şi o deteră afară... pe Pufy. De portar aveau nevoie... În acest timp, rudele aflară totul, dar o abandonară şi astfel Pufy se trezi într-o bună zi pe străzile Berckului singură, părăsită şi — ceea ce e mai tragic — şi însărcinată. Cineva îi indică o adresă utilă. Era o bătrînă codoşă care provoca şi avorturi; baba se ocupa numai de afaceri de acestea murdare... o bătrînă greţoasă care ţinea « în gazdă » alte două fete ce făceau trotuarul şi îi aduceau ei venitul; ba se ocupau şi cu mici furturi prin trenuri. Pufy nimeri la ea şi după avort rămase ca o a treia pensionară specialistă mai ales pentru bolnavii din spitale, cei care ies cu trăsura o singură duminică pe lună şi cu care face dragoste chiar în trăsură pentru cîţiva franci... Tînără şi drăguţă cum era aducea bătrînei cel mai mult cîştig. Aceasta era povestea lui Pufy.

În timp ce bolnavul istorisea toate acestea lui Emanuel, fata din colţul ei îi privea, ghicind că e vorba despre dînsa.

În seara aceea, Emanuel lăsase vorba la hotel să vie trăsura să-l ia de la cinematograf. În momentul cînd brancadierii îl încărcau în trăsură, o văzu pe Pufy venind lîngă dînsul.

— Mă iei cu tine în trăsură? spuse ea îndrăzneaţă.

Ploua încet afară, în faţa cinematografului trotuarele luceau negre de apă, era o seară tristă şi pustie şi pînă la ora mesei mai era aproape un ceas... Emanuel se gîndi la plimbarea anostă pe care ar face-o singur prin umezeala aceea...

— Bine, vino, spuse el.

Pufy se urcă în trăsură, sub privirea întrebătoare şi uluită a brancadierilor, dar Emanuel, de vreme ce luase o hotărîre, îşi asumase toate responsabilităţile şi îi plăcea acum s-o ducă pînă la capăt, fără să-şi reproşeze nimic.

Conduse trăsura mai întîi pe străzi foarte întunecoase, dar Pufy crezu că face astfel pentru a căuta un loc ascuns unde să poată face dragoste şi se aplecă spre el ca să-l sărute pe gură... Atunci Emanuel o apucă spre strada principală.

Pufy fu foarte mirată, era desigur întîia oară cînd un bolnav « mai bine » se plimba cu ea pe stradă în văzul tuturor. De altfel strada era pustie şi numai vitrinele aprinse de la magazine animau ploaia rece care cădea subţire şi deasă. Vorbiră despre Berck şi bolnavi, ca doi vechi prieteni.

Pufy îl rugă deodată să oprească la o băcănie şi se uită avidă la colţul delicateselor expuse la intrare; părea să caute un anumit lucru.

— Ce cauţi? Vrei să cumperi ceva?

— Ah, dacă ar avea... ştii ce? Îmi oferi ce-ţi voi cere? E un lucru care nu costă scump...

— Te rog, cumpără ce vrei.

Pufy scoborî din trăsură şi intră în băcănie, apoi ieşi repede, foarte veselă.

— Este... am găsit... costă doi franci...

Emanuel îi dădu banii.

— Ştii ce am în pachet? Ghici? întrebă Pufy. E o bucată de brînză de Brie, explică ea. Dacă ai ştie [*sic!*] de cînd poftesc să mănînc o bucată de Brie. Şi niciodată nu-mi ajung banii pentru asta...

Îi ceru lui Emanuel şi cîteva franzeluţe cu lapte.

Cînd plecară de la brutărie, Pufy:

— Toate astea vreau să le mănînc singură în tihnă; nu le duc acasă pentru că o să mă certe că cheltuiesc banii pe lux... Ştiu eu un loc unde să le ascund... Mă duci pînă acolo?

— Unde-i? întrebă Emanuel.

— Hai şi-ai să vezi, e « camera mea particulară » — spuse ea cu rîsul ei puţin naiv şi ştrengăresc.

În marginea unei străzi foarte apropiate de centru erau nişte imense maidan e goale unde stăteau toată iarna cabinele de pe plajă. Vara, cînd începeau să vie vizitatorii, ele erau transportate acolo înapoi, sute de cabine. Stăteau unele lîngă altele pe teren înţărcuite cu sîrmă ghimpată. Cîteva însă rămăseseră în afară de gard, pe maidan, şi într-una din ele îşi avea « camera » Pufy.

— Am un fier potrivit ca s-o deschid, spuse ea şi scoase de sub cabină o unealtă veche cu care deschidea de obicei uşa.

Emanuel aprinse bricheta lui şi în lumina ei pâlpăindă, foarte slabă în noaptea ploioasă, în timp ce Pufy deschidea uşa, totul luă un aspect neobişnuit şi misterios.

— Te rog dă-mi bricheta, nu văd bine.

Emanuel intră şi el cu trăsura pe maidan. Pufy deschise uşa, lumină mica încăpere şi deodată se retrase cu scîrbă.

— Porcii! strigă ea. Ah! Porcii... n-au găsit unde să mai murdărească...

În lumina slabă a flacării Emanuel văzuse şi el cîteva excremente omeneşti pe podea.

Pufy lăsă uşa bălăbănindu-se.

— Hai... să mergem, spuse ea lui Emanuel. Avea lacrimi în ochi şi strîngea pumnii de ciudă.

— Imposibil... să ai un locşor al tău... numai al tău... vin îndată porcii... şi ţi-l murdăresc.

Emanuel nu îndrăzni să-i puie nici o întrebare, dar Pufy îi spuse singură:

— Ştiu eu cine mi-a făcut-o!... Am fost într-o seară cu nişte băieţi... cari nu găseau un loc unde să mă « ducă » cu ei... Şi au ţinut minte haimanalele unde am pus fierul şi totul... Ah, ar trebui să fiu mai voinică, să-i aduc într-o seară şi să-i bag cu capul în murdărie.

Îi mai trecuse din furie şi începu să rîdă completînd:

— Cu porcii ăştia... cine ştie? Poate că le-ar place...

Emanuel trebuia să se întoarcă la hotel; se despărţiră într-un colţ de stradă şi se înţeleseră să se mai întîlnească. Emanuel ar fi vrut să poată face ceva pentru fata asta.

[...]

Încet se insinua primăvara la Berck. Vegetaţie nu era nicăieri şi n-avea deci cum să înflorească, dar, în locul parfumului de caişi albi, se simţea pe plajă adierea îmbibată de iod şi de peşte putred a oceanului care se încălzeşte. În anumite momente ale zilei, cerul lua culori roze, tandre, ca un efort de fragilitate şi de întinerire deasupra decorului cenuşiu şi trist. Valurile atunci se irizau şi toate casele urîte şi înalte înşirate pe esplanadă încercau o uşoară năpîrlire spre lumini mai vioaie. Asta era primăvara la Berck.

Emanuel sesiza cu o preciziune nouă micile intervale ale schimbărilor, întîia oară constata venirea primăverii în fenomene atît de mărunte şi în lumini atît de palide.

Era însă stînjenit de prezenţa veşnică a Solangei în trăsură, lîngă el, sau în odaie. Cert, îi plăcea să o cuprindă în braţe ca odinioară şi s-o strivească pe pat sub povara lui, dar, de la un timp încoace, evita pe cît putea astfel de destinderi. Începuse să

creadă că în posesia aceea zilnică intra prea mult din persoana lui intimă și secretă. În fiecare zi, după plecarea Solangei, îi zumzăiau în cap vorbele ei și anumite atitudini a căror viziune nu putea s-o gonească. Solange îl cuprinsese în întregime ca apa unui rîu ce se revarsă și înghite sub valuri peisagiul exact și divers al cîmpurilor. Emanuel tînjea după o clipă de adevărată singurătate, de nesfîrșit pustiu, în care să se simtă el însuși, în care să se constate veritabil pînă în cea mai măruntă fibră, în care disperarea care îl cuprindea cîteodată să-l tortureze cu adevărat în cea mai ascunsă conștiință a lui pentru ca, poate, din chinul acesta autentic să țîșnească o iluzie, un gînd care să-i reveleze adevărata lui stare interioară. Ce însemna această vană și continuă măcinare de vorbe și plăceri în dragostea cu Solange?

Și nu numai atît, dar i se părea că nu se bucură îndeajuns de nimic cînd Solange era lîngă dînsul. Începutul primăverii, plimbările la țară, gîndurile (pe cari i le spune toate, cîteodată scrîșnind din dinți că împarte cu ea totul și nu mai păstrează pentru el nimic), toate acestea i se păreau răpite pe jumătate de Solange. Era ca o diminuare a cantității de lume ce-i aparținea și pe care o absorbea Solange.

[...]

În după-amiaza aceea i se întîmplă ceva fără prea mare importanță, dar care ar fi putut schimba cu totul prietenia cu d[oam]na Witts.

Ușile salonului erau deschise spre ocean; d[oam]na Witts venise să-l vadă o clipă înainte de a se urca în odaia ei; la un moment dat merse afară pe terasă și, înapoindu-se, rămase în pragul ușii.

În odaie era puțin întuneric, afară lumina era strălucitoare; d[oam]na Witts purta o rochie dintr-o stofă subțire și, în contrastul de lumină și umbră din pragul ușii, Emanuel o văzu deodată goală prin transparența rochiei, ca o radiografie a formelor pline, a sînilor mici și rotunzi și a picioarelor cu pulpe bine modelate. Conturul trupului era atît de precis încît Emanuel putu observa că d[oam]na Witts nu purta în ziua aceea de vară, sub rochie, nici măcar o cămașă. Il tulbură mai ales marginea vizibilă a ciorapilor și unghiul inefabil al coapselor, în clipa cînd picioarele rămăseseră puțin întredeschise.

Îl cuprinse o sete cumplită de a o mîngîia și de a o strînge în brațe. Acum, fără ghips se mișca mai ușor și se ridică brusc în coate, pe jumătate aplecat în afară de gutieră; într-un elan inutil ce nu-l apropia de d[oam]na Witts decît cu pieptul, care era gata să se rostogolească peste căruț.

— Ce faci? întrebă îngrozită d[oam]na Witts cînd întoarse capul spre odaie.

Emanuel era gata să cadă și ea veni repede lîngă el încercînd să-l ridice, puțin înspăimîntată, crezînd că îi venise rău.

Emanuel își împleti deodată brațele în brațele ei; pielea ei roșie de soare mirosea cald a pîine și mandarină, fața ei se lipi în efortul de a-l ridica de gîtul lui și rochia legată doar în jurul taliei ca un halat se desfăcu puțin.

<Emanuel o sărută lîngă ureche, pe păr și în secunda aceea abia d[oam]na Witts își dădu seama că brațele lui Emanuel strînse în jurul ei nu mai reprezentau efortul de a se ridica pe căruț... Dintr-odată, și ca scurgerea bruscă a unui curent electric, toată energia cu care îl susținea pe Emanuel o părăsi și acum Emanuel era acel care o ținea în brațe, puțin palidă, puțin tremurîndă și uimită. « Și acum ce-i de făcut? » se întrebă Emanuel zăpăcit de trupul pe care îl avea în brațe și neștiind cum să-l aducă lîngă el pe căruț. În acel moment d[oam]na Witts, strînsă de Emanuel și împiedicîndu-se de roata căruțului, făcu un pas greșit care îl trase pe Emanuel în jos.

Emanuel întrevăzu fulgerător situația și, sprijinindu-se cu o mînă de d[oam]na Witts, cu o mînă de gutieră, se lăsă să alunece pe covor unde se trezi lîngă dînsa, culcați unul lîngă altul și izbucnind amîndoi în rîs de această neașteptată și comică acrobație.

Emanuel îi desfăcu rochia și o sărută cu violență pe umeri, pe sîni, pe brațe. În același timp pijamaua sa se desfăcu și pieptul lui gol se lipi de sînii ei fierbinți de soarele în care stătuse afară. Îl năvălea mirosul pătrunzător de pîine caldă, amețindu-l;

d[oam]na Witts în dimineaţa aceea făcuse baie în mare şi pielea avea un gust sărat pe care Emanuel îl savura îndelung o dată cu senzaţia tăioasă şi copleşitoare de piele fierbinte şi tare. Extraordinarul fapt că d[oam]na Witts era acum goală în braţele lui îi huia ca un vîrtej în cap, răsturnînd toate lucrurile, cufundîndu-l într-o inerţie de care nu putea scăpa< Emanuel nu putea cuprinde sentimentul unei întîmplări decît în comparaţia vertiginos de rapidă a momentelor prezente cu acelea ce îl precedaseră imediat. Era un mecanism interior ce funcţiona cu o întîrziere asupra momentului, ca un ecou al clipei ce trecuse, vuind în momentul exact şi de nepătruns al întîmplării ce avea loc. Întins lîngă d[oam]na Witts, cu pieptul lui gol lipit de al ei, în cap îi persista imaginea precedentă a trupului văzut prin transparenţă în pragul uşii şi amintirea aceasta imediată făcea încă mai extraordinară şi uluitoare apropierea lor de-acum.

Emanuel închise ochii şi, cuprinzînd în braţe pe d[oam]na Witts, cuprindea în braţe imaginea ei de odinioară în pragul uşii.>

Deodată însă şi în aceeaşi clipă Emanuel simţi o împunsătură atroce în burtă la locul abcesului. Căzu palid pe pernă, speriat, crezînd că s-a deschis abcesul.

Toată întîmplarea cu d[oam]na Witts căpătă un aspect de îndepărtată şi absurdă realitate. Îşi pipăi încet, sub cuvertură, cu groază, locul abcesului, aşteptîndu-se să găsească în locul acela umezeala puroiului şi înainta foarte prudent cu degetele pe toată suprafaţa pielii pînă ce descoperi că era intactă; răsuflă uşurat. D[oam]na Witts îl privea uimită, neînţelegînd prea bine ce se petrece. «Ce bătrînă-i şi zbîrcită!»—descoperi brusc Emanuel şi cînd fu singur îşi scoase haina în căutarea locului unde era abcesul. [...] «Bine închis, în propria mea piele», îşi spuse el şi simţi o bucurie ce-l copleşea constatînd întinderea ermetică a pielii.

[...]

Cînd Katy îl zări, Emanuel era deja aproape jos în iarbă. Îi tremurau mîinile îngrozitor şi picioarele nesigure de echilibru atingeau corpurile străine ca pe nişte suprafeţe, instabile ce s-ar fi mişcat mereu.

Cu mari precauţiuni şi lovindu-se tot mereu de cîte ceva, Emanuel mai mult căzu decît scoborî din trăsură. Era acum jos, în iarbă, lîngă Katy. Contactul cu pămîntul dur pe care nu-l mai atinsese de atîta timp, stîrni în el [o] frenezie ameţitoare. Îi venea să rîdă, să hohotească, şi nu putea decît să facă grimase oribile cu gura.

— Ce ai? Ce-ai păţit? întrebă Katy speriată, văzîndu-l cum se strîmbă.

Emanuel se întinse pe iarbă cu faţa în jos. În obraji, în urechi, pe gît îl pătrundea atingerea uşoară a firelor de iarbă. Îşi apăsă capul în ele pînă simţi tăria şi umezeala pămîntului gol. Îi umplea nările pămîntul rece, cu miazme de pîine veche şi lut. Îşi apăsă mai tare faţa în el şi sărută deodată ţărîna umedă, rămase aşa cu buzele lipite de ţărînă. Întinse braţele de-o parte şi de alta cuprinzînd-o cît putea să apuce sub el, strîngînd în braţe ca pe o femeie masa aceea întunecată de vegetaţie şi humă. Îşi înfunda şi îşi scotea capul din iarbă ca şi cum l-ar fi scăldat în verdeaţă.

— Vezi Katy, spuse el în extaz, e pămîntul bun, pămîntul tăcut, care nu ştie de pansamente şi de magnetizări, pămîntul simplu şi indiferent, cu totul şi cu totul liniştit, profund calm. Pune urechea lipită de el şi vei auzi ce adîncă e tăcerea lui.

Emanuel rămase cu ochii închişi, cu faţa strîns lipită de pămînt.

— Ce bună şi blîndă trebuie să fie odihna în pămîntul ăsta, gîndi el. În timp ce afară rămînea o zi albă, decolorată, care fierbe în clocotul ei boli, prostii omeneşti şi inutile descurajări.

Îşi reaminti de ultimele zile, de venirea Solangei în noapte, de camera Teddey, de piciorul care va trebui tăiat şi de hidosul şi murdarul omuleţ bizar. Toate aceste amintiri pluteau acum undeva în aer inconsistente şi uşoare, fără să-l poată atinge, fără să-l rănească, fără să-l pătrundă. Erau toate lipsite de materie şi străvezii pînă în fundul amărăciunilor ce le conţinuseră odinioară. Ce însemnau toate acestea pe lîngă pămîntul tăcut şi grav? Undeva, în jurul lui, plutea o zi plină de oameni şi de gesturi, plină de o viaţă absurdă şi lipsită de înţeles. Pămîntul singur putea îneca în tăcuta

Însemnări diverse ale lui M. Blecher pe ultima filă a primului caiet din cea dintîi versiune a Inimilor cicatrizate.

lui adîncime neagră toate zbaterile și toate durerile și Emanuel rămase cufundat în el, zdrobit de odihnă și de beatitudine.

Cîtva timp totul zumzăi tăcut în jurul lui. Curgerea apei îl pătrundea din cap pînă în picioare, ca și cum pîrîul rece ar fi trecut acum prin el, de-a lungul trupului întins.

În aerul înconjurător, departe, oamenii continuau să-și dizolve gesturile și acțiunile inutile. Ernest avea dreptate, tot ce făceau oamenii se topea în căldura unei zile și dispărea fără urme. În aer, în pămînt, toate acțiunile lor se volatilizau și le lăsau intacte.

Emanuel se întoarse la vilă amețit și beat de mulțumire. Își propuse de-acum încolo o viață sobră și elementară, din care să excludă toate gîndurile chinuitoare și orice cunoștințe și aventuri noi. « În orice punct al ei viața se poate reînnoi » — gîndi el și își umplu pieptul de dorința vindecării pentru a duce de-acum încolo o viață simplă « ca iarba cîmpului și ca scurgerea apei ».

Toate aceste hotărîri însă fură răsturnate de-un eveniment neașteptat care întunecă viața lui Emanuel.

[. . . .]

Într-o după amiază, în timp ce stătea pe terasă, Emanuel simți niște dureri vii în locul unde fusese puncționat abcesul; de cîteva zile îl înțepau mușchii acolo, dar nu dăduse faptului nici o importanță; acum durerea devenise deodată violentă și atroce ca o crampă. Cîteva secunde, Emanuel rămase cu brațele înlemnite în poziția în care îl prinsese accesul, sfîșiat de durere. Încet, însă, suferința se calmă.

Emanuel dete la o parte pijamaua și examină cu atenție locul bolnav; cu surprindere și imensă spaimă descoperi acolo o umflătură mare cît un pumn, ridicată subit din piele și gata parcă să spargă. Cînd se formase abcesul? Era convins că dimineața cînd se spălase nu era acolo. Cu siguranță că ar fi văzut umflătura și s-ar fi alarmat.

Emanuel, de frică, simțea parcă ziua întunecîndu-se; acum nu se mai simțea deloc stăpîn pe dînsul, umflătura ieșise din altă substanță interioară, care își continua putreziciunea, în timp ce Emanuel lua la suprafață hotărîri eroice și vroia să-și reînnoiască viața.

Umflătura arăta subit că nimic în fond din corpul lui nu-i aparținea într-adevăr. Era o formație hidoasă și amenințătoare care se alcătuia pe ascuns, împotriva tuturor gîndurilor și a mulțumirilor lui conștiente.

Emanuel trecu încet mîna pe suprafața ei și netezimea aceea nouă, ce nu-i aparținea, răspundea cu senzația tactilă ciudată a unei atingeri prin grosimea unei stofe. Era o sensibilitate străină și grea ca volumul unei bile apărute sub piele, între șold și pubis.

Înfrigurat, scrise un bilet doctorului, apucînd hîrtia cu o singură mînă, tot timpul ținînd mîna pe suprafața abcesului pentru a-i opri creșterea continuă, evaluînd secundă cu secundă în diviziuni de infinită sensibilitate mărimea lui cu frica de a nu-l simți brusc umflat mai tare, răspîndindu-se sub piele și cuprinzîndu-i din ce în ce mai mult trupul ce rămăsese sănătos.

Îl rugă pe Jack să plece în oraș cu bicicleta și să aștepte răspunsul doctorului.

Își acoperi burta, de față cu Jack, dar, îndată ce acesta fu plecat, se dezgoli din nou, hipnotizat de umflătură, fără să poată să-și ia privirile de la ea.

Cînd se formase și cum anume?

Era stupefiat de misterul apariției acestui abces care trăda acum subit, printr-un semn vizibil, boala ce continua tainic, în fundul trupului, să roadă și să distrugă.

[. . . .]

Intră în holul hotelului ca într-un subsol umed și mucegăit; luminile încă nu erau aprinse și pe coridoare ziua și înserarea se amestecau într-o claritate albastră și fină, ca lumina densă a unei sere.

Ceru vechea lui cameră, dar era ocupată; de altfel trebuia să ia o cameră la parter, în apropiere de clinică, pentru ca doctorul să poată veni să-l vadă cît mai des.

Era o odaie cu geamurile spre ocean, dar apa nu se vedea deloc, ascunsă de dune. În vîrful dunei sticlea cu iluminări regulate farul.

În odaie lumina lui venea și dispărea măturînd <pereții> atmosfera și poiectînd o clipă pe pereți umbra perdelelor.

Emanuel rămase în întuneric pînă la ora mesei.

[...]

Vara era pe sfîrșite; vilegiaturiștii începeau să părăsească orașul. Emanuel stătea tot timpul în grădină, îi era frică să iasă cu trăsura pentru ca zdruncinările să nu-i mărească abcesul. Purta acum peste burtă un bandaj de tifon cu o simplă bucată de vată peste umflătură.

— Pentru orice eventualitate, spunea doctorul.

În grădină florile și frunzele se închirceau în epuizarea care preceda veștejirea definitivă.

Erau mulți bolnavi noi pe cari nu-i cunoștea. În fiecare zi Emanuel se așeza lîngă altul. Era mai ales unul care se ascundea aproape în tufișuri, lîngă subsolul hotelului.

Emanuel intrigat veni o dată lîngă dînsul.

— Încet, încet, țipă bolnavul cînd văzu pe brancadier apropiindu-se cu cărucțul lui Emanuel.

Urmărea pasionat ceva foarte interesant în geamul de la subsol și nu vroia să fie deranjat. Era un bătrînel cu capul tot alb, cu dinții știrbi, un fost diplomat care desigur în hainele lui cu fireturi putea să pară foarte impozant și demn, dar care pe gutieră, firav, slăbuț, în hainele lui de pînză albă, cum era părea mai degrabă un copil îmbătrînit.

— Și d[umnea]ta te interesezi de științele naturale? întrebă el pe Emanuel.

Îi arătă un colț de fereastră murdară plină de păienjeniș.

— Îl vezi? Uită-te acolo sus, în dreapta... acum stă în umbră, dar iese el îndată...

Era un păianjen enorm care își destinsese picioarele și acum umbla repede pe pînza lui.

— Vei asista la ceva foarte curios... stai să vezi... Hi!... hi!... o să fac acum amor cu nevasta lui... hi! hi!

Vorbea pițigăiat de parcă ar fi avut un fluer în gură și rîdea în note subțiri, scoase din gît, în timp ce obrazul rămînea fixat în aceeași grimasă.

Cîteva secunde, păianjenul alergă în toate sensurile pe pînză, neliniștit. În colțul din umbră apăru atunci un păianjen mai mic și mai rotund; păianjenul cel mare se îndreptă îndată acolo. Bătrînelul urmărea scena cu extremă atenție, un fir de salivă i se scurgea din colțul buzelor și el nu făcea nimic ca să-l șteargă.

Emanuel se ridică puțin într-o coastă. Putea vedea acum perfect tot ce se petrecea în unghiul întunecat al ferestrei; păianjenul cel mare începu să arunce din picioare, atingînd cu extremitățile, ușor, corpul celuilalt păianjen, care o clipă rămase nemișcat. Deodată însă acesta începu să răspundă cu picioarele, încercînd să pareze loviturile tovarășului mai mare. Era ca o luptă între ei, dar și ca un fel de joc, în care fiecare dorea să-și obosească adversarul prin abilitate și repeziciune.

[...]

Toate acestea se desfășuraseră fulgerător în Emanuel. Era o simplă clipă trecută, care umbrise odaia și care acum revenea precisă în ora dimineții cu lumina ei tristă, cu cearșafurile ude și cu burta dezgolită, intactă, sănătoasă, unde un singur punct roșu spărsese integritatea și dezechilibrase totul.

— Ce-i de făcut acum? întrebă Emanuel. Îi venea să plîngă, dar îi fu rușine de brancadier. Era ca și cum ar fi comis o faptă umilitoare și josnică; simțea cum îl arde privirea brancadierului care era sănătos și voinic; un singur punct roșu, un singur punct îl despărțea acum pe omul sănătos de cel bolnav și punctul acela, scurgerea aceea, îi clasa definitiv în două categorii iremediabil diferite.

Îi era mai ales rușine că provocase în cineva condescendență și milă, pentru că brancadierul nu se putu opri să nu reveleze inconștient gravitatea faptului prin consolări insistente.

— Eh! eh! cîte fistule am văzut eu închise peste noapte... știți, peste noapte... vă spun asta sincer... S-ar putea întîmpla ca pînă mîine să n-o mai aveți...

Și cum cuvintele sonore o dată exprimate implicau mai multă justețe decît înșirarea lor interioară cu gîndul naiv « Îi voi spune că în 24 de ore se va vindeca și o să mă creadă » ca și faptul că, în confruntări, acuzatul cel mai feroce și cel mai hotărît să-și păstreze calmul îl pierde prin simpla vibrație ce emană din prezența victimei și căreia nu poate rezista, tot astfel brancadierul recunoscu brusc exagerarea frazei lui și adăugă repede:

— Pînă în 24 de ore nu cred chiar să se închidă... dar pînă într-o săptămînă pot să vă garantez... e doar o fistulă mică.... vedeți și D[umnea]v[oa]s[tră]... o găurice cît o gămălie.

Și se aplecă savant peste burtă examinînd punctul de scurgere și mormăind ceva în sine, ca și cum examinarea lui ar fi avut o paralelă interioară de dezbateri medicale din cari nu pătrundeau afară în lume decît acest mormăit și cîte un hm! hm! plin de semnificație.

— Ce-i de făcut acum? întrebă din nou Emanuel.

Era prea devreme pentru a merge la clinică, nu venise, desigur, nici infirmiera la ora aceasta și era de altfel mai bine să aștepte în odaie descoperit pentru ca acoperindu-se să nu atingă locul bolnav. Emanuel se hotărî deci să aștepte în odaia lui.

[...]

Emanuel rămase în curînd singur în odaie, cu un pansament alb, imaculat în jurul coapselor, îmbrăcat cu o pijama nouă, în igiena proaspătă și rece a nenorocirii. Era un lucru grav și totuși pur, o nenorocire curată, simplă, care mirosea acum a iod, și această evidență îi amorțea orice durere, îl scoase din încurcătura agasantă a gîndurilor și a presupunerilor.

Totul se reducea acum la un pansament extrem de alb în jurul trupului, în timp ce toate lucrurile în jur căpătau volume și suprafețe extraordinar de sigure și de dure.

Era o reîmprospătare a odăii, antiseptică și plină de luciditate; o reconstatare inedită a dimineții, în timp ce, undeva într-însul, Emanuel simți că se prăbușise iremediabil și tăcut tot ce fusese el pînă atunci.

Îl cuprinse o exaltare cumplită de puritate și devoțiune; acum, cînd viața lui era definitiv consacrată bolii, el, Emanuel, rămînea în afara trupului care mucegăia, disponibil pentru o mare generozitate și un mare sacrificiu.

Pentru că de vreme ce viața putrezea în el și nu-i mai putea servi la nimic, atît cît rămînea în el energie (restul acesta de viață cu care nu avea ce face; îi trebuia infinit mai multă pentru himerele lui) și putere ar fi vrut să [le] poată închina cuiva în întregime.

Își aminti de Solange și își spuse că era momentul de a se devota ei, de a-i consacra și dărui ei restul de viață putredă, dar în minte îi reveniră anumite scene de oboseală precisă și își reaminti cu groază de inconfortul dragostei ei.

În acest moment, cineva bătu în ușă. Era doamna Witts care venea să-l viziteze, bine înțeles, fără a ști nimic din ce se întîmplase.

Emanuel n-o recunoscu imediat, n-o văzuse niciodată în toaletă de stradă și nu-și putea închipui cine era doamna aceea cu mantilă violetă și o pălărie enormă garnisită cu flori multicolore care intrase la el în odaie.

— Ce repede m-ai uitat, spuse d[oam]na Witts întinzînd mîna și abia atunci Emanuel o recunoscu după accentul ei englezesc.

În mînă, d[oam]na Witts ținea un pachet cu prăjituri.

— Ce păcat că e atît de ridiculă într-o zi atît de tristă! gîndi Emanuel.

Era înainte de ora mesei, dar cu toate acestea d[oam]na Witts insista ca Emanuel să guste din prăjituri.

Emanuel mai întîi refuză apoi izbucni în rîs și desfăcu pachetul.

— Pentru ce rîzi, te rog? întrebă d[oam]na Witts.

— Este ceva care mi-a trecut prin minte, mă gîndeam că în definitiv e ridicul să te îngrijești de pofta de mîncare cînd ești în preajma morții...

Emanuel vru să explice fraza lui, dar insistențele d[oam]nei Witts îl exasperau cumplit.

Începu a mînca din prăjituri și rămase tăcut; d[oam]na Witts se uita în oglindă și își aranja pălăria.

« Cîtă splendidă și absurdă exactitate zace în realitate, gîndi Emanuel; prăjiturile sunt precise și d[oam]na Witts își aranjează pălăria, în timp ce eu, Emanuel, am o fistulă deschisă. Totul este execrabil de exact. »

Emanuel mînca o prăjitură.

Ce alta putea să facă?

În odaie plutea o melancolie, blîndă, neagresivă, ca și cum lucrurile și-ar fi reluat existența de la începutul începuturilor. Totul părea fără consecință, izolat, independent în spațiu, d[oam]na Witts era fără legătură cu prăjiturile, pălăria fără legătură cu fistula și Emanuel fără legătură cu pansamentul.

Totul plutea despărțit în spațiu într-o indiferență clară și luminoasă, ca imaginile de pe cartoane într-un joc de copil, răspîndite pe dușumea, fiecare cu peisagiul și culorile proprii, aruncate, imobile și fără semnificație.

În odaie, fiecare obiect rămase împietrit în volumul lui.

În aceeași după-masă Emanuel ieși cu trăsura la plimbare; de vreme ce abcesul spărsese nu mai avea nici o precauțiune de luat. Era oarecum sentimentul unei liberări. Putea acum să facă orice de vreme ce situația devenise atît de gravă.

În subsolul nenorocirii orice imprudență îi era permisă.

Cînd trecu cu cărutul prin fața odăii unde murise Teddy, ușa era deschisă și doi zugravi lucrau <în odaie> în ea, unul din ei cînta cît îl ținea gura, și melodia aceea monosilabică în odaia goală răsuna haotic și imprima odăii adevăratul ton al iremediabilei ei pustietăți.

Era ca și cum odaia însăși, din disperare și melancolie, ar fi determinat cîntecul și accentele lui triste, monotone și melopeice.

Toată încăperea era stropită de vopsea și plină de cutii de conserve cu culorile zugravilor în ele; în van Emanuel se căznea să regăsească în ea urmele vieții lui Teddy, toate erau definitiv șterse din încăperea aceea și pe veci evaporate, nimeni nu va putea găsi niciodată în ea nimic din Teddy, și chiar dacă în dulapuri ar fi persistat încă, tîrziu, parfumul de tuberoze al rochiilor, clientul care va deschide dulapul îl va mirosi, îl va simți și nu-i va acorda nici o semnificație. Era într-adevăr topirea completă, în aer, dispariția totală a unei vieți evaporate în atmosferă, gest cu gest, umbră cu umbră.

În odaie, zugravul continua să cînte, în timp ce pereții luau culori noi și odaia recădea în curățenia și puritatea extraordinară a proaspetei ei indiferențe.

Era o zi înnourată, dar fără ploaie.

Toamna aducea din depărtări vîntul rece și de rafale a propriei ei nostalgii.

În străzi domnea întunecarea orei de după-amiază ca o preocupare exterioară lumii, ce plutea în aer, pentru iarna ce venea.

Emanuel conduse trăsura pe dig.

Era locul cel mai singuratic în fața mării; jos, sub bariera de ciment, se întindeau, pînă departe, construcțiile de grinzi și lemnărie care împiedicau ca furia mării să lovească prea puternic în țărm și îi amortiza forțele dezlănuțite.

În momentul acela, oceanul se retrăgea în reflux, foșnindu-și valurile dantelate ca niște rochii de bal cu broderii albe și spumoase, ieșind în profunziune de sub taftaua irizată în delicate nuanțe verzui și cenușii.

Era acesta aspectul oceanului de toamnă, în vajnica lui măcinare a cazanelor de apă, era tabloul ei somptuos lîngă fierberea imensă din larg, unde spumele deveneau mai galbene și mai murdare, iar valurile în clocotele lor păreau <cazuli> ciubărul infinit în care se spălau mereu și mereu rufe murdare.

Emanuel ar fi vrut să se scoboare cu trăsura pe plajă însă oceanul nu se retrăsese decît pe o limbă de pămînt și nisipul era încă prea umed pentru a susține trăsura.

Chiar sub dig, acolo unde Emanuel <rămas> stătea cu trăsura, cîțiva copii desculți se jucau printre grinzi și pietre și strîngeau în coșulețe de paie scoici și animalicule marine. Deodată unul din ei începu să strige ca și cum ar fi făcut o senzațională descoperire și arătă ceva celorlalți cu teamă și uimire.

Emanuel auzea perfect dialogul lor.

— Este un cîine de mare! spuse unul.

— Ce cîine de mare, spuse altul, după ce se aplecă și privi îndelung animalul. Știu eu ce este... am mai văzut eu... e o scoică fără capac.

Toți copiii începură a rîde și a bate din palme. — Iată o scoică fără capac! Iată o scoică fără capac!

— Pune-o în coș! spuse unul cu un aer indiferent pentru a provoca gestul celuilalt înainte ca acesta să-și dea seama că e poate periculos, dar copilul întinse mîna și o retrase cu frică.

— Te frige asta ca focul, spuse unul, și ceilalți nu îndrăzniră să o atingă.

Emanuel era curios să vadă despre ce anume era vorba și chemă un copil, dar acesta, după ce îi < explică> spuse că era ca o bucată mare de pește fiert, refuză să puie mîna pe ea și s-o aducă.

În sfîrșit, un băiețandru mai răsărit și murdar care stătea mai de-o parte se oferi ca să aducă animalul. Îl aduse cu ușurință pe două bețe.

Era o meduză vie încă, lăsată de reflux între grinzi. Era o masă compactă de gelatină, rotundă și ceva mai mare ca o farfurie. În transparența ei tulbure nu se putea remarca nici un organ interior.

Emanuel o apucă cu mîinile și carnea moale, cleioasă a animalului se răspîndi și debordă peste degete alunecîndu-i din palme.

Era imposibil de a [o] apuca mai bine pentru a o ține mai strîns, degetele intrau în materia vîscoasă, verzuie fără ca totuși s-o pătrundă complet.

Exala din ea un miros puturos de pește putred și de alge oceanice.

Era un miros aproape cadaveric, pătrunzător și iute, avea în el ceva din mirosul pe care Emanuel îl simțise în odaia Teddyei.

Îi fulgeră deodată în minte o idee și dărui cîțiva bani băiatului ca să-i dea animalul; acesta acceptă imediat. Emanuel puse pachetul de carne lichidă lîngă el pe scăunaș și dete bici cailor.

Știa el acum ce avea de făcut cu el.

teatru

poezie

proză

G. CIPRIAN

Dramaturgia unui actor

ÎN 1928 SE REPREZINTĂ LA BUCUREŞTI, FĂRĂ SUCCES, piesa lui G. Ciprian, Nae Niculae. *În* Măscărici şi Mîzgălici, *cartea sa de amintiri, dramaturgul menţionează: «am scris această piesă acum treizeci de ani aproape, pe vremea cînd la Geneva, la Liga Naţiunilor, se dezbătea, ca şi astăzi la ONU, cea mai importantă problemă a tuturor noroadelor: dezarmarea». Prin urmare avem de-a face cu o piesă pacifistă, în care, după cum putem vedea din fragmentul reprodus în aceeaşi carte, alegoria şi fantasticul au un rol important. Reluată mai tîrziu, piesa va suporta mai multe variante, iar ultima parte,* Pămîntul, *va deveni o operă de sine stătătoare, sub titlul de* Ioachim — fiul poporului. *Dactilograma aflată astăzi la Muzeul literaturii române poartă data anului 1960, dar, după cît ne dăm seama, noua piesă păstrează ideile şi atmosfera din 1928, modificările rămînînd periferice.*

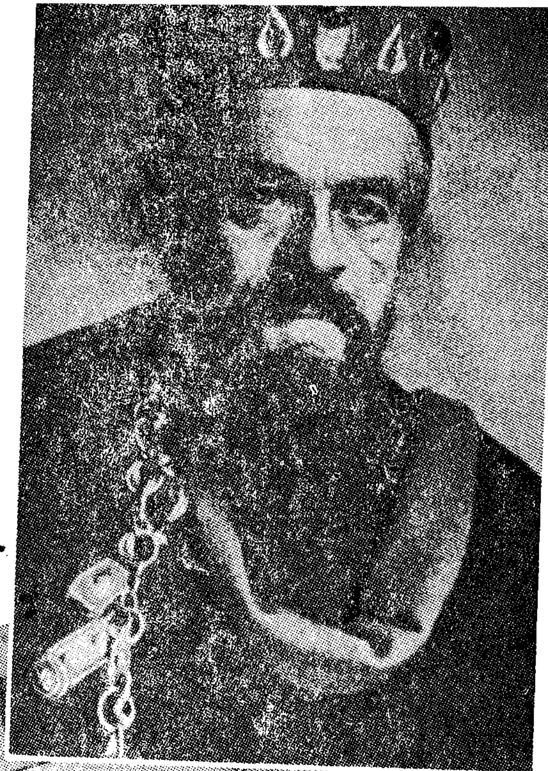
Mai puţin reuşită ca celelalte scrieri ale lui G. Ciprian, cu replica rareori spontană, Ioachim — fiul poporului *este o parabolă, fapt care impune, din capul locului, o schematizare extremă a personajelor şi acţiunii. O parabolă ciudată însă, căci ea nu urmează regula generală, nu se îndreaptă spre o moralizare practică sau chiar metafizică, ci cuprinde în sine o utopie, un vis.*

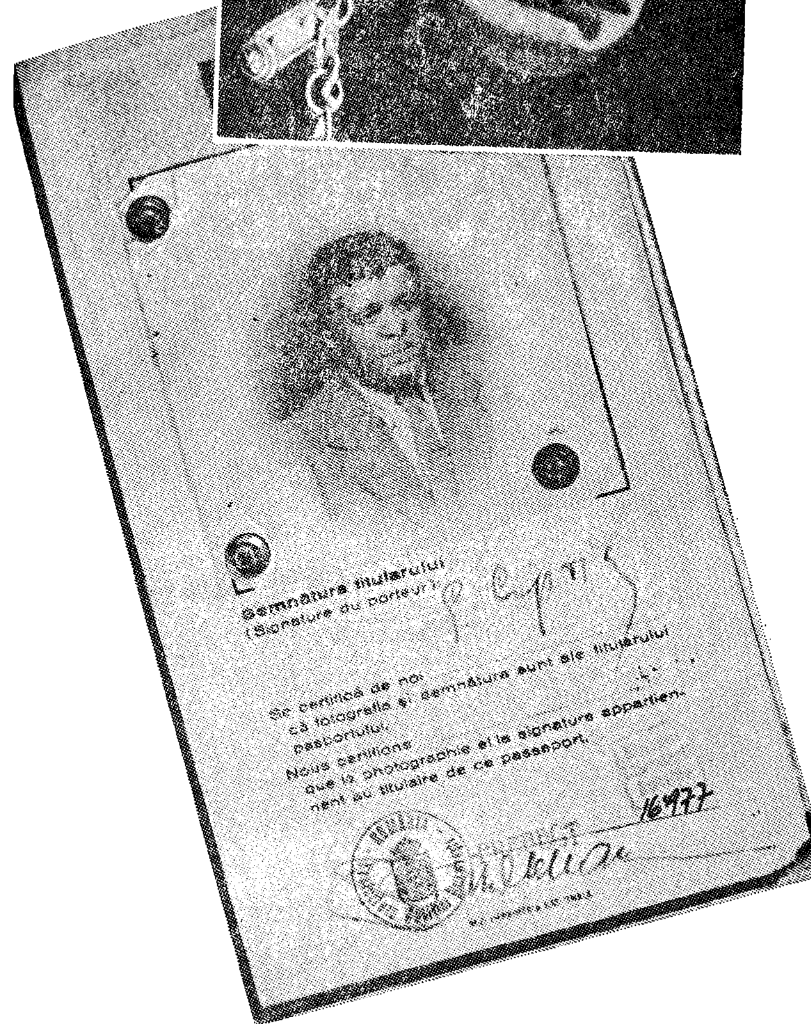
Structurile expresioniste, elocvent puse în lumină în celelalte piese ale lui G. Ciprian, se vădesc parcă şi mai puternic în Ioachim — fiul poporului *şi, totuşi, chiar aici regăsim acea neadecvare a «modernismului» — declarat de către unii dintre scriitorii noştri — cu fondul «tradiţional» al operelor lor. Exemplul des citat este Minulescu, dar am putea adăuga aici, poate întru nedumerirea unora, şi cazul mai puţin evident al lui Camil Petrescu. O comparaţie între Ciprian şi Urmuz (colegi de şcoală, ultimul cu influenţă hotărîtoare asupra carierei dramaturgului) este pe deplin lămuritoare. Cruzimea universului urmuzian, «ferocitatea» lui, spectacolul grotesc al sfîrşitului lumii în derizîune şi inutilitate sînt înlocuite — aici — cu ceva bine cunoscut literaturii noastre, sentimentalitatea.* Modernismul *evident al formei nu este decît o mască, pentru a ascunde candoarea şi vulnerabilitatea. Regele Ioachim lăcrimează uşor şi are oroare fizică de brutalitate:*

«Ioachim: *...Du-te înăuntru, puiule. E mai cald. Şi nu fă economie la mîncare.*

G. Ciprian în Kent din Regele Lear.

Pagină de paşaport din 1937.

Băiatul (din uşă): *Cînd ne mai vedem?*

Ioachim: *Treci, cînd vrei, pe la mine. Tu unde stai?*

Băiatul: *Unde dă Dumnezeu.* (Intră în prăvălie. Ioachim îşi şterge o lacrimă.)

Lacheul: *Sire...*

Ioachim: *Nu pot suferi spectacolul acesta. Îmi smulge ochii. Iar cei ce vor îndrăzni să biciuiască trupurile micilor nefericiţi să ştie că pe mine mă biciuiesc. Şi eu nu sufăr biciul...* »

Nu Omul *în general trăieşte în piesele lui Ciprian; simplificarea nu a dus la abstractizare, ci la punerea în evidenţă, în datele sale cît mai simplificate, a unui personaj tipic, a eternului Mitică: vorbăreţ şi teribilist, dar « băiat bun ». Judecătorul şi Dascălul vorbesc şi se comportă ca atare:*

«(Intră Judecătorul şi Dascălul, în haine albe de vară, pălării gris, lavaliere cu picăţele şi floare la butonieră.)

Ioachim: *Îndrăzniţi! Îndrăzniţi, neprihăniţilor!*

Ifrim (flotînd pe picioare): *Sărutăm dreapta, Sire!*

Ioachim: [...] *aţi putea să-mi spuneţi, dalbe porumbiţe, de ce aţi fugit de la banchet — în seara încoronării?* [...]

Ifrim: *N-am vrut să facem zile fripte şambelanului.*

Onofrei: *Şi nici Măriei Voastre — mizerii.*

Ifrim: *Sîntem cam deochiaţi.* »

Gestul de revoltă este şi el mult atenuat, căci — pînă la urmă — credinţa în ritual domină. Nu automatismul este distrus, cum fals s-ar putea crede, ci în el se caută salvarea. Este credinţa în formula lipsită de sens, dar capabilă să împlinească minuni, ca în basmele copilăriei. În Omul cu mîrţoaga, *minunea o aduce protocolul curselor de cai, în* Capul de răţoi, *« lăsatul pe vine » dă cheia fericirii, în* Ioachim, *un ceremonial al negaţiei şi tăcerii — muniţia aruncată în mare şi abolirea terminologiei militare, — va instaura pacea universală.*

Dar acest erou paradoxal al teatrului lui Ciprian, bufon şi propovăduitor totodată, nu este altul decît actorul, *în înţelesul din* Măscărici şi Mîzgălici, *care — pentru a scăpa de brutalităţile realităţii — se refugiază în convenţia, în miracolul scenei şi al decorului, în luminile reflectoarelor şi faldurile cortinei, unde totul este posibil. Acesta este şi sensul parabolei; de fiecare dată formula salvatoare este montarea unui spectacol, al cărui regizor se cheamă o dată Chirică, altă dată Ciriviş sau Ioachim, la care, ceilalţi protagonişti aderînd, vor găsi soluţia mult căutată.*

Manuela TĂNĂSESCU

IOACHIM - FIUL POPORULUI

COMEDIE ÎN 3 ACTE DE G. CIPRIAN

PERSOANELE

REGELE
MITROPOLITUL
MUȘAT, FARCAȘ, NAUM — sfetnici
PRINȚUL IOACHIM
COLONELUL
IFRIM, judecător
ONOFREI, dascăl
PLETOSUL
OFIȚERUL DE SERVICIU
ȘAMBELANUL
UN LACHEU
ÎNTÎIUL CETĂȚEAN
CETĂȚEANUL AL DOILEA
UN GARDIAN
BĂIATUL CU ZIARE
NEGUSTORUL
UN BĂTRÎN
ȚĂRANUL
UN GRADAT
UN OFIȚER
PATRONUL
UN ELEV
ALT OFIȚER
UN SLUJBAȘ
UN GLAS
COMANDANTUL
LUIZA
ÎNTÎIUL AGHIOTANT
AL DOILEA AGHIOTANT

Tabloul I

Sala tronului.

Regele, prințul Ioachim, Mitropolitul, cîțiva curteni, Șambelanul, un ofițer de serviciu și alții.

Bătrînul rege, cam senil, ține un «logos» fiului său Ioachim.

REGELE: **Am așteptat ca unicul meu fiu, viața și dragostea mea, să intre în al treizecilea an al existenței sale pentru ca, odată cu darul pe care natura i-l hărăzește, trecîndu-l din rîndul tinerilor într-al bărbaților, să-i fac și eu un dar: sceptrul și coroana de rege.** (Mișcare în rîndurile sfetnicilor.) **Este, socotesc, tot ce un suveran poate da mai greu, și rog pe toți cei de față să nu vadă într-asta un act de slăbiciune părintească, ci unul de conștiință și de recunoaștere... Nu sînt atît de bătrîn, încît [să] nu mai pot duce pe umeri destinele acestei țări, dar nici așa de tînăr ca să mai pot spori și înflori cele împlinite. Nu am luat, de altfel, niciodată asupră-mi meritul celor ce se vor fi săvîrșit de-a lungul anilor mei de domnie. Mult-puținul agonisit este opera vrednicilor sfetnici care m-au înconjurat. Mă plec cu pioșie întru memoria celor dispăruți și mulțumesc din inimă celor încă în viață.** (Mitropolitului) **Binevoiește, dar, Înalt-prea-sfinte...**

IOACHIM: **O clipă, Prea-cucernice. Înainte de a ne găsi în fața unui fapt împlinit, îmi îngădui, dragă tată, să te întreb: te-ai gîndit bine? Pătruns-ai atît de adînc înlăuntrul firii mele încît, fără greș, să mă socoți vrednic să port sceptru? Zăresc pe multe fețe zugrăvită îngrijorarea. E legitimă. Hotărîrea aceasta neașteptată mă surprinde și mă tulbură deopotrivă. Puterea poartă în sine atîta mister, că mă întreb cu teamă: oare eu, cel de azi, fi-voi același mîine? Iată de ce îmi fac o datorie de conștiință rugîndu-te, venerat părinte, să amîni această solemnitate. Cumpănește bine, dragă tată.**

REGELE: **Am cumpănit.**

IOACHIM: **Te rog să nu iei aceasta drept un act de nesupunere, căci știi bine — cu toate zburdălniciile tinereții mele — că n-am ieșit niciodată din augusta ta voie. Ai vrut să devin cărturar? Am devenit. N-aș putea spune că am învățat. Am devorat. Am înghițit cunoștințele de vii. Ardea în mine o sete nedomolită să umplu cutiuța asta, ca și cînd toți strămoșii mei n-ar fi adunat nimic în ea.**

REGELE (vesel): **Mare lucru nici că vor fi adunat!**

IOACHIM: **Dar îngrămădirea cunoștințelor nu-ți dă răgaz să te cobori prea adînc în tine însuți. Știu eu ce va fi zăcînd în hăurile firii mele? De aceea, încă o dată...**

REGELE: **Oh, ce de vorbă risipită! Pune-i, Prea-sfinte, pirostriile pe cap.**

MITROPOLITUL (încununînd pe Ioachim): **În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh...**

UN GLAS: **Amin!**

(O lovitură de tun.)

MITROPOLITUL: **Coboară-și Domnul mila și harul său...**

(Altă bubuitură.)

IOACHIM: **Ce-i sălbăticia asta? Cine trage cu tunul cînd slujește Sfinția-sa?**

MITROPOLITUL: **Asta nu mă tulbură. Face parte din solemnitate.**

(Două lovituri de tun.)

IOACHIM: **Pe mine mă tulbură.** (Mitropolitului) **O clipă, părinte, să opresc bombardamentul.** (O ia la fugă pe scări. Curtea coboară după el.)

UN OFIȚER (încins cu un cordon lat): **Nu vă osteniți, majestate.**

IOACHIM: **Ce poftești dumneata?**

OFIȚERUL: **Sînt ofițerul de gardă.**

IOACHIM: **Și eu sînt regele.** (Îi dă mîna.) **Ai milă de urechile mele. Spune șambelanului să sune încetarea.** (Ofițerul iese. Bubuiturile continuă.) **În asemenea condiții e greu să cîrmuiești.** (Urcă pe tron.) **Pentru treaba asta va să ai liniște.**

OFIȚERUL (înapoindu-se gîfîind): **Majestate... s-a executat.**

IOACHIM: **Mulțumesc.**

(Două bubuituri.)

OFIȚERUL (ridicînd brațele): **Domnul șambelan...**

IOACHIM: **Ah, șambelanul ăsta!**

(Intră cu tropos șambelanul.)

ȘAMBELANUL: **M-ați chemat, sire?**

IOACHIM: **Ești un asasin.** (Șambelanul se înclină.) **Mi-ai găurit timpanele.**

ȘAMBELANUL: **Așa sună tradiția.**

IOACHIM: **Sună a gol. Și prietenii mei de ce nu sînt de față la acest act solemn?**

ȘAMBELANUL: **N-aveau ținuta de rigoare.**

IOACHIM: **Am înțeles.**

ȘAMBELANUL: **Și nici cărți de intrare.**

IOACHIM: **Dar dumneata ai carte?**

ŞAMBELANUL: **Nu.**

IOACHIM: **Atunci, fă-mi plăcerea, şi ieşi afară!**

([Şambelanul] se înclină adînc, apoi se îndreaptă în şale şi iese la fel de planturos cum a intrat.)

REGELE: **Dumnezeule, ce-am făcut!**

IOACHIM: **Dacă-ţi pare rău...** (Scoate coroana şi i-o întinde.)

REGELE: **Nu se mai poate.**

IOACHIM: **Aşa? Atunci n-am încotro.** (Pune coroana pe cap.) **Mai departe, părinte!**

MITROPOLITUL: Nu mai am ce adăuga. **Aici se batjocoresc cele rînduite.**

IOACHIM: **Şi cine face acest sacrilegiu?**

MITROPOLITUL : **Măria-ta. Ai făcut să amuţească sfîntul glas al tunurilor.**

IOACHIM (închinîndu-se) :] **Să-mi facă pronia parte numai de astfel de sacrilegii!**

MUŞAT: **Înalt-prea-sfinţia-sa mai ia cuvîntul?**

MITROPOLITUL: **Nu.**

MUŞAT: **Măria-ta...**

IOACHIM: Un moment. **Zăresc aici un pomelnic de nume. Ce-i molifta asta?**

MUŞAT: **E lista vorbitorilor.**

IOACHIM: **Vă conjur. Am asistat la sute de ceremonii şi am înghiţit mii de cuvîntări. Vă implor...**

MUŞAT: **Pentru întîia oară mi se aduce jignirea să mi se ia cuvîntul.**

IOACHIM: **Te rog să mă ierţi. Dar la ce folosesc vorbele? Faptele vorbesc Să trecem la fapte. Coroana pe care, fără voia mea, mi-aţi pus-o pe frunte începe să mă inspire. Da... da... Încep să simt misterele puterii. Sfîntul har se coboară, Prea-Sfinte. Şi sfîntul har îmi şopteşte că întîia datorie a unui cîrmuitor e să dea fiecăruia ce i se cuvine. Deci, nu voi cruţa pe nimeni. Iar primul pe care îl voi executa, sînt eu. Sînt un ipocrit. Ştiu să zîmbesc de poruncească, să mă plec în faţa altora şi să las pe alţii să se plece în faţa mea. Mă leg, înaintea lui Dumnezeu, să mă pocăiesc. Deci nu voi mai minţi.**

REGELE: **Atunci vei conduce prost.**

IOACHIM: **După puteri. Tu, dragă tată, ai fost un rege bun, — ai cîrmuit însă cu mintea altora. Mă voi feri să cad în acest păcat.**

REGELE: **Să te foloseşti de darurile şi luminile altora e o datorie, nu un păcat.**

IOACHIM: **Mă voi folosi — cu economie. Căci luminile acestea le cunosc. Sînt lumini de împrumut. Sfîntul har îmi porunceşte să cîrmuiesc cu flăcări vii.**

REGELE: **Adică?**

IOACHIM: **Îmi trebuiesc ajutoare vesele, oameni voioşi, ochi care rîd, suflete slobode.** (Feţele tuturora se deschid.) **Slobode am zis!** (Feţele sfetnicilor se întunecă.) **Suflete cu aripi îmi trebuiesc, să despice şi să apropie înălţimile...** (O tăcere.) **Cei ce se pot ridica astfel sînt oameni singuratici... Buzele lor nu ştiu potrivi cuvintele, dar inimile lor cîntă imnuri de slavă. Cu fonfii şi pelticii voi să cîrmuiesc.**

REGELE: **Asta ar mai lipsi!**

IOACHIM: **Vorba lunecoasă falsifică, de mii de ani, temeliile vieţii.**

REGELE: **Cu fonfii şi pelticii? Iată ceva nou într-adevăr, ceva care întrece toate aşteptările.**

IOACHIM: **Nu te-am întrebat, dragă tată: te-ai gîndit bine?**

REGELE: **Prin urmare, totul era ticluit de mai înainte!**

IOACHIM: **N-am ticluit nimic. Viaţa mea se risipea nebuneşte în plăceri mărunte. Gîndurile însă zburau slobode. Poate cineva opri zborul gîndurilor?... Printre picături, vedeam, auzeam, adunam. Şi inima mea sîngera în tăcere. Cele adunate se topeau, fierbeau, se frămîntau, luau închipuiri fantastice, de vis, apoi contururile începeau să se lămurească şi ochii mei să vază. Cununa aceasta a limpezit liniile pe deplin. Dar să şedem. E mai simpatic.** (Dă braţul regelui. Acesta ezită o clipă, apoi se lasă condus.) **Te iubesc ca pe mine însumi, crede-mă.** (Coboară la masă.) **Luaţi loc, domnilor, şi fiţi voioşi. Nu sîntem la înmormîntare.**

MUŞAT: **Maiestate, mie vă rog să-mi daţi voie să mă retrag.**

IOACHIM: **Pui rămăşag că sateliţii dumitale te vor imita.**

MUŞAT: **Liber fiecare să facă ce va crede de cuviinţă.**

MAI MULŢI SFETNICI: **Noi de asemenea, maiestate...**

IOACHIM: **Ce v-am spus! Iată de ce voi să cîrmuiesc cu stele fără coadă.**

MUŞAT: **Liberă Maiestatea Voastră să cîrmuiască cum va binevoi.** (Se înclină şi dă să plece împreună cu ceilalţi sfetnici.)

IOACHIM: **Pentru nimic în lume nu aş voi să ne despărţim astfel. Vă rog încă o dată să luaţi loc.**

MUŞAT: **Dacă e un ordin, ne supunem.**

IOACHIM: Nu mi-aș ierta niciodată să ajung să mă cobor la porunci. Ședeți. Ședeți, domnilor. (Comesenii se privesc mirați, lacheii umplu paharele.) Curaj! (Oaspeții încep să bea.) Să închinăm un pahar în sănătatea micului tiran. Își trăiește, poate, clipele din urmă. (Toarnă vin pe podea.)

UN GLAS: Ce vreți să înțelegeți prin asta, Maiestate?

IOACHIM: Mă explic îndată. Uf, cald! (Își potrivește coroana.) Micul tiran e lighioana cu sabie și cu chipiu care zace în fiecare dintre noi. (Mușcă dintr-un măr.) O cunoașteți? E un ins cît un bob de mei. Doarme pe sub piele, la încheieturi, în mațe, ori în ureche — de obicei în ureche. Omul, frînt de munca zilei și încovoiat de necazuri, moare fără să știe ce comoară poartă. Dar trîndavul care vrea să culeagă fără să semene, își dă coatele cu alți trîndavi, ridică o tarabă, sună din trîmbiți, lumea s-adună și comedia începe... Mulțimea cască ochii, ciulește urechile, rîde, bîțîie din cap, plînge și bate din palme. Și într-o bună zi Vodă trece călare; oprește roibul și privește și el la comedie. Îi place. Lucește și sună. Și Vodă, care de cînd lumea își caută sfetnicii, cheamă pe scamatori, îi miruiește și-i unge. Din clipa aceea, lighioana cu sabie și cu chipiu din ureche se trezește. Și iată-l acum pe tărăbagiu judecînd pe gură-cască. Ochiul lui nu mai sticlește și limba lui nu mai asudă răsucind cuvintele. Ochiul său e rece și limba lui e mută. Lighioana cu sabie și cu chipiu îl stăpînește. Și lighioana îi șoptește: Ce te codești? Taie capul lui gură-cască! Și capul lui gură-cască cade. Asta e povestea micului tiran. Cine n-a păcătuit, să ridice mîna. (Tăcere penibilă.) Și acum, domnilor, ne despărțim. Prietenește. (Întinde mîna cîtorva.)

MUȘAT: În clipa asta, lighioana cu sabie și cu chipiu, din urechea Măriei-tale, taie și ea capete.

IOACHIM: Nu, nu.

FARCAȘ, al doilea sfetnic (oprind mîna lui Ioachim într-a sa): Totuși, v-asigur că se găsesc și printre noi lumini...

IOACHIM: Uzate. Îmi trebuie ulei proaspăt în candele. Flăcări neatinse de microbul experienței.

REGELE (ridicîndu-se): Nu mai pot asculta.

IOACHIM: Dragă tată.

REGELE: Nici un cuvînt mai mult.

IOACHIM: Te rog...

REGELE: N-aș fi crezut niciodată că în feciorul cel smerit...

IOACHIM: Tată!

REGELE: ...zace atîta fățărnicie! (Iese.)

IOACHIM: Bietul bătrîn!

NAUM: Pun rămășag, sire, că în scurtă vreme vă veți întoarce iarăși la noi.

IOACHIM: Să mă păzească pronia!

FARCAȘ: Dar ce aveți împotrivă-ne?

NAUM: De ce ne ocoliți?

FARCAȘ: Sîntem ciumați?

IOACHIM: Sînteți mulți! Îngrozitor de mulți. Cînd vă năpădiți asupra țării — din dragoste — o înăbușiți.

NAUM: Am putea strînge rîndurile.

FARCAȘ: E un rău ce s-ar putea îndrepta.

IOACHIM: Aveți o racilă pe care nu o puteți tămădui: nu iubiți pe om.

MAI MULTE GLASURI: Maiestate...

IOACHIM: Nu-l iubiți. Altfel puterea v-ar preface în robi, nu în stăpîni.

GLASURILE: Dar noi...

IOACHIM: Puterea e un har... Ea vine de sus. Cine nu se smerește avînd-o acela își închipuie c-o are...

GLASURILE: Maiestate...

IOACHIM: Nici o maiestate. Sînt un biet om. Un om nefericit: de azi înainte trebuie să pun suferințele altora mai presus de bucuriile mele.

FARCAȘ: Cunoaștem și noi jertfa asta...

IOACHIM (după o mică tăcere): De-asta vă și redau libertatea. Mă înduioșează sacrificiul; te rog, domnul meu, haina!

SFETNICUL: Dar e încheiată, Sire.

IOACHIM: Zăresc sub faldul acela capătul unui hanger. (Tăcere.) A cîrmui — înseamnă a iubi, a cuceri sufletele, a le robi. (Sfetnicii se retrag tăcuți.)

MITROPOLITUL (ridicîndu-se greoi din scaun): Sfîntul har s-a coborît într-adevăr. (Sărută pe Ioachim.)

IOACHIM: Atunci, binecuvintează, părinte.

Paris.
· 28 · 7 · 937

Domnule Director,

După cum veți fi aflat negreșit din ziare mîrțoaga românească nu ne-a făcut de rîs nici la Paris. Din potrivă.

Presa cu două trei excepții, a fost excelentă. Am adunat toate ziarele și la venirea mea în țară voi publica extrase.

Pentru literatura noastră dramatică, atît de oropsită, este un frumos cîștig de cauză. căci de aci înainte accesul în marea metropolă va fi mai leznicios.

Interpretarea a fost bună, dar într'o altă notă de cît a noastră.

Montarea de asemenea a fost diferită. Pitoëff are publicul său și l'a deprins cu mîncări stylizate.

Astfel a înscenat piesa, à sa manière, într'un cadru expresionist, care a plăcut multora. Mie, nu prea.

Teatrele pariziene au început să închidă porțile – iau vacanță – și probabil că de la 1 August va întrerupe și Pitoëff spectacolele ca să le reia în Septembrie.

Străinii, veniți pentru expoziție, se îngrămădesc noaptea mai mult în bistrourile din Montmartre de cît prin teatre. Doar muzic-holurile, opera mare și Comedia franceză sînt mai cercetate. La Dullin e gol iar Jouvet nu mai joacă.

Am văzut Iuliu Cezar într'o montare admirabilă și cu un Marc Antoniu (Marchat) excelent. Restul mediocru în frunte cu Dullin.

De asemeni am asistat la repetiția generală a lui Boccacio. Conte 19. de Lucien Luchaire – o piesă bună cred pentru studioul nostru.

Experiența pe care am făcut'o, cu prilejul repetițiilor, m'a făcut să constat că, chiar și în Franța, n'aș fi un regizor de lepădat!

Oh, mania de-a juca teatru în întunerec.

Emisarii noștri, care în toți anii cercetează apusul, ar trebui să imite părțile cele bune iar nu defectele regizorilor străini...

În sfîrșit cred că mă întorc în țară nu mai bogat de cît am plecat, dar ceva mai lustruit și cu oare cari nădejdi în viitor.

Dar desigur că despre toate voi putea să vă vorbesc mai pe larg după 15 August.

Rugîndu-vă să transmiteți Doamnei respectuase salutări, vă rog să primiți încredințarea deosebitei mele considerațiuni.

G. Ciprian

Scrisoare G. Ciprian adresată directorului Teatrului Național, cuprinzînd relatări despre punerea în scenă, la Paris, a piesei *Omul cu mîrțoaga.* Originalul în colecția M. L. R.

Tabloul II

O grădină în palat.

IOACHIM (în haine de stradă): **Da, da, răul trebuie tăiat din rădăcină.**

UN LACHEU (anunțînd): **Prietenii Măriei-voastre.**

IOACHIM: **Să poftească.** (Intră judecătorul și dascălul, în haine albe de vară, pălării gris, lavaliere cu picățele și floare la butonieră.) **Îndrăzniți! Îndrăzniți, neprihăniților!**

IFRIM (flotînd pe picioare): **Sărutăm dreapta, Sire!**

ONOFREI (idem): **Sărutăm poala!**

IOACHIM: **Nu vă faceți decît datoria. Dar ați putea să-mi spuneți, dalbe porumbițe, de ce ați fugit de la banchet — în seara încoronării?**

ONOFREI: **Ca să nu întunecăm, cu purpura hlamidelor noastre, strălucirea oaspeților.**

IOACHIM: **Păcat că n-ați rămas!**

IFRIM: **N-am vrut să facem zile fripte șambelanului.**

ONOFREI: **Și nici Măriei-voastre... mizerii.**

IFRIM: **Sîntem cam deochiați.**

(Ioachim îi îmbrățișează, le face semn să stea și apoi le întinde tabachera.)

IFRIM: **Neschimbat!**

ONOFREI: **Același!**

IOACHIM: **V-ați îndoit?**

ONOFREI: **Da, puterea-i lucrul dracului...**

IFRIM: **Eram frați de cruce cu prințul Ioachim, dar nu și cu voievodul ce poartă același nume...**

IOACHIM: **Nesuferiți mai sînteți!**

ONOFREI: **De aceea abia de-am îndrăznit, ca niște lăstunași, cu inima în ciocuri, să v-adăstăm — seară de seară — la vechile cuibare.**

IOACHIM: **Iertați-mă, vă rog. Am dezertat, e drept. Dar fără voia mea. Duc în spinare o povară sub apăsarea căreia abia pot să răsuflu.**

ONOFREI: **În schimb răsuflă țara.**

IOACHIM: **Credeți?**

ONOFREI: **Proclamația voastră a căzut ca o ploaie binefăcătoare.**

IOACHIM: **N-am făcut decît un pas. Mai sînt o mie. De asta v-am chemat: să-mi dați o mînă de ajutor. Vă rog să m-ajutați.**

IFRIM (mișcat): **Prea mare cinste, Sire...**

ONOFREI (la fel): **Noi...**

IOACHIM: **Lăsați vorbele goale. Dorul de stăpînire, lighioana cu sabie și cu chipiu, zace în orice om.**

IFRIM: **Bunăvoința voaștră ne depășește.**

IOACHIM: **Nu bunăvoința, puterea să nu vă depășească, căci de azi înainte vă dau puteri depline.**

ONOFREI: **Dar noi sîntem niște proscriși.**

IFRIM: **Niște ostracizați...**

IOACHIM: **Nu fiți fățarnici. Măruntaiele voastre cîntă de bucurie. Și întîiele săgeți ale gîndului vostru știu încotro se îndreaptă: « La pămînt, cu cei ce ne-au culcat la pămînt!» Este așa, ori nu?**

ONOFREI: **Este.**

IFRIM: **Cam așa...**

IOACHIM: **Gîndul slobod e să zboare oriunde — cine-l poate opri? — fapta însă să nu urmeze gîndului. Aici este tăria. Pricepeți?**

ONOFREI: **Aproape...**

IOACHIM: **Să nu vă coborîți la răzbunare. Înțelegeți?**

IFRIM: **Aproape...**

IOACHIM: **Asta deosebește pe om de fiară. Primiți?**

ONOFREI (judecătorului): **Tu ce zici?**

IFRIM (dascălului): **Dar tu ce zici?**

ONOFREI: **Sire, la grea încercare ne puneți, cerîndu-ne să cruțăm pe cei ce ne-au lovit.**

IOACHIM: **Uitați-i.**

IFRIM: **Din gură e ușor...**

IOACHIM: **Ieșiți-vă din piele, vă spun! Omenia voastră-i va răscoli mai adînc decît cruzimea voastră!**

IFRIM: **Credeți?**

ONOFREI: **Pe burtă-verde, ăia?**

IFRIM: **Mici cum sînt la suflet, și puțintei la minte, bunătatea noastră vor lua-o drept prostie.**

IOACHIM: **Primiți, ori nu?**

ONOFREI(judecătorului): **Tu ce zici?**

IFRIM (dascălului): **Dar tu ce zici?**

IOACHIM: **Sfîrșiți cu gluma!**

IFRIM: **Dacă ne porunciți, se schimbă vorba...**

(Intră colonelul, însoțit de un omuleț cu fața zîmbitoare, cam adus din spinare. Nădragii lui sînt găuriți lăsînd să i se vadă, ici-colo, pielea. Surtucul de pe el este soios și peticit. Fruntea-i e boltită, are părul mare și duce la subsuoară un ghiozdan prăpădit de piele gălbuie.)

COLONELUL: **Sire, l-am adus.**

(Apariția noului sosit stîrnește o explozie de exclamări, ceea ce dă bătrînului o aureolă de vie simpatie.)

IOACHIM: **Omulețul!**
IFRIM: **Pletosul!**
ONOFREI: **Filantropul!**

(Pletosul se duce întins către rege, ar vrea să-i spună ceva, dar nu reușește decît să întindă brațele, lăsînd să scape ghiozdanul, din care se împrăștie o droaie de broșurele.)

IOACHIM: **Neobosit! Alergi! Alergi, alergi într-una...**
PLETOSUL: **Dacă trebuie...** (Vrea să sărute mîna regelui.)
IOACHIM: **Ssst! Ia spune: cum merge? Cum îți merge?**
PLETOSUL (senin): **Bine. Numai bine.** (Dascălul adună broșurelele risipite și le pune în ghiozdan.)
IOACHIM: **Se vînd? Se vînd cărțuliile?**
ONOFREI (întinzîndu-i ghiozdanul): **Se vînd « leacurile mizeriei »?**
PLETOSUL: **Așa și așa...**
COLONELUL: **Se vînd, nevoie mare! De treizeci de ani de cînd aleargă n-a fost în stare să-și ia un rînd de haine.**
ONOFREI: **Păi dacă împarte cărțuliile, mai mult decît le vinde...**
PLETOSUL: **Dator sînt să le împart.**
IOACHIM: **Dator?**
PLETOSUL: **E suferință multă pe lume: boli, frig, foame, sărăcie.**
IOACHIM: **Aici e buba!**
PLETOSUL: **Și dacă nu poți ușura toate astea cu fapta, măcar cu vorba.**
IOACHIM (ridicîndu-se): **Cu fapte, nu cu vorba!**
PLETOSUL: **Păi cum? Cu ce? De unde?**
IOACHIM: **Trebuie să se găsească. Așa e, colonele?**

COLONELUL: **Trebuie.**
IOACHIM (pletosului): **Dacă, în loc de cărticele, ai avea ghiozdanul plin în permanență cu bani, ce-ai face?**
PLETOSUL: **Ehei!**
IOACHIM: **Ce-ai face?**
PLETOSUL (cu fața luminoasă): **De s-ar întîmpla minunea asta... Ehe!**
IOACHIM: **Atunci, de mîine, s-o mai slăbești cu vorba și să te-apuci de treabă.**
PLETOSUL: **Glumeț ca totdeauna...**
IOACHIM: **Cu boala, cu frigul și cu foamea eu nu glumesc.** (Către toți patru) **Poftiți la mine. Poftiți, vă rog.** (Dă brațul [drept] colonelului, pe cel stîng — pletosului.) **Dragi sfetnici, avem de lucru.** (Pornesc către palat.)

Tabloul III (Actul II)

O piață.

În stînga, gherete și prăvălioare sărăcăcioase. În fața unei cîrciumi, cu obloanele trase, cîteva mese și scaune de lemn. Pe podeaua de sub streașinile gălbejite ale prăvăliilor și pe dulapurile gheretelor, dorm oameni fără căpătîi, slugi, țărani etc. Un gardian, cu capul în piept, moțăie pe un scaun. În mijlocul pieții, o statuie decolorată, împrejmuită de un grilaj. În dreapta, case mai răsărite. Dintre ele se desprinde o clădire cu balcon. Intrarea acestei case răspunde în piață. Se zărește capătul unei scări și o firmă luminoasă. Este un club. Doi cetățeni întîrziați pun țara la cale.

CETĂȚEANUL I: **Nu-i în mințile lui, crede-mă. Un rege care se despoaie de avutul lui, și-l împarte golănimii, n-are scaun la cap. Iar a cîrmui înseamnă să ai minte și pentru alții. Una la mînă. Un rege care golește ministerele și alte instituții ca să le prefacă în spitale, școli ori aziluri, acela-i ce poftești: popă, doftor, moașă, dar numai Vodă nu. Două la mînă.**
CETĂȚEANUL II: **Trei.**
CETĂȚEANUL I: **Un rege...**
CETĂȚEANUL II: **Las-o încurcată!**
CETĂȚEANUL I: **Un cap încoronat care pune în fruntea bucatelor niște zănatici...**

CETĂȚEANUL II: **Gura!**

CETĂȚEANUL I: **Ori nu-i așa?**

CETĂȚEANUL II: **Niciodată un Vodă n-a avut sfetnici mai pricepuți, mai buni și mai cinstiți. Una la mînă.**

CETĂȚEANUL I: **Două.**

CETĂȚEANUL II: **Una. Și niciodată un cap încoronat n-a fost iubit ca el. Două la mînă.**

CETĂȚEANUL I: **Trei.**

CETĂȚEANUL II: **Niciodată...**

CETĂȚEANUL I: **Las-o încurcată!**

CETĂȚEANUL II: **N-o las...**

CETĂȚEANUL I: **Ești tare afumat...**

CETĂȚEANUL II: **Parol?**

CETĂȚEANUL I: **Auzi drăcia dracului: Ministerul Sărăciei!**

CETĂȚEANUL II: **Al — Mizeriei.**

CETĂȚEANUL I: **Tot una.**

CETĂȚEANUL II: **Mizeria-i mai neagră.**

CETĂȚEANUL I: **Că sărăcia-i blondă! Un prăpădit, un ăla, un vagabond care trăia din mila mea și a ta...**

CETĂȚEANUL II: **I-ai citit cărțuliile?**

CETĂȚEANUL I: **Asta mai lipsea!**

CETĂȚEANUL II: **Atuncea nu vorbi.**

CETĂȚEANUL I: **Și ăilalți trei la fel: niște lepădături.**

CETĂȚEANUL II: **Oblu că mă mănîncă palma.**

CETĂȚEANUL I: **Cu asemenea ciurucuri se cîrmuiește o țară?**

CETĂȚEANUL II: **Oblu că te dezmierd.**

(Se depărtează. Un măturător trece dintr-o parte în alta cu o cotigă de gunoi. Cîțiva văcsuitori își desfac cutiile. Intră Ioachim, Judecătorul, Dascălul, Pletosul și un Lacheu.)

IOACHIM (în haine de stradă): **Să ne oprim aici, în piața aceasta și să ascultăm. Asta prețuiește mai mult decît toate socotelile pe hîrtie. Viața e dascălul și sfetnicul cel mai bun. A căzut o brumă groasă în noaptea asta...**

LACHEUL (întinzîndu-i pardesiul): **Sire...**

IOACHIM: **Mulțumesc. Nu mi-e frig.** (Privind la cei care dorm pe jos.) **Ce priveliște! Poate un tablou zugrăvit să sîngereze inima ca tabloul acesta viu?** (Către dascăl) **Ce spui?**

ONOFREI: **Tabloul zugrăvit e mai de preț — căci el fixează o clipă în eternitate.**

IOACHIM: **Te înșeli. Clipa aceasta, moartă aici, învie aiurea. Deci se eternizează.**

PLETOSUL: **Tabloul zugrăvit stîrnește admirație, ăsta te înduioșează.**

IFRIM: **Așa-i.**

(Trece un gardian ducînd de guler un băiețaș cu un vraf de ziare la subsuoară.)

IOACHIM: **Stai puțin, prietene.**

GARDIANUL: **N-am timp.**

IOACHIM: **Te rog. De ce ai prins mîinile băiatului cu ziare?**

GARDIANUL: **L-am găsit dormind în uliță. E un derbedeu.**

BĂIATUL (plîngînd): **Nu sînt derbedeu.**

IOACHIM (gardianului): **Ai copii?**

GARDIANUL (sec): **N-am.**

IOACHIM: **Se cunoaște. Dar fiare mai ai?**

GARDIANUL: **Da.**

IOACHIM (arătînd spre celălalt gardian): **Pune-i-le ăluia.**

GARDIANUL: **Avem ordine severe.**

IOACHIM: **Împotriva derbedeilor.** (Desface mîinile băiatului.) **Bietul copil! Ți-e foame, băiețele?**

BĂIATUL: **Da.**

IOACHIM (gardianului): **Ține, pentru osteneala dumitale.** (Îi întinde cîteva monezi. Gardianul holbează ochii mari și iese clătinîndu-se.)

ONOFREI (încet): **A priceput.**

IOACHIM (băiatului): **Șezi, te rog.**

BĂIATUL: **Mulțumesc.** (Stă la masă.)

IOACHIM: **De ce te uiți așa sperios?**

BĂIATUL: **Fiindcă...**

IOACHIM: **Știi carte?**

BĂIATUL (șovăind): **Nu...**

IOACHIM: **N-ai vrea să înveți?**

BĂIATUL (zîmbind): **Ba da. Acum știu cine ești. Ești regele.** (Se ridică în picioare. Gardianul care moțăia se trezește și ia automat poziția.)

IOACHIM: **După ce m-ai recunoscut?**

BĂIATUL: **Ții cu copiii. După asta.** (O tăcere.) **Îmi pare bine.**

IOACHIM: **Și mie.** (Îi întinde mîna peste masă.) **Ce părere ai despre mine?**

BĂIATUL: **Nu ești nebun, cum zice lumea.** Dar te ții de vorbă? **Îmi dai să mănînc?**

IOACHIM: **Că bine zici, uitasem.** (Gardianului) **Deșteaptă pe negustor și roagă-l din partea mea să te ierte că te-ai trezit înaintea lui.** (Copilului) **Du-te înăuntru, puiule. E mai cald. Și nu fă economie la mîncare.**

BĂIATUL (din ușă): **Cînd ne mai vedem?**

IOACHIM: **Treci, cînd vrei, pe la mine. Tu unde stai?**

BĂIATUL: **Unde dă Dumnezeu.** (Intră în prăvălie. Ioachim își șterge o lacrimă.)

LACHEUL: **Sire...**

IOACHIM: **Fără să vreau. Visam adesea că sînt copii de bogdaproste și că bat desculț pe la porțile altora.** (Către Pletosul) **Toți dezmoșteniții aceștia să fie strînși de pe drumuri.**

PLETOSUL: **Cei mai mulți înfundă beciurile polițienești.**

IOACHIM: **Să fie scoși de-acolo și găzduiți în școli.**

ONOFREI: **Nu sînt încă locuri.**

IOACHIM: **Să se facă. Nimeni nu e vinovat că s-a născut. Nu pot suferi spectacolul acesta. Îmi smulge ochii.** (O tăcere.) **Iar cei ce vor îndrăzni să biciuiască trupurile micilor nefericiți, să știe că pe mine mă biciuiesc. Și eu nu sufăr biciul...**

UN BĂTRÎN: **Care urlă acolo?** (Se întoarce pe partea cealaltă.)

IOACHIM: **Iartă-mă, te rog.**

BĂTRÎNUL: **Afurisită viață. Nici să-ți odihnești trupul nu-i chip. Poftim, s-a luminat de ziuă.** (Se ridică în șezut.) **Mi-ați stricat bunătate de vis...** (Grupul se apropie.)

IOACHIM: **Ce visai?**

BĂTRÎNUL: **Dăduse norocul peste mine. Păcat că m-ați trezit! Barem în vis să fi ținut...** (Se caută prin buzunare.) **Ași, ți-ai găsit... Am visat!**

IOACHIM: **Aveai bani mulți?**

BĂTRÎNUL: **Pentru toată iarna. Mi-aș fi odihnit șalele o iernicică întreagă. De treizeci de ani car cu spinarea.**

PLETOSUL: **Pe mine mă cunoști?**

BĂTRÎNUL: **Parcă.**

PLETOSUL: **Ți-am dat într-o noapte niște cărțulii. Le-ai citit?**

BĂTRÎNUL: **Aha! Mi-aduc aminte: « Leacurile mizeriei! » Mi le-a tocat unul la ureche din scoarță pînă-n scoarță. Nu fac parale leacurile tale.**

PLETOSUL (scoțînd din ghiozdan un pumn de bani): **Dar în doftoria asta crezi?**

BĂTRÎNUL: **Dacă nu-s în teșchereaua mea, nu-mi țin de cald.**

PLETOSUL: **Ia-i, ia-i!**

BĂTRÎNUL (pipăind banii): **Și să nu crezi în vise! Prin urmare nu e basm. Ce se spune-i adevărat. Te-au pus în fruntea bucatelor, te-au cocoțat în vîrful șurii...**

PLETOSUL: **Ssst!**

BĂTRÎNUL: **Pe tine, vagabondul cu traista în băț, pe tine tovarășul de căpătîi.**

PLETOSUL: **Taci!**

BĂTRÎNUL: **Al meu și-al tuturor oropsiților...**

PLETOSUL: **Taci! Taci!**

BĂTRÎNUL: **Atunci acesta-i regele.** (Cade la genunchii lui Ioachim.)

IOACHIM: **Ridică-te! Nu se cade...**

NEGUSTORUL [(ieșind din prăvălie)]: **Sire, v-ați făcut păcate cu blestematul ăla de copil.**

IOACHIM (distrat): **Cum?**

NEGUSTORUL: **Cere băutură, ticălosul.**

IOACHIM: **Hait! O clipă, negustorule.** (Către ceilalți) **Domnilor, vă consult. Situația e delicată. Excelența-sa, domnul ministru al judecăților?**

IFRIM: **Gura păcătosului...**

PLETOSUL: **Adevăr grăiește.**

ONOFREI: **Veto!**

IOACHIM: **Trei contra unu.**

ONOFREI: **Doi.**

IOACHIM: **Eu nu am vot?** (Negustorului) **Să i se dea să bea. Pune-i dinainte trei pahare: cu vin, cu bere, cu apă. Și spune-i așa: «bea din care pahar i-ar place regelui să bei».**

NEGUSTORUL: **O să le bea pe toate.** (Intră în prăvălie. Bătrînul scutură pe cei cîțiva țărani care dorm.)

BĂTRÎNUL: **Treziți-vă, somnoroșilor!**

UN ȚĂRAN (sărind în sus, ca ars): **E ceasul judecății?**

BĂTRÎNUL (zîmbind): **N-a sunat încă. Mai va pînă atunci!**

IOACHIM: **Despre ce judecată-i vorba?**

ŢĂRANUL: **Ia, un afurisit de proces. De zece ani batem drumurile.** (Scuturînd pe ceilalţi) **Hai, măi, că-i ziua la nămiezi... Să le rămîie-n gît ălora de ne poartă!** (Iese grăbit împreună cu ţăranii ceilalţi.)

IOACHIM: **Şi acum or să se mîntuie?**

IFRIM: **Or să bată şi copiii lor drumurile. Portiţele legii sînt nesfîrşite.**

IOACHIM: **Cunosc labirintul ăsta. Pînă să-l străbaţi, se isprăveşte viaţa.**

PLETOSUL: **Aşa e.**

IOACHIM: **Atunci** (îşi astupă nasul) **să zvîrlim împuţiciunea în apă, şi să scoatem o lege vie. Nouă porunci ajung?**

IFRIM: **Sfînta scriptură n-are mai multe.**

IOACHIM: **Atunci o lege cu nouă porunci! Şi, vorba lui** (arată pe judecător), **o singură judecată.**

ONOFREI: **Două.**

IFRIM: **Una.**

ONOFREI: **«În primă şi ultimă instanţă!»**

IOACHIM: **Iar cel ce va judeca strîmb, să fie biciuit în piaţă.**

IFRIM: **Cînd am cercat să propovăduiesc adevărul acesta, am fost hulit şi alungat din scaunul meu de împăciuitor de oameni.**

IOACHIM: **De nu te-ar fi aruncat, nu te-aş fi cules. Închid ochii şi zăresc furnicarul omenesc gonind însetoşat după stropul răcoritor al dreptăţii. Iată-i cum aleargă pe potecile întortochiate, cum se opresc din drum o iau înapoi, fac la dreapta, apoi la stînga, pornesc înainte şi iar genesc înapoi. Şi la toate răspîntiile ochiul lucios al Satanei: forma. Se cutremură carnea pe mine. Suliţi în ochii Satanei şi o singură linie! (Băiatul coboară din dughiană.)**

BĂIATUL: **Mulţumesc.**

IOACHIM: **Ce-ai băut?**

BĂIATUL: **Apă.**

IOACHIM (ridicînd copilul de subsuori): **Nu v-am spus că mă iubeşte!** (Îl lasă jos.) **E adevărat?**

BĂIATUL: **Da.** (Îi cade ziarul din mînă şi, printre ziare, cîteva cărţi. Ioachim se apleacă şi le ridică.)

IOACHIM: **Şi astea?**

BĂIATUL: **Cărţi. Din banii mei cumpărate.**

IOACHIM: **Dacă nu ştii să citeşti, la ce-ţi folosesc cărţile?**

BĂIATUL (plecînd ochii): **Ştiu citi...**

IOACHIM: **Atunci ai minţit.**

BĂIATUL: **De ruşine. N-am vrut să ştiţi că vînd jurnale şi învăţ singur. Singur învăţ.**

IOACHIM: **Nu mergi la şcoală?**

BĂIATUL: **Cu hainele astea?**

IOACHIM: **Oh, inima mea!** (Lipeşte copilul de piept.)

BĂIATUL: **Ce ai? Povesteşte-mi mai bine un război. Marţi o să am tocmai cît îmi trebuie ca să-mi cumpăr puşcă şi cartuşe.**

IOACHIM: **Marţi, la ceasul ăsta, adică înainte de-a se deschide prăvăliile, eşti poftit la mine să luăm cafeaua împreună.**

BĂIATUL: **Şi-o să-mi dai puşca ta?**

IOACHIM: **N-am.**

BĂIATUL: **Nu se poate. Un rege fără puşcă e ca un popă fără barbă.**

IOACHIM (zîmbind): **Eşti isteţ. Îmi placi [...]**

(Intră colonelul cu o coşniţă de piaţă în mînă.)]

COLONELUL: **Bună dimineaţa, Sire.**

IOACHIM: **Ce plăcere!**

ONOFREI: **Ce minune!**

IFRIM: **Cam scump eşti la vedere!**

COLONELUL: **Da, şapte ministere...**

IOACHIM: **Mi-era dor să te văd.**

COLONELUL: **Şi mie. Dar n-am timp de convorbiri sentimentale. Abia cît să-mi fac coşniţa. Al cui este ştrengarul?**

IOACHIM: **Al meu.**

COLONELUL: **Să vă trăiască!**

ONOFREI: **Noul local e-ncăpător?**

COLONELUL: **Slavă Domnului! Şapte departamente într-o baracă.**

IOACHIM: **Nu e prea mare îmbulzeală?**

COLONELUL: **Am oprit cîte-o secţie de minister şi cîte treizeci de oameni de secţie.**

IFRIM: **Socoteală rotundă.**

COLONELUL: **Altfel nu pot să prididesc.**

IOACHIM: **Şi ceilalţi slujbaşi?**

COLONELUL: **Se plimbă. Erau prea mulţi.**

IOACHIM: **Şi lefurile lor?**

COLONELUL: **Pe jumătate — trei luni. Alte trei luni: pe sfert. Pe urmă...**

IOACHIM: **Pe urmă?**

(Colonelul ridică braţele la cer.)

IOACHIM: **Asta nu se poate. Nu-i drept.**

IFRIM: **Cam excesiv...**

COLONELUL: **«În primă și ultimă instanță!»**

IOACHIM: **Nu putea lăsa pe drumuri atîta puzderie de oameni.**

COLONELUL: **Cei ce vor să lucreze, găsesc. Sînt știutori de carte. Toți. Îi facem dascăli la școli. La miile de școli ce se deschid.**

IOACHIM: **E o idee.**

COLONELUL: **În loc să-și tocească coatele punînd rezoluții, ori ticluind rapoarte, sau copiind hîrtii, îi punem să dea întunericul afară din cutii. Muncă mult mai aerisită, mai rodnică și mai atrăgătoare.** (Trec mai mulți soldați gîfîind, în pas alergător.)

COLONELUL: **Halt!** (Soldații se opresc.) **De ce fugiți așa?**

UN GRADAT: **E ordin.**

COLONELUL: **Cine a dat ordinul?**

GRADATUL: **Domnul locotenent. Ne-a pedepsit.**

COLONELUL: **Motivul?**

GRADATUL: **Nu ne-am lăsat pe burtă pachet, toți deodată, cînd a strigat: «Culcați!»**

COLONELUL: **Și unde-i donjuanul?**

GRADATUL: **În urmă. O să ne muștruluiască urît că ne-am oprit.**

COLONELUL: **Dar ce-ar fi vrut?**

GRADATUL: **Să crape fierea în noi!**

OFIȚERUL (ivindu-se): **Ce-i debandada asta? Am comandat repaos? De zece ori la rînd. «Culcați!»** (Soldații se trîntesc pe burtă.) **«Drepți»!** (Soldații se ridică.) **«Culcați!»** (Soldații se trîntesc din nou.) **«Drepți!»** (Soldații execută.) **«Culcați!».**

COLONELUL: **Destul.**

OFIȚERUL: **Nu te amesteca.** (Soldaților) **Executarea!**

COLONELUL (tunînd): **Destul, am spus.** (Soldații încremenesc. Ofițerului) **De ce canonești oamenii? De ce-ți bați joc de ei?**

OFIȚERUL: **Cine ești d[umnea]ta, să-mi faci mie observații?**

COLONELUL: **Un om.**

OFIȚERUL: **Vezi-ți de treabă!**

COLONELUL: **Am auzit că noul comandant a interzis astfel de exhibiții**

OFIȚERUL: **N-am cunoștință. Și chiar de aș avea, eu fac ce vreau.**

COLONELUL: **Așa?**

OFIȚERUL: **Noul comandant al oastei e un țicnit.**

[17]

COLONELUL (salutînd cu un deget): **Și-acum, binevoiește să te trîntești matale de zece ori pe burtă în fața lor — și a mea.**

OFIȚERUL (începînd să înțeleagă): **Dar...**

COLONELUL: **Executarea! «Pe burtă!» «Drepți!» «Pe burtă!»** (Ofițerul face mișcările respective.)

IOACHIM (înaintînd): **Ajunge.**

COLONELUL (ofițerului): **Meriți să te țin cinci zile în șir așa.**

IOACHIM (soldaților): **Aveți trei luni de zile concediu.**

SOLDAȚII: **Trăiți!**

COLONELUL: **Și de la mine, trei.**

SOLDAȚII: **Trăiți!** (Fac stînga împrejur și ies.)

COLONELUL (ofițerului): **Iar dumneata, scumpule, ca să-i ajungi din urmă, pornește după dînșii... în pas alergător.**

OFIȚERUL (leorcăit): **Trăiți!** (Iese în pas alergător.)

IOACHIM: **Iată ce înghite vlaga și tot avutul țării!** (Colonelului) **Ai ticluit proiectul?**

COLONELUL: **Aproape.**

ONOFREI: **«Culcați!»**

IFRIM: **«Pe burtă!»**

COLONELUL: **«Trageți!»**

IOACHIM: **Maimuțăria asta va să înceteze o dată.**

COLONELUL: **Va înceta.** (Se uită la ceas.) **M-am dus.**

IOACHIM: **Și șlepurile?**

COLONELUL (zîmbind): **Nici o grijă. Toate la vremea lor.**

IOACHIM: **Trebuie ca lucrările să se petreacă în cea mai mare taină. Nimeni să nu bănuiască rostul.**

COLONELUL: **Fiți fără grijă.** <[indescifrabil]>

COLONELUL: **M-am dus.** (Bate călcîiele milităreşte și iese.)

BĂIATUL: **O șterg și eu.**

IOACHIM: **Încotro?**

BĂIATUL: **Fug după marfă.**

PLETOSUL: **Ai capital?**

BĂIATUL: **Firește.**

PLETOSUL: **Dar haine n-ai.**

BĂIATUL: **Parcă matale ai.** (Întinde mîna lui Ioachim.) **Atunci, pe marți.**

IOACHIM: **Pe marți.**

BĂIATUL (oprindu-se): **Da... or să mă lase să intru în palat?**

[18]

[19]

PLETOSUL: **Cu hainele astea, nu cred.**

BĂIATUL: **Dar d[umnea]ta cum intri?**

PLETOSUL: **Eu sînt de-ai casei. Ține să te gătești.** (Îi întinde un pumn de bani.)

BĂIATUL (năuc): **Adevărat?**

IOACHIM: **Iar ca să fii mai sigur că te lasă, poftim și asta.** (Îi dă o carte de vizită.)

BĂIATUL (citind): **Io-a-chim! Ajunge?**

IOACHIM: **Așa cred.**

BĂIATUL: **Pot scrie cu plaivazu' sub nume: « rege »?**

IOACHIM (zîmbind): **Nu strica plaivazul pe vorbe de prisos.**

BĂIATUL: **Da.** (Iese privind aiurit biletele de bani.)

IFRIM: **Sire, sînteți atît de omenos, că mi-e rușine să vă privesc.**

ONOFREI: **La fel...**

IOACHIM (mîngîind pe Pletos): **El ne întrece cu mult pe cîteșitrei. Dar de ce ard aici luminile?**

BĂTRÎNUL: **Ca să vadă boierii cînd își deșartă buzunarele. Aici se învîrt foițele.**

IOACHIM: **Aha! Urmați-mă.**

(Piața începe să se umple de oameni zdrențăroși.)

IOACHIM (în balcon): **Astîmpărați-vă foamea și setea.** (Aruncă bani.) **Iar din prisos, dăruiți, la rîndul vostru, altora.**

PATRONUL (din club): **Sire, îndurare! Sînt bani munciți.**

IOACHIM: **Minți, tîlharule, sînt bani furați.** (Dispare o clipă, apoi aduce pe patron de ceafă în balcon.) **Privește în largul ulițelor. Zărești furnicarul de oameni, care zoresc pasul, ca și cînd ar fi mînați cu biciul de la spate? Sînt semenii tăi. De ce aleargă astfel, întunecați și triști? Și mai departe, dincolo de acoperișurile de țiglă, zărești spinările plecate peste țarini? Din revărsatul zorilor și pîn' tîrziu noaptea, oamenii gonesc, se încovoaie și gem. Iar viața se scurge și omul piere, asemeni vitei. Iarba prinsă cu buzele, dumicatul care alunecă pe gît. Atît. Numai atît. Iar tu, trîntor becisnic, te îmbuibi și-ți grohăi lenea?** (Aruncă bani.)

PATRONUL: **Sire, avutul fiecăruia...**

IOACHIM: **Se scurge în teșchereaua ta. Ești un vampir ce suge. O pompă diavolească — ca săbiile lucioase, ca gurile de foc. Cum să nu moară omul blestemînd, dacă seva o sug sobolii necuratului? Dacă faci dovada c-un singur sfanț e-al tău, îți dau înzecit de cît ți-am luat. Poftește jos,**

[20]

patroane. (Coboară urmat de patron, de judecători și sfetnici. Zvîrlind un pumn de bani.) **Ai cui sînt banii ăștia?**

CETĂȚENII: **Ai noștri.**

PATRONUL: **Ai mei.**

JUCĂTORII: **Ai noștri.**

IOACHIM (jucătorilor): **Din ce zvîrliți voi într-o seară, s-ar îndestula flămînzii ani de zile.**

UN JUCĂTOR: **Să se îndestuleze din munca lor!**

UN CETĂȚEAN: **Din munca noastră vă îmbuibăm pe voi.**

JUCĂTORUL: **Noi nu întindem mîna...**

CETĂȚEANUL: **Dar jupuiți cu ea.**

IOACHIM (trăgînd pe jucător spre oamenii din piață): **Mătasea dumitale nu roșește în fața atîtor zdrențe?**

IOACHIM (arătînd spre mulțime): **Nu-s oameni ca și voi?**

(Cîțiva școlari cu ghiozdanele în spate trec grăbiți.)

IOACHIM (tăindu-le drumul): **Încotro?**

UN ELEV: **La școală.**

IOACHIM: **Dar sînteți în vacanță.**

ELEVUL: **Nu este adevărat. Vacanța s-a sfîrșit de-o lună jumătate.**

IOACHIM: **Și n-ai vrea să reînceapă?**

ELEVUL: **Ba da.**

ȘCOLARII: **Am vrea! Am vrea!**

IOACHIM (între copii): **Care obiect vă este mai drag din toate?** (Școlarii se privesc.) **Nici unul? Nu se poate. Și ce duceți în spate? Pietre de moară?**

ELEVUL: **Cărți.**

IOACHIM: **Nu se poate.** (Îi ia ghiozdanul din spate și scoate unul cîte unul o sumedenie de exemplare.) **Le învățați pe toate?**

ELEVUL: **Din scoarță pînă-n scoarță.**

IOACHIM: **Pe de rost?**

ELEVUL: **Ca apa.**

IOACHIM (către dascăl): **Oribil atentat!**

ONOFREI: **Oribil!**

IOACHIM (școlarilor): **Vă dați seama, drăguților, că asta e o flagelare a tinereții voastre?**

LICEIȘTII [sic!]: **Da, da!**

ONOFREI: **Și-ați auzit că se pregătește și că se va pune în curînd în aplicare un altfel de program?**

LICEIȘTII: Așa se spune.

CEILALȚI: Așa, așa.

IOACHIM: Atunci întoarceți-vă acasă și așteptați.

ONOFREI: Se iau măsuri de zor ca învățătura să fie o desfătare și a inimii, și a minții.

LICEIȘTII: Oh, ce plăcut ar fi!

DASCĂLUL: Așa va fi. Vă dau cuvîntul meu de dascăl și de om.

(Școlarii se privesc și încep să șușotească.)

ALT ELEV: Atunci știm cine sînteți.

ÎNTÎIUL: Și știm și cine-i... (Arată spre Ioachim.)

IOACHIM (mîngîind băieții): Nu vă înspăimîntați. Sînt un coleg de școală, ceva mai copt ca voi, dar tot atît de dornic de-o învățătură nouă. (Sărută pe cîțiva, în timp ce oamenii din piață își îndoiesc încet genunchii și se pleacă în fața lui Ioachim.)

CORTINA

Tabloul IV (Actul III)

O cameră spațioasă cu pereții spoiți cu var. În fund, un vestibul cu geamlîc și cu un cuier de fier. În dreapta vestibulului, o mică bibliotecă cu cărți simplu legate.

În stînga — fereastră largă cu balcon, prin care se zăresc siluetele cîtorva arbori, cu frunzele îngălbenite.

Uși laterale. Cîteva fotolii de piele. Pe pereți nici o poză.

LUIZA — IOACHIM

IOACHIM: Bună dimineața.

LUIZA: Bună!

IOACHIM: Iar ai plîns!

LUIZA: Ți se pare...

IOACHIM: Mă neliniștești, crede-mă. Nu-ți place ce vezi în jurul tău?

LUIZA: Ba da. Dar, în vreme ce tu te strădui, de doi ani și mai bine, să faci din sclavi ființe omenești, din mine faci o roabă.

IOACHIM: Mă doare cum vorbești.

LUIZA: M-am săturat să stau de veghe, la căpătîiul bolnavilor, și să împart binețe, încoace și încolo.

IOACHIM: Luiza!

LUIZA: Iar drept recunoștință, n-aud în urma mea decît: «Țărancă! Regina cu tălpile crăpate!»

IOACHIM: Drăguță Lu!

LUIZA: Sînt tînără, vreau să-mi trăiesc viața!

IOACHIM: Ai răbdare.

LUIZA: Să fi păstrat palatul cel puțin, era atît de sclipitor. Tot, altora. Tot. Tot. Și noi nimic.

IOACHIM: Ne ajunge cît avem.

LUIZA: Am auzit — și știu din cărți — că sînt pe lume atîtea frumuseți, cît mintea nu poate să le-ncapă. Hai să fugim în lume!

IOACHIM (zîmbind): Vom fugi.

LUIZA: Oh! (Îi înlănțuie gîtul cu brațele.)

IOACHIM (desfăcîndu-se ușor): Dar nu înainte de a desăvîrși ce-am început.

LUIZA: N-ajunge! N-ajung atîtea prefaceri, atîtea înnoiri?

IOACHIM: Nu.

LUIZA: Eu una, spun drept, nu le înțeleg pe toate. Și, ca mine, sînt mulți care nu înțeleg.

IOACHIM: Ce vrei să spui?

LUIZA: Este adevărat că bate, în lung și-n lat, un suflu de înfrățire și caldă omenie, că unii bogătași, urmîndu-ți pilda, și-au împărțit averile, că învățătura în școli este o încîntare, că pîinea se cîștigă cu spor și voioșie, că înșelăciunea, furtul și alte fapte rele, se împuținează zi de zi, dar, cînd peste hotare dușmanii stau la pîndă, eu nu pricep de ce la noi cazărmile sînt goale...

IOACHIM: Astăzi vei înțelege.

LUIZA: Poporul te adoră, dar ai și mulți dușmani, iar inima îmi spune că viața ți-e în pericol.

IOACHIM: Copilării!

LUIZA: Hai să fugim! Să fim numai noi doi. Nimeni n-a fost pe lume iubit ca tine.

IOACHIM: Nu-ți fie teamă. Astăzi e ziua cea mai mare pe care o trăiesc. (Intră dascălul și judecătorul.)

IFRIM: Sire, lupta n-a fost deloc ușoară.

ONOFREI: Ședința — furtunoasă — a durat pînă în zori.

IOACHIM: **De ce atît de mult?**

ONOFREI: **Poporul vă iubește, și aleșii lui la fel. Dar lumea îndrăgește, de asemenea, și armata. Ori, multele concedii date soldaților, adeseori în masă, a strecurat îngrijorarea în inimi. Astfel că trimiterea oștirii definitiv la vatră — în vremurile astea vitregi — era un lucru greu de înfăptuit.**

IOACHIM: **Nu s-a votat proiectul?**

IFRIM: **Ba da. Însă, cum bine știți, în parlament s-au strecurat și cîteva unelte de-ale fostelor jivine și aceștia, oameni meșteri la vorbă, ne-au combătut cu atîta înverșunare, și atît de abil, că au cîștigat de partea lor pe foarte mulți creduli. Noroc că colonelul, cu vorba lui tăioasă, tunînd și fulgerînd, a dărîmat întreg eșafodajul potrivnicilor noștri și a întors la matcă pe toți cei rătăciți.**

ONOFREI: **Proiectul s-a votat, dar mă îndoiesc că aplicarea lui nu va stîrni răscoală.**

IFRIM: **Bătrînele epave, avide de putere, vor asmuți mulțimea și sîngele va curge.**

IOACHIM: **Nici o picătură.**

LUIZA: **Ba da! Ba da! Soldații te iubesc, dar ofițerii îți sînt dușmani de moarte.**

IFRIM: **Asta așa e.**

IOACHIM: **Nu primesc solda?**

IFRIM: **Primesc. Însă de mîine cui vor mai comanda?**

ONOFREI: **Aici e buba.**

(Se aude zgomot îndepărtat.)

LUIZA: **Ce-s zgomotele acestea?**

IFRIM: **Adunătura, scursura electorală, borfașii, mercenarii vin să protesteze, la fel cum protestau și contra celorlalte reforme.**

IOACHIM: **Nerușinații!**

IFRIM: **Cei ce-i asmuță nu merită cruțare.**

LUIZA: **Să nu-i cruțați.**

IFRIM (cu pornire): **Sire, dați-mi voie o dată, doar o dată, să le plătesc acestor corifei cu aceeași monedă cu care mi-au plătit.**

ONOFREI: **Idem!**

IOACHIM: **Nu.** (Zgomotele cresc. Se aud fluierături și huiduieli.)

LUIZA: **Trageți obloanele!**

IOACHIM: **Nu-ți fie teamă.**

COLONELUL (de afară): **Derbedei! Haimanale! Bestii cu chip de om!**

(Urlete. Șuierături.)

ONOFREI (la fereastră): **Vor să sară zidurile.**

COLONELUL (afară): **Dacă mai mișcă unul, pun gărzile să tragă.**

IOACHIM: **Nu! Asta nu!** (Vrea să treacă în balcon.)

LUIZA (tăindu-i drumul): **Dacă mă iubești, dacă ții la viață...**

IFRIM: **Sire, nu v-arătați.**

COLONELUL (intrînd): **Slugi! Ipochimeni! Vite!**

IOACHIM: **Nu-i vina lor. E a celor ce...**

(Zgomotele încetează deodată.)

ONOFREI (la fereastră): **Tatăl Măriei-voastre!**

IOACHIM: **Mare minune! De doi ani și mai bine nu-mi calcă pragul casei.**

COLONELUL: **După furtuna de azi noapte, era de așteptat să vie să vă certe.**

IOACHIM: **Oricîte invective, și oricît de vehemente, ar profera — vă rog să țineți seama că e bătrîn, și că la vîrsta lui este firesc ca mintea...** (Conduce pe Lu pe ușa din dreapta. Prin fund intră regele, urmat de cîțiva sfetnici. Chipul fostului monarh e răvășit. Capul îi tremură ușor pe umeri, ochii îi sînt duși în fundul orbitelor, iar mîinile lui își găsesc cu greu astîmpăr.)

REGELE: **Deși mă hotărîsem să-nchid ochii fără să te mai văd, totuși nu m-am putut opri să nu vin, să-ți spun că duci țara de rîpă.**

IOACHIM: **Vai, ce schimbat ești, tată!**

REGELE: **Nu m-atinge. Ai depășit măsura.**

IOACHIM: **Știu. Dar șezi, te rog...**

REGELE: **Nu stau. Ai depășit-o de mult. Din ziua cînd ai șters din cărțile de școală sublima pomenire a faptelor de arme, iar mai apoi, cînd ai sfruntat și pălmuit justiția ciuntind codul și legile.**

IOACHIM: **N-am nici o vină, tată, și nici un merit. Vremea preface toate.**

REGELE (înaintînd): **Vremea? Te lăudaseși, în ziua încoronării, că vrei să cîrmuiești cu sufletele alese, cu flăcări vii, și te-ai înconjurat numai de uscături, de oameni scoși din rînduri, capii de nebuni. Unul e dumnealui!** (Arată pe dascăl.)

ONOFREI (se înclină adînc.)

REGELE: **Acest învățăcel propăvăduia copiilor la școală că voievozii noștri au ridicat biserici, au făcut școli, șosele... și atîta tot.**

ONOFREI: **N-ajunge?**

REGELE: **Dar că își apărau avutul lor și al țării cu viața... nu spunea.**

ONOFREI (zîmbind): **Cu viața cui?**

REGELE (mînios): **Știi d[umnea]ta... prea bine.**

ONOFREI (cu glas domol): **Cu viața a mii de mii de oameni trimiși ca vitele, din ordin, la înjunghiere.**

REGELE: **Palavre.**

ONOFREI (și mai domol): **Vedeți? Sălbăticia asta eu n-am avut tăria s-o împărtășesc plăpîndelor vlăstare.**

COLONELUL: **Om contra om!**

REGELE: **Așteaptă. Îți vine rîndul. Al doilea nebun...** (Judecătorul se înclină.) **Exact! Un jude excelent, nu zic, dar care avea mania să încheie judecățile cu aceeași apostilă: «Sentință dată în primă și ultimă instanță» — gugumănie pentru care, firește, a fost înlăturat.**

IOACHIM: **Dar, în apel, nici una din sentințe nu i-a fost reformată.**

REGELE: **N-are a-face. Și fiindcă domnișorul avea meteahna asta, o dată cocoțat în fruntea bucatelor, s-a apucat, spre a-și ilustra mania, să împuțineze căile obștești de judecată, să amputeze codul și să ciuntească legile.**

MUȘAT: **Anacronic!**

FARCAȘ: **Revoltător! Am fost în patru rînduri conducătorul acestui înalt departament și pentru a face față multiplelor cerințe, în tot răstimpul ăsta...**

IFRIM: **Cîte duzini de legi ați fabricat? De-ar fi să le înșir numai, am pierde ziua întreagă. Un labirint de legi. Pînă să te strecori prin ele, îmbătrînești. Forme și numai forme. Chichițe. Exigențe. Tergiversări. Șicane. Procese care durau generații. Oameni purtați pe drumuri de-a surda. Un du-te-vino inutil, dizgrațios, abject.**

MUȘAT: **Abject?**

FARCAȘ: **Dizgrațios?**

NAUM: **Inutil?**

COLONELUL: **Invers.**

IFRIM: **Iar judecata în sine? Lucru de mîntuială. O-nghesuire pripită a faptelor în forme. Se nimerește? Bine. Nu? Altul la rînd!**

REGELE (absent): **Palavre!**

IFRIM: **Asta să fie în sine judecata? Atît? Numai atît? Și-atunci am strîns aceste hîrțoage vechi și le-am zvîrlit la coș. N-am păstrat decît ce-i verde, simplu și omenesc.**

REGELE: **Palavre!**

(Afară se aude din nou larmă: «Nebunii! Asasinii! Jos cu ei!»)

MUȘAT: **Iar drept recunoștință, poporul — auziți? Vă înalță osanale...**

COLONELUL: **Acesta nu-i poporul. E drojdia, scursura, plevușca plătită cu bani dosiți din visteria țării.**

MUȘAT: **Insulte?**

COLONELUL: **Adevărul. Am purecat, din scoarță în scoarță, dosarul pîntecos al cîrmuirilor trecute și, dacă nu încetați să asmuțiți mulțimea, voi afișa pe ziduri jaful făcut în banul public.**

MUȘAT: **Minciună.**

NAUM: **Calomnie.**

COLONELUL: **Negru pe alb!**

REGELE (arătînd cu degetul): **Iată, iată dementul cel mai mare, nebunul care vrea să îngenuncheze țara.**

COLONELUL: **Eu?**

REGELE: **În vreme ce dușmanii stau la pîndă, cu arma la picior, el — senin — trimite armata la plimbare!**

COLONELUL: **La muncă, vreți să spuneți. Avem un an mănos și este lipsă mare de brațe.**

FARCAȘ: **Subterfugii! Așa cum este conceput și redactat proiectul de trimitere la vatră, e sine die.**

IOACHIM (apăsat): **Sine die! Asta-i voința mea.**

REGELE (arătînd pe Colonel): **A lui! Ți-a fost instructor, și știe toată lumea ce crede acest ofițer despre armată.**

FARCAȘ: **Pentru acest crez, mărturisit în public, a făcut ani grei de pușcărie și a fost scos din rînduri. Eu am semnat deciziile amîndouă.**

MUȘAT: **Iar azi, chemat la cîrmă, își traduce ideile în fapte.**

IOACHIM: **Cu învoirea mea. Căci eu gîndesc la fel: armata este birul cel mai greu și apăsător pe țară. Suge și-nghite tot.**

NAUM: **Birul ăsta, Sire, e garanția vieții și a libertății noastre.**

IOACHIM: **E garanția lipsei, a suferințelor și a beznei în care se nasc și mor milioane de semeni de-ai mei și ai dumitale.**

MUȘAT: **Și dacă peste noapte dușmanii ne atacă?**

IOACHIM: Punem să tragă clopotele, și îi primim cu brațele deschise.

MUȘAT: Ca niște robi?

IOACHIM: Ca frații.

REGELE: Și urmarea? Sfîrșitul acestei mascarade?

IOACHIM: Este că nu va curge sînge.

REGELE: Dar avuția noastră? Dar bunurile țării?

IOACHIM: Viața e bunul cel mai mare. (Regele și sfetnicii se privesc.)

MUȘAT (după un timp, pe un alt ton): Sire, vă sfătuiesc să anulați proiectul.

IOACHIM: A fost votat.

MUȘAT: Din ordin!

NAUM: Prin teroare!

IOACHIM: Cum? Ce?

MUȘAT: Altfel... (La un semn al fostului premier, intră un grup de ofițeri.) Altfel vă luăm cîrma din mînă.

COLONELUL: Glumeț mai ești!

MUȘAT: Nu putem lăsa femeile, bătrînii și copiii fără de apărare.
(Ofițerii înaintează.)

IOACHIM: Și cum îi apărați? Jertfind prostește aceste mîndre vieți? Talpa și vlaga țării? Îi apărați lăsînd fără părinți copiii, făr' de bărbați femeile, bătrînii fără fii? Povestea e prea veche și mult prea sîngeroasă ca să mai dăinuiască.

UN OFIȚER: Sire, sîntem loviți profund în demnitatea noastră de oameni și osteni.

IOACHIM: Și în ce stă această demnitate? În epoleți? În pinteni? În săbii? În porunci?

COLONELUL: «Tiraliori, pe burtă! Ochiți! Trageți, copii!?»

NAUM: Așa e slova cărții.

IOACHIM: Haină slovă.

OFIȚERUL: Asta ni-i meseria.

IOACHIM: Urîtă treabă. (Cu blîndețe.) Este frumos și demn să preschimbați pe oameni în lupi ce stau la pîndă?

REGELE: Preschimbă lupii în miei, și după aceea poți face ce poftești.

NAUM (către bătrîn): Sire, nu încape întîrziere. În clipele acestea, se joacă o carte mare. Ori fiul vostru poruncește îndată ca plutele încărcate să se înapoieze din larg, și anulează concedierea armatei chiar acum, ori măsurile acestea le luăm îndată noi.

COLONELUL: Glumețule!

IOACHIM: Peste voința mea?

NAUM: Peste. Sînt informat că așteptați un semn...

COLONELUL: Peste un minut sau două...

NAUM: Și că de semnul ăsta depinde soarta țării...

COLONELUL: Exact..

IOACHIM (către sfetnic): Domnule gheneral, binevoiește și dă porunci...

COLONELUL: Dacă ai cui!

NAUM: Acestor bravi osteni, zvîrliți pe drumuri. (Arată spre grupul ofițerilor.)

IOACHIM: Toți, pînă la unul, vor fi împroprietăriți.

NAUM: Vorbe!

IOACHIM: Și, în loc ca să muncească soldații, ei vor munci pămîntul.

REGELE: Palavre! De unde atît pămînt?

IOACHIM: Din tot ce prisosește. Oricui. Și dumitale, și lor (arată pe sfetnici), și altor mulți.

REGELE (ridicînd brațele): Atunci mă spăl pe mîini...

NAUM (ofițerilor): Arestați-l! (Aceștia nu se mișcă.) Vă poruncesc.
(Ofițerii nu se clintesc.)

COLONELUL (generalului): Vezi dar că nu te prinde să dai porunci?
(O bubuitură de tun.)

IOACHIM (răsuflînd adînc): Ah!

REGELE: Ce înseamnă asta? (Altă bubuitură.)

IOACHIM: Că am ieșit cu totul din blana mea de fiară. (A treia bubuitură.)

COLONELUL: Că marea se despică și gurile de foc înghit apa sărată.

DASCĂLUL: Iar rușinoasa aducere aminte se afundă în adînc.

REGELE: Legați-i pe tuspatru!
(Ofițerii înconjoară pe Ioachim și ceilalți trei.)

NAUM: Veți ispăși amarnic.

MUȘAT: Demenți!

REGELE: Nebuni!

IOACHIM (senin): Puneți să tragă clopotele — să se vestească în lume că s-a găsit nebunul care a trecut, întîiul, de la beția vorbelor, la cumințenia faptelor.

REGELE: Legați-i.

COLONELUL: Jos laba!

IOACHIM: De-acum, omul și-a ieșit cu totul din blana lui de fiară!

CORTINA

Tabloul V

Piața.

Pe rotonda din jurul statuii — o platformă de scînduri. Piața e goală. Din cînd în cînd, cîte o patrulă de soldați inamici, trece dintr-o parte în alta.

CETĂȚEANUL I: **Cine o caută, o găsește. Așa-i? Parcă aici, pe caldarîmul ăsta, îți tocasem la ureche...**

CETĂȚEANUL II: **Da, aici.**

CETĂȚEANUL I: **Ai văzut? Ideile mari sînt bune — în cărți. Viața e mică, mică, alunecă printre degete. Nu-i vreme de pierdut cu cai verzi pe pereți. Sau, dacă ai curaj, să-l ai pe pielea ta — nu pe-a altora. Una la mînă.**

CETĂȚEANUL II: **Două.**

CETĂȚEANUL I: **Poftim: patrule vrăjmașe la tot pasul. N-are dreptate mulțimea să blesteme și să ridice pumnii?**

CETĂȚEANUL II: **Astăzi îi plimbă iar?**

CETĂȚEANUL I: **Ca de obicei. Ceva mai mult: astăzi îi și judecă.** (Se aud zgomote.) **Colea, pe taraba asta, îi judecă. Auzi? Convoiul e pe aproape. Vrei să căscăm gura?**

CETĂȚEANUL II: **N-am inimă să privesc. Și-apoi, ce să înțeleg? Îi judecă în limba lor.**

CETĂȚEANUL I: **Ba, într-a noastră. Comandantul vorbește ca mine și ca tine.**

CETĂȚEANUL II: **De unde știi?**

CETĂȚEANUL I: **I-am auzit urlînd, cu urechile mele.**

(Zgomotele cresc. Mulțimea năvălește în scenă. Lume amestecată. Unii huiduiesc, alții fluieră. Ioachim în livrea verde, cu lanțuri la picioare, pășește liniștit, între sfetnicii săi, de asemenea în fiare.)

UN GLAS: **Sus, sus la vedere, conașilor!**

(Ioachim și miniștrii urcă treptele rotondei. Pumni ridicați. Urlete. Ivirea unei patrule, mai domolește furia.)

IOACHIM (după un timp): **Poate un tablou zugrăvit să sîngereze inima, ca priveliștea aceasta?**

COLONELUL: **Tabloul zugrăvit e mai de preț, căci priveliștea asta nu face două cepe.**

UN GLAS: **Vorbește de sus.**

ALT GLAS: **Se cunoaște că s-a ajuns!**

UN CETĂȚEAN (înaintînd): **Să te saturi, javră, să ponegrești armata.**

ALT CETĂȚEAN: **Birul cel mai greu, ai?**

COLONELUL: **Cel mai apăsător.**

(Huiduieli.)

UN CETĂȚEAN (pletosului): **Spune, filantropule, de la botez încoace ai mai făcut vreo baie?** (Rîsete.)

PLETOSUL: **În fiecare zi. Baie de bucurie. Cînd am putut s-alin cu vorba sau cu fapta.**

CETĂȚEANUL: **Trei coți și jumătate!**

PLETOSUL: **Mii de oameni în suferință și sărăcie neagră.**

ALT CETĂȚEAN: **Golani de-ai tăi!**

PLETOSUL: **Frați de ai dumitale, de-ai mei, și-ai tuturor.**

(Mulțimea se dă la o parte și face loc sfetnicilor. Aplauze. Urale.)

MUȘAT: **Iată, cetățeni, flăcările vii, valorile supreme! Cu zîmbetul pe buze și ochii către cer, micul tiran ne-a tăiat capetele, spre a înscăuna otrepele acestea.** (Huiduieli.)

FARCAȘ: **Priviți-i, oameni buni, și săturați-vă ochii!**

NAUM: **Luminile celeste, care despică bolțile au coborît asupră-ne și din oameni liberi ne-au preschimbat în robi.**

MUȘAT: **Parodia cîrmuirii de drept divin. Regele, sluga mulțimii.** (Către Ioachim) **Poți să îți pipăi visul.** (Îi flutură pulpana livrelii.)

COLONELUL: **Jos laba!**

IOACHIM: **Nu mi-e rușine de haina asta. Am purtat-o din ziua întîia a încoronării mele și acum mă îmbracă mai bine ca oricînd.**

UN CETĂȚEAN: **Să înece în mare atîta avuție!**

ALT CETĂȚEAN: **Fala și paza noastră!**

COLONELUL: **Pescuiți-o. Coborîți-vă în adînc, scafandrilor, și scoateți iar la soare mîndrețea de podoabe.**

NAUM: **Tîrziu, tîlharilor!**

GLASURI: **Tîrziu, tîrziu, bandiților!**

NAUM: **Ați săvîrșit o crimă de stat, și veți plăti-o.**

IFRIM: **Cu viața, știm. Și cine ne va judeca?**

NAUM: **Comandantul, noi și poporul.**

FARCAȘ: **În primă și ultimă instanță.**

MUȘAT: **Exact, cum ai dorit...**

IFRIM: **Nu-i practic? Scăpați de noi alegro, fără să pierdeți vremea.**

MUȘAT (colonelului): **Șapte ministere într-unul singur, ai?**

UN SLUJBAȘ: **Și treizeci de slujbași de minister?**

COLONELUL: **Nu trebuiesc mai mulți.**

MAI MULȚI SLUJBAȘI: **Iar noi, funcționărimea, să fim lăsați pe drumuri?**

COLONELUL: **Cei trîndavi numai.**

SLUJBAȘII: **Ridicol! Scandalos!**

UN SLUJBAȘ: **Din gogeamite directori...**

COLONELUL: **Prea mulți directori!**

SLUJBAȘUL (urmînd):... **Ori șefi de minister...**

COLONELUL: **Prea mulți șefi!**

SLUJBAȘUL: **...s-ajungem să învățăm pe proști abețedarul?**

COLONELUL: **Crezi că-i o degradare?**

UN GLAS: **Școli! Școli! Și iarăși școli!**

ALT GLAS: **De ce atîtea școli!?**

ONOFREI: **Spre a vă scoate din beznă la lumină.**

IFRIM: **Spre a vă ridica mai sus de burta plină.**

IOACHIM: **Ca să puteți gusta și alte bucurii, decît a dumicatului ce alunecă pe gît.**

MUȘAT: **Și iată bucuria cea mare!** (Arată spre soldații din patrulă.)

IOACHIM: **Am vrut să vă fac viața bogată și ușoară, pe frunțile încrețite s-arunc un strop de soare...**

MUȘAT: **Da, da...** (Arată patrula.)

IOACHIM: **Asta-i vremelnic. Voi însă veți rămîne aceiași. Și asta e durerea.**

(Soldații trîntesc deodată călciiele și stau smirnă. Intră comandantul, însoțit de cei doi aghiotanți ai săi.)

COMANDANTUL (către unul din aghiotanți): **Cînd te ascult pe tine, îmi zic: flăcăul are dreptate, pavăza libertății e... asta.** (Lovește mînerul săbiei.) **Deci, cine se lipsește de sculele acestea, să moară ca un rob.**

AGHIOTANTUL: **Așa e?**

COMANDANTUL: **Ai răbdare.** (Către celălalt adjutant) **Iar cînd te ascult pe tine, îmi spun: « De n-arunca nebunul munițiile în mare, se putea prea bine, ciocnindu-mă cu el, ca eu să nu mai fiu pe lume. Nici eu, nici tu, nici altul — glonțul nu știe carte.» Ori cine-ți cruță pielea nu-ți poate fi dușman.**

AGHIOTANTUL: **Vezi dar...**
COMANDANTUL: **Așa e.** (Înaintînd.) **Care din voi e regele?**
COLONELUL: **Miroase-ne!**
COMANDANTUL: **Ia seama. Știi cu cine vorbești?**
COLONELUL: **Cu un iepure în blană de mistreț.**
COMANDANTUL: **Ia seama, îți spun.**
COLONELUL: **Cine pornește, armat pînă în dinți, asupra unor oameni lipsiți de apărare, ce alta poate fi?**
COMANDANTUL: **Aicea, s-ar putea, în felul tău, să ai dreptate.**
COLONELUL: **În felul meu?**
COMANDANTUL: **Da, căci n-am venit la voi de capul meu. Am pornit din ordin. Iar ordinul acela — secret — îl știu doar eu.** (Oprindu-se în fața lui Ioachim.) **Acesta-i regele.**
FARCAȘ: **Comandante, să începem judecata.**
COMANDANTUL: **Care judecată?**
FARCAȘ: **Crima regelui.**
COMANDANTUL: **Că bine zici, uitasem. Tu ce dorești să fii?**
FARCAȘ: **Judecător.**
COMANDANTUL: Bine, poftește sus. Cine mai vrea să judece pe rege?
BĂTRÎNUL: **Eu.**
COMANDANTUL: **Poftește.**
JURNALISTUL: **Și eu!**
COMANDANTUL: **Poftește!**
FARCAȘ: **Recuz pe acești doi.** (Arată pe bătrîn și băiețaș.)
COMANDANTUL: **Motivul?**
FARCAȘ: **Sînt prietenii regelui.**
COMANDANTUL: **Și tu?**
SFETNICUL (cu ură): **Dușman.**
COMANDANTUL: **Atuncea dă-te jos: judecător și dușman nu merge. Cine mai vrea să judece pe rege?** (După un timp.) Nimeni? (Către bătrîn și copil) **Îl judecăm noi trei.** (Celorlalți) Cine se plînge împotrivă-i?
SFETNICII (într-un glas): **Noi.**
CELELALTE GLASURI: **Și noi! Și noi!**
COMANDANTUL: Care e crima lui?
MUȘAT: **Ne-a preschimbat în robi.**
COMANDANTUL: **Și în ce stă robia asta?**

MUȘAT: **Libertatea, avutul, copiii și femeile noastre sînt jucării în mîini străine.**
COMANDANTUL: **Am închis pe careva?**
MUȘAT: **Nu.**
COMANDANTUL: **Am confiscat pămîntul, casele, ori celelalte bunuri?**
MUȘAT: **Nu.**
COMANDANTUL: **V-au jefuit soldații mei?**
MUȘAT: **Nu.**
COMANDANTUL: **Atunci ce fel de jucării sînteți în miinile noastre și care-i vina regelui?**
COLONELUL: **Că le-a salvat viața!**
COMANDANTUL: **Adevărat. Dacă pornea un singur foc asupră-ne, nu știu cîți mai scăpați cu zile. Cădeau și dintr-ai noștri, dar voi piereați pînă la unul. Iar drept recunoștință, că sînteți în carne și oase, ați pus în fiare pe salvatorii voștri? Scoateți-le cătușele.** (Către bătrîn și copil) **Înaltul tribunal!**
BĂIATUL (ridicîndu-se în picioare): **Aprobă!** (Desface cătușele lui Ioachim, bătrînul pe a celorlalți.)
IOACHIM: **Nu se cade ca tu...**
BĂIATUL: **Tu nu le-ai scos pe ale mele?**
COMANDANTUL (colonelului): **Ești om dintr-o bucată. Îmi placi.**
COLONELUL: **Și tu mie.** (Se sărută.)
COMANDANTUL: **Ai curaj cît zece. Află însă că nici eu nu-s iepure în blană de mistreț. Retez, în fierbințeala luptei, cinci scăfîrlii deodată.**
AGHIOTANTUL I: **Nu-ți face cinste mare.**
COMANDANTUL: **Știu. Dar n-am pornit încoace ca să mă bat cu ei, ci ca să văd cu ochii, să miros și să pipăi.**
AGHIOTANTUL I: **Acuma crezi?**
COMANDANTUL: **Dă-mi voie.** (Se apropie de Ioachim.) **Trăiești? Ori ești o proiectare a închipuirii mele?** (Îl pipăie.) **Există!** (Arătînd spre colonel, judecător, dascăl și Pletosul.) **Ei, la fel!** (Către sfetnici) **De voi nu mă îndoiam. Pe voi vă știu în carne și în oase, din țara mea. Sînteți aceiași. Aceleași calapoade.**
COLONELUL: **Cum, aveți și voi asemenea pramatii?**
COMANDANTUL: **Mai multe ca la voi.** (Lui Ioachim) **Prin urmare, este adevărat. Marea s-a despicat și gurile de oțel au înghițit apa sărată.**
IOACHIM: **Da.**

COMANDANTUL: **Dar ăsta-i un act curagios ce-ntrece orice bravură.**

COLONELUL (către întîiul sfetnic): **Auzi, stimate domn? Dar ăsta-i un act curagios ce întrece orice bravură, un fapt de arme ce întrece orice glorie. Dă-mi voie.** (Îmbrățișează pe Comandant.)

COMANDANTUL: **Mi-e trupul ciuruit și fiecare rană înseamnă zeci de vieți, răpuse de mîna mea spurcată. De aceea, la noi, se spune despre mine că-s un « erou ». Acuma îmi dau seama că-s un casap — și că ștrengarul ăsta...** (arată aghiotantul I) **avea dreptate să mă mustre că înot pînă-n gît în sînge omenesc.**

AGHIOTANTUL II: **Dar ce-o să te mai laude stăpînul și suveranul tău, și ce mîndre galoane o să-ți coasă la mîini și la picioare cînd va afla de strălucita cucernică litanie ce ai cîntat-o aici!**

COMANDANTUL: **Deocamdată galoanele ți-ar sta mai bine ție, căci tu, întotdeauna, cu vorba ta mieroasă m-ai îndemnat la cele mai abjecte și crude acțiuni.**

AGHIOTANTUL II: **Eu?**

COMANDANTUL: **Nu mi-ai șoptit deunăzi, pe cînd mărșăluiam, că zvonurile sînt false, că nu este la mijloc decît o stratagemă și că cel mai cuminte lucru și demn de un strateg ar fi să pun să tragă tunurile? Vai ce o să mai jubileze stăpînul și suveranul tău că nu le-ai tras de limbă! Regele meu nu mi-e stăpîn, nici suveran, mi-este prieten. Și el mi-a spus în taină — acum pot vorbi — să nu ucid o gîză, de nu sînt atacat.**

AGHIOTANTUL II: **Melodioara asta goală și sunătoare ți-a cîntat-o în strană țîrcovnicul ăsta dulceag și siropos.** (Arată spre celălalt aghiotant.)

AGHIOTANTUL I: **Eu cînt în multe strune.**

În cîte cînți și tu.

Numai că picantele-ți cuplete,

Muiate în otravă, nu se mai prind acum.

(Se aud sunînd cîteva trompete.)

COMANDANTUL: **Vă las.** (Strînge cu putere mîinile lui Ioachim.) **Ai, în mine și suveranul meu, doi devotați prieteni, și, în curînd, îți vom urma exemplul. Căci vîntul cald și generos, ce suflă în țara voastră, suflă, de la o vreme, în lung și largul lumii.** (Alte fanfare.) **Iar voi, cîrtițe cu ochii cîrpiți, cutremurați-vă de acest adevăr: viața e bunul cel mai mare al omului pe lume. Plecați-vă frunțile în fața celui ce ne-a dat pilda înaltei sale înțelepciuni.**

BĂIATUL (prosternîndu-se în fața lui Ioachim): **Trăiască regele Ioachim!**

CEILALȚI (la fel): **Trăiască regele Ioachim!**

COMANDANTUL: **Voi lăsa o ceată de flăcăi, pentru pază și alte trebuințe... Toți, oameni de nădejde. Dacă va fi nevoie...**

IOACHIM: **Îți mulțumesc, dar nu va fi nevoie...**

COLONELUL: **Tot ce vezi aicea e drojdia, scursura, plevușca electorală. Poporul stă în umbră, cu sufletul la gură, și-așteaptă...**

COMANDANTUL: **Spuneți poporului să iasă din umbră la lumină. Că ziua cea mare a lui a sosit, în sfîrșit, că după ani grei, de suferință, omul și-a ieșit din blana lui de fiară.** (Comandantul iese în sunet de fanfare.)

COLONELUL (după o tăcere): **Sire...** (Arată cu mîna către sfetnici.)

IOACHIM: **Nu vă coborîți la răzbunare. Omenia voastră îi va răscoli mai adînc decît cruzimea voastră. A cîrmui înseamnă a iubi, a cuceri sufletele, a le robi.**

SFÎRȘIT

12 mai 1966

DIN CRONICA UNEI EXISTENȚE: ION BARBU

« ...MĂ SOCOTEA UN CINIC, UN REVOLTAT ȘI ERA HOTĂRÎT SĂ MĂ LASE REPETENT. »

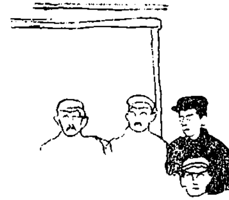
Nu știu aproape nimic despre el și nici nu încerc să știu. Prefer, figura lui să rămînă oarecum legendară.

A fost un profesor? A fost un popă? Cu popii de mir nu prea semăna. Orice categorie, puțin laică, nu putea cuprinde pe acest predicator rupt parcă din primele veacuri ale creștinătății.

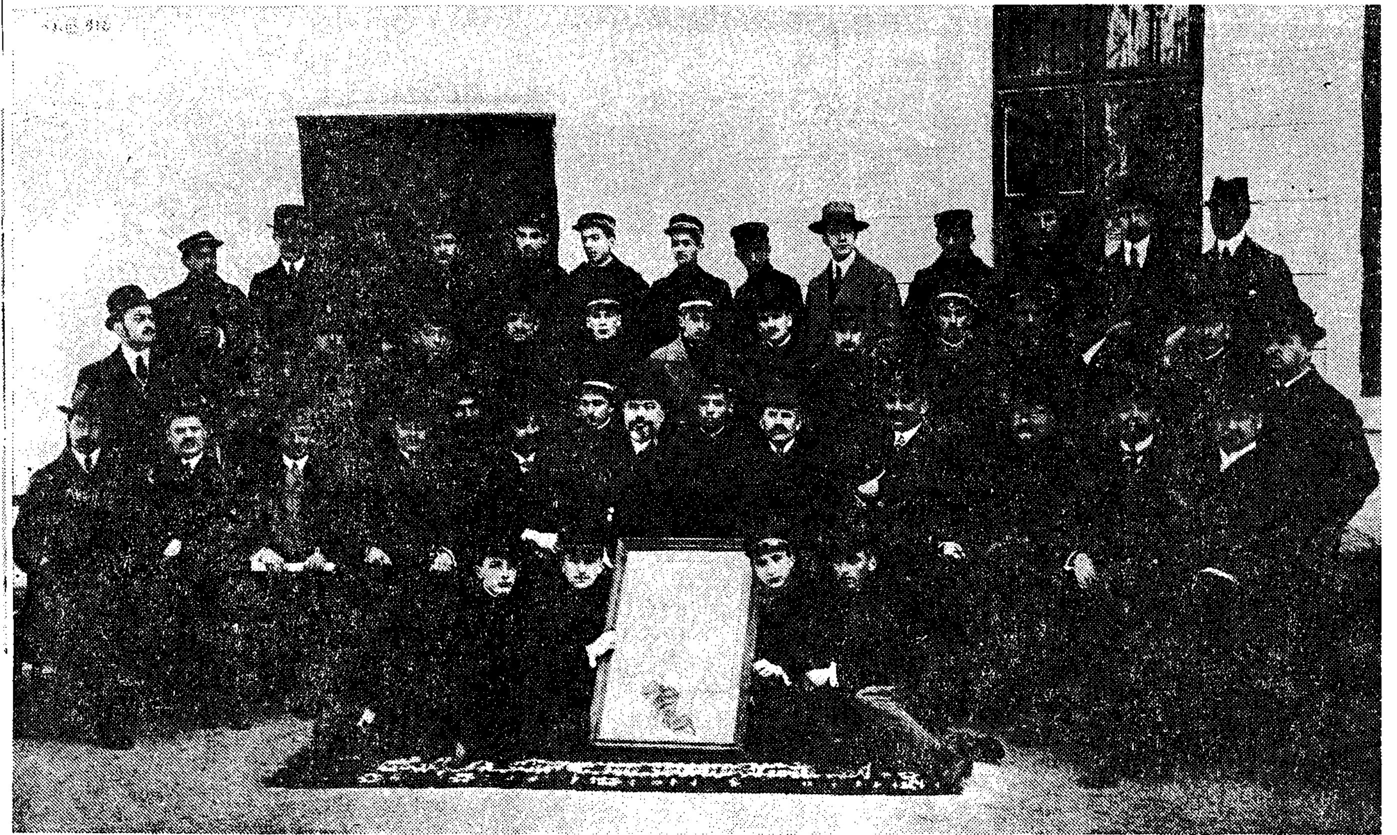
Îl ascultam, răpit de cuvîntul său de foc. Nu cred să fi fost elev mai atent la lecțiile lui. Dar cum să reproduci asemenea homelii? Mi se părea o pîngărire, nici nu încercam măcar! De aceea pe un trimestru am avut nota 2 la religie, lucru fără precedent. El mă socotea un cinic, un revoltat și era hotărît să mă lase repetent. N-a avut însă admirator mai arzător ca mine.

Vă aduceți aminte de statura lui neobișnuit de mîndră, de portul august al sutanei, de fața lui emaciată și ochii consumați de friguri? În picioare, cu un dar de evocare nemaiîntîlnit, ne aducea dinainte acele vremi îndepărtate ale sfîntului Grigore din Nazians și ale lui Iulian Apostatul, cînd filozofia nu dezarmase încă în fața noii credințe, cînd păgînătatea într-o încordare supremă căuta să înfrunte galileismul.

Ce siguranță a gestului, ce noblețe în această figură de ascet! Nimic din quietismul și bonomia popilor de la noi. Erau în ele stofa unui posibil « suprem » al bisericii, așa cum istoria catolicismului cunoaște. De altfel dicțiunea lui era înflorită și cu citate din literatura laică, din Goethe mai cu seamă.

Ion Barbu elev de liceu, la concursul „Gazetei matematice" din 1912.

Lecția despre Șaguna a fost neuitată. Evocarea vieții lui, înainte de călugărie, la curtea din Viena, dragostea cu nu știu ce Arhiducesă, dovedeau izvoare inedite, și chiar intime, la care Popa culegea din plin. Lecția s-a sfîrșit în aplauzele generale ale clasei. Popa nu s-a supărat, ci a primit ca un lucru natural omagiul tinerelor noastre entuziasme.

Cineva din clasă a șoptit atunci un cuvînt, care a circulat printre noi o vreme: că Popa ar fi un copil din flori al lui Șaguna. Probabil că logic și cronologic lucrul nu poate fi probat. Dar zvonul arată cît de neobișnuită fusese lecția, în ce măsură participarea pasionată a Popii la glorificarea acestei figuri bisericești ne izbise și cum în acel moment sub puterea primei impresii socoteau filiațiunea spirituală neîndestulătoare pentru o atare apologie.

Însă Lolliot și Fisher care făceau lecții în clasele vecine s-au plîns lui Banciu de turbulența provocată de lecțiile Popii din cl. VI. Nu știu ce s-a petrecut, dar Popa a venit rîndul următor și, înainte de a-și începe lecția, ne-a spus cu un surîs amar:

— Înțeleg răpirea voastră, exploziile sufletelor voastre și vă mulțumesc. Dar lumea nu e perfectă — există gelozii. Sînt profesori ale căror lecții se sfîrșesc în indiferență. Vă rog să vă abțineți, și să nu mai aplaudați.

Acest punct de zădărnicie omenească e amuzant și ni l-a apropiat și mai mult pe neobișnuitul Popă.

Cînd s-a stins și unde ? nu știu !
Era însă de pe atunci devorat de oftică și nu cred să mai fi trăit mult.
Acest om de cultură și această vocație preoțească e posibil să nu fi lăsat nici o urmă ? Nu există nici o carte de exegeză sau de istorie a bisericii din pana lui ?
Se prea poate. Predicația e prin definiție vorbită și se poate întîmpla ca fuga improvizatorie a Popii să fi avut groază de cerneală și hîrtie. De altfel e mai bine așa. Impresia noastră a fost că am apropiat un mare om. Orice confruntare, orice încercare de a o verifica, ar fi inutilă și chiar nepioasă.

Ion BARBU

ELEVUL BARBILIAN DINTR-A VI-A

AM AVUT NOROCUL CA ÎN CURSUL SUPErior de la liceul Lazăr să asistăm și să ne entuziasmăm în fața soluțiilor pe care Dan Barbilian le dădea spontan problemelor din orele de matematică. Îndrumat de eminentul pedagog Banciu, Barbilian a devenit încă din liceu mîndria profesorului său de matematici. La concursul „*Gazetei Matematice*" din 1912, la care am participat împreună, el a dat o rezolvare originală problemei de geometrie, pe care n-o întrevăzuse nici Țițeica, profesorul care propusese tema. Succesul l-a consacrat definitiv ca *matematician* și a constituit începutul operei sale de cercetător în toate domeniile subtile ale disciplinei.

În paralel cu urmărirea perfecțiunii matematice, Barbilian a avut și pasiunea creației poetice.

Noi, colegii, l-am cunoscut și l-am prețuit însă pe Dan Barbilian și sub aspectul *omului de suflet*. Întîlnirile de mai tîrziu cu vechii lui prieteni din clasele de liceu îi provocau o aleasă satisfacție. Totdeauna bine dispus, avea un talent propriu al exprimării și povestirii. Posedînd o vastă cultură, meditînd profund asupra aspectelor multiple ale vieții, conversațiile cu el se desfășurau la un înalt nivel spiritual. Asocierile de idei și scăpărarea spontană a inteligenței sale dădeau o continuă încîntare celor care îl ascultau. Cine l-a cunoscut a rămas cu o impresie deosebită ce nu s-a șters niciodată.

Discuțiile cu el se axau pe amintirile comune din perioada liceului sau de pe vremea cînd hoinăream pe plaiurile Rucărului copilăriei noastre *. Era

---

* Aceste detalii biografice mi-au fost scrise de Ion Barbu pe un sfert dintr-o coală de hîrtie, la 18 iunie 1960, cu ocazia ultimei con-

Ion Barbu, însemnări pe un bilețel către Victor Dumitrescu, în care arată că s-a născut la Rucăr.

Tu ştii, că tată-meu şi tată-tău s'au cunoscut foarte bine între 1894-96, la Rucăr, unde tată-meu era judecător de pace? Se vedeau încă cu Şapcaliu şi Mihalache Dragomirescu.

Eu m'am născut în casa Mariei lui Năstase. Mama [illegible] [illegible] plimbarea [illegible] la Fântâna lui Iordache.

plin de sinceritate şi de o mare vibrație sentimentală. Fraza lui nu devenea caustică decît atunci cînd se ridica împotriva stărilor nedrepte ale lucrurilor sau împotriva regulilor rigide.

Aşa l-am cunoscut o viață întreagă, începînd cu vremurile îndepărtate ale copilăriei de la Rucăr şi Podul Dîmboviței în Muscel, apoi în clasele cursului superior de la Lazăr, în timpul şcolii militare de la Huşi, unde am fost colegi în perioada primului război mondial, şi în urmă la catedra de matematici, acasă la el şi la mine şi la spitalul Colentina, unde l-am vizitat continuu pînă la sfîrşitul vieții.

Cu Dan Barbilian am sărbătorit şi două aniversări de la terminarea liceului. Prima noastră întrunire s-a produs la 20 de ani de la absolvire, cînd carierele noastre se precizaseră definitiv. Ea a început într-un cadru festiv, în holul Liceului Lazăr, şi s-a încheiat cu masa de la „Continental", unde Barbilian şi noi, colegii, apăream strînşi în jurul profesorului Ion Banciu.

Dar *întrunirea noastră cea mai călduroasă* s-a produs cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la absol-

---

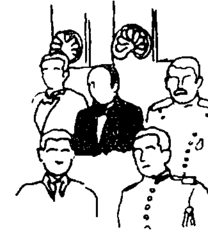
vorbiri pe care am avut-o cu el, la spitalul Colentina, clinica Dr. Lupu, rezerva nr. 8, unde fusese internat nu cu mult timp în urmă, starea sănătății sale fiind extrem de precară. Cum eu nu puteam urmări auditiv conversația cu exactitate, poetu a recurs la hîrtie şi creion. Încredințez acum tiparului notele respective deoarece, în ciuda aparentei lor lipse de importanță, aduc unele precizări biografice demne de reținut.

Conform *actului de naştere*, poetul s-a născut la Cîmpulung Muscel, dar afirmația sa în legătură cu casa « Mariei lui Năstase », soția primarului comunei Rucăr în anii copilăriei noastre, indică drept loc al naşterii o altă localitate.

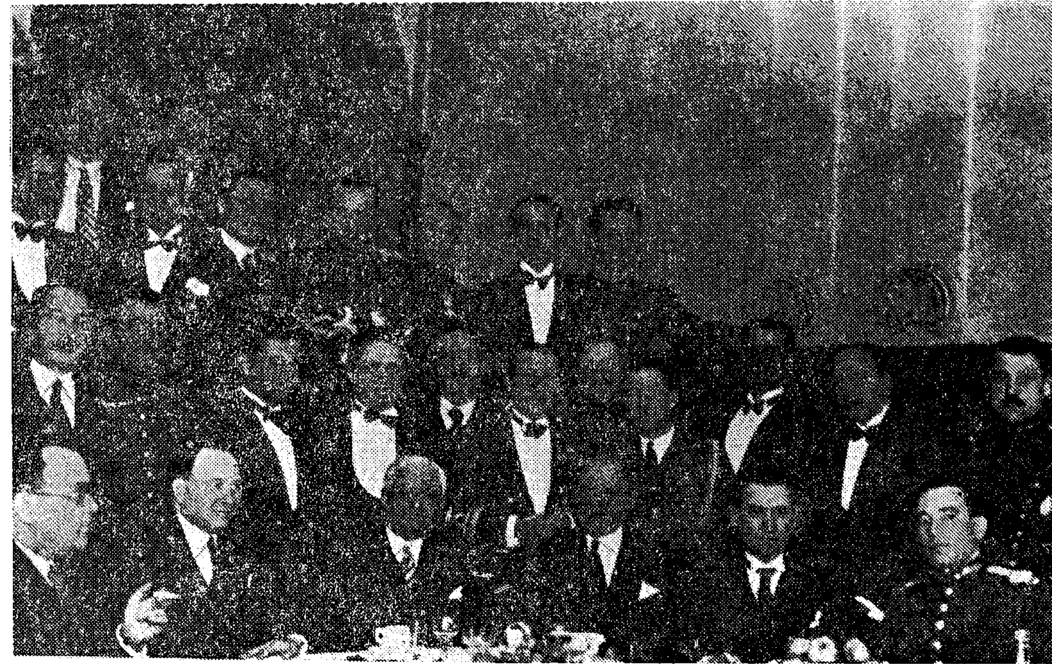
De asemenea, « Fîntîna lui Iordache » se află şi astăzi în susul Rîuşorului care străbate Rucărul şi constituia în epoca respectivă promenada obişnuită.

Se impune totodată a remarca faptul că, în perioada anilor 1894—1896, judecătorul Barbilian, tatăl poetului Ion Barbu, era prieten şi se întîlnea destul de des cu tatăl meu, profesorul Nae Dumitrescu, şi cu profesorul Şapcaliu. Organizau în fiecare vară excursii în munți la care participa, printre alții, şi Mihalache Dragomirescu, cunoscutul critic literar.

În anul 1910, Dan Barbilian s-a înscris în cursul superior al Liceului Lazăr din Bucureşti, unde urmam şi eu, devenind astfel colegi de clasă.

Ion Barbu la sărbătorirea a 20 de ani de la absolvirea liceului.

vire, în 1954. Barbilian a fost atunci sprijinitorul de bază al reuniunii noastre. Spiritul lui de colegialitate l-a însuflețit pînă la fascinație. Pregătirile noastre au beneficiat de o participare masivă a sa.

În programul festivității, pe care l-am alcătuit, l-am rugat să figureze și el. A acceptat imediat, vorbind atît de *formația lui matematică* cît și despre unii din profesorii pe care i-am avut în liceu.

Cu acest prilej, Barbilian a făcut elogiul profesorului de matematici, Ion Banciu, omul providențial al carierei și al adolescenței sale. A prezentat, totodată, și o admirabilă schiță a lecțiilor predate de profesorul nostru Simion Popescu, profesor de religie, cu unele accente izvorîte, firește, din concepția ambiguu spiritualistă a poetului. A evocat, de asemenea, figura colegului decedat Mișu Vlădescu (Tata Moșu).

Toate aceste amintiri le-a rostit Dan Barbilian chiar de la catedra clasei a VI-a a Liceului Lazăr, la 21 noiembrie 1954. Mi-a mărturisit mai tîrziu că a conceput anume pentru întrevederea noastră paginile de evocări (publicate apoi, cu excepția portretului dedicat profesorului Ion Banciu, apărut prima dată în *„Gazeta Matematică"*, 1940—1941).

Amintirile despre Mișu Vlădescu le-am publicat, după dureroasa dispariție a lui Ion Barbu, în *„România literară"* din 1 VII 1971, p. 10.

Evocarea lecțiilor profesorului Simion Popescu vede acum pentru prima oară lumina tiparului.

Victor DUMITRESCU

CAROL I

17 Febr. 915

Proces Verbal

Comisiunea pentru bursa de matematică a Fundațiunei univ. Carol I întrunindu-se Luni 16 februarie curent a dat prima probă, de Geometrie analitică acordând 2 ore pentru lucrare. (4-6 p.m.) Au luat parte toți patru concurenții înscriși.

Marți 17 februarie s-a dat a doua probă, de Geometria Descriptivă punându-se 2 ore (3-5 p.m.)

Astăzi, întrunindu-ne din nou, am corectat lucrările și am stabilit următoarea clasare:

Vasilescu Florin	G. Anal. 8	G. Descr. 8	Media 8.–
Gheorghiu Șerban	" 7	" 7	" 7.–
Marius C.	" 7	" absent	—
Barbilian Dan	" 6	" 7	" 6.50

Așadar Comisiunea recomandă să se acorde bursa vacantă studentului în matematici (Anul I) Vasilescu Flor.

D. Emmanuel

D. Pompeiu

Davidoglu

CĂZUT LA EXAMENUL DE BURSĂ

Precocitatea matematică a lui Dan Barbilian, recunoscută încă din anii școlăriei sale giurgiuvene, nu lăsa nici un fel de dubiu asupra opțiunilor sale universitare. Stăpînit de « limpeziri mai înalte », în cîmpul larg și rece al abstracțiilor, tînărul « subțiratic, tip oriental, smolit, cu ochi vegetali de plante acvatice », cum avea să-l caracterizeze mai tîrziu E. Lovinescu [1], cîștigase, prin 1912, un concurs al „Gazetei Matematice", iar în anul următor, 1913, în drum spre București, era, cum singur afirmă, « plin de subiectul cercurilor bitangente unei conice »[2].

Înscrierea lui la Secția de matematică a Facultății de științe din București, în toamna lui 1914, și aprecierile deosebite de care se bucură încă de la început în ochii unor profesori, ca G. Țițeica D. Pompei, Traian Lalescu, se datoresc excepționalei sale vocații matematice. În această perioadă însă, setea de cunoașteri depline, absolutismul firii sale neliniștite îl apropie hotărîtor de literatură. « Trecerea de la liceu la facultate determină o oarecare îndepărtare a mea de matematice. În orice caz matematicile îmi devin tot mai mult o hrană neîndestulătoare și interesul pentru literatură se deșteaptă » [3], constata poetul cu oarecare regret mai tîrziu.

Această îndepărtare sufletească de știință pare că explică în bună parte și insuccesul său la concursul de bursă organizat de Fundația universitară din București, în februarie 1915. Student în anul I, Dan Barbilian înaintase directorului Fundației (deși în formula de încheiere, uitînd începutul, scrie domnule președinte) o cerere de participare, căreia îi anexa cîteva acte personale, din păcate pierdute azi din arhiva fostei fundații [4]. Iată textul:

« Domnule Director, Dorind a lua parte la concursul ce se va ține la „Fundația Universitară

---

[1] Vezi : *Memorii*, vol. II, Craiova, 1931, p. 128.
[2] Ion Barbu, *Cercurile extern-bitangente*, în *„Luceafărul"*, 10 aprilie 1965.
[3] Vezi: *Autobiografia omului de știință*, în volumul: Ion Barbu, *Pagini de proză*, București, Editura pentru literatură, 1968.
[4] Vezi: *„Arhiva Bibliotecii centrale universitare din București"*, dosar 51.

Carol I" pentru o bursă vacantă de la facultatea de Științe, secțiunea Științelor matematice; Vă rog să binevoiți a dispune și înscrierea mea printre concurenți. Alătur aci și următoarele acte: 1) Actul meu de naștere liberat după registrele de născuți ale orașului Cîmpulung cu nr. 125/1895. 2) Certificatul nr. 331 din 7 februarie 1915 care coroborat cu cel dintîiu stabilește că sunt de naționalitate Română. 3) Certificatul nr. 288 din 3 februarie 1915 din care se atestă că nici părinții mei și nici subsemnatul nu dispunem de nici un fel de avere. 4) Certificatul D-lui Decan al Facultății de Științe [din] București din care rezultă că urmez regulat cursurile Facultății de Științe matematice. Cu tot respectul, Dan C. Barbilian, Str. Elizeu nr. 31, București. Domniei Sale Domnului Președinte al Fundației Universitare Carol I, București.»

Concursurile Fundației erau dificile, comisiile de examinare fiind formate din specialiști de frunte ai timpului, deosebit de exigenți în acordarea unor burse minime.

Subiectele celor două teze — de geometrie analitică și de geometrie descriptivă — pe care au trebuit să le « rezolve » candidații au fost elaborate în anul respectiv de cunoscutul profesor E. Pangrati. Susținut în zilele de 16 și 17 februarie 1915, examenul de bursă s-a desfășurat între următorii studenți: Florin Vasilescu, Șerban Gheorghiu, C. Marino și Dan Barbilian.

La teza de analitică, timpul — limitat la cele două ore — nu-i este suficient lui Dan Barbilian pentru a-și termina demonstrația și în locul rezultatelor finale el încheie cu trei rînduri de imputare (aduse sieși sau celor care n-au cîntărit bine dificultatea problemei), intuind totuși soluția și expunînd-o cu claritate: « Neavînd destul timp, nu pot duce calculele mai departe. Cercul, loc geometric, va trece prin proiecțiile lui P. pe cele două axe. D. Barbilian. Student anul I la matematice». **Motivarea și sugestiile de final ale matematicianului-poet n-au fost considerate însă suficiente de comisia de examinare, extrem de promptă în conveniențele ei didactice.**

Nici teza de geometrie descriptivă, cu subiectul Intersecția conului și cilindrului circumscriși aceleiași sfere, **susținută a doua zi, nu are o rezolvare satisfăcătoare pentru un examen de bursă. Urmează din nou o explicație, de data aceasta politicoasă, dar deloc supusă:** « Rog pe domnul profesor să mă scuze că nu i-am ascultat sfatul: anexarea legendei o cred indispensabilă pentru înțelegerea epurei mele». **Și, evident, la sfîrșit, legenda promisă.**

Fragment din teza de geometrie la examenul de bursă.

Intersecția conului și cilindrului
circumscriși aceleiaș
sfere.

Rog pe domnul Profesor să mă scuze că nu i-am ascultat sfatul: anexarea legendei o cred indispensabilă pentru înțelegerea epurei mele

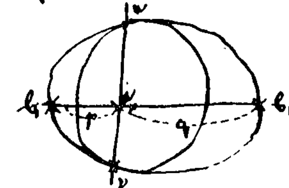
Teorema lui Monge privitoare la suprafețele de ordinul al doilea circumscrise unei suprafețe de aceeaș natură, arată că intersecția lor e alcătuită din două curbe plane și anume din două conice.

În cazul particular al epurei, planul de front al axei conului conține direcția generatoarelor cilindrului. Prin urmare intersecțiile a_1', b_1', a_2', b_2' a tangentelor duse din S' la conturul aparent vertical al sferei cu tangentele înclinate de 45° la acelaș cerc sunt puncte ale intersecției. Proiecțiile lor orizontale a_1, b_1, a_2, b_2, – proiecții ce se găsesc pe dreapta SO, – sunt deasemenea puncte de ale intersecții.

Faptul că axele conului și cilindrului sunt într-un plan de front dovedește că dreapta SO este pentru conicele (proiecții orizontale ale intersecției) o axă de simetrie.

Pe de altă parte proiecțiile orizontale ale conicelor de intersecție trebuie să fie bitangente conturului aparent al sferei. Această observație ne furnizează mijlocul de a determina elementele proiecțiilor orizontale ale conicelor. Nedumerirea asupra distribuirei proiecțiilor a_1, a_2, b_1, b_2 uneia din curbe sau celei lalte, e ridicată de figură. Într-adevăr, singura ipoteză care concordă cu faptul bitangenței conicelor cu cercul O, este că conicele au drept axe respectiv segmentele a_1a_2 și b_1b_2.

Problema revine atunci la a construi conica cunoscând poziția unei axe și a unui cerc bitangent cu centrul pe această axă.

E cunoscută următoarea proprietate: Raportul dintre tangenta dusă dintr-un punct de pe o conică la un cerc bitangent și depărtarea acelui punct la coarda de tangență e constant. Însemnând cu p și q depărtările punctelor b_1 și b_2 la conică și cu p_1 și q_1 lungimile tangentelor lor avem:

$$\frac{p_1}{p}=\frac{q_1}{q} \quad \therefore \quad \frac{p_1+q_1}{p+q}=\frac{p_1+q_1}{b_1b_2}=\frac{p_1}{p}=\frac{q_1}{q}$$

Ion Barbu la sărbătorirea a 50 de ani de la absolvirea liceului.

Procesul-verbal încheiat de comisie la data de 11 februarie 1915 poartă semnăturile profesorilor: D. Emmanuel, E. Pangrati, Ant. Davidoglu. Merită a transcrie aici rezultatul, care privit astăzi — prin prizma timpului — ne apare cel puțin ridicol: « Comisia pentru bursa de matematici a Fundațiunii univ. Carol I întrunindu-se luni 16 februarie curent a dat prima probă de geometrie analitică acordînd două ore pentru lucrare (4—6 p. m.). Au luat parte toți patru concurenții înscriși. Marți 17 februarie s-a dat a doua probă de Geometrie Descriptivă, acordîndu-se 2 ore (3—5 p. m.). Astăzi, întrunindu-ne din nou, am cercetat lucrările și am stabilit următoarea clasare:

Vasilescu Florin	**G. Anal.**	**8**	**G. Descr.**	**8**	**Media**	**8 —**
Gheorghiu Șerban	„	7	„	7	„	7 —
Marino C.	„	7	„	absent	„	—
Barbilian Dan	„	6	„	7	„	6,50

Așadar Comisiunea recomandă să se acorde bursa vacantă studentului în matematici (anul I), Vasilescu Florin ».

Între atitudinea personală și neliniștită a lui Dan Barbilian și anonimul Florin Vasilescu onorabila instanță didactică preferă exactitatea cuminte și impersonală a ultimului. Ar fi interesant de știut cum s-ar nota astăzi probele matematice susținute acum aproape 60 de ani de tînărul poet. Ce consecințe ar fi avut oare în destinul lui Ion Barbu cîștigarea bursei scoase atunci la concurs? Greu de precizat. Oricum însă, nici anii tulburi ai războiului nu-l vor îndepărta de studiul matematic. « Lada mea de plutonier, cu care mă întorc din Moldova, conține și manuscrisul a două lucrări matematice care au darul să intereseze pe regretatul Țițeica » [5]. **Evoluția viitoare a omului de știință Dan Barbilian, personalitate strălucită a școlii matematice românești, este bine cunoscută. Nu e cazul să insistăm. Ea infirmă încă o dată arbitrariul pronosticurilor.**

Ion STOICA

---

[5] *Autobiografia omului de știință*, în vol. cit.

DRUMURI CE NU TREBUIESC CĂUTATE

SCRISORI DIN GERMANIA

CÎND A PLECAT ÎN GERMANIA, ÎN august 1921, Dan Barbilian avea 26 de ani. Publicase pînă atunci, în diferite reviste, 38 de poeme și obținuse, cu o calificare foarte bună, licența în matematici la Universitatea din București.

Drumul în Germania era o călătorie de studii. Din îndemnul și grija savantului profesor de geometrie Gheorghe Țițeica, de la Facultatea de științe din București, care stăruise să i se acorde o bursă în acest scop, Dan Barbilian urma să adîncească unele domenii ale matematicilor și să se pregătească pentru o catedră universitară. Profesorul — care, încă din 1912, intuise în el un mare matematician în devenire și care nu încetase de a-i urmări activitatea matematică și literară — a insistat pentru alegerea Universității din Göttingen, renumită prin pleiada de matematicieni care profesaseră și profesau încă acolo.

Pentru tînărul poet și matematician, această călătorie însemna însă o tulburătoare aventurare în necunoscut. Limba țării, în care avea să locuiască, îl preocupase prea puțin pînă atunci, iar locurile și oamenii erau străini, dacă nu chiar ostili, temperamentului și formației sale intelectuale. În asemenea condiții, premizele existenței sale în Germania se anunțau deosebit de grele. Și totuși, cu un amestec paradoxal de candoare și ironie, abordează încrezător noua lui reședință. În drum spre Göttingen, îmi trimite din Halle o carte poștală ilustrată cu statuia lui Händel, scrisă în limba germană, în care, în mod vădit, parodiază felul în care cunoaște această limbă. A doua zi însă, la 27 august 1921, cartea poștală expediată din Göttingen revelează sentimente de împăcare, de înțelegere a oamenilor și de mulțumire.

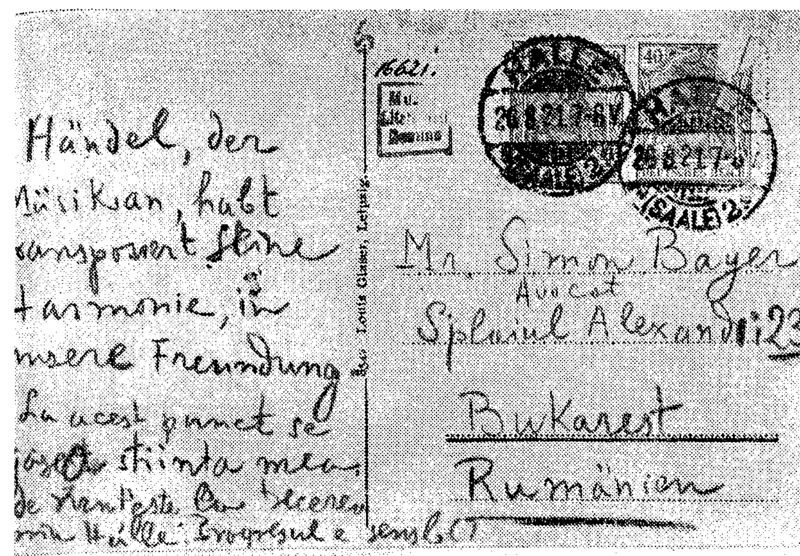
Aceeași încîntare mai apare și în scrisoarea din 29 august 1921. După aceea, farmecul primelor zile se risipește, încetul cu încetul. În locul frecventării unor cursuri de la care nu avea ce să învețe, studiază și aprofundează operele marilor matematicieni, de mult dispăruți, Gauss, Rieman și Klein, care devin maeștrii săi venerați. Studiile lui individuale, nefiind supuse unei discipline universitare, îi permit să facă lungi călătorii prin Germania, să audieze cursuri la alegere, să zăbovească prin biblioteci și muzee, dar și prin hanuri cu faimă.

În cele din urmă, nici forma aceasta de reședință la Göttingen nu-i mai este suportabilă și se hotărăște să-și ia doctoratul la Tübingen. În scrisoarea din 16 aprilie 1923, mă informează că a rupt cu Göttingen, « antipatic și deprimat », pentru a se stabili la Tübingen, « unde alte făgăduințe, camaraderia lui Tudor mă ademeneau tot mai mult ». (E vorba de Tudor Vianu aflat și el la doctorat în Germania.)

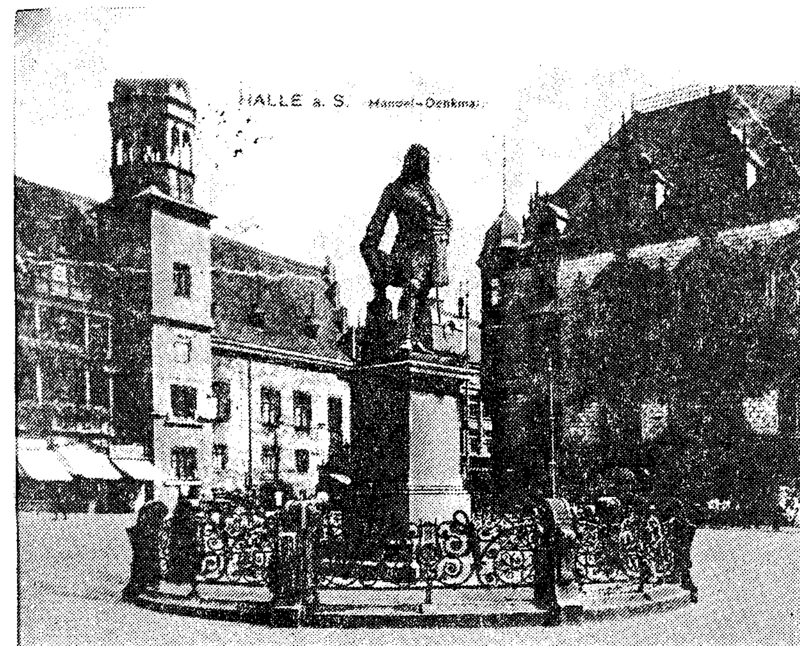
Proiectul de a-și lua doctoratul în matematici la Universitatea din Göttingen nu a fost deci realizat, după cum n-a fost realizat nici proiectul de a-l lua la Tübingen. Acest doctorat avea să fie luat de Dan Barbilian la Universitatea din București, în iarna anului 1929, cam în același timp cînd, sub celălalt nume al său, apărea Joc Secund. *(Dedicația de pe « exemplarul 3 », primit de mine, poartă data de* 22 Decembrie 1929, *deși editura* „Cultura Națională" *a imprimat ca an al apariției — 1930.)*

Cele cinci scrisori, pe care le dau publicității, datează din perioada călătoriei de studii a lui Ion Barbu în Germania (1921—1924). Ele pot fi considerate ca popasuri și ca pietre indicatoare ale acestei călătorii, ale cărei drumuri nu trebuiesc căutate decît în geografia puternicei, luminoasei și creatoarei sale existențe.

Simon BAYER

Händel, der
Müsikan, habt
ransposiert seine
armonie, in
nsere Freundung
La acest punct se
găsea știința mea
de nemțește la trecerea
prin Halle. Progresul e sensibil?

Mr. Simon Bayer
Avocat
Splaiul Alexandri 23
Bukarest
Rumänien

I

[Carte postală ilustrată]: *Halle. Händel-Denkmal*

[Adresa destinatar]: *Mr. Simon Bayer. Avocat. Splaiul Alexandri* [sic!] *23. Bukarest. Rumänien*

[Data poștei]: *26. 8. [19]21*

Händel der Müsikian, habt transposiert [*sic !*] seine Harmonie, in unsere Freundung [1].

La acest punct se găsea știința mea de nemțește la trecerea prin Halle.

Progresul e sensibil?

[nesemnată]

II

[Carte postală ilustrată]; *Göttingen. Rathaus*

[Adresa destinatar]: *Herr Simon Bayer. Avocat. Splaiul Alexandri 23. Bukarest. Rumänien*

27. VIII. 1929

Dragă Simon,

Despărțirea de ai mei și necazul de a nu te fi găsit, äste două lucruri mi-au întunecat plecarea.

Sunt la Göttingen de ieri, de la prînz. E un oraș care răscumpără tot drumul de-a lungul unei țări scarbăde, cu un peisagiu ca ars de pîrjol. — De cum am intrat în Gött[ingen] totul s-a schimbat dintro-dată. E mișcător cum oamenii de aici au știut să-și construiască un fort de verdeață și de viață intimă în mijlocul celei mai sterpe dezolări. E un oraș vechi și somnoros, pe care l-am îndrăgit de pe acuma.

Multe îmbrățișări

Dan

III

[Carte postală ilustrată] *Göttingen. Partie am Leine-Kanal.*

[Adresa destinatar]: *Herrn Simon Bayer. Avocat. Splaiul Alexandri 23. Buckarest. Rumänien*

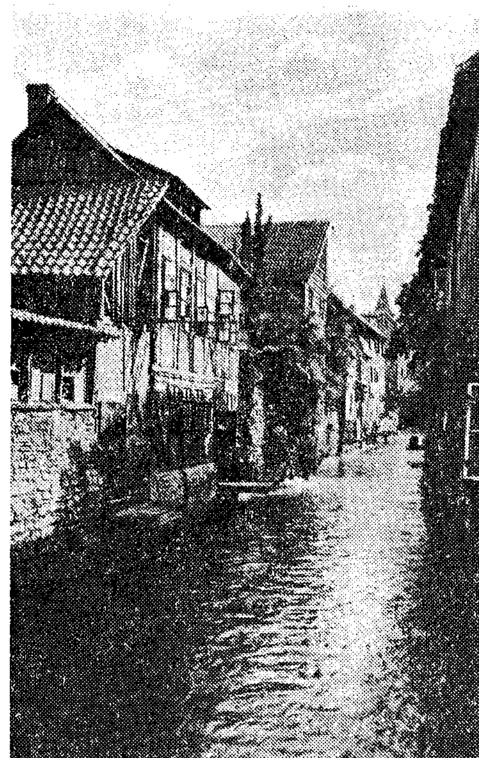
29/VIII/[1921]

Dragă Simon,

Am găsit pensiune completă, cu 800 mărci pe lună la Herr A. Hrmann, profesor

---

[1] Händel, compozitorul, a transpus armonia sa în prietenia noastră (n. ed.).

21/VIII/ am Goldgraben 10I
Göttingen
Dragă Simon,
Am găsit pensiune completă
cu 800 mărci pe lună la
Herr A. Hermann, profesor de
limbi indo-europene la uni-
versitatea de aici. Camera mea
e la etaj și panorama e învă-
luitoare, către seară mai ales.
Diminețile și amiaza, treacă, meargă.
Serile de aici, însă, sunt fără
pereche. Cum sună ceasul 4 la
cele 15 clopotnițe ale orașului
(ar trebui să fii aici, să le auzi
melopeea!) aerul, lumina, viața
din jur își schimbă calitatea.
Înțelegi [illegible] propensiunea pentru
reverie a oamenilor din partea locului.
... L'Allemagne qui rêve dans les soirs...
Te sărut, scrie-mi curînd.
Dan Barbilian, am Goldgraben 10I, Gött. Germania.

Nr. 8117. Kunstverlagsanstalt Bruno Hausmann, Cassel.

Herrn Simon Bayer
Avocat
Splaiul Alexandri 23
Buckarest
Rumänien

de limbi indo-europene la universitatea de aici. Camera mea e la etaj și panorama e învăluitoare, către seară mai ales. Diminețile și amiaza, treacă, meargă. Serile de aici, însă, sunt fără pereche. Cum sună ceasul 4 la cele 15 clopotnițe ale orașului (ar trebui să fii aici, să le auzi melopea!) aerul, lumina, viața din jur își schimbă calitatea. Înțelegi atunci propensiunea pentru reverie a oamenilor din partea locului.

... L'Allemagne qui rêve dans les soirs...

Te sărut, scrie-mi curînd.

Dan Barbillian, am Goldgraben 10I, Gött[ingen], Germania.

IV

[Fără plic]

[F. 1 r°]

27 Noembre 1921

Dragă Simone,

Vestea logodnei tale n-ai fost întîiul să mi-o anunți. O cunoșteam dintr-o scrisoare mai veche, a lui Vianu.

A spune că m-a bucurat, ar fi să mint. A spune iarăși că o regret, ar fi să insult fericirea ta și să-mi trădez gîndul. Însă văd! — « Epouser, c'est mourir un peu » [2] pentru prietenii din tinerețe. Alte rosturi, alte orientări...

[2] A te căsători, înseamnă să mori puțin (fr.).

Pe urmă tristețea ușoară în care mă învăluie această îndepărtare a ta, se colorează și de o alta, mai egoistă. E inanitate[a] vieții de perpetuu flăcău la care mă osîndește [*sic!*] obiceiuri tiranice și sila pentru propria-mi necurăție, opusă celuilalt fel de vieață, al tău de acum: potolit, rodnic, binecuvîntat.

Dar nu șeade bine să huhurez, ca o bocitoare, într-o scrisoare pe care o voiam rîzătoare și epitalamică. Iartă și tu. Sunt un învechit în rele și raporturile pentru mine se inversează. Contemplarea unei fericiri curate mă turbură, fiindcă mă înfrînge și mă întoarce asupră-mi. Cel mai bun lucru e *nici să nu ating*. Asta mi-a fost, tot timpul, și ținuta față de această de patru ori cîte doi ani veche dragoste (e cu putință!) întîmplător descoperită într-o seară cînd răsfoiam caietul tău de versuri. De atunci mi-a devenit clar că tu ești om dintr-un alt aluat decît mine.

Dacă sentimentul care te fecunda atunci, astăzi, — cînd te umple în întregime, cînd e mai limpede, mai bine vestitor, — va tremura din nou în mari unde de creație, voi fi cel dintîi să prăznuiesc învierea. Pletora ultimelor [*f. 2 r°*] tale rînduri mi-o anunță, aproape. Aceea va fi adevărata-ți nuntă.

Îmi îngădui oare să văd în *cealaltă* semnul concret al unei primeniri superioare ?

Cînd ne vom revedea (sunt sigur) îmi vei aduce să-ți mîngîi vreun Simon micșorat la scară. [...]Aș fi îndrăznit să-ți cer, ca prietenească favoare... să ți-l botez. Oricum, mă vei lăsa să-l îndrăgesc puțin, eu, care nu mai pot avea asemenea lighioane.

Să trăiești sănătos și prolific, ca patriarhii.

Nu mă negligea [*sic!*] și vestește-mi diversele popasuri în căile pe care ne[*sic!*] pornești de acum,

Dan

V

[Fără plic]

16 Aprilie 1923

[*F. 1 r°*]

Dragă Simon,

Ai primit vești puține de la mine. Mai ales în urmă. Fiindcă tu întrebi hai, să încerc să-ți explic de ce am tăcut atîta.

Din jurnalele care-i sosesc lui Tudor din țară, cunoșteam în rușinea și mizeria ei « mișcarea » tinerimei universitare. Știam că oameni extrauniversitari, formați prin urmare, o sprijină și o finanțează. Toate astea, violența desfășurării, pe urmă, mi-au turburat ideile, mi-au dat un fel de sentiment al neauzitului, grotescului. Nu recunoșteam sufletul meu și al pămîntului în uscăciunea unei asemenea putinți de ură. Caracterele rasei noastre le rezumam în omenie și toleranță. În schimb, ce funduri de sălbăticie!

Că să-ți fi scris sub asemenea tristețe, trebuia s-o fac cît mai cald și mai deschis și fără stîngăcie. Ar fi trebuit că-ți cer iertare pentru haitele acelea brutale, sau dacă nu pentru ele, pentru lucrurile respectabile, pretextele invocate în sprijinul acțiunilor lor. Ei pomenesc de românism și ortodoxie, lucrurile astea îmi țin mult la inimă și știu « practic » ce « altceva » înseamnă toate acestea, ca să te pot asigura de deturnarea lor perversă. Să-ți cer iertare pentru ai mei, asta se face cu multă strîngere de inimă, de aceea am tot amînat s-o fac.

[*F. 1 v°*] Mai era ceva. Nu știam felul în care evenimentele din urmă se reflectau în dispoziția prieteniei tele pentru mine. Tăcerea ta de pînă astăzi, autoriza bănuiala (chinuitoare) că desesperezi [*sic!*] de toate și de toți. Cine știe, poate chiar de mine! Îndoiala are astfel de opacități și un început de îndoială a înmugurit și în tine. Nu se poate altfel, așa e omenesc. Dar rîndurile, primite astăzi, îmi ridică toate temerile. Îmi faci credit și

la rîndu-mi îți mulțumesc. Îmi scrii cald, frățește, parcă n-au adus nimic cu ei cei șeapte mari ani, cîți ne despart de zilele bune ale adolescenții. Nu te pot răsplăti altfel decît scriind aici, negru pe alb (nici un lucru nou pentru tine, dar poate să-ți placă să-l vezi scris) ceea ce timidități de prieten-amant au reținut de la expresie pînă acum: Gelozia *nefirească* cu care te iubesc eu pe tine. Ca să te fac vesel și să-mi dezic apucăturile de « mare caraghios », să-ți strecor gluma. Cu mai multe farmece fizice, te-aș fi iubit *sigur*: vinovat. Curăția prieteniei noastre stă în negativitățile plastice ale celor doi termeni ai acestui raport. Vezi ce atent umblu cu tine, în manierea unor lucruri așa de dureroase. Am delicatețea să mi le extind și mie. Eu care... Am izbutit să-ți fac cel puțin tolerabilă constatarea?

Încheiem o dată pentru totdeauna cu aceste confesiuni — acrobații penibile între franchețā și pudoare. Să nu mai fie vorba de ele, niciodată între noi!

[*F. 2 r°*] Am citit cu Tudor broșura ta. Ne-a plăcut tonul științific, lipsa oricărui ton prin urmare. E așa cum trebuie, bogată în motivare, strîns compusă. Întrece însemnătatea ei de o zi (ocazia) și e profitabilă și altfel cui o citește. Eu unul am învățat multe lucruri citind-o.

În privința eficacității ei, biete Simon, să nu-ți prea faci iluzii. Ea se adresează oamenilor de reflexiune și de bun-simț. Care dintre ei se micșorează în promiscuitatea pătimașe a « mișcării universitarilor »? Importantă rămîne tot pentru noi și pentru tine. Rezolvă, fixîndu-l, acest moment de criză a istoriei tele. Văd că l-ai trăit serios, adînc, [. . .] cum le trăiești toate. E complimentul meu.

Fiindcă îmi ceri amănunte asupra planurilor mele de « viitor » (există?) să ți le dau în cîteva vorbe: Mare treabă n-am făcut pînă astăzi. Necunoașterea limbii țării a fost pretextul ce mi-am dat ca să lenevesc trei semestre la Göttingen. La Göttingen, vorba vine. Mai tot timpul am umblat razna, din oraș în oraș. E singurul lucru mai cuminte ce-am întreprins. Am vizitat Hamburgul, Hanovra, Berlinul în rînduri repetate, astă toamnă — Colonia și Rinul, iar acum de curînd — Stuttgartul și Münchenul. Despre München ar fi să-ți scriu alte trei pagini, prefer să ți le spun, la vreo cafea, la anul cînd sper să ne vedem.

[*F. 2 r°*] Se pare că de astă dată m-am hotărît la sforțări mai serioase. Am rupt cu Göttingenul antipatic și deprimant. Un moment a fost vorba de Hamburg. Apoi o « descoperire » neplăcută... mi-a schimbat ideea. Numai într-un oraș provincial, fără tentații puteam să mă caut serios. Așa am pornit la Tübingen, unde alte făgăduințe, camaraderia lui Tudor, mă ademeneau tot mai mult. În scurt: ...am luat subiect de teză de la profesorul Comerel, geometru de aici, mă simt mai bine și sper la martie viitor să mă reîntorc.

Între timp, victorioase partide de șah cu Tudor, escapade la Stuttgart și München, oarecare Dame și ceva literatură. Tudor îmi administrează periodic din Dehmel, Maria Rilke, Morgenstern, George și alți tipi. Mă disting printr-o simpatică retivitate. Tudor îmi opune una la fel, cînd vreau să-l încurc în aventuri galante, ori să-l cîștig pentru o serie de ședințe ciudate, detracate și romantice (spune el), importante și instructive (afirm eu). Nu insist. Sunt lucruri despre care poți glumi în stare normală. Sub dependența lor, nu o vei mai face. Am agonisit unele certitudini. Știu empiric ce e somnul, condiția noastră organică mi se pare chiar moartea. Nu rîde, nu sunt lucruri deșarte. Sunt foarte serioase. E o provincie de fapte, de senzații puternice și atrăgătoare ca toate absolutele. Am să-ți spun eu multe la întîlnire.

Tudor mă sermonează zilnic asupra primejdiilor unui astfel de joc. Nu poate fi vorba de un vițiu. Sensualitatea se exclude. Un interes intelectual; vremelnic prin asta.

[nesemnată]

ION BARBU

ADDENDA LA ADDENDA

Atît asupra poeziilor « ocazionale » ale lui Ion Barbu, incluse în ciclul *Versuri de circumstanță* din ediția de *Poezii*, pe care am editat-o („*Albatros*", 1970), cît și asupra semnificației pe care o atribui cuvîntului *circumstanță* (în sintagma dată), am zăbovit, consider, suficient, în articolul *Literatura este circumstanță* („*Manuscriptum*", II, 3(4), 1971, pp. 110—212), articol cu care precedam publicarea unor «ocazionale» inedite, ce-mi parveniseră după apariția volumului.

Pînă la tipărirea unei reeditări — revăzute și adăugite — a operei poetice a lui Ion Barbu, reeditare în care piesele de *corrigenda* și de *addenda*, date la lumină pînă astăzi, își vor ocupa locul destinat, profit de bunăvoința revistei pentru a pune la dispoziție cititorilor și a fidelilor poetului o dedicație, imprimată în aceleași condiții grafice, precum textele din volum, spre a înlesni amatorilor introducerea filei în exemplarul care le aparține.

Romulus VULPESCU

ADDENDA (II)

[PENTRU SANDA S+++][1] **117 a**

SANDEI S [.......]

Sandro, singur, Mariano [2]
Felul tău ar prinde, Sanda!
Înapoi deci către anno
Domini, să-i trec comanda.

Jocul [3] cel de-a treia treaptă
(Fresca [4] Lui) ca fumul urce.
Greii ochi însă-mi îndreaptă
Ca [5] săgețile-năpîrce.

[Inedit] 7 aprilie 1958, Bucureşt

Dedicație, semnată *Ion Barbu*, pe un exemplar din *Joc secund*. Comunicată de poetul Ion Larian Postolache. Transcrierea îi aparține. Se află, probabil, în colecția destinatarei.

[1] Așa cum am procedat în alte două împrejurări similare (cf. *ed. cit.*, pp. 134, respectiv, 135), trec sub tăcere numele destinatarei. [2] Este vorba de «*Botticelli, întristatul,/ Mult-vestitul florentin*» (Ștefan Petică, *Fecioara în alb*, III, vv. 1—2), pe numele lui adevărat, Alessandro di Mariano Filipipi, cunoscut însă sub apelativul mai scurt de Sandro Botticelli (1447—1510), celebrul pictor al Renașterii italiene, autor, între altele, al unor tablouri de reputație universală astăzi, *Nașterea Venerei* și *Alegoria Primăverii*. De la Botticelli, n-au rămas decît trei freşte cu temă religioasă (în Capela Sixtină, pe care, în 1481, chemat

la Roma de papa Sixt al IV-lea, a decorat-o, împreună cu Perugino, Signorelli, Rosselli şi Ghirlandaio), şi alte două cu teme laice, *apud* Giorgio Vasari: « *în garderoba seniorului duce Cosimo, sunt de mîna lui două capete de femeie, în profil: dintre care, se zice că una ar fi fost iubita lui Giuliano de' Medici, fratele lui Lorenzo; şi alta, madonna Lucrezia de' Tornabuoni, soţia zisului Lorenzo* ».[3] E oare un simplu echivoc verbal, chemat de *Joc secund*, volumul pe care e înscrisă dedicaţia, sau o aluzie la un anume detaliu din fresca la care se referă?[4] E greu de precizat la ce frescă s-a gîndit I. B.: poate la acel profil al Simonettei, iubita lui Giuliano, de care vorbeşte Vasari (frescă păstrată azi la Palatul Pitti); poate la *Ispitirea* din Sixtină, în care ochii diavolului — *greii ochi* (?) — pot sugera zvîcnirea ca de săgeată a năpîrcilor tentaţiei (erotice) feminine.[5] Poate fi vorba de o eroare de lecţiune (confuzie între un *a* şi un *u*), deoarece, aşa cum sunt transcrise, aceste ultime două versuri ale catrenului *(Greii ochi însă-mi îndreaptă/ Cu săgeţile-năpîrce)* n-au înţeles. De aceea, propun lecţiunea *ca*, prin care devin inteligibile, deşi întreaga dedicaţie continuă a-şi păstra legitima aură de mister graţios, inefabilă şi necesară, ca într-un mesaj în cod, al cărui cifru trebuie să rămînă cunoscut numai cuplului: dedicator-dedicatară.

«... am fost prieteni de nenumărate ori și dușmani tot de atîtea ori.»*

Pe Ion Barbu l-am cunoscut încă de la începuturile lui literare. Și l-am urmărit pînă cînd, în cele din urmă, s-a decis să nu mai scrie versuri, optînd pentru matematici. Drumul pe care l-a urmat el de la debut, pînă la această renunțare la poezie, a fost un drum în zig-zag, pentru că temperamentul lui era exploziv sau, cum se spune, excesiv. Și cînd se fixa asupra unui moment, îl «storcea» de tot ce credea el că este mai interesant și, apoi, trecea cu aceeași fervoare la momentul contrar. Așa se face că însăși versificația lui, la început, era una parnasiană, foarte calculată, perfectă și cam exterioară, după care a urmat un verslibrism tot așa de nereținut, după cum era de nereținut parnasianismul său.

---

* ÎN ANUL 1970 AM FILMAT UN DOCUMENTAR despre Ion Barbu. Filmul cuprinde amintiri inedite despre marele poet și deopotrivă marele matematician. El urmărește profilul complex al omului. Mărturiile păstrate pe peliculă aparțin Gerdei Barbilian, soția poetului, doctorului Nicu Fuiorescu, prieten din copilărie, academicienilor Al. Rosetti și Gh. Mihoc, profesorului Șerban Cioculescu, poeților Mihai Moșandrei, Romulus Vulpescu, Leonid Dimov. De asemenea, sînt prezenți în film Adrian Rogoz, un alt prieten al lui Barbu, doamna Nicolau, mătușa poetului, și chiar un «stîlp» al Capșei, N. Kanner, firește, cu amintiri despre un Ion Barbu mai puțin protocolar.

Nu fără intenție notez la urmă, printre colaboratori, numele lui Vladimir Streinu.

O dată cu comunicarea amintirilor despre Ion Barbu ale regretatului om de cultură și critic, doresc să menționez și cîteva detalii care vor veni, nădăjduiesc, în sprijinul lecturii.

Acceptînd colaborarea, Vladimir Streinu mi-a solicitat unele explicații privind modul în care se va încadra în film intervenția sa.

Am formulat cîteva întrebări la care urma să răspundă. Peste cîteva zile, la Editura „*Univers*", unde era director, m-am prezentat cu echipa de filmare. Întrucît doream să economisesc pelicula, am convenit să nu-l întrerup, iar întrebările să le formulez la studio din „off". Efectul a fost, așa cum mi-am dat seama după aceea, surprinzător: Vladimir Streinu a realizat un eseu de o remarcabilă unitate și frumusețe. Ceea ce m-a mirat și mai mult e faptul că vorbitorul nu a scăpat din vedere nici una din întrebările mele. Trebuie să mai fac și precizarea că, deși a vorbit fără nici un text antepregătit, aruncîndu-și doar din cînd în cînd ochii pe o hîrtie de pe birou, unde avea notat, probabil, un punctaj, a avut o cursivitate extraordinară a frazei.

Cîteva zile după efectuarea filmării — pelicula nici nu fusese încă prelucrată de laborator — am aflat de moartea fulgerătoare a lui Vladimir Streinu.

Să fi fost oare acest *Cuvînt* cîntecul lui de lebădă ?

Victor FRUNZĂ

Verslibrismului, pe de altă parte, i-a urmat o densificare a versului, așa cum îl cunoaștem din Joc secund. *Deci, mersul său era către extreme și plăcerea lui era de a sări dintr-o extremă într-alta.*

Amintesc de acest destin literar, care de altfel marchează însăși substanța poeziei lui, pentru că același stil în zig-zag, care îl făcea să sară de la o extremă la alta, se putea observa și în relațiile lui sociale.

În ceea ce privește felul său de comportare, [izbea] faptul că relațiile cu prietenii [erau] instabile. Vreau să spun că erau cînd foarte călduroase, cînd foarte reci. Erau cînd foarte prietenești, cînd de-a dreptul dușmănoase.

Așa se întîmplă că prietenia mea cu el, ca și inimiciția noastră au fost fenomene recurente. Noi am fost prieteni de nenumărate ori și dușmani tot de atîtea ori. Sînt bucuros însă că seria aceasta a inconstanței raporturilor noastre s-a încheiat printr-o prietenie care m-a pus în situația de a-mi da seama, cutremurător, de marea pierdere pe care am avut-o la moartea lui Ion Barbu.

Dar aș vrea să-mi amintesc că, într-un moment de amiciție, găsindu-l într-o cafenea, cum am intrat pe ușă, m-am trezit apostrofat de el, în felul acesta: «Vino, Vladimire, să mai schimbăm cîteva vorbe nemuritoare despre poezie». Și cînd, apropiindu-mă, l-am întrebat: «Dar de unde nevoia asta, în acest moment?», mi-a răspuns: «Fiindcă prietenii ăștia de aici m-au intoxicat cu politica!» Acesta era punctul lui de vedere. Cred că era omul cel mai apolitic din cîți am cunoscut în viața mea.

Într-o altă împrejurare, ca să mai amintesc o vorbă a lui, pe care n-o pot uita, discutîndu-se despre funcția criticului în literatură, în timp ce alții căutau să găsească o formulă sau alta a acestei funcții, el, ca trezit dintr-un somn, dar cu o mare violență, a declarat că, într-o cultură, un critic este indispensabil, cum a fost indispensabil Ioan Botezătorul în istoria creștinismului. Firește că s-a zîmbit la ceea ce a spus el, dar el a continuat cu toată seriozitatea: «Nu rîdeți, pentru că un critic este un botezător, este cel care numește anumite realități, care fără numele lor nu ar fi existat». Puterea aceasta a criticii, de a da o existență realităților literare, era ideea lui Ion Barbu despre critica literară.

Firește că cea mai interesantă împrejurare de care îmi amintesc, în legătură cu Ion Barbu, privește pe poet. Este într-adevăr, aproape de neînțeles, cum un poet atît de dotat, cum era Ion Barbu, a putut să renunțe la poezie. Rețin de la el mărturisirea că a ajuns la sentimentul, prin poezie, de a se izbi de limite peste care nu mai putea trece. Or matematicile, tot după declarația lui, îi ofereau o mai mare lărgime. Se părea că este mult mai liber și că limitele acestei discipline sînt mult mai cuprinzătoare decît ale poeziei. Aceasta era părerea lui și am crezut în ea, mai ales cînd am văzut, într-o revistă americană pe care mi-a înmînat-o el personal, că se publicase un articol cu titlul Teorema lui Poincaré și a lui Barbilian.

În sfîrșit, omul acesta, cu expresie dublă, poetică și matematică, era într-adevăr un geniu și sentimentul genialității l-am avut de multe ori cînd am stat de vorbă cu el. Sentimentul acesta mi l-au mai dat și alții, însă mărturisesc că la nimeni n-am surprins calitatea genuină a acestei facultăți speciale pe care o denumim geniu. Barbu era într-o neștiință totală de această facultate care îl caracteriza, spre deosebire de alții care făceau politica acestei facultăți. Fiindcă am mai cunoscut și pe alții care se interesau mai mult de imaginea lor de genii reflectată în conștiința publicului. Pe cîtă vreme Barbu nu era preocupat sub nici o formă de această idee. N-am mai întîlnit un alt caz și este și greu de întîlnit într-o perioadă a istoriei foarte mulți oameni geniali, dar în orice caz Ion Barbu — poetul și Dan Barbilian — matematicianul formau, în cadrul aceluiași spirit, o figură nemai întîlnită în istoria spiritului românesc, prin faptul că avea acest adaos de interes matematic. Pentru că, dacă ar fi să vorbim, în lipsa acestui adaos, atunci am spune că numai Eminescu avea această neștiință a geniului propriu.

*«...era un păsărilă-lăți-lungilă al spiritului nostru poetic...»**

EVOCĂRI AMICALE: Miron Radu PARASCHIVESCU

O asemenea poezie fusese însă elaborată pe atunci în Franța de Mallarmé și apoi de Paul Valéry, în Italia de Giuseppe Ungaretti, în Austria de Cristian Morgenstern și de von Hofmannstahl, în Germania de Ștefan George, iar la noi de Ion Barbu. Disciplina matematică intra și-n poezia românească acordîndu-i alte sensuri și organizînd gîndirea și limbajul poetic după noi criterii și noi perspective, pentru ca astăzi să ne aflăm în fața unei poezii cibernetice concepute și scrise de mașini de calcul. Meritul lui Ion Barbu, în cuprinsul acestei revoluționări a poeziei, rămîne acela al unui pionier. Se află acuma în librării o ediție recentă a *Istoriei ieroglifice* a lui Dimitrie Cantemir. Mi s-a părut totdeauna vrednic de un interes special că spiritul românesc s-a putut dovedi captivat de lucruri aparent atît de îndepărtate de el, atît în spațiul istoric, cît și geografic. Lăsînd deoparte că o astfel de preocupare ilustrează capacitatea și priza la universal a spiritului românesc, mi-aș îngădui să văd aici și altceva: tendința lui spre criptic, mai bine zis capacitatea lui de a intui, evalua, aprecia, dacă nu chiar și descifra și exprima cripticul. Și asta, în sensul inefabilului poetic, în primul rînd.

Nu dovedește aceasta însăși capacitatea celulei noastre de a fi modernă? Că scrierea lui Cantemir venea cu zeci de ani înaintea lui Champollion, așa cum Urmuz cel de la Buzău se manifesta cu ani înaintea Dada-ului de la Zürich și cu decenii înaintea lui Eugen Ionescu, cel de la Paris. Capacitatea acestui spirit al nostru, de a îmbrățișa probleme pe care istoria i le pune într-o perspectivă de interes universal, s-a manifestat întotdeauna la marile noastre spirite, din generație în generație, fără dezmințire. Iar dacă un Bacovia putea lăsa amprenta geniului său în neuitatele versuri: *Un gol istoric se întinde/ Pe aceleași vremuri mă găsesc*, evocînd cu mijlocirea sensibi-

---

* La 14 aprilie 1966, o emisiune radiofonică înmănunchia momentele semnificative ale unei manifestări omagiale Ion Barbu, organizată în Capitală de Uniunea scriitorilor, în cadrul unui ciclu de evocări dedicate celor mai reprezentativi creatori români din perioada interbelică. Manifestarea a avut loc, ca de obicei, în incinta Casei scriitorilor. Au vorbit cu acest prilej, abordînd diverse aspecte din activitatea prestigioasă și multilaterală a poetului matematician, academicienii Alexandru Rosetti și Miron Nicolescu, precum și Miron Radu Paraschivescu. Cum ampla ediție Ion Barbu: *Poezii* (Editura „*Albatros*", 1970), întocmită cu o pilduitoare devoțiune de Romulus Vulpescu, nu menționează, la capitolul *Bibliografie selectivă*, cuvîntul omagial al poetului Miron Radu Paraschivescu, îl inserăm aici fragmentar — așa cum s-a păstrat pe bandă de magnetofon — convinși de faptul că valoarea lui depășește cu mult cadrul ocazional în care a fost rostit.

Iulius ȚUNDREA

lităţii sale era lacustră, cînd vom încerca astăzi să-l traducem în termeni materialist-istorici pe Păsărilă-Lăţi-Lungilă din basmul popular, el pare-mi-se a se confunda cu nu ştiu cîţi ciobani, care, ca şi lapona Enigel a lui Barbu cu ai ei reni « de la iernat, la păşunat » îşi duceau turmele din Maramureş pînă în Machedonia. Ion Barbu era un Păsărilă-Lăţi-Lungilă al spiritului nostru poetic, cu o adresă şi intenţionalitate organică precisă. Recuperarea timpului pierdut prin contactul, aş spune direct, al spiritului nostru proiectat ca un radar din Isarlîk pînă-n săbiile trase la Alexandria. Proiecţie pornită tocmai de aici, din acest spaţiu al unei Românii situată « la mijloc de bun şi rău ». La mijloc de bun şi rău, definiţia dată de el acestui spaţiu, este altceva decît deasupra vălmăşagului nietzscheean. E, dimpotrivă, în mijlocul concret, poate chiar prea concret, al vieţii care se vieţuieşte, cum îi zicea fratele său de duh geamăn — Mateiu I. Caragiale. Bineînţeles, pentru poeţii şi cititorii maturi, lecţia servită de Ion Barbu rămîne discreţia prin concizia stilului dusă uneori pînă la semn, adică pînă la notaţia algebrică.

Iar pentru cei tineri, în primul rînd rigoarea cristalină a formei devenită, în fine, inextricabilă. Dar cine poate lămuri, în spaţiul restrîns de care şi aşa am abuzat de binevoitoarea domniilor-voastre îngăduinţă, toate echivalenţele în logos viu ale ideilor din această tipografic parcimonioasă întrunire de texte, aproape ale unui iniţiat? Căci un iniţiat părea Ion Barbu, matematicianul care şi-a pus ştiinţa lui în slujba Poesiei de cea mai rară esenţă. Ceea ce mie, ucenic în poezie, îmi poate fi permis să fac, e să mărturisesc numai că, prin *Joc secund*, am învăţat că arta refractă realitatea lumii prin care am fost hărăziţi să trecem cu vîrstele noastre mai lungi sau mai scurte, nu ca o oglindă, ci ca într-un vast sistem optic dintr-o realitate într-alta, ce ne străbate din afara noastră, dar ne clinteşte inimile şi ne luminează cugetul, adică dintr-o realitate petrecută prin noi şi mutată în cuvînt, devenind astfel *suprarealitate*, în continuă prefacere şi mişcare spirală, aşa cum sînt puse cele şapte semne ciclice din Elgahed. Nu mai e locul să stărui asupra invenţiei limbajului, aş spune a reinventării lui, în *Uvedenrode* [...].

N-aş vrea să vorbesc vorbe mari şi să spun *revelaţia*, deşi opera barbiană a fost — cel puţin la timpul cînd a apărut — o *revelaţie*. Uneori laurii se înrădăcinează în cap, spunea poetul polonez **, laurii care sînt chemaţi să marcheze eternitatea unui poet în viaţa naţiei lui. Eternitate, da. Dar o eternitate fără cinci minute, ca să folosesc cuvîntul unui om de spirit, dacă-mi e permis, sub aspectul şi prin mijlocirea unei asemenea formule, să-mi înăbuş muta durere de a mă fi văzut constrîns să zîmbesc la evocarea unuia dintre cele mai mari spirite poetice, repet, *poetice*.

** A. Mickiewicz.

«MI-A PLĂCUT SĂ MĂ JOC, PE MAIDANELE LITERATURII, CU TOȚI DERBEDEII VORBELOR. ÎN PLIN SOARE, ÎNSĂ!»

Tudor Mușatescu

Cred că eu — în definitiv — nu sînt decît
o cronică rimată
a propriilor mele elegii.

Nici un împărat nu m-a depășit.
Eu am domnit, cît viața, ca un despot,
peste incalculabile popoare de gînduri.

Marea artă a scriitorului de teatru
este să reducă «tragediile» la proporțiile unui skatch
și să ridice skatchurile la rangul de tragedii.
Și să vadă comicul în drame
și dramaticul în comedie.
Iar din «deșeurile» acestor operațiuni de fabricație intimă
să facă farse:
nu publicului, ci *pentru* public.

DESTĂINUIRI: «...această „vis comica" a generației mele.»

ROTONDA 13

Seara de amintiri literare „Rotonda 13", organizată lunar sub auspiciile Muzeului literaturii române, a fost consacrată în luna februarie a. c. lui Tudor MUȘATESCU, de la a cărui naștere se împlineau, la 22 februarie, 70 de ani.

Neuitatul dramaturg și umorist a fost evocat de profesorul Șerban CIOCULESCU și de scriitorii N. CARANDINO și Sergiu DAN, care au reînviat, totodată, atmosfera cafenelei literare bucureștene dintre cele două războaie mondiale, atît de familiară scriitorului.

Textele pe care le publicăm (anecdote și epigrame), puse la dispoziția noastră de Kitty Gheorghiu-Mușatescu, căreia îi aducem alese mulțumiri, au readus în fața auditoriului buna dispoziție și farmecul «mușatismelor», îndrăgite de marele public.

(N. R.)

Tudor Mușatescu

evocat de

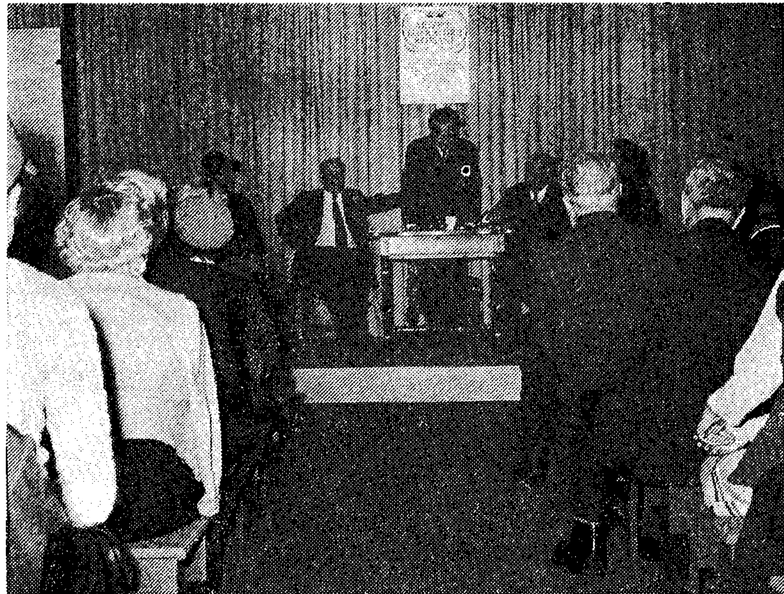
ȘERBAN CIOCULESCU
N. CARANDINO
SERGIU DAN

Șerban CIOCULESCU: *Iubiți prieteni, peste cîteva zile, neuitatul nostru prieten Tudor Mușatescu ar fi împlinit vîrsta de 70 de ani. Eterna lui tinerețe, firește, îl destina să depășească această vîrstă. A fost tinerețea inteligenței, tinerețea spiritului, tinerețea scăpărătoare a spiritului, pe care i-o invidiau toți, și prietenii răuvoitori numeau cuvintele lui de spirit «mușatisme». Acuma cuvintele de spirit care nu plac sînt acelea pe care respectivii nu le pot face, și, în acest sens, aș putea spune că Tudor Mușatescu, ca și Victor Eftimiu, au fost cei mai spirituali, mințile cele mai scăpărătoare ale epocii noastre, dintre oamenii de teatru.*

Doamna Kitty Gheorghiu-Mușatescu mi-a dat cu cîteva minute înainte o foaie de hîrtie care m-a emoționat adînc. Întîi m-a emoționat prin spiritul lui, mi-a dat o emoție intelectuală: «Am văzut o înmormîntare la care mortul era vesel. Își lăsase toată averea Academiei Române». Prin urmare, era un

mod de a muri glorios. Va fi cunoscut în toată țara,— o moarte ilustră, ca să zic așa. Înainte vreme, donația către Academia Română era un semn de familiaritate cu marile instituții, cu marile probleme, prin urmare este o vorbă de spirit pe care o înțeleg mai bine aceia care își dau seama de importanța instituției și de solemnitatea unor gesturi. Dar, pe urmă, am avut o emoție de altă natură. Mi s-a părut că această foaie a fost scrisă adineauri, mi s-a părut ductul atît de proaspăt, atît de sigur, nici o urmă de oboseală, or cei care l-au cunoscut pe Tudor Mușatescu își amintesc — n-aș zice — de lunga sa agonie, pentru că și-a purtat boala cu mîndrie și cu discreție. Însă, cu mulți, foarte mulți ani înainte de a ne face singura supărare, pe care ne-a făcut-o părăsindu-ne, noi îl credeam condamnat. O afecțiune a laringelui, o operație foarte grea, o extincție vocală, teroarea care urmărește generația noastră de atîția și atîția ani — cancerul.

De cîte ori vorbeam de Tudor Mușatescu, aveam un fior, întrebîndu-mă cît mai ține această fericită inteligență, această «vis comica» a generației mele. Ei bine, a rezistat foarte mult, a avut o vitalitate extraordinară...

Șerban Cioculescu oficiind.

Onorată asistență, l-am cunoscut din anii universității. Într-o altă ocazie, am povestit o întîmplare băiețească, studențească. Cum auditoriul este — poate — altul, decît de atunci, am să mă repet. Eram un grup de băieți, cum erau studenții, fără parale, și ne duceam la grădinile de vară, cele mai modeste (era una aproape de fosta statuie a lui Pake), cu sume de bani foarte mici în buzunar, și ne calculam banii ca să ne ajungă: pe mititei, pe fleici, pe bateria de vin. La un moment dat, ne-am dat seama că am intrat în pană, că nu mai puteam consuma mai departe. Dar Tudor Mușatescu are o idee: «Lasă, e un prieten al familei noastre care stă foarte aproape. Și am să-i spun că am nevoie pentru cursuri» Se duce, în interval noi așteptăm, am întrerupt consumația și, evident, am continuat pălăvrăgeala băiețească a vîrstei noastre de 19—20 de ani. Și, la un moment dat, apare Tudor Mușatescu cu un aer foarte trist, făcînd un gest al neputinței, al nereușitei, al eșecului. Și cînd noi am crezut că nu mai e nimic de făcut decît să ne ridicăm să plecăm, vîșt!, aruncă din gură o hîrtie de 500 de lei, împăturită, pe care pe urmă o ridică de pe masă, o desface, și — om de teatru — într-adevăr o lovitură de teatru, înainte de a se fi dedat acestui gen în care și-a lăsat marca lui de mare talent dramatic.

Biografia lui ne vorbește despre precocitatea lui spirituală, dar istoriile literare trebuie să mai consemne un lucru — că această precocitate literară, care de obicei se plătește foarte scump, cu secarea timpurie a talentului, la el, în mod excepțional, s-a dublat cu acea vioiciune intelectuală, acea capacitate de producție, acea vervă nesecată a dramaturgului, care nu a încetat decît atunci cînd inima i-a încetat să bată. O inimă bună, o inimă caldă.

Eroii săi nu sînt cinici, nu sînt văzuți numai în degradarea lor, în caractere degradate. Printre aceștia dăinuiesc idealiști, oameni dezinteresați, oameni de cinste absolută.

El credea în bunătatea omului, pentru că el însuși era un om bun, care n-a avut decît prieteni (n-a avut dușmani), care era iubit de toată lumea. Cel mult era tachinat, dar, după dictonul franțuzesc: «Qui s'aime, se taquine». Mi-aduc aminte că la mesele de la Corso el întreținea, cu verva lui, toată buna-dispoziție a mesei; și, într-o bună zi, ne-am conjurat: ce-ar fi să-i facem o păcăleală? Ce păcăleală-i putem face? Ne-am conjurat să nu mai rîdem la nici una din glumele lui, ba chiar după fiecare să întrebăm poanta. Or, poanta nu lipsea. Firește că farsa n-a putut dura decît un sfert de oră, după aceea am dat drumul rîsului nostru și bunei noastre dispoziții. Da' nu vreau să vă țin prea mult! Teatrul este o mare familie. Eu sînt legat de amintirea lui Tudor Mușatescu prin tinerețea mea, prin tinerețea noastră comună. Însă N. Carandino, bunăoară, a trăit viața de culise, de scenă, de fiecare zi alături de dînsul. Așa încît eu, scuzîndu-mă că-mi opresc aici amintirile mele, îl rog să și le depene pe ale dînsului, mai numeroase, mai interesante, mai substanțiale. Vă mulțumesc pentru atenție (Aplauze).

Angela Chiuaru, N. Carandino, Șerban Cioculescu, Sergiu Dan și Al. Oprea.

N. CARANDINO: Mă văd în situația de a evoca în fața dumneavoastră pe Tudor Mușatescu, pe care atît de bine l-am cunoscut, dar această evocare este un capitol din amintirile mele și, fără să am intenția de a vi-l povesti, înainte de a avea ocazia să-l citiți, mă simt obligat să fac unele considerații generale despre amintiri, și despre rostul acestor amintiri, de la o vîrstă înainte...

Cred că Tudor Mușatescu ar fi fost împotriva acestui preambul nițel trist, el, care găsea umor în toate; dar asta este realitatea mea sufletească și țin să vă spun, mai ales dumneavoastră, celor de tot tineri, că viața fiind așa, ca un fel de mare edificiu, încet-încet, o dată cu prietenii pe care îi avem, se rup anumite părți din el, ca la sfîrșit să rămînem singuri, așa ca în piesa lui Eugen Ionescu, să murim ca niște regi; dar, înainte de a muri, avînd spectacolul trist al acestor prieteni care au dispărut și care duc o dată cu ei o lume care a fost a lor, dar a fost și a noastră.

Mușatescu, într-o situație similară, cînd și-a pierdut pe cel mai bun prieten, spunea că el, continuînd să trăiască, avea impresia că îi fură povestea celuilalt.

Pe Tudor Mușatescu l-am cunoscut prin anul 1930, cînd m-am întors la București. Cînd am venit, el era deja celebru și cunoscut. Era celebru, nu încă în teatru, dar, totuși, scrisese în dreapta și în stînga, în toate ziarele și-n toate revistele epocii, își publicase primul lui volum de versuri și debutase în ale scenei. Pentru dumneavoastră, cei de tot tineri, trebuie să vă spun cine a fost Mușatescu, nu atît ca autor, dar mai ales ca om, și să fac legătura între autor și între om așa cum am făcut-o atunci și cum o mai fac și astăzi. Nu totdeauna există o legătură directă între viața omului și scrisul lui. La el, întîmplător, exista.

Întîi, în cîteva cuvinte, să vă spun cine a fost Tudor Mușatescu, scriitorul. A fost poet, a fost dramaturg, a fost prozator și a fost foarte, foarte bun ziarist. Din toate aceste îndeletniciri, probabil că posteritatea va alege pe acea de drama-

turg. Niciodată nu se știe sigur. Însă omul avea o valoare distinctă, adică avea o calitate care nu era de disprețuit: *comunica*. Și comunica într-un fel care îl transforma adeseori, pe el, în personaj, în mim, într-un interpret care dădea celor mai umile lucruri un aspect deosebit.

Conversația lui Mușatescu, prezența lui fizică, erau angajante. Omul nu trecea niciodată neobservat. Întîi aspectul lui fizic: avea un aspect tipic de teatru—avea capul lui Pierrot, acel erou de comedie del'arte, nasul nițel ridicat în sus, surîsul mereu pe buze și, în firea lui, acea sentimentalitate de care nu se putea dezbăra.

Prietenul Șerban Cioculescu spunea de el că nu era cinic. E adevărat. Însă afecta cinicul. Era ambivalent. Cînd vorbea, nu știai niciodată dacă glumește sau dacă e serios, iar gluma începea prin propria lui persoană. Nimeni nu era mai crud, cu el însuși, decît Mușatescu. Avînd aerul de a se disprețui, foarte mulți îl luau în serios, numai în privința asta. De altminteri, felul lui de a fi, nu putea să-l ducă nici la universități, nici la Academie. Toată lumea știa că este neserios. Nu cunosc o carte de vizită mai glorioasă pentru un umorist: neserios. Asta e ceva, să fii din oficiu neserios. Așa era Mușatescu.

Șerban Cioculescu, N. Carandino, Sergiu Dan

Acum trebuie să-l plasăm puțin în epocă. Dumneavoastră, cei mai tineri vorbesc, vă imaginați cam greu atmosfera în care el s-a dezvoltat. Trebuie să vă evoc puțin atmosfera cafenelelor, a redacțiilor, a restaurantelor la modă, a premierelor, acel climat în care nu se făceau bancuri. Se făceau glume sau spirite. Fiecare om care avea o personalitate în acest domeniu al umorului, un spirit satiric deosebit, se pronunța la un moment dat despre un eveniment al zilei, eveniment politic sau literar, acest « mot d'esprit » trecea prin București pînă-n toată provincia, și se știa ce a spus Păstorel, ce a spus Iancovescu, ce a spus Eftimiu, ce a spus Cioculescu, ce a spus Sergiu Dan ș. a. m. d. Aceste lucruri nu erau repetate în serie și anonime; angajau pe cineva.

Deși fiecare putea scrie și vorbi, cu oarecare relativitate, putea scrie și vorbi tot ce-i trecea prin minte, cîteodată, cenzura nu era clintită decît de acest cuvînt de spirit, care uneori avea o valoare diuamitantă. Așa s-a întîmplat, pe vremuri, cînd Carol al II-lea a fost în situația de a dărîma o cafenea ca să scape de o masă...

Șerban CIOCULESCU: Iartă-mă că te întrerup. E foarte just ce spui. Adă-ți aminte că, la un moment dat, Guță Tătărăscu a vorbit de « isteria cafenelei ».

N. CARANDINO: Da...

Șerban CIOCULESCU: Adică socotea că însăși cuvintele la cafenea pot zgudui un regim, că ridicolul poate răsturna un regim.

Sergiu DAN: Există un precedent. S-a publicat corespondența lui Napoleon de la Moscova. Cînd prefectul de poliție al Parisului înștiințează pe Napoleon că a luat

măsuri împotriva unor complotiști, acesta i-a spus: «Lasă-i pe complotiști, supraveghează cafenelele». (*Rîsete*).

N. CARANDINO: Profit de această întrerupere pentru a vorbi nițel despre cafenea. Cafeneaua nu este un lucru de disprețuit, de desconsiderat, de luat în derîdere. Și-a îndeplinit sarcina într-o epocă dată.

La cafenea venea oricine, dar nu rămînea oricine. E greu să reziști. Este o școală de scepticism, este o școală de ironie, o școală de relativitate. În ciuda părerii unanime că la cafenea vin oameni care nu lucrează și care își pierd vremea, trebuie să vă dau cîteva exemple care demonstrează contrariul. Cei mai prolifici, cei mai importanți, cei mai serioși oameni de cultură ai noștri au fost, între cele două războaie, oameni de cafenea: Miron Nicolescu, academicianul, Ion Barbu, Victor Eftimiu, Tudor Vianu, care toți, toți aveau o activitate prodigioasă. În același timp, însă, veneau la cafenea (eram și eu printre frecventatorii cafenelei și continui să fiu), cafenea ce crea pentru noi toți un climat viu. Femeile nu se simțeau bine la cafenea. Erau însă geloase pe interesul pe care-l acordam cafenelei. Eram însurați și ne sculam dimineața și la ora 8 plecam la cafenea să luăm șvarțul. La prînz, la 2 și jumătate ne sculam de la masă și mergeam iar la cafenea ca să luăm iarăși o cafea. Acolo, ne întîlneam cu oameni de diverse categorii sociale, prieteni cu noi, schimbam idei, informații, glume. Bineînțeles, în afară de personalitățile curente, erau și cîțiva care erau ași ai cafenelei. Printre ei erau și Tudor Mușatescu, Victor Eftimiu, Ion Iancovescu, Ion Barbu, St. Antim, și am să-mi permit să-l evoc pe fiecare cu cîte un cuvînt, cu cîte o glumă, ca să vă puteți da seama care era atmosfera.

Păstorel, știți din auzite, din citite, era, de cele mai multe ori, nițel amețit. Și, într-o zi, la cafenea, ne găsește pe toți la masă. El era îmbrăcat militar, era concentrat. Îi recunoscuse pe Cioculescu, Streinu, Sergiu Dan, Vinea și, la un moment dat, ajunge la unul pe care nu-l cunoștea: «Mă, zice, tu ori ești prost, ori ești ardelean.» (*Rîsete*).

Am tăcut, m-am sculat și i-am zis: «Întîmplător, de amîndouă, dom'le!» Și din chestia asta m-am stricat cu ăla pe viață. (*Rîsete*).

Altă dată, iese Păstorel de la Athené Palace. Tot așa — amețit. Îl vede pe unul la ușă cu decorații și zice: «— Adă-mi o mașină!» «— Nu ți-e rușine, măgarule? Eu sînt amiral.» «— Adă-mi un vapor, atunci ...» (*Rîsete*).

Cu altă agapie, Păstorel se duce la un restaurant ca să sărbătorească o victorie. O victorie repurtată împreună cu fostul șampanist Mott. Rein, care era concurentul lui Mott, făcuse o reclamă la radio: «Ține minte trei cuvinte: Vînd șampanie „Rein"». Și lucrul acesta nu-i convenea lui Mott. Și atunci s-a dus la Păstorel și i-a spus: «— Domnule, fă-mi ceva ca să dau la radio și să-l tai pe Rein, că-mi face concurență». Bineînțeles, Păstorel a găsit soluția: După «Ține minte

trei cuvinte: Vînd şampanie „Rein“, a adăugat: « Un cuvînt spune tot — Mott ». *(Rîsete)*.

Cînd au plecat de la restaurant, amîndoi şovăiau. Trece o cucoană, şi Păstorel, fără să vrea, o calcă pe picior. Ea se întoarce: « — Nu ţi-e ruşine, obraznicule? » Şi el zice: « — Doamnă, mă iertaţi, nu e vina mea, e *vinul* lui ». *(Rîsete)*.

Ion Iancovescu, cînd avea zilele lui de vervă, nu putea nimeni să-i stea împotrivă. Cînd vedea o coală albă în faţa lui, îl apuca melancolia. Nu era în stare să scrie trei cuvinte. Toate interviurile pe care le dădea în presă i le scriam noi, Sergiu Dan şi cu mine, fiindcă el nu era capabil să scrie trei rînduri. Dacă ştia că trebuie să apară, se zăpăcea. Cu ceea ce el vorbea, fără să ştie, noi îi făceam interviurile, şi a doua zi, la cafenea, deschidea gazeta: « Mă, ce deştept mai sînt! » *(Rîsete)*. Ne spunea nouă! *(Rîsete)*.

Tudor Muşatescu în lectura actriţei Angela Chiuaru.

Altădată, Zambaccian se amorezează la un moment dat de o femeie nu prea superbă, dar nici el nu era chiar aşa de superb. Amorezat mort. Fata era ceva, ceva mai tînără — cam cu vreo 30 de ani mai puţin ca el. Ce s-a gîndit el? Domnule, să scriu o nuvelă! Şi a scris o nuvelă pe care a publicat-o în „*Universul literar*“. Bineînţeles, cine să-l publice pe Zambaccian ca nuvelist? A apărut, totuşi, o pagină întreagă în „*Universul literar*“, cu un desen la mijloc. Nuvela se numea *Gelilé*. Era toată — fantezie, plină de lirism şi de pasiune caldă. A doua zi, la cafenea, toată lumea, ca din întîmplare, avea în buzunar „*Universul literar*“. Zambaccian era roşu, roşu, curgea năduşeala pe el. La un moment dat, Iancovescu ia gazeta şi zice: « Aţi citit *Gelilé* sau «*Suferinţele „bătrînului“ Werther*?» *(Rîsete)*.

Altul care era de o mare pregnanţă la cafenea şi cu o vervă nemaipomenită era Eftimiu. Avea replici extraordinare şi unele din ele aproape că nu se pot spune şi le evit. La un moment dat, eram la cafenea, la „Capşa“, şi un scriitor, proaspăt coborît din Botoşani, îl întrerupe la un moment dat: « Maestre, zice, mărturisesc că literatura dumneavoastră n-o apreciez deloc, dar, ca om, sînteţi fermecător. » Şi atunci, Eftimiu, în faţa acestei obrăznicii, spune: « Tinere, eu, ca scriitor, nu te-am citit, dar, ca om, dă-mi voie să te trimit... »

Altă dată Eftimiu a făcut o epigramă. O epigramă care a rezumat următoarea situaţie: se făcuse statuia lui Carol I, în Piaţa Palatului, şi luase Mestrovici comanda. Această statuie era fără chipiu. Rege fără chipiu! Toţi sculptorii noştri care pierduseră la concurs au început să-l atace pe Mestrovici, în dreapta şi în stînga, spunînd că rege fără chipiu nu s-a mai pomenit. În timpul acesta, Carol al II-lea făcea toate nebuniile pe care le ştim. Şi, atunci, Eftimiu a făcut o epigramă:

« Cînd unu-i mort şi altul viu
Eu din dilemă astfel scap:

Prefer pe cel fără chipiu
Acelui fără cap. » *(Rîsete).*

Ei, unde credeți că a apărut această epigramă? În *„Revista Fundațiilor Regale“*! A ieșit un scandal nemaipomenit!

Altul care avea iarăși o vervă extraordinară în cafenele și un spirit foarte mordant era un oarecare St. Antim, pe care nu-l cunoaște toată lumea, dar pe care cine-l cunoaște îl apreciază foarte mult. Acest St. Antim a fost unul din marii noștri ziariști politici. A făcut portrete de o excepțională calitate.

Avea o glumă așa tăioasă, încît cuvintele lui au rămas.

Tînăr ziarist, am fost și eu victima unui cuvînt din ăsta de-al lui, și, deși nu e în avantajul meu, trebuie să vi-l spun. Eram la cafenea mai mulți și discutam politică. La un moment dat, Antim se uită la mine: « — Ei, zice, tu ce te bagi, tu ești grec. » — « Lasă-mă, dom'le, în pace », zic eu, și continuai discuția. « — Dobitocule, a exclamat el, te-ai asimilat! » *(Rîsete).*

N. Carandino interpelat.

În acest mediu, Mușatescu era printre cei dintîi și printre cei mai buni. Cînd stau și mă gîndesc la cuvintele lui, la replicile lui, la situațiile în care era, rîsul izbucnește ca o cascadă. Foarte multe din ele le-a publicat. Multe au devenit banale. Bunăoară, cînd l-a-ntrebat pe Iancu Brezianu: « — Cum te mai simți, maestre? » « — Cum să mă simt? zice, foarte bine. M-am dus, mi-am făcut toate analizele și am ieșit splendid. » « — Dar de subit ți-ai făcut? Analiza de subit ți-ai făcut? »

Șerban CIOCULESCU: *Și de subit a murit.* (Risete).
N. CARANDINO: Și de subit a murit, săracul!

Prin 1926, se refăcea o biserică la Cîmpulung. Colegii lui, Miracovici și cu Baraschi, lucrau pe o schelă de zor. Renovau biserica. Mușatescu de jos i-a întrebat: « — Cum vă plătește, mă? Cu ziua sau cu sfîntul? » *(Rîsete).*

Bunăoară, altă dată era o ședință a Societății autorilor dramatici. Eftimiu era președinte și Mușatescu stătea cam prost în momentul acela cu Eftimiu, se cam certase. La pauză, se ridică să plece și atunci Eftimiu îl oprește: « — Un'te duci? Că... cinsprezece minute ține pauza! » « — Și ce? Merg pînă acasă, scriu o piesă și mă-ntorc. » *(Rîsete).*

Șerban CIOCULESCU: Asta pentru că Eftimiu trecea drept improvizator.
N. CARANDINO: De asta, bine-nțeles.

Mă aștepta, adesecori, cînd era premiera la „Național“. El, la premierele confraților, nu prea se ducea. Prefera să cadă piesele singure. Stătea la „Continental“ și, cînd ieșea lumea, ieșea și el de la restaurant și mă vedea pe mine: « — Cum a fost, cum a fost? » Eu, așa, intimidat, căci era lume în jurul meu: « —Mie mi-a plăcut », zic. « — Auziți, *lui* i-a plăcut! *Numa' lui! Singurul*, zice. *Mărturisește singur.* » *(Rîsete).* Cînd doamna Kitty era în turneu, ne invita cîteodată la el acasă, cîteo-

dată, cam des, aşa... după premiere. Şi ce blestemăţii se mai întîmplau pe acolo, nu mai vorbim! Blestemăţii avuabile bine-nţeles. Ne invita aşa: « — Măi, vă invit la o „mîncare de slugi". Nu farafastîcuri franţuzeşti, maioneze. O singură mîncare: carne cu cartofi şi atît. Ori carne cu varză, ori carne cu fasole, la oală, mă, la oală. »

Mi-aduc aminte, în ultimii ani, nu mai mergeam pe la el. Nu ştiu de ce. M-a întîlnit odată pe drum şi mi-a spus: « — Măi, tu ştii, eu am cancer. » « — Fii serios, nu se poate. » — Linişteşte-te, măi, nu-i cine ştie ce. Şi ăsta-i à la Muşatescu. » *(Rîsete).*

Avea gluma asta care mergea şi la durere. Care era un fel de truism.

Altă dată mă întîlneşte şi-mi spune: « — De ce nu vii pe la mine? Ar trebui totuşi să ne mai vedem. Eu mă duc, plec şi o să-ţi pară rău. »

Nu mi-am dat seama şi nu m-am dus Oricît am fi de vîrstnici, nu ne dăm seama niciodată de provizoratul acestei vieţi şi părăsim oamenii fără să-i vedem. Fără să-i vedem îndeajuns. Dar aşa e viaţa. Ştii că un om e bolnav, totuşi, nu-ţi închipui că el va muri. Excluzi această perspectivă. Nu te gîndeşti la ea. Foarte des mă gîndesc la el, foarte des îl am prezent. Îl văd aşa cum era, cu acea « joi de vivre », acea fericire care se degaja din el, acel spirit permanent, acea glumă, acea vivacitate unică. Locul lui nu-l mai ocupă nimeni. Toţi sînt « făcuţi » într-un fel sau altul. El era spontan. Dintre calităţile lui, cea mai autentică poate că era poezia, dar această poezie o ascundea cu o discreţie nemaipomenită. Piesele lui au suprins o epocă. Dar el rămîne ca un personaj. Un personaj care îşi depăşeşte opera, şi, în anumite privinţe, inimitabil. *(Aplauze).*

Şerban CIOCULESCU: *Aplauzele dumneavoastră răsplătesc într-adevăr minunata cozerie a prietenului nostru Carandino, care a vorbit cu emoţie reţinută, dar şi cu vervă, reconstituind momente din viaţa incomparabilului umorist care a fost Tudor Muşatescu. Dăm cuvîntul acuma prietenului Sergiu Dan, care şi el a fost unul dintre apropiaţii regretatului, mult regretatului nostru prieten.*

Sergiu DAN: Să vă fac din capul locului o mărturisire: cred că sînt în asentimentul tuturor cînd spun că Tudor Muşatescu dacă m-ar fi evocat pe mine, vorbea cu mai mult spirit decît pot s-o fac eu, evocîndu-l. Dar, şi eu şi dumneavoastră, trebuie să ne resemnăm cu ce avem la îndemînă.

Trebuie să fac din capul locului un alt reproş amical lui Carandino: a spus enorm despre Muşatescu, dar mulţi din dumneavoastră pot să aibă impresia că Muşatescu a fost un om care şi-a risipit geniul numai la cafenea. Or, Muşatescu este un mare autor de comedie. Eu aştept să apară o antologie a comediei româneşti, cu Muşatescu, cu aforismele lui Muşatescu, care nu sînt mai prejos decît multe ale lui Chamfort. A fost un om de spirit care s-a realizat în operă. Ştiu că în critica timpului — şi chiar mai încoace – s-a afirmat că ar avea filiaţii în Caragiale şi în comedia bulevardieră

franceză. Acestea au fost spuse cu o nuanță denigratoare. Eu mi le însușesc, găsesc că aceste trăsături ale lui Mușatescu întregesc fizionomia lui literară, nu o diminuează. Nu e deloc umilitor, nici așa de ușor să descinzi din Caragiale. Iar cît privește înrudirea cu autorii de comedie bulevardieri, cei mai mulți dintre dînșii, pornind de la bulevard, au ajuns la Comedia Franceză și chiar la Academia Franceză. Iar Mușatescu, făcînd o comedie bulevardieră (presupunem că pe vremea aceea erau și bulevardele mari și spiritul din care s-a născut adjectivul acesta — « comedie-bulevardieră »), a fost un precursor, căci bulevarde mari — cum le știm noi — au apărut mai tîrziu. El a făcut comedie pornind din Cîmpulungul lui (care știm cum era), o comedie care stătea la nivelul spiritului francez al timpului său. În afară de aceasta, Mușatescu, în ciuda atitudinii lui frivole de a lua viața ușor, mi-a dat prilejul să mă conving că era un om de curaj. E curios! Noi așteptăm curajul de la persoanele încruntate, cu fruntea brăzdată de marile probleme ale existenței și sîntem surprinși cînd curajul se ivește la un om ca Mușatescu.

Șerban CIOCULESCU: *Cînd ai spus că era un om de curaj credeam că vei aminti de un fapt pe care nimeni nu l-a făcut pe timpul regelui Carol al II-lea. Cînd a fost ales președinte al scriitorilor generalul aghiotant Condeescu, el a fost singurul care și-a dat demisia din societate spunînd că nu poate rămîne membru al unei societăți de scriitori comandată de un cazon.*

Sergiu DAN: Da, e adevărat. Ei bine, dacă vorbim de acte de curaj pe vremea aceea, acte de curaj ce pot părea neverosimile (eu am citat pe Mușatescu fiindcă era ciudat acest lucru tocmai la un autor de comedie ca el), voi aminti — îmi permit să amintesc — un alt caz. Este vorba de un redactor al *„Revistei Fundațiile Regale"*. Știm că s-a organizat celebrul plebiscit pentru Constituția Carol al II-lea, plebiscit care era pe față, nu era cu voturi. La fiecare întreprindere și instituție era o comisie care chema pe fiecare și întreba: « Sînteți pentru sau contra constituției Carol al II-lea ? » Pînă atunci toată lumea a spus « pentru ». Acest redactor, cînd a fost întrebat, a spus: « Sînt contra ». « — Sînteți contra constituției ? » « — Nu, sînt contra lui Carol al II-lea ». *(Rîsete)*. Acesta era Radu Cioculescu, regretatul nostru prieten Radu Cioculescu.

Aș putea povesti foarte multe, însă nu aș vrea să epuizez anecdotele cu Mușatescu... Dar el n-a fost omul care s-a risipit în cîte o vorbă, nu s-a risipit în viață, el s-a risipit *în opera lui*, care *există* și o *știm*.

Aș mai putea spune despre Tudor Mușatescu atît de multe... În ultima vreme văd că este o adevărată invazie de literatură memorialistică, destul de abuzivă și chiar impostoare. Sînt oameni care au întrezărit pe Rebreanu în autobuz, l-au văzut pe Arghezi la debitul de tutun, și atunci se pretind confidenți ai lui Arghezi și ai lui Rebreanu. Dar asta e treaba editurilor. À propos de memorialistică și de oameni de teatru! Cineva a venit să-mi ceară o consultație. Era un fost ospătar de la Capșa.

Nu mai e nevoie să vă spun ce a fost Capşa. Cioculescu îşi aminteşte foarte bine. Era un tînăr care servea cu un aer solemn de şambelan şi a servit pe toată lumea vreme de treizeci de ani. A venit la mine şi mi-a spus că a scris o carte despre scriitori. Îşi amintea că Rebreanu îşi răsucea ţigările în tabacheră, că Eftimiu prefera un deget de lapte la şvarţ. Altul voia rom. Intitulase cartea: *Pe toţi aceştia i-am servit la masă. (Rîsete).* Suna excelent! Restul nu ştiu ce-o fi fost de volum. Şi mi-am amintit de înflorirea asta a memorialisticii.

Despre Muşatescu aş mai spune că am fost o dată la el la Cîmpulung şi mi-am dat seama că nu avea doar popularitate. *El era iubit.* Am traversat împreună oraşul. Mii de oameni, realmente mii de oameni, toată lumea îl saluta. Toată lumea îl cunoştea în Cîmpulungul lui. Vedeţi, era o glorie a Cîmpulungului, cum a şi rămas. S-a spus că descinde din Caragiale. Nu e aşa de uşor să descinzi din Caragiale. De altfel, chiar Caragiale are şi el strămoşii lui, cum avem toţi. Îl ştim pe Vasile Alecsandri şi pe Ion Ghica. Sînt foarte multe lucruri la aceştia pe care le regăsim în Caragiale, în geniul lui. Are strămoşi, aşa că nu-i nici o ruşine să-ţi recunoşti strămoşii.

Nu vreau să insist cu anecdote din viaţa noastră personală, fiindcă noi am avut raporturi, ca să spun aşa, de notorietate publică.

Aştept ca Muşatescu să fie reconsiderat, pentru că am citit recent că cineva îl pune nu printre autorii mari de comedie, ci îl enumeră. Mi s-a părut curios. Eu sînt convins că lumea se va duce să vadă *Titanic Vals* multă vreme după ce multe din comediile confraţilor lui mai tineri vor fi acoperite de lespedea uitării, pentru că dacă ar fi să-i facem un epitaf lui Muşatescu am putea să parafrazăm pe acel om de spirit, conform căruia am putea spune: « A cultivat toate genurile, afară de genul comic ». A fost un binefăcător. Prin rîsul pe care l-a răspîndit, el a întreţinut o viaţă întreagă pe omul care înfrunta la un moment dat drame de conştiinţă. L-am cunoscut şi-n această ipostază. Comediantul şi omul de spirit nu dezminţeau aspectul acesta, pentru că se simţea obligat să aibă spirit în fiecare zi. Mi-a şi spus: « E foarte greu, alţii au din cînd în cînd! »

Şerban CIOCULESCU: *Şi cei mai mulţi n-au niciodată!* (Rîsete).

Sergiu DAN: «Din cauza renumelui pe care mi l-am făcut mi-am contractat o obligaţie: trebuie să am spirit mereu!» Acesta a fost Muşatescu... Nu numai la cafenea, nu numai în viaţa de teatru a fost un om admirabil, un om de care mă leagă aproape de 50 de ani (l-am cunoscut prin 1923), dar am avut prilejul să cunosc pe *omul* Muşatescu, mult timp după ce l-am cunoscut în forma lui de om de teatru. E, cred, momentul, aşteptăm de la critica impului, să-l situeze pe Muşatescu — poet înrudit cu fanteziştii francezi, cu Paul Géraldy, cu poeţii francezi fantezişti şi sentimentali...

Şerban CIOCULESCU: *Da, da!*

Sergiu DAN: Cred că va fi reconsiderat şi pus la locul lui pentru că Muşatescu reprezintă un moment în conştiinţa românească a timpului.

Şerban CIOCULESCU: *Mi-a fost dat, dragă Sergiu Dan, să te văd emoţionat! Pentru că Sergiu Dan trece drept unul din oamenii « d'esprit fort », care niciodată nu se emoţionează, inteligenţă pură. Dar amintirea lui Tudor Muşatescu a pus o frînă spiritului şi inteligenţei sale scăpărătoare. Aş explica acest lucru. Scriitorii şi artiştii, fireşte, se bucură înaintea marelui public de o aureolă —* Creatori. *Dar acesta nu ştie de cîte micimi sînt capabili marii creatori. Biografia lor, dacă s-ar scrie cu sinceritate, cîte cazuri de invidie, de intrigi, de acte josnice ar cuprinde. Ar constitui ceea ce francezul numeşte « l'invers du décore ». Adică « cealaltă parte a medaliei». Ei bine, Tudor Muşatescu a fost unul din foarte puţinii noştri scriitori care în viaţa lui n-a făcut un act urît faţă de colegii săi, un act de invidie, o micime, o intrigă, o încercare de a-şi surpa un prieten. El putea spune în glumă: «eşti singurul admirator al cutăruia», dar nu ar fi putut să pună la cale distrugerea unui adversar. N-avea adversari. Avea numai prieteni.*

Pentru a reda cît mai fidel atmosfera Rotondei, dominată de spiritul inimitabil al mușatismelor, transcriem în continuare cîteva pagini cu amintiri și aforisme citite de actrița Angela Chiuaru:

«... SĂ FIM ATEI!»

2 aprilie [1951]

Îmi pare rău că am scris foarte puțin (și mi s-a rătăcit foarte mult din puținul ăsta) despre stagiul meu militar.

Am trăit «momente» și am auzit lucruri «impeiabile». Notez unul dintr-o mie: Eram elev sergent T. R. la Regimentul 1 Artilerie grea din Craiova.

Comandant, colonelul Dumitrescu, zis «Păpușa». La 6 decembrie, de Sf. Nicolae, urma să aibă loc jurămîntul recruților din anul și contingentul respectiv, fiecare urmînd a depune jurămîntul după «confesiunea» sa, cum zice la carte.

În regiment se găseau și patru turci din Dobrogea.

Cu toate intervențiile făcute «în timp util», de regiment, nici Hogea de la Ada-Kaleh (care era «gravid bolnav», după cum însuși s-a exprimat în scrisoarea de «scuzați la mine»), nici cel de la Medgidia, «chemat telegrafic», nu s-au prezentat în ziua jurămîntului, astfel că cei patru turci au rămas «nejurați», din lipsă de «confesor». Dar ordinul e ordin. Pînă la 6 decembrie *toți* recruții trebuiau să se afle cu jurămîntul depus. Ce te faci, Ghincule?

Și-atunci, colonelul, în conferința respectivă, la care am participat — ca o atenție — și noi, sergenții cu termen redus, titrați, a găsit unica soluție salvatoare!

«— Domnilor! Noi nu putem să așteptăm nici să se facă bine Hogea de la Ada-Kaleh, nici să «denieze» să vie măgarul ălălalt de la Medgidia, nici papa ăla al lor — sau Vizir, ce semiluna mă-si e — să vie la Craiova de la Istambul sau din Asia mă-și, unde e cu patriarhia, așa că — pentru a ne conforma ordinelor primite și care sîntem deja în întîrziere cu patru turci — acești turci va fi botezați, chiar astăzi, în religia creștină și mîine va depune jurămîntul, în fața părintelui confesor al garnizoanei, cu care am și vorbit și-a zis că se poate după canoane și-l doare în fund de *Coran*».

Mușatescule dragă, te rog să nu rîzi, că nu e de glumă, și, dumneata, ca gazetar, să nu cumva să scrii un rînd de treaba asta că mă supăr pe tine și ne facem de rîs cu toții, mama lui de Hoge, pardon de expresie, că sîntem între noi și numai el ne-a făcut toată încurcătura.

După-amiază, în sala de mese, cei patru turci, îmbrăcați în cămăși curate și scurte pînă la fund, au fost botezați, pe rînd, într-un butoi cu apă căldicică, primind, la noroc, numele de Ion, Vasile, Grigore și Dimitrie. A doua zi, au depus jurămîntul legiuit, în fața popii, după care au primit supliment la masă, cîte un sfert de vin de creștin.

Turcii — noii creștini — toți patru erau în bateria a II-a, bateria mea, comandată de căpitanul Lică Ionescu.

Și-a doua zi, după botez, ca de obicei, cînd apunea soarele înspre Balta Verde și bateria se afla roată în jurul tunului de 150, spre a învăța nomenclatura sa, cei patru noi creștini au ieșit din rînd și dîndu-se după magazia de «ifecte» și-au executat rugăciunile lor otomane, prosternîndu-se — în zăpadă — în cinstea și slava bătrînului și eternului lor Alah.

— Domnule Colonel, a raportat căpitanul Ionescu, seara, după program. Ce fac cu turcii? Se închină tot turcește.

— Dă-i în mă-sa, Ionescule dragă. Principalul este că au depus jurămîntul și noi sîntem în regulă. Restu', să fim atei!

ALTE MUŞATISME

Autorul dramatic poate să aibă numai talent,
la prima piesă — chiar dacă n-are «meserie» —,
dar este obligat
să aibă meserie la toate celelalte,
chiar dacă nu mai are talent.

Presa: ierbarul florilor de stil presate în fiecare zi.

În presă, tinereţea unei publicaţii se calculează
cu mia de numere.

«Presa» trebuie să presimtă.

Presa nu trebuie să fie «gura lumii», ci vocea ei.

Orice publicaţie a vremurilor noastre
trebuie să fie în acelaşi timp:
şcoală, tribună, baricadă şi ghilotină.

Cînd înfloresc salcîmii, îmi aduc aminte, totdeauna, de
Barbu Delavrancea.
El mi-a prezentat, personal, cei dintîi salcîmi,
în *Bunicul* din cartea de citire
din clasa a III-a primară.

De cînd am recitit pe Brătescu-Voineşti,
nu mai mănînc prepeliţe.

Fräulein Else m-a învățat limba germană;
mademoiselle Francine, limba franceză;
tata, limba latină;
miss Madge Mouldown, limba engleză;
Ramiro Ortiz, italiana,
și «Grădina Publică» din Cîmpulung m-a învățat
«limbajul florilor»
cu care m-am înțeles și m-am explicat, perfect,
în orice țară prin care am trecut.

Astăzi de dimineață, am asistat la «ceremonia» investirii
lui Bobiță
cu cravata de pionier.
Tot timpul — privindu-l în rînd — (fiu atent și disciplinat)
m-am gîndit la cravata mea de cercetaș,
de-acum 40 de ani.
La cravata cea dintîi a copilăriei mele!
Și, toată ziua, am fredonat „Marșul cercetașilor“
(Text: Cincinat Pavelescu,
muzica: Alfons Castaldi;
emoția: Tudor Mușatescu).

Să iubim tinerii ca pe oglinzile din casa părintească,
în care ne-am privit toți bătrînii de azi,
cînd eram de vîrsta lor.

În gramatica istoriei, tinerețea înseamnă viitorul său.
Cînd gîndești mai repede de cît poți să scrii,
termină întîi de gîndit
și pe urmă reia manuscrisul...

Dacă oamenii ar putea fi editați,
ca și cărțile,
cred că eu aș ieși, de sub tipar, Almanah.
Fiindcă știu din toate, cîte puțin, și în josul fiecărei pagini
din viață,
am rubrica de umor, în concluzie,
ca într-un chenar al ei.

PER ASPERA...

Camil PETRESCU

AR FI FOST ŞI DE MIRARE CA SPIRITUL iscoditor şi în perpetuă nelinişte creatoare al lui Camil Petrescu să ignore tocmai unul dintre idolii existenţei moderne: filmul [1], să nu se simtă stîrnit în ambiţia de a deschide, şi pe acest tărîm, drumuri noi.

Se cunosc periplurile-i teoretice ca şi alte iniţiative legate de cea de a «şaptea artă». Iată-l însă scriind, în 1950, scenariul cinematografic *Nicolae Bălcescu* (care va ajunge la a şaptea versiune!). Pînă la urmă, tentativa eşuează. Şi nu se ştie dacă acest eşec nu-l va fi determinat pe Camil Petrescu să realizeze *Un om între oameni*, romanul — cel puţin în primul volum — adoptînd, în chip mărturisit, unele dintre uzanţele tehnicii de film.

Documentele aflate în arhiva scriitorului — şi achiziţionate recent de Muzeul literaturii române — ne îngăduie să reconstituim, în toate implicaţiile ei, aventura cinematografică a lui Camil Petrescu. Se cade a mărturisi însă, din capul locului, că toate peripeţiile «escaladării» celor şapte versiuni ţin mai puţin de dificultăţile ridicate obiectiv de enigmele specifice ale acestei noi «arte» cît de obstrucţiile unor concepţii dogmatice care au acţionat, în acei ani, cu

---

[1] Să notăm aici că mirajul cinematografiei i-a sedus şi pe scriitori de o structură temperamentală şi artistică mai aşezată decît cea a lui Camil Petrescu. Este cazul lui Liviu Rebreanu, care încă prin anii 1911—1912 se arăta preocupat de elaborarea unor... scenarii de film. Revista noastră va comenta, într-unul din numerele viitoare, această neaşteptată şi, nici vorbă, instructivă experienţă.

FALS TRATAT PENTRU UZUL AUTORILOR DE SCENARII CINEMATOGRAFICE

o atît mai mare virulență cu cît cinematografia românească se afla într-un stadiu de incipiență.

Bănuim că întocmirea acestui fals tratat îi va nemulțumi pe unii. Ne așteptăm la un patetic « Cui prodest ». Să mai amintim, oare, că o istoric literară nu-și onorează prerogativele de onoare, se anulează pe ea însăși dacă nu pornește, în toate cercetările ei, de la o deplină respectare a adevărului istoric ? Criteriile sînt unice, ele se cer aplicate cu aceeași rigoare în perioade îndepărtate în timp, ca și în cele subsumate unui trecut apropiat.

Considerăm că au o deplină aplicabilitate, și în domeniul nostru, adevărurile înscrise ferm de tovarășul Nicolae Ceaușescu în *Raportul la cel de al X-lea Congres al P. C. R.*: « *Partidul este adeptul adevărului obiectiv nemistificat, partizanul înfățișării veridice a realității, atît cu luminile cît și cu umbrele ei* ».

*

Dintre toate documentele, ne reține atenția un caiet, format ministerial, pe a cărui copertă se găsește mențiunea (făcută cu creion albastru și cu un scris apăsat): *Note și referate la scenariul Bălcescu*[2].

Un jurnal *sui-generis* al travaliului la scenariu. Se știe cît de mult agrea Camil Petrescu formula ca atare. Nu o dată și-a exprimat regretul că, din varii motive, nu izbutește să aibă, zilnic, chiar într-o formulare neîngrijită (el nu se ferea să spună: « agramată »), o fișă a temperaturii sale psihice sau un raport al gîndurilor și preocupărilor sale intelectuale

[2] M. L. R., 17.109/1—71.

curente. Caietul de față prezintă o structură eterogenă: conspectul unor scrisori adresate Comitetului Cinematografici, note de la tot felul de ședințe, observații pe marginea variantelor « colaboratorilor » săi, păreri despre Bălcescu și Revoluția de la 1848 (și, cînd nu te aștepți, pagini întregi legate de piesa dedicată lui I. L. Caragiale) ș. a. m. d. Așadar, nu atît un jurnal, cît un *aide-mémoire*. Sau, poate, un adevărat jurnal ? Mărturisesc că-mi inspiră neîncredere așa-numitele jurnale redactate, mai mult sau mai puțin, în chip programatic. Însemnări care se vor strict pentru uzul propriu, dar care sînt scrise, de la început, cu intenția secretă de a fi date publicității. În asemenea cazuri, n-avem de-a face decît cu o simplă convenție literară (nici mai bună, nici mai rea ca alte convenții).

Ei bine, caietul lui Camil Petrescu, de care ne ocupăm, nu depășește simplul caracter al notației nude. Scriitorul și explică, la un moment dat, rolul pur funcțional al însemnărilor sale, spunînd, fără a estompa accentele subiective: *« Nu-mi pot ține mintea*[,] *memoria blocată cu năzbîtiile de acolo. Uit și nu-mi pot aduce aminte* [...] *Atunci regăsesc în parte ceea ce vreau să amintesc cu aceste note ».*

Și iată un tablou sinoptic al întregii istorii a scenariului:

« Istoricul versiunilor.

Sept[embrie] 1950. *Început lucru*[*l*] *la scenariu.*

4 april 1951. *Prezentat — comitetului scenariu*[*l*] *meu — Versiunea I*[,] *începută în* septembrie 1950.

16 mai 1951. *Făcut modificări* [...] Se cere [*sic!*] numai tăieturi — căci e prea lung.

20 iulie 1951. *Vizita lui Negreanu la Mangalia. Îmi aduce un* normativ *pe care-l refuz. Fac unele concesii*[,] *de altfel îndreptățite, mici, de amănunt. Sunt indignat că*[,] *în loc să facă tăieturi, regizorul îmi cere numeroase, inutile și chiar dăunătoare adaosuri. Îi repet că dacă face el tăieturile eu le accept*[,] *cu condiția să nu fie grave mutilări... (Să taie dintr-un singur loc*[,] *dacă se poate, nu să taie ochii, urechile, gîtlejul, degetele, glesnele etc.)*

15 sept[embrie]. *Negreanu vine la Sinaia să lucrăm scenariul. Timp de 3—4 zile, afară*[,] *în curtea vilei*[,] *„lucrăm"... N-a făcut nici un fel de tăieturi. Stăruie în mod nerezonabil să-i adaug ceea ce vrea el. Cred că mai curînd dorea materialul meu de creație ca să-l „prelucreze" el și astfel să-și justifice planurile de „colaborare" la scenariu*[,] *cu drepturi de autor.*

19 sept[embrie] 1951. *Predat Versiunea* [*a*] *II* [*-a*] *cu tăieturi făcute de mine. Bellu declară că scenariul e totuși prea lung și-mi mai cere tăieturi... Mă îndeamnă să mă „înțeleg cu Negreanu". De fapt mă obligă să-l ascult pe Negreanu.*

224 pag.

No[i]embrie și decembrie. *Închis ermetic în casă*[,] *Negreanu scrie el însuși*[,] *prelucrînd după ideile lui scenariul meu, Versiunea* [*a*] *III*[*-a*].

15 decembrie *C*[*omitetul*] *C*[*inematografiei*] *respinge prelucrarea lui Negreanu ca aberată. Bellu mă convoacă să reiau lucru*[*l*] *la versiunea mea. „Să mă înțeleg cu Negreanu..." Îi arăt că e ridiculă această pretenție și-i cer un martor la ședințele mele de lucru cu Negreanu, scopul ședințelor fiind să se facă tăieturi. Se fac greu aceste tăieturi*[,] *în*

Filă din caietele de însemnări ale lui Camil Petrescu pentru scenariul Bălcescu.

prezența lui Bogza[,] *și se realizează o a IV*[*-a*] *Versiune.*

20 dec[embrie] 1951. *Se prezintă Versiunea* [*a IV*[*-a*] *scurtată. Textul are vechile 227 pag. cu numeroase tăieturi care-l reduc cam la 180 pag.*

20 dec[embrie] — 10 Ian[uarie] *(aproximativ). Bellu, Bogza, Negreanu și C. Petrescu în ședințe lungi de noapte fac tăieturi sălbatice în dialog, după aprige tocmeli.*

15 ianuarie 1952. *Ședința Consiliului artistic. Versiunea* [*a*] *V*[*-a,*] *146 pag. Se aprobă în principiu scenariul cerîndu-se însă unele adaosuri și corespunzător noi tăieturi. Autorul declară că face orice adaosuri* [,] *dar tăieturile să le facă direcția filmului. Probele de filmat prezentate de Negreanu se vădesc catastrofale* [;] *să i se ia direcția filmului.*

Cam pe la 25 ian[uarie] 1952. [...] *Repet angajamentul de a face orice adaos după ce se vor face tăieturile socotite necesare de către direcție, așa cum s-a hotărît cel puțin verbal în ședința Consiliului artistic.*

26 ian[uarie] 1952 — 19 sept[embrie] 1953. *Aștept zadarnic să fiu chemat la Comitetul de Cinematografie... (În acest timp Comitetul se adresează domnului Valentin Silivestru* [sic!] *care scrie el pînă în april o nouă Versiune* [,] *a VI-a, 117 pag. numai dialog. O predă lui Georgescu care face de pe ea* [sic!] *un scenariu regizoral, adăugînd, spunea el*[,] *noi scene. Valentin Silivestru semnează un nou scenariu literar după piesa lui Camil Petrescu de 379 pag.*[,] *aproape numai dialog. Versiunea* [*a*] *VII-a.*

[....]

În toamna 1953. Sunt convocat la o ședință a Consiliului artistic să văd probele lui Jean Georgescu. Arăt că sunt greșite și se ia regia lui J. Georgescu. Bellu îmi spune „confidențial“ [,] *e drept, că nu mai poate fi vorba ca Valentin Silivestru să fie socotit coautor.* »

Am eliminat aprecierile referitoare la ultimul colaborator, dictate prea evident de pasiuni vindicative, deoarece nu dorim să facem un proces de persoane, ci de idei. Descifrînd, cu justificată sfială, hieroglifele unor însemnări care transcriu gînduri intime și încercînd reconstituirea mobilurilor unor stări psihologice sau chiar ale unor explozii temperamentale, pe istoricul literar îl interesează, în primul rînd, desigur, recuperarea acelor elemente care-l pot ajuta să înainteze în cunoașterea infrastructurii concepției scriitorului și a opțiunilor lui estetice.

Faptul că, inevitabil, sînt atinse și domenii din afara procesului de creație propriu-zis, e ușor de înțeles. Aplicarea unei viziuni puriste ar fi păgubitoare, neîngăduindu-ne să înțelegem fenomenul analizat în toate determinările-i reale.

E clar, astfel, că nesfîrșitul lanț al versiunilor și transformărilor la scenariul *Bălcescu* se datorește și anumitor practici care au ființat în acei ani în viața literar-artistică — practici condamnate mai tîrziu de partid —, și care luau forma unor imixtiuni în domeniul gingaș al creației.

Caietul se deschide cu ciorna unei scrisori către Președintele Comitetului Cinematografiei — nu știm dacă a trimis-o — prin care Camil Petrescu comenta vizita regizorului D. N. la Mangalia. Recunoscînd că *« orice produs omenesc fiind perfecționabil este de la sine înțeles că și acest scenariu poate fi ameliorat »*, scriitorul se arată nedumerit în privința « colaborării » oferite. El nu poate să nu observe, caustic, că o ideală colaborare ar fi aceasta: *« unul scrie consoanele și altul vocalele »*. Pînă la urmă, agasat, e de părere ca regizorul să facă ce vrea cu scenariul, urmînd ca, ulterior, să se consemneze pe generic contribuția pe care a avut-o fiecare. Refuzul primește această motivare: lucrează la o piesă de teatru pe care s-a angajat s-o dea Teatrului Național într-un termen scurt.

Să oprim însă aici investigațiile de acest ordin și să cercetăm mai bine — cu mai mult folos și, de ce n-am spune-o, cu mai mare plăcere — diferendele teoretice, care ne dau posibilitatea să receptăm optica scriitorului asupra lui N. Bălcescu și a epocii de la 1848 și, totodată, punctele sale de vedere în raport cu specificul activității cinematografice.

Curios: modificările aduse scenariului lui Camil Petrescu de către « colaboratorii » săi afectează funcția ca personaj literar și personalitate istorică a lui Bălcescu.

Camil Petrescu notează puțin surprins (nota bene: scenariul se numește *Bălcescu*): se înlocuiește *« rolul istoric al lui Bălcescu în Revoluția de la 1848 cu un alt rol*[,] *al unui personagiu fictiv, care pare să seducă foarte mult pe cei ce formulează dezideratul. Astfel*[,] *filmul nu mai*

începe formulînd treptat personalitatea lui Bălcescu [,] *ci formulînd personalitatea lui Sotir (numit apoi Stancu)...* »

Să observăm că n-avem de-a face doar cu o diminuare de ordin cantitativ (Camil Petrescu semnalează şi « *exproprierea* » lui Bălcescu de unele fapte, care sînt atribuite, în pofida documentelor epocii, altor personaje), ci şi de urmări în configurarea profilului spiritual al eroului. Pe scurt, Bălcescu începe să semene cu personajele schematice frecvente în unele dintre scrierile publicate în acei ani, devenind un *resonneur* care se mulţumeşte să emită sfaturi. Fără a-şi disimula indignarea, Camil Petrescu conchide într-un limbaj poate prea verde: « *Bălcescu este numai un ajutor de băgător de seamă care dă instrucţiuni* ». Se merge pînă acolo, în variantele « *colaboratorilor* », încît Bălcescu « *dă instrucţiuni* » încă din 1840, ceea ce, cum arată scriitorul, este « *absurd istoric, în 1840 Bălcescu avea douăzeci de ani şi în acest complot rolul lui a fost redus, fiind considerat copil* ». Altceva se întîmpla în varianta iniţială, acolo « *acest proces foloseşte numai ca să arate cum s-a format istoric personalitatea viitoare a lui Bălcescu* ».

Simţim cît de afectat, la modul dureros, este Camil Petrescu de toate malformaţiile impuse eroului său (între ei stabilindu-se, cum se ştie, tainice corespondenţe afective).

O pagină poartă drept titlu întrebarea: « *De ce nu ajung* citatele *Bălcescu?* » În continuare, el explică nervos: « *Valoarea lui Bălcescu nu stă în citate, care pot fi şi întoarse...* », ci emană din totalitatea operei ca şi — iar aici tonu-i devine patetic — « din faptele vieţii, *din valoarea lui ca* om (sublinierile lui C. P.) *care a fost şi rămîne excepţională* ».

Nu vom putea însă avea o imagine completă asupra cauzelor care au generat tribulaţiile scenariului, dacă nu ne vom referi şi la mistica formulei de frescă ce-a acţionat în acei ani. Romane, piese de teatru, filme — toate se voiau a fi fresce istorice. Aici găsim, în fond, justificarea cererilor insistente de a se micşora spaţiul acordat lui Bălcescu şi a se adăuga episoade legate de alte personaje istorice ş. a. m. d.

Pentru a se înţelege poziţia pe care se situa Camil Petrescu în această problemă — neelucidată poate complet nici pînă azi —, ne vom servi de un alt document aflat în arhiva sa, confesiunea: *Cum am scris piesa Bălcescu*, redactată sub forma răspunsurilor la un chestionar.

La întrebarea: « *Poate fi considerată piesa D*[*umnea*]*voastră ca o frescă a Revoluţiei de la 1848?* », dialecticianul împătimat care e Camil Petrescu începe prin a pune în discuţie însăşi justeţea teoretică a termenului: « *Prin „frescă" se înţelege la noi reprezentarea unui eveniment istoric, printr-o serie de imagini succesive, în ordine obicinuit cronologică* ». Este o accepţie care nu rezistă analizei: «*... prezentarea în imagini succesive nu este sinonimă cu fresca, căci fresca nu înfăţişează neapărat mai multe imagini odată şi încă succesive. Frescă se numeşte numai pictura aplicată direct pe zid* ». Urmează o exemplificare concludentă: « *„Cina cea de taină" a lui Leonardo nu e o succesiune de imagini, ci una singură şi totuşi este o frescă, pe cînd tablourile dedicate de Rubens... Mariei de Medicis sunt o serie cronologică, dar nu sunt frescă, ci pictură pe şevalet* ». Atunci care este calificativul nimerit pentru piesa lui şi a altora de acelaşi fel ? « *Nu cred că „N. Bălcescu" poate fi considerat drept o frescă, ci o monografie dramatică aşa cum este „Sf. Ioana" de B. Shaw, cum este „Danton" în felurite versiuni* ». Ulterior au fost incluse ca exemple — şi printre primele — piesele lui Shakespeare: « *Henric al IV*[*-lea*], *Henric al V*[*-lea*] ».

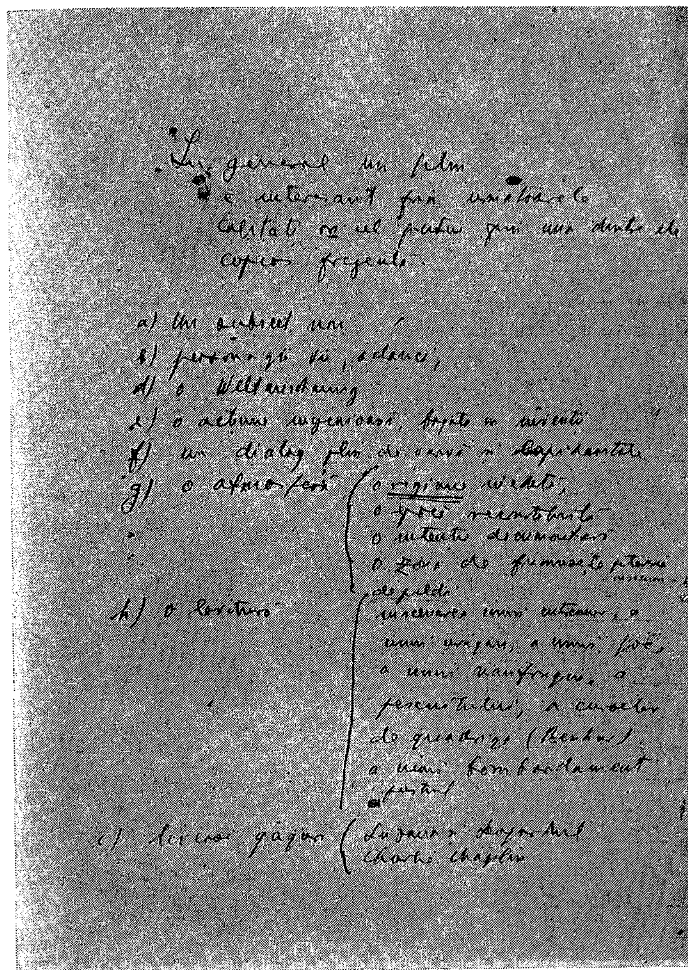
Şi, în plus, această caracterizare care este perfect valabilă şi pentru scenariu: « *E adevărat că piesa urmează desfăşurarea istorică a revoluţiei, ceea ce face ca în acelaşi timp să fie o monografie dramatică. Aceasta din pricină că, în esenţa ei, Revoluţia de la 1848 a fost strîns legată de personalitatea lui Bălcescu* ».

Nu încape îndoială: în toate dezideratele şi judecăţile sale, Camil Petrescu ni se relevă cu conceptele şi aspiraţiile teoretice consacrate. Este semnificativ că şi în acest *aide-mémoire*, printre însemnări privind bucătăria scenariului sau diverse reacţii intempestive în faţa ingerinţelor suportate, vor fi incluse — cu o ingenuitate fără pereche — expozeuri grave ale teoriilor sale estetice. Într-un loc, consemnează pretenţia unora de a putea face şi ei ceea ce a făcut Camil Petrescu: « *Nu avem şi noi izvoarele lui la îndemînă? Unde e dreptul lui de proprietate?... Iei „Opere" de Bălcescu cu creionul roşu în mînă. Subliniezi cu roşu frazele care se potrivesc actualităţii şi le transcrii. Pe urmă pui pe Constantinescu Gligore să le spună...* » Pretenţii care numai numite şi sînt de un ridicol ucigător. Camil Petrescu le ia însă în serios şi le opune subtile argumente, dezbătînd teza: « *trebuie să ai veracitate*[,] *nu numai adevăr* ». El schiţează o întreagă lecţie de estetică: « *De unde credibilitatea, veracitatea? Din întreaga creaţie, din făptuire*[*a*] *vie, veridică, din autenticitate* ».

Inutil să refacem drumul conceptelor sale

specifice — care au făcut carieră în epocă, în modul cum au fost formulate în *Teze și antiteze*, și, mai apoi, în articolele ce preced monumentala exegeză despre *Substanțialism*.

Toate opiniile discutate înfățișează aspecte generale ale literaturii. Se poate pune, de aceea, întrebarea dacă neînțelegerile nu pornesc cumva de la anumite rezistențe ale scriitorului în aplicarea normelor specific cinematografice. Undeva, în caiet, se menționează în acest sens «*pretenția*» coautorilor la scenariu că «*arta cinematografică are un* specific (subl. C. P.) *al ei, un secret teribil, ceva „pur" al cărui depozitar*[i]» ar fi numai ei. Vom reveni asupra problemei.

Deocamdată, să aducem argumente noi în sprijinul afirmației că spiritul mobil, însetat de noutate al lui Camil Petrescu a fost atras, mai de mult, de descifrarea secretelor celei de a șaptea arte. Din nou, documentele descoperite în arhiva scriitorului ne oferă informații dintre cele mai prețioase. Iată niște însemnări redactate, se pare, în 1940. Este vorba de un proiect privind, nici mai mult nici mai puțin, decît constituirea unei Societăți a cinematografiei românești. El ar fi urmat să îndeplinească funcția de director artistic.

Nu sînt niște gînduri vagi, niște improvizații de moment, ci un plan amănunțit, alcătuit cu meticulozitatea și înflăcărarea ce-l caracterizează, incluzînd o multitudine de aspecte, multe de ordin practic. Ultima filă e dedicată chestiunilor administrativ-financiare, fără a se omite cele de ordin personal. El ar colabora ca «*parte constituită în societate cu 30⁰/₀*». În contul beneficiilor scontate, trebuia să primească «*o leafă lunară de 20 de mii de lei lunar plus indemnizațiile de transport*». Se stipulau și «*condiții tranzitorii*» pentru întreaga direcție: «*Societatea pune la dispoziția direcției artistice cheltuielile unui film de 300—400 de metri pentru încercări fotogenice și fonogenice prealabile angajării interpreților*».

Bineînțeles, primul loc îl ocupă ideile generale, orientative, cărora Camil Petrescu le conferă caracterul unor «*puncte axiomatice*». Reținem cîteva: «*a) Filmul românesc nu poate fi o „improvizație", o versiune secundară, superficială, căci opinia publică n-ar mai putea suporta un asemenea film și eu personal nu am interes să intru într-o asemenea combinație*.

b) *Filmul românesc nu poate fi o* versiune *a celui străin, fiindcă noi* nu putem să ne acomodăm cerințelor unui film *decis pentru străini* — căci nu avem un lot de actori disponibili, formați din care să alegem.». Condițiile concrete de la noi impun filmului românesc astfel de cerințe: «*la* o fotografie acceptabilă, o sonorizare bună *va trebui să ofere un* scenariu *excepțional*, o atmosferă cît mai bine realizată *și un joc de actor neapărat mulțumitor*». «*În asemenea condiții accentul Direcției artistice cade în ordine pe: 1) scenariu, 2) regia interpretării, 3) înregistrare*».

Un «*entre-fillet*» rezumă calitățile pe care trebuie să le aibă un film pentru a fi interesant — dintre care trebuie ca «*cel puțin una dintre ele copios prezentată*»:

a) Un subiect nou[;]
b) personagii vii, adînci[;]
d) o Weltanschauung[;]
e) o acțiune ingenioasă, bogată în invenții[;]

f) un dialog plin de vervă și lapidaritate [;]

g) o atmosferă
- *o regiune inedită* [,]
- *o epocă reconstruită* [,]
- *o intenție documentară* [,]
- *o zonă de frumusețe pitorească* [;]

h) o lovitură
- *de pildă, înscenarea unui cutremur, a unui uragan, a unui foc, a unui naufragiu, a pescuitului, a curselor de quadrige (Benhur), a unui bombardament* [,]
- *pustiul* [;]

i) diverse gaguri
- *Suzana și Leopardul* [,]
- *Charlie Chaplin* ».

Este de la sine înțeles că, peste zece ani, cînd primește comanda scrierii unui scenariu, vechile lui preocupări cinematografice reînvie. Același *aide-mémoire* conține revendicări și în treburi care nu cădeau în seama lui, cum ar fi « *montarea* » și probele actoricești.

Iată normele pe care le stabilește și în acest domeniu:

« 1) *Să se facă probe de dublu.*

Să se caute asemănarea interioară.

2) *Să se aleagă scenele esențiale, semnificative, care dau măsura talentului interpretului și regizorului deopotrivă.*

3) *Să fie scene întregi — secvențe adevărate — căci numai ele constituie un test* ».

Cît de mult îl recunoaștem aici pe Camil Petrescu cel de totdeauna, cu entuziasmul, cu dăruirea sufletească puse în cele mai mici detalii, cu continua-i aspirație spre ceea ce reprezintă interioritate și valențe ale substanțialității.

Cele mai multe note de lucru se referă, desigur, la structura artistică a scenariului. Din păcate, obstrucțiile ce i se fac, fiind la un nivel destul de coborît, inteligența camil-petresciană nu poate fi incitată în sfere mai elevate. Totuși, și acest « *adamism* » — precizări în chestiuni elementare — își are importanța lui (ne permitem să spunem, chiar și pentru stadiul actual al cinematografiei noastre). Îl găsim, astfel, discutînd problema « *lungimii* » unui film. Prima versiune a scenariului fusese declarată prea lungă, dar « *ameliorările* » survenite se concretizau în tăierea unor « *momente de acțiune și mișcare sintetică* » și în interpolarea a cel puțin « *130 de pagini compacte de dialog găunos, fad, frazeologic* ».

Camil Petrescu arată cu justețe că « *Lungimea probabilă a unui film se găsește măsurîndu-se cu ceasornicul lungimea textului vorbit. De ce? Fiindcă* vorbirea *se dă pe ecran un timp și nu poate înfrînge legea timpului. O piesă de teatru vorbită, durează cel puțin pentru cît durează ascultarea dialogului ei. La fel și în film. Dimpotrivă:* Partea descriptivă *poate fi redată* simultan *în cele mai multe cazuri, iar mișcarea însăși poate fi accelerată. Un tablou poate fi descris pe zece pagini și văzut într-o secundă. De aceea o pagină care descrie o bătălie poate dura un minut* [,] *dar o pagină de dialog durează de zece ori mai mult* ».

Camil Petrescu și Voinescu II (Gabriel Dănciulescu) la premiera piesei Bălcescu.

Această problemă a dialogului pur și simplu îl calcă pe nervi, ei îi va consacra numeroase note (și apostrofe). O pagină cu « *Principii călăuzitoare* » nu omite să includă și norme ale dialogului, care este necesar în următoarele ipostaze:

« 1) *Dacă exprimă o realitate* specifică. *Cum* pregătește, *cum* conduce *Bălcescu Revoluția... Aici, totul în ordine...*

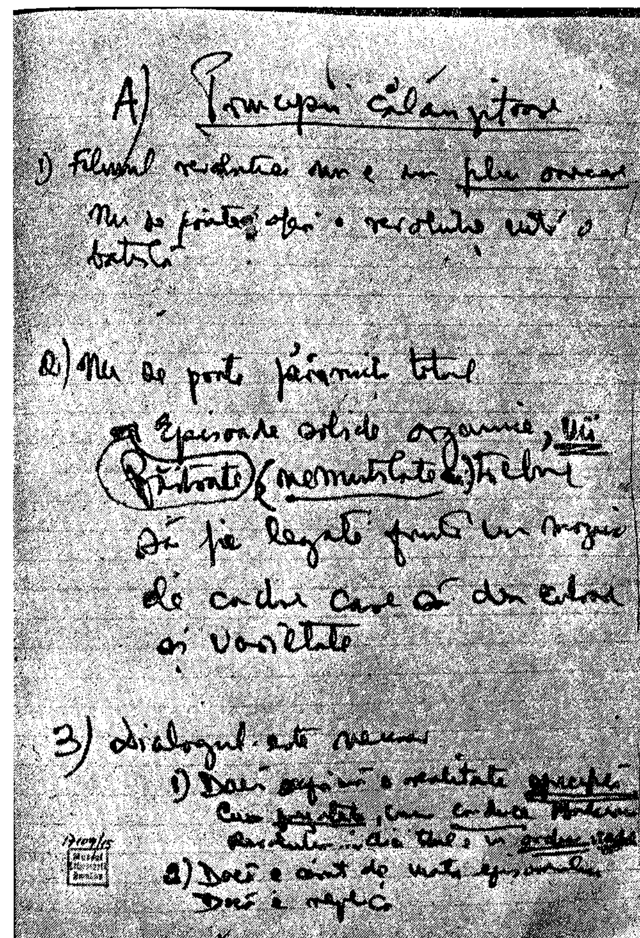
2) *Dacă e cerut de nota episodului.*

Dacă e replică ».

Într-un loc se face, cu creionul roșu, remarca: « *Dialogul nu necesită* suita *ca în teatru, ci presupune* timpi trecuți *în conversație* ». Cît e de regretat că scriitorul nu dezvoltă astfel de idei extrem de prețioase pentru înțelegerea esteticii cinematografice.

În schimb, el se va simți obligat să cheltuiască multă energie în a-i convinge pe « *colaboratori* » să înlocuiască « *enunțurile din dialog prin fapte* », să renunțe la vegetația parazitară frazeologică.

În caietul școlar, scriitorul își descarcă tot focul, redactînd un veritabil rechizitoriu. Fiecare întrebare este punctată cu astfel de apostrofe repetate, cu mici schimbări de cuvinte,

A) Principii călăuzitoare

2) Nu se poate fărâmița totul
Episoade solide organice, vii
(nemutilate) trebuie
să fie legate printr-un mozaic
de cadre care să dea coloare
și varietate

3) dialogul este ...

ca un leit-motiv (care ne amintește de forța pamfletelor sale):

« *Fapte, nu aluzii în dialog ori frazeologie vagă, nu dialog artificial...* »

« *Fapte*[,] *nu frazeologice vagă pletorică, nu dialog artificial și fad...*

« *Fapte*[,] *nu frazeologie sforăitoare, indecentă, nu dialog artificial și interminabil...* » ș. a. m. d.

Fapte, adică tablouri, scene, de o cît mai mare concretețe. Camil Petrescu subînțelege, ca un lucru de la sine înțeles, și înlănțuirea lor într-o imagine de ansamblu perfect unitară. Stabilindu-și unele concluzii la varianta lui D. N., scriitorul reține ca un păcat capital « *fărămițarea* ». « *Episoade solide, organice, vii (nemutilate), trebuie să fie legate printr-un mozaic de cadre care să dea coloare și varietate* ». Să fie Camil Petrescu, în acest caz, prea mult adeptul unor norme estetice clasice ? Poate oare cinematografia, pe diverse căi, să se derobeze de astfel de exigențe ?

Analizînd cu minuție scenariul regizoral (de fapt supunîndu-l unei radiografii critice implacabile), Camil Petrescu admonestează, la un moment dat, derogările de la « *o viziune artistică monolit* », citînd acest exemplu: « *După ce știm că Bălcescu e liber, urmează tot în închisoare o discuție despre: lipsa de așternut, îi dă un cojocel, află că el e răcit, că e tuberculos* ». Așadar, ceea ce se cheamă un *flashback*. Este Camil Petrescu pentru o respectare strictă a ordinii cronologice, nu acceptă el aceste întoarceri în timp (perfect admise nu numai în film ci și în proza modernă) ? Sau se are în vedere aplicarea concretă a procedeului care, în această situație, ar afecta ritmul general al filmului ?

Sîntem obligați să ținem seama de toate posibilitățile de interpretare, fără a respinge vreo ipoteză, cu atît mai mult cu cît — așa după cum am avertizat din capul locului — nu dispunem de un jurnal propriu-zis, în care gîndurile să fie exprimate și explicitate în toate nuanțele lor, ci de însemnări de lucru, disparate și uneori incomplete.

Oricît de departe însă am împinge scrupulele cercetării, e ușor de observat că aici nu se află în discuție, de fapt, chestiuni de tehnică artistică, ci finalizarea acestei tehnici, realizarea unor deziderate de fond.

Pe baza confruntării celor șapte variante ale scenariului ne dăm seama că, la urma urmei, pretențiile « *colaboratorilor* » lui Camil Petrescu de a fi exponenții sacri ai unui specific cinematografic se reduc la preluarea unor clișee deplorabile ale filmului (mai precis ale filmului de succes facil, comercial). Scriitorul notează, cu crispare interioară: « *Din vechiul scenariu s-a reținut doar ceea ce era pitoresc* ». Mai departe, și mai explicit: « *Mi se cere să transform scenariul într-un soi de pseudo-operetă în care s-a adunat tot ceea ce era „pitoresc" în Revoluția de la 1848* ». (În caietul dictando ajutor sînt expuse amănunțit elementele unui spectaculos

exterior, între care și obsesia demonstrațiilor de ordin ecvestru — va să zică această obsesie durează de atunci! — Camil Petrescu avansînd ironic sugestia: «*Sunt de părere ca pentru acest film Oficiul Cinematografic să cumpere hergheliile statului de la Slobozia*».)

Pe cînd Camil Petrescu are o viziune gravă asupra Revoluției: «*Filmul revoluționar nu e un* film oarecare (sublinierea lui C. P.). *Nu se poate oferi o revoluție într-o pastilă* (n. n. *lectio incerta*)». Scriitorul rămîne fidel principiilor sale privind «*autenticitatea*», nu în sensul expunerii unor documente nude, ci, cu propriile-i cuvinte, al realizării unei creații «*vii, veridice*». El respinge schemele convenționale, ceea ce s-a numit «*minciuna cinematografică*», văzînd în contactul direct cu adevărul documentelor calea realizării unor filme valoroase, cu o atît mai mare priză asupra spectatorilor cu cît sînt mai adevărate. Camil Petrescu ar putea spune o dată cu Cesare Zavattini: «*Adevărata încercare nu este să inventezi o poveste care să semene cu realitatea, ci să povestești realitatea ca și cum ar fi o poveste*».

Nu întîmplător am făcut această apropiere, întrucît avem impresia că unele dintre opiniile scriitorului român se apropie de concepțiile profesate de cei mai profunzi realizatori ai neorealismului în cinematografie.

Un element în plus în dezbaterea noastră — și extrem de instructiv — ni-l oferă comentariul, descoperit în ultima parte a caietului, pe marginea unui Raport despre scenariu, ținut de Ov. S. Crohmălniceanu.

Tonul și tratamentul polemic este, de astă dată, vădit schimbat. Se recunoaște că raportorul este «*un excelent critic literar*». Ceea ce nu-l împiedică însă, prețuind persoana oponentului, să declare cu totală franchețe: «*Raportul ne vădește toate insuficiențele criticului Crohmălniceanu și nici una dintre marile lui calități*».

Obiectul dezbaterii: *scenariul literar* — o noțiune folosită cu fervoare, în acei ani, ca un termen miraculos menit să ducă automat la crearea unei mari cinematografii. Experimentat dialectician, cunoscător al meandrelor gîndirii speculative — ca unul care *văzuse* jocul ideilor —, Camil Petrescu este imun în fața încercărilor de fetișizare a termenului, dezvăluindu-i incongruența, ca și totala-i lipsă de conținut. În general, el avertizează, cu judiciozitate, că nu trebuie luat limbajul folosit în domeniul tehnicii artelor drept un limbaj real, căci acesta, *volens-nolens*, este un «*limbaj de nebuni*».

Pentru a se înțelege care este «*logica*» particulară a unui asemenea limbaj, Camil Petrescu povestește următoarea anecdotă, plină de haz: un nebun s-a urcat pe-o casă și în fiecare clipă poate să survină un accident tragic. Toate încercările care se fac de a-l determina să se dea jos — rugăminți, amenințări — rămîn fără rezultat. Atunci își oferă serviciile sale un nebun. «*El aduce un fierăstrău și începe să taie... casa. Cel de sus se dă jos de frică*».

Revenind la *Raport*, el rezumă astfel lucrurile: «*tov. Crohmălniceanu a acceptat totuși să facă un raport*[,] *sedus de o idee care circulă azi. Sedus de un termen absurd.* Scenariu[l] literar». Dar, spune Camil Petrescu, «*limbajul nebunilor nu trebuie luat* ad literam». Ce înseamnă un scenariu literar, nu în sensul lui «*teoretic*», ci «*fonetic*»? «*Este forma sub care se înfățișează produs*[*ul*] *creatorului de text cinematografic* [...] *de aceeași natură cu modalitățile creației scriitoricești*[,] *ca romanul și teatrul*».

Ov. S. Crohmălniceanu a comis însă eroarea de a lua «*sensul termenului „literar" în sensul literal și a cerut ca filmul să fie „literatură", ceea ce e absurd... Scenariul literar vrea să spuie doar că filmul este de competența scriitorului, că intră în mijloacele sale*[,] *dar nu că filmul este „literatură" în sensul textual al cuvîntului, adică* maculatură literară».

Vrînd să fie consecvent cu orice preț acestui punct de vedere, criticul a considerat că «*ceea ce e literar în scenariu, făcîndu-l să fie literar, sunt descripțiile de peisaj și persoane. Dacă acestea lipsesc... scenariul nu e scenariul literar așa cum concepe d-sa noțiunea de scenariu literar. De ce? Fiindcă nu se poate publica*». (Folosind metoda reducerii la absurd, Camil Petrescu întreabă dacă o piesă poate fi apreciată exclusiv pentru «*parantezele*» sale.) Din cînd în cînd, raportorul nu poate înăbuși însă vocea criticului din el, «*situat pe planul* creației în literatură», și-atunci «*pretinde caractere, acțiune (acțiune ecranică în speță)* etc.»

Reproșul principal adus criticului este tocmai acesta: că n-a rămas «fidel lui însuși, *propriei lui* esențe» (sublinierile lui C. P.).

Opiniile lui Camil Petrescu în această problemă sînt ferme: e absurd să se creadă că există un scenariu literar ca «*o specie, aparte, independentă de* scenarist pur și simplu, propriu-zis...». În ultimă instanță, acele însușiri care consti-

tuie « *temelia artistică a filmului* » sînt « *comune cu temelia artistică a romanului* » și, în general, a literaturii.

Nu o altă părere are Cezare Zavattini cînd spune: « *De altfel, cred că nici nu există problema scenariului în sine. Se poate vorbi, eventual, de o fază scrisă: adică de faza în care se precizează lumea din mine, ceea ce trebuie să spun. Însă faza aceasta nu este creatoare. Vatra e încinsă. Subiectul, scenariul și regia n-ar trebui să fie trei faze diferite* ». Sau: « *Ar trebui să se ceară cinematografului ceea ce se cere unei cărți, și atunci tuturor li s-ar părea cu adevărat monstruos ce se întîmplă astăzi, faptul că sînt luate în discuție produse care, dacă ar fi comparate cu cărțile, nu numai că nu ar merita nici un rînd de recenzie, dar nici măcar n-ar trebui anunțate printre cărțile primite* ».

Vehemența sau causticitatea dezvăluite, uneori, în cadrul discuției purtate în contradictoriu cu Ov. S. Crohmălniceanu, se justifică și prin aceea că, victimă a atîtor pseudo-teoreticieni, Camil Petrescu s-ar fi așteptat să primească un ajutor în eforturile sale, în acest domeniu — « *unde cuvîntul unui om care să vadă limpede era așteptat cu o adevărată sete* ».

*

Această incursiune în universul, totuși intim, al însemnărilor din caietele de lucru, cercetarea pieselor care alcătuiesc dosarul scenariului ca și a altor documente de arhivă, totul ne îndreptățește să stăruim în convingerea că, prin inițiativele sale, Camil Petrescu — indiscutabil, unul dintre spiritele cele mai elevate din epocă — ar fi putut avea o înrîurire dintre cele mai pozitive asupra dezvoltării cinematografiei noastre. (Și, de ce nu? N-a infuzat el cu idei noi atîtea genuri și activități de creație, cărora li s-a dăruit cu o pasiune unică?)

Din păcate, i-a fost dat ca eforturile-i laborioase să fie măcinate steril, ca scenariul să nu ajungă a fi transpus cinematografic. Îi înțelegem mîhnirea cu care nota (în aceleași caiete) că statul popular pune la dispoziția celor de la Comitetul Cinematografiei « *tot ce ei vor: aparate, filme, bani, săli, ca să facă în trei ani cele mai stupide experiențe, dovedite la cel dintîi examen ridicole. Aux frais des Français — spune francezul. — Pe socoteala poporului* [—] *e cazul la noi* ».

Astfel de reflecții împînzesc paginile caietelor. Camil Petrescu condamnă întregul sistem de lucru, tergiversările, munca de mîntuială, lipsa de răspundere, subliniind că toate astea sînt menite « *să justifice o anumită birocrație artistică și o anumită atitudine: „Să ne facem de cap"* ». El pledează pentru o activitate creatoare vie, responsabilă, în care toate problemele să fie rezolvate pe baza unei largi consultații cu specialiștii și cu publicul. Chiar și versiunile, în litigiu, la scenariul său, Camil Petrescu e de părere că trebuie « *date în discuție publică* ».

Nu vrem să lungim expozeul însemnărilor sale pe această temă. Faptul că observațiile scriitorului poartă amprenta unei sensibilități aprinse, că există la el o predispoziție (motivată și temperamental) de a hipertrofia unele dintre detaliile mizaventurilor suferite — nu ne îndoim. Dar, cu oricîtă circumspecție am analiza faptele, trebuie să spunem răspicat: nerealizarea, nu atît a scenariului în speță, cît a generoaselor disponibilități ale talentului și inteligenței artistice a lui Camil Petrescu, a lipsit cinematografia română de o contribuție care ar fi putut fi decisivă.

Al. OPREA

...AD ASTRA

PERPESSICIUS — Introducere la o ipotetică ediție a ILIADEI.

ÎNTR-UN ARTICOL INCLUS ÎN VOLUMUL omagial Excurs sentimental, *publicat de Muzeul literaturii române la 80 de ani de la nașterea lui Perpessicius, înfățișam cîteva aspecte dintr-o activitate puțin cunoscută și aproape deloc comentată — deși remarcabilă și îndelungată — a celui dintîi cronicar literar al* Radioului. *Despre această ipostază a actului său critic, Perpessicius făcea, în 1967, cu desăvîrșita-i probitate intelectuală, precizări vrednice de a fi reținute de orice biograf al său: « Din activitatea de la Radio, am extras, îndeosebi după 1933, cînd n-am mai avut foileton obișnuit la gazetă, materialul a cel puțin două volume ale seriei de* Mențiuni critice *pe care le-am copiat de pe textele predate la arhiva Radio și pe care le-am recitit și mărturisesc că le subscriu și astăzi cu destulă plăcere. » (Vol. cit., pag. 124).*

Dacă multe dintre cronicile literare și conferințele rostite de Perpessicius, de-a lungul anilor, la postul național de radio, au fost incluse în volume — lucru pe care seria de Opere, *de la editura* „Minerva", *ar trebui să-l menționeze ori de cîte ori este cazul — nu e mai puțin adevărat, însă, că în arhiva* Radiodifuziunii — *inclusiv în cea sonoră — se află o seamă de texte inedite, fără a căror tipărire nu se poate vorbi de o ediție completă a lucrărilor marelui cărturar și scriitor.*

Acest gînd ne-a călăuzit cînd, în volumul omagial amintit[1], *precum și în revista* „Manuscriptum"[2], *am publicat cîteva dintre contribuțiile radiofonice, din ultimii ani, ale lui Perpessicius. Au rămas, firește, pe lîngă acestea și alte pagini ivite de sub pana celui care a trudit, întreaga viață, ca puțini alții, pe tărîmul literaturii, pagini care-și așteaptă nu numai editorul, ci și cercetătorul pasionat de interferențele, atît de numeroase, dintre cultură și radio. Am socotit potrivit să facem cunoscut, integral, de această dată, un text scris pentru Radiodifuziune, în 1955, despre o capodoperă a literaturii universale :* Iliada *și folosite ulterior, fragmentar, în articolul* Poemele homerice (Mențiuni de istoriografie literară și folclor: *1948-1956*). *În forma în care îl încredințăm tiparului, textul lui Perpessicius, beneficiind de o analiză mai amplă, constituie, de fapt, un articol de sine stătător în bibliografia marelui cărturar. Este, mai exact spus, un admirabil comentariu, căruia i s-au asociat, din necesități determinate de profilul emisiunii destinate :* „Cărți și eroi", *ample extrase din poema lui Homer. Perpessicius se apropie de acest nepieritor monument al antichității, cu prețuirea sacră și cu respectul profund datorate geniului poetic elin, desăvîrșit întruchipat în epopeile homerice. De aici, strădania cărturarului de a comunica auditoriului datele esențiale despre autor și operă, de a-l face părtaș la frumusețile artistice fără de număr care populează* Iliada, *de la un capăt al ei la celălalt. Fără îndoială, exegeza poemelor homerice cunoaște în cultura românească nu puține contribuții care au îmbogățit cercetarea în acest domeniu. Comentariul lui Perpessicius se înscrie într-o altă categorie de lucrări, și anume, în categoria lucrărilor de popularizare a valorilor literaturii. Considerat din acest punct de vedere, se poate spune, fără teama de a greși, că el reprezintă un* model *de analiză a unei opere literare, întreprinsă pentru a interesa un public cît mai larg, așa cum este cel al emisiunilor radiofonice. Vechiul cronicar și conferențiar al Radioului nu pierde nici de astă dată din vedere, ceea ce este esențial în privința emisiunilor, faptul că ele trebuie* să informeze *ascultătorii,* să-i instruiască, să le educe *gustul pentru frumos.*

Pornind de la aceste cerințe, Perpessicius procedează ca un magistru în fața elevilor săi dintr-un amfiteatru — acum un amfiteatru sonor, vast cît o țară. Mai întîi, vorbește despre Homer și posteritatea sa, despre pătrunderea « de timpuriu » a numelui, operei și prestigiului rapsodului în cultura românească, prilej de succintă, dar semnificativă trecere în revistă a unor nume și contribuții importante.

Este apoi rîndul unui rezumat, extrem de concentrat, al celor 24 de cînturi ale Iliadei. *Urmează considerațiile despre istoricitatea poemului homeric, despre realismul care-l caracterizează (afirmație susținută cu numeroase dovezi de ordin faptic și artistic), despre senzația de viață autentică pe care o lasă la tot pasul* Iliada *care, după opinia comentatorului ei, « e departe de a fi poemul vetust și academic pe care veacurile ni l-ar fi transmis îmbălsămat ». Nu lipsesc din analiza făcută de Perpessicius observațiile subtile privind pe unul sau altul dintre personaje, psihologia acestora, după cum este întru totul exactă afirmația că esența măiestriei autorului o aflăm în celebrul fragment* Scutul lui Ahile, *din cîntul al XVIII-lea.*

« Iată în definitiv — conchide Perpessicius despre acest fragment celebru, după ce reproduce pasaje semnificative — întreg universul elenic, cu aștri, cu așezări și datine din timpii străvechi și iată după aceea însăși marea artă a rapsodului homeric, sintetizată în măiestria incomparabilă a scutului lui Ahile. »

Perpessicius se folosește în exemplificările care-i însoțesc comentariul de tălmăcirea, devenită clasică, a lui George Murnu, tălmăcire pe care o socotea, pe bună dreptate, « de superioară ținută artistică și de o fidelitate mai presus de orice laudă ». Aceasta nu-l împiedică însă pe poetul rafinat care era, pe cărturarul preocupat întotdeauna de valorile expresive ale limbii române, să intervină, pe alocuri, în tălmăcirea lui Murnu. Aceasta, pentru a-i da, în unele pasaje, mai multă plasticitate și culoare, pentru a înlătura asperități lexicale. Iată un singur exemplu :

G. Murnu: « Tu ești mereu îndrăgit de sfezi, de bătăi și războaie »
Perpessicius: *Tu doar de vrajbă-ndrăgit ești mereu, de bătăi și războaie ;*
G. Murnu: « Cînilor, chiar dacă daruri de zeci de ori, ba și mai multe »;
Perpessicius: *Cînilor, nici dacă daruri de zeci de ori nenumărate ;*
G. Murnu: « Chiar dacă morții se uită cu totul pe lumea cealaltă »;
Perpessicius: *Chiar dacă morții se dau pe lumea cealaltă uitării.*

Punînd la îndemîna celor interesați de totalitatea lucrărilor fondatorului revistei „Manuscriptum" *versiunea integrală a comentariului consacrat* Iliadei, *încercăm a împlini una din datoriile față de acela care, cu o nobilă dăruire, a contribuit — împreună cu alți scriitori, savanți, artiști — la creșterea prestigiului Radioului.*

Iulius ȚUNDREA

[1] *Un front unic al istoricilor literari* (prefață la ediția a II-a a ciclului „*Amfiteatru literar*", difuzată la 14 noiembrie 1967); *Astrul polar al poeziei românești* (text inclus în emisiunea „*Album Eminescu*", din 15 iunie 1959); *Primele mele amintiri legate de Radio* (încredințate redacției emisiunilor literar-teatrale în 1967); *Atîta atmosferă feerică, atîta poezie* (convorbire cu scriitorul Liviu Călin în emisiunea: „*Scriitori ai secolului XX*" — Mateiu Caragiale, din 19 noiembrie 1966).

[2] II, nr. 4 (5)/1971, Eminesciana: *Nu poți reduce o operă întreagă la un text* (prefața emisiunii „*Moment poetic*", din 30 mai — 3 iunie 1966.)

«... ILIADA E POEMUL VECHII CIVILIZAȚII GRECEȘTI ...»

Cel mai vechi rapsod al Universului se socotește a fi Homer și cea mai tînără poezie, aceea pe care nici veacurile, nici oamenii n-au stricat-o, chiar dimpotrivă, poemele lui: *Iliada* și *Odiseia*. Această părere comună au mărturisit-o toți aceia — legiuitori, filozofi, gramatici, scriitori sau muritori de rînd — cîți și-au îndestulat setea de poezie la izvorul acesta inepuizabil, ce, de trei mii de ani își rostogolește undele înviorătoare prin lume. A le pomeni fie și numele numai, într-un popas măsurat ca acesta, ar fi cu neputință, atît de multe sînt legiunile lor. A limita însă și a închide toate sugestiile în două-trei pilde simbolice — una de la locul de obîrșie al poetului, celelalte de pe la noi — ni se pare pe cît de expeditiv, pe atîta de just.

Unul din monumentele cele mai expresive ale antichității, atestînd faima poetului, al cărui leagăn de naștere și-l disputau șapte cetăți elenice, este cunoscut sub numele de Apoteosa lui Homer. Imaginea ne arată cum Timpul și Universul încoronează pe poet, în timp ce Mythus, simbolizînd cuvîntul, oficiază sacrificiile și în timp ce nouă fecioare, printre care Poezia, Tragedia, Comedia, Istoria, Virtutea, Aducerea-Aminte și Credința cu brațele întinse spre tronul poetului îl aclamă. Mythus se pregătește să verse libații și să înjunghie victima, care așteaptă lîngă altar, la picioarele tronului, pe care stă în plină glorie și asistat de fiicele sale, Iliada și Odiseia, Homer. Admirabilul basorelief este opera sculptorului Archelaos din Priena, fiul lui Apollonius.

Numele și prestigiul legendar al lui Homer au pătruns de timpuriu și la noi. L-au cunoscut cronicarii și alți cărturari de obște și l-au folosit ori de cîte ori nevoia supremei unități de măsură o cerea. În admirabila tălmăcire pe care Nicolae Costin o face, către începutul veacului al XVIII-lea, după *Ceasornicul Domnilor* din Guevara, voind să arate cît de elocvent și de patetic fusese, în plin senat roman, țăranul de la Dunăre, împăratul filozof Marc Aureliu se exprimă astfel: « Așa pîra și jaloba lui pentru strîmbătățile moșii sale, cu lungimea voroavei au arătat de frumos, cît nu știm de ar putea mai bine sau Tulie [1] acestea să le grăiască sau acela Omirul să le scrie ». Iar, mai aproape de noi, la începutul veacului trecut, mai exact în prefața volumului său de poezii de la 1820, Barbu Paris Momuleanu, cu entuziasmul său, pe cît de naiv pe atît de convingător, scriind despre farmecul și obîrșia poeziei, spunea, printre altele: « Această supțire materie și organ al duhului au luat începutul de la vestitul Omir, carele au scris războiul Troadii. Acesta au fost întîiul poet și de la acest ș-au luat începutul poezia; a căruia iscusință de condeiu este pildă întru toate Acadèmiile Evropeilor. Alt, care ar fi născocit această faptă mai nainte de din-

---

[1]. Marcus Tullius Cicero (n. ed.).

«...Iliada e poemul vechii civilizații grecești...».

sul nu avem cunoscut, ci acesta au fost începutul, și asemenea lui nu iaste, măcar de i-au și urmat mulți, dar nu au putut ajunge la acé mărire de condeiu... Apoi acé așternere de condeiu și naltă fandasie nimeni nu au mai avut-o. Nu puțin au fost și fandasia lui Virghilie, și a lui Ovid, vestiții poeți ai Romanilor, dar tot cel dintîiu Omir este vîrf poeților și-n toate veacurile va fi mai mare lauda lui. Noi vedem că și între vestiții poeți franțezi au eșit duhuri și fandasii, mai vîrtos între ceilalți mulți Rasin [2] și Boalo [3] nu puțin naștere de duh și fandasie au arătat. Iar întîierea și căderea toți lui Omir au dat. Toți ceia ce înțeleg pre acest poet se spăimîntează de înălțimea condeiului său, ș. a. m. d.» Fără a mai vorbi de nenumăratele transpuneri în românește ale poemelor homerice, atîtea din ele fragmentare, de la Aristia, Iordache Golescu, Săulescu, Odobescu, Eminescu, Iorga și pînă la tălmăcirile integrale, de superioară ținută artistică și de o fidelitate mai presus de orice laudă, ale veteranului poeziei românești, profesorul George Murnu. Ceea ce ar putea da o idee, cît de vagă, de pătrunderea și asimilarea genialului rapsod al Eladei, în literatura noastră.

Iliada își trage numele de la cetatea Ilios din Asia Mică și povestește luptele pe care grecii din insule și peninsulă — aheii sau danaii cu un cuvînt — le dau de 10 ani încheiați împotriva troienilor, pentru că frumosul Paris, protejatul zeiței Afrodita, a răpit și ține de 20 de ani la sine pe Elena, mult frumoasa soție a lui Menelaos, regele Spartei și frate lui Agamemnon. Poema începe cu sfada dintre Agamemnon, mai marele tuturor oștilor, și Ahile, căpetenia mirmidonilor, care se retrage supărat în cort, la corăbii și nu mai ia parte la lupte din clipa cînd Agamemnon, pentru că fusese silit să dea înapoi pe roaba sa, Hriseis [4], părintelui ei, preotul Hrisis [5], protejat de zeul Apollo, se despăgubește luînd pe Briseis, roaba lui Ahile. Din pricina aceasta luptele dintre greci și troieni iau o întorsătură gravă, mai ales că și zeii și îndeosebi Zeus, zeul zeilor din Olimp, rugat de Thetys, zeița mării și maica lui Ahile, ca să răzbune rușinea fiului ei, se învierșunează împotriva aheilor, favorizînd victoria troienilor. Aceștia, comandați de viteazul Hector, fiul lui Priam, înfrîng vitejia grecilor și-i resping pînă la corăbii, pe care amenință să le incendieze. Toate încercările de a-l împăca fie cu daruri, fie cu vorbe bune, nu izbutesc să înduplece mînia lui Ahile, care îngăduie totuși, în minutul din urmă, bunului său prieten Patroclu să-i îmbrace armura și să alunge pe troieni de la corăbii. Însă, Patroclu, imprudent, înaintează prea departe spre zidurile Troiei și cade răpus sub loviturile lui Hector, care-l despoaie de strălucitoarele și scumpele arme ale lui Ahile. Lupta se dă acum în jurul leșului lui Patroclu, salvat în cele din urmă și dus la corăbii, unde Ahile îl plînge cu mare durere. Maică-sa Thetys, înduioșată, îi pregătește cu învoirea lui Zeus și cu ajutorul lui Hefest (Vulcan), făurarul zeilor, noi și mai strălucitoare arme. Lupta reîncepe, Hector e răpus de Ahile, care-l tîrăște, tras de cai, prin pulbere, în tabăra mirmidonilor, de unde-l răscumpără, cu îngăduința zeilor, bătrînul său tată Priam. Și în timp ce rugul pe care-i așezat Patroclu e aprins și în cinstea mortului Ahile instituie concursuri cu premii printre căpeteniile oștilor grecești, troienii se pregătesc la rîndu-le să înmormînteze cu cinstea cuvenită pe Hector. Și *Iliada*, cu ale ei XXIV cînturi, (sau acte) și cu cele cam 16.000 de versuri se încheie.

Acesta ar fi, redus la liniile lui minime, dar esențiale, cuprinsul poemului. Întîmplări mai mult sau mai puțin comune, stîrnite din comune ba chiar meschine patimi omenești, cum e dihonia dintre Ahile și Agamemnon, pricinuită mai puțin din cauza unei femei, cît din împărțirea prăzii de război. Dar dacă sămînța e meschină, otrăvită, rodul ei, printr-unul din acele procese tainice, pe care geniul singur le justifică, se dovedește miraculos și de infinite semnificații. În primul rînd, *Iliada* e poemul vechii civilizații grecești, trecută din insule pe țărmurile Asiei Mici care deveni, cum s-a spus, creuzetul în care au fuzionat toate legendele elenismului. Făcînd partea cuvenită fabulei și credințelor, ca aceea în zei, de pildă, istoricitatea poemelor home-

---

[2] Jean Racine (n. ed.). [3] Nicolas Despréaux Boileau (n. ed.). [4] Chriseis (n. ed). [5] Chrisis (n. ed).

rice e astăzi un fapt dovedit. Cercetările științifice ale deceniilor din urmă, săpăturile arheologice, resurecția industriilor și artelor vechi au întărit impresia că ne aflăm în fața unei realități istorice milenare, oglindită cu fidelitate în aventurile celor două poeme homerice. Mai mult, *Iliada* (ca și, de altminteri, surora ei gemenă, *Odiseia*) este o operă, prin excelență, realistă. Totul aici viază și e potrivit după chipul și asemănarea omului de totdeauna. Afirmația ar putea să pară exagerată, cînd vorbim de o operă în care totul se petrece la altitudinea Olympului, fie că e vorba de zei, de eroi, deci de semizei sau chiar de omul de rînd, simplu, grav, solemn și oficiind, pare-se, în oricare din gesturile sale. Între Zeus care cu o singură încruntare de sprînceană cutremură pămîntul și oricare din mînătorii carelor de luptă, fie el Automedonte sau altul, diferența e numai de scară. Substanța e aceeași. Dacă propriu operei realiste este să înfățișeze viața așa cum e, să creeze ființe fictive aidoma celor reale și să revele pe om sieși prin zugrăvirea caracterelor — *Iliada* este o astfel de operă. Luptele ce se duc, fie între căpetenii, ca-n timpii legendari, fie între masele armate, sînt însoțite de toate atributele acestui flagel inextinghibil al omenirii, care este războiul: cruzime, orgoliu, sîngiuri, suferințe, vitejie, eroism, patriotism chiar. Zeii înșiși, în calitatea lor de genii tutelare ale regiunilor, pártinind pe una sau alta din tabere, vădesc de fapt un patriotism local, care nu o dată vine în conflict cu alt patriotism local. Ares, zeul războiului, părtinește pe troieni, iar Palas Athena pe greci. În luptă cu Diomede, eroul grec, Ares e rănit cu lancea, dar vîrful de aramă al suliței i-l înfige Athena. Cînd zeul își trage sulița din rană, răcnește de durere ca pentru nouă sau zece mii de luptători, iar cînd înfățișîndu-se lui Zeus, învinuiește pe Athena și cere pedepsirea ei, zeul zeilor nu se poate opri să-i arunce în față cîteva adevăruri crude:

« Nu-mi sta în față scîncind, tu care calci legi și credință.
Mai urîcios în Olimp nu-mi este nici unul ca tine.
Tu doar de vrajbă-ndrăgit ești mereu, de bătăi și războaie,
Nesuferit de amarnic și neîmblînzit ești la fire... »

Însă luptătorii aceștia, fie ei zei sau oșteni de rînd, nu sînt turnați în serie. Fiecare dintr-înșii e o individualitate distinctă de celelalte. Fiecare își are caracterul propriu. « Giganții aceștia sînt nuanțați », spunea cu bună dreptate Victor Hugo. Legea războiului nu cunoaște cruțare. Înainte de a-l răpune, Ahile respinge cu indignare apelul la temperanță ce-i adresează Hector: între ei nu poate fi loc de tocmeală, cum nu poate fi nici o legătură între oameni și lei sau între miei și lupi. Unul din doi trebuie să piară. Iar cînd, pe punctul să expire, îl conjură pe părinții lui și-i promite daruri, Ahile respinge cu brutalitate:

« Nu mă ruga pe părinți și nici pe-a mea viață, tu cîne,
Cum nu sînt fiară eu însumi bucăți să te rup și cu poftă [6]
Carnea ta vie s-o înghit, să răscumpăr cruzimile tale.
De-asta și nimenea n-are să-ți apere tidva de colții
Cînilor, nici dacă daruri de zeci de ori nenumărate
Mi s-ar aduce pe aici la cîntar și mi-ar fi juruite
Și-altele, nici dacă tată-tău Priam cu aur
Trupul tău ar cîntări ca să-l cumpere, tot nu te-ar plînge
Mumă-ta, -n pat așezîndu-te, ca pe copilul ei dulce;
Au să te-nfulice-ntreg doar cînii și corbii pe tine ».

Și totuși, înverșunarea aceasta inumană a lui Ahile are o explicație valabilă: neostoita durere pentru pierderea scumpului său prieten Patroclu, căci, așa de mișcător cum o spune el însuși în două stihuri:

«*Chiar dacă morții se dau pe lumea cealaltă uitării*
Eu și-ntre morți mi-oi aduce aminte de dragul prieten ».

Însă *Iliada* n-ar fi opera prin excelență realistă, care e, dacă ar stiliza caracterele și le-ar schematiza. Mîndru, neînduplecat în apărarea demnității sale, cînd Agamemnon

---

[6] Versuri subliniate de Perpessicius.

îl jignește, crud peste orice limite cînd pedepsește pe Hector, Ahile este în același timp sensibil la cele mai mari ca și la cele mai mici reacțiuni ale sufletului. Atenția și generozitatea cu care răsplătește, cu dreptate, pe învingătorii întrecerilor (alergări cu carul, lupte, aruncări cu sulița și discul) ce instituie în memoria lui Patroclu, este de-a dreptul înduioșătoare. Iar scena dintre el și Priam, acest străvechi prototip al regelui Lear, care vine să-și răscumpere din mîna ucigașului leșul fiului său, e întru-totul zguduitoare. Înduplecat de Apolon, care cere îndurare pentru Hector (« *Zeilor, ce pătimași și răi mai sînteți !* », își începe Apolon discursul), Zeus îngăduie lui Hermes să conducă pe bătrînul Priam, nevătămat, la cortul lui Ahile și după ce-și lasă carul cu darurile de răscumpărare afară, în paza vizitiului:

« Marele Priam atunci se furișă-n cort și de-aproape
Cade naintea viteazului îngenunchind și sărută
Ucigătoarele-i mîni, care atîția copii îi zdrobiră.
Cum oarecine cînd cade-n păcate și făptuie-n țară
Moarte de om și, fugind la străini, se strecoară în casa
Unui bogat, de se uită cu toții la el și se miră:
Astfel se miră și Ahile uimit la vederea lui Priam
Cel ca un zeu de-arătos; se miră și soții și cată
Unii la alții. Iar Priam așa începu să se roage:
„Adu-ți aminte c-ai tată și tu, o mărețule — Ahile,
Și e ca mine și el pe pragul amar de necazuri
Al bătrîneții, și poate vrăjmașii vecini îl împilă
Și-l amărăsc și nu-i nimeni să-l scape de rău și de jale.
Dînsul încai auzind de departe că tu ești în viață,
Tot se mai bucură-n sine și trage nădejde să-și vadă
Fiul iubit de la Troia odată-ntorcîndu-se. Numai
Eu sînt cu totul de plîns, că-n marea cetate, în Troia,
Mulți fii aleși am avut și nu-mi mai rămase niciunul.
Fost-au la număr cincizeci, cînd Aheii la noi năvăliră;
Nouăsprezece din ei îmi erau din o singură mamă,
Iar pe ceilalți mi-i născuseră alte femei în palate.
Singurul care-a mai fost al orașului sprijin și-al nostru,
Tu l-ai ucis adineaori, cînd el se lupta pentru țară,
Scumpul meu Hector! De dragu-i venit-am aici; De la tine
Vreau să-l răscumpăr pe el și-ți aduc o grămadă de daruri.
Teme-te, Ahile, de zei și de mine te-ndură amintindu-ți
C-ai și tu tată bătrîn; ba eu sînt mai vrednic de milă,
M-am biruit și făcut-am ce n-a făcut nimeni pe lume,
Mîna ce crud îmi ucise feciorul am dus-o la gură".
Zise, și-un dor de părinte și-o jale-i stîrni lui Ahile.
El pe moșneag apucîndu-l de mînă domol îl împinse
Și se porniră pe plîns amîndoi; pe feciorul-său plînge
Unul cu hohote lungi, întins la picioare naintea
Lui Peleanul; cel'alt după tată-său plînge, ba geme
După Patroclu și casa răsună de plîns și de vaiet.
După ce-Ahile se satură de tînguit și suspinuri
Și de pe piept își descarcă povara de dor și de jale,
Sare din scaun pe loc, de mînă ridică moșneagul
Milă fiindu-i de capul cel alb și de barba cea albă ».

Despre o astfel de scenă, pe care comentatorii n-au pregetat să o disece în toate fibrele ei umane, ca să-i arate măreția, Voltaire formulează ciudate rezerve. Însă, cum bine spune unul din marii cunoscători ai literaturii elenice: « Judecățile inepte nu se discută, doar se citează. Nu cu raționamente s-ar putea dovedi că Homer e altceva decît un retor, care s-ar pricepe să stoarcă și să verse lacrimi». În ce măsură

poema aceasta, eroică și divină în același timp, își are rădăcinile adînc înfipte în solul patriei și-n inima nemuritoare a omului, se poate deduce și din următoarele detalii, pe care le enumerăm în grabă. Cînd leșul lui Patroclu e adus la corăbii, îl jelește nu numai Ahile, dar și toată casa lui. Îl plînge și Briseis, ba chiar și femeile roabe: « *Chip că bociau pe Patroclu, nevoia-și plîngeau fiecare* », — înseamnă poetul și ironia aceasta într-un moment atît de sever e notația unui indiscret ochi critic. Și astfel de note subtile abundă. Ele furnică peste tot și arată că *Iliada* e departe de a fi poemul vetust și academic, pe care veacurile ni l-ar fi transmis îmbălsămat. *Iliada* colcăie de viață în toate dozagiile, de la cele umile și pînă la cele sublime. Printre cele sublime ar mai fi de amintit, pe lîngă ipostazele lui Ahile, întîlnirea din urmă dintre Hector și Andromaca, soția sa, purtînd în brațe pe Astyanax, copilul lor, socotind că în felul acesta și-ar putea întoarce soțul și părintele din drumul fatal. Dar eroul Hector a îmbrăcat « cămașa morții », cum spunea slugerul Tudor despre sine. Felul cum poetul rezolvă spaima copilului, speriat de penajul din coiful tatălui său, este opera unui mare psiholog al vîrstelor. Ce vom spune însă despre certurile conjugale din Olimp, între Zeus și Hera, ce vom spune despre amuzantele intervenții ale zeilor în timpul concursurilor? La cursa cu carele, Diomede e întrecut de Eumelos pentru că Febos Apolo îi smulge biciul din mînă. Dar sora lui Apolon, zeița Athena, ridică biciul și i-l dă, după care se repede și sfarmă carul lui Eumelos. Lupta cu pumnii dintre Epeos și uriașul Eurial e unul din cele mai pitorești desene animate, ilustrînd boxul antic. Pentru că Aias Oilidul e pe punctul să întreacă în fugă pe Ulise, acesta se roagă de protectoarea sa, zeița Athena, care pune piedică lui Aias, de cade cît mi ți-i de lung eroul, cu nasul în gunoiul adunat de la boii jertfiți lui Patroclu. Și aheii, notează poetul, privindu-l cum își scuipă gunoiul din gură, « rîdeau să leșine de dînsul ». Sînt, precum se vede, trăsături grotești, însă, să nu uităm că ele aparțin unor rituri legate de înmormîntare, proprii « comîndului » și că « privigherile » noastre le cunosc îndeajuns. Comparațiile înseși, acele comparații în serie, care de la Homer datează și se întîlnesc la toți poeții epici de după dînsul, Virgil, Lucan și ceilalți, comparațiile ce dimpreună cu epitetele ornante (Ahil, iutele de picior; Hera, cu brațele albe, ș. a. m. d.) fac parte dintre blazoanele elementare ale poemelor homerice, comparațiile înseși, zic, sînt ceva mai mult decît simple artificii poetice. Ele provin și din sfera elementelor naturii, însă cele mai multe sînt inspirate din felul de viață autentică a elenilor. În felul acesta, puterea lor de sugestie asupra auditoriului e cu atît mai mare. Tăietorii de lemne din pădure, turmele hăituite de fiare sălbatice, asinul intrat în lanul pe care-l calcă în picioare și din care se lasă cu greu alungat, oricîte ciomege i-ar tatua pielea, iată cîteva din modelele comparațiilor. Ca să ajungă la Thetys, cu un mesaj din partea lui Zeus, Iris, vintesa, crainica, se afundă în ape « întocmai precum se dă la fund undița » prinsă de cornul de bou de la țară. Iar chipul cum Aias și Ulise se fugăresc de aproape, în cursa de cîteva mii plat, cu greu ar putea fi mai plastic sugerată decît în atît de familiara comparație din lumea războaielor de țesut:

« Precum la țesut o femeie
Gingaș-încinsă, la stative stînd, cu suveica
Umblă cînd firul în rost își azvîrle lucrînd, și suveica
Ține pe-aproape de piept; tot astfel aproape de Aias
Zboară Ulise și-i calcă pe urme nainte ca praful
Care-i de el răscolit, să s-aștearnă din nou pe cîmpie. »

Dar ce n-ar merita citat, indiferent de unde, indiferent despre cine, din această « vastă pepinieră, cum spunea poetul englez Pope, plină de semințele tuturor fructelor »? Greutatea alegerii, mai ales acum cînd trebuie să sfîrșim, e o realitate. Am putea încheia cu grațioasa imagine a prea frumoasei Elena, fie cînd trece printre bătrînii din Troia ce stau la taifas ca greierii pe zidurile cetății și recunosc totuși că nenorocirile lor sînt floare la ureche față de frumusețea ei; fie cînd se judecă și se blestemă la căpătîiul lui Hector, cumnatul răpus, care atît de delicat se purtase cu dînsa,

vinovata aducătoare de nenorociri! Vom sfîrși însă cu ceea ce mi se pare că ar putea simboliza esența însăși a măiestriei poemei homerice, cu fragmentul denumit « Scutul lui Ahile », de la sfîrșitul cîntului XVIII. După uciderea lui Patroclu, pe care Hector îl despoaie de armele lui Ahile, cu care încercase să alunge pe troieni, Hefest-Vulcan, la rugămintea Thetydei, mama eroului, îi făurește noi arme. Lucrînd la 20 de cuptoare și folosind arama, aurul, argintul și cositorul, zeul subteran își desfășoară toată priceperea și toată arta în execuția măiastră a armelor și îndeosebi a scutului. Nu vom reproduce toți cei 139 de hexametri, cu toate că frumusețea fragmentului stă în integralitatea lui, dar vom cita cîteva din ornamentele capitale cu care faurul zeilor împodobește scutul:

« La început făurește pămîntul și cerul și marea,
Soarele-n veci călător și luna rotată și plină,
Stelele toate, ale cerului zodii și mîndra-i cunună,
Cloșca cu puii, Hiadele și Orionul
Cel luminos, ba și Ursul, ce-i zice și Carul cel Mare,
Care, ochind Orionul, pe loc în văzduh se rotește
Singurul ne-mpărtășit de apele lui Ocheanos.
Face și două frumoase cetăți locuite de oameni,
Unde se văd niște nunți și chef de nuntași și ospețe,
Și-unde sub zarea de facle miresele ies din iatacuri
Și sînt pornite-n oraș. Și cîntec de nuntă răsună
Tare, la horă se prind jucăușii și acolo-ntre dînșii
Fluiere și alăute țin hangul. Femei grămădite
Stau în picioare la porți și alaiul privesc cu mirare.
Gloata s-adună-ntr-un loc în sobor; între doi e o sfadă.
Dînșii se judecă pentru răsplata, cu care să fie
Răscumpărat un omor. I-asigură unul că dase
Plata, o spune-n vileag, cel'alt că nimic nu primise;
De-asta ei vor amîndoi ca județul s-aleagă ce crede.
Oamenii strigă, fac gură fiind pentru unul sau altul
Crainicii însă-i opresc și fac liniște. Judecătorii
Șed la județul lor sfînt pe laviți de netedă piatră.
Ia fiecare în mînă toiagul strigacilor crainici
Și se ridică-n picioare și judecă după olaltă.
Stau între dînșii talanții, doi bulgări de aur, răsplata
Judelui care, rostind judecata, mai drept o să fie.

Pe scena, oarecum turnantă, a scutului, se arată după aceea și cealaltă față a vieții elenice: cetatea împresurată, asediul, harța, omorurile, într-un cuvînt, războiul și suferințele lui, după care, din nou, poetul recheamă peisajul bucolic al paradisului rustic:

« Zeul închipuie apoi un mare ogor cu pămîntul
Moale și gras și de trei ori brăzdat și pe dînsul cum ară
Mulți arători și jugari și-i mînă-ntr-o parte și alta.
Iar la întors înapoi, îndată ce-ajung la răzoare,
Vine un om după ei și le-ntinde cu mîna paharul
Și le dă vin desfătos. După asta se-ntoarnă la brazdă
Dînșii din nou și dau zor să-și ducă la capăt aratul.
Glia, măcar că-i de aur, în urmă-i negrește și pare
Ca un pămînt răscolit. Și-aceasta fu marea minune.
Mai izvodește și-o holdă frumos răsărită, pe unde
Seceri tăioase ținînd tot seceră lanul argații.
Dese poloagele cad și s-aștern rînduite pe brazde;
Altele malduri le-adună, fac snopi și le leagă cu paie.
Trei legători se tot străduie la măldurit; după dînșii

Vin copilandri, mănunchile strîng și pe brațe le cară
Și la legat le predau, iar la mijloc tăcut moșierul
Stă cu toiagul pe-o brazdă și caută vesel la dînșii.
Sub un stejar la o parte vătafii-ngrijesc de mîncare
După ce-njunghie un bou încălat; iar femeile alături
Mestecă albă făină gătindu-le argaților prînzul.
Mai făurește-o mîndrețe de vie -ncărcată de struguri,
Vița, butucii-s de aur, ciorchinele toate sînt negre
Și în araci de argint se sprijină vița prin vie —
Face un șanț de oțel împrejur și un gard după asta
Din cositor. Numai una-i cărarea ce duce spre vie,
Drumul bătut la cules de toți purtătorii de struguri,
Fete pe-acolo, flăcăii fac haz și tot zburdă și cară
Poama cea dulce-n panere-mpletite.
Stă pe la mijlocul lor și din sunătoare alăută-i
Farmecă un băietan, cu viers mlădietic, subțire,
Zice cîntarea lui Linos. Și ei îl ascultă-nsoțindu-l,
Chiuie, cîntă și țupăie toți și frămîntă pămîntul».

Vin la urmă: o cireadă de boi cu țapeșe coarne, păzită de nouă zăvozi, pe care o pîndesc și-o sfîrtecă doi lei groaznici; o pajiște cu pășunile turmelor, cu colibe și staule; o horă după chipul celei de la Cnosos, cu feți-frumoși, cu cosînzene, jucînd în sunetul lirei, în timp ce doi ghiduși se dau tumba în mijlocul gloatei. Iar la margine, de jur împrejur, faurul închipuie «rîul mare, grozav, care-ncinge pămîntul și-i zice Ocheanos».

Iată, în definitiv, întreg universul elenic, cu aștri, cu așezări și datine din timpii străvechi și iată după aceea însăși marea artă a rapsodului homeric, sintetizată în măiestria incomparabilă a scutului lui Ahile.

Puternica impresie de realitate și transfigurare ce se degajă din fragmentul amintit derivă din însăși atmosfera poemelor homerice, și reprezintă cea mai înaltă expresie a geniului poetic al elenismului.

Desen de Victor Ion Popa

EPISTOLAR: «Ar fi de ajuns o greşală ca textul întreg să ameţească.»

CEZANNE avea o proprietate a lui la Lauves d'Aix. Tatăl lui Paul Cézanne, bancher în Aix, agonisi în viaţă şi după ce se stinse şi el şi

ACASĂ LA TUDOR ARGHEZI

Se vorbeşte în mod obişnuit despre măiestria literară a unui scriitor, dar de prea puţine ori de tensiunea care îl urmăreşte pe acesta, de la elaborarea operei pînă la tipărirea ei.

Tudor Vianu — comentîndu-l pe Arghezi — observa, referindu-se la ciclul *Cuvintelor potrivite*, că autorul lor indică o «conştiinţă artizanală, atitudinea unui meşter care manevrează o materie primă şi îi dă configuraţia unui lucru desăvîrşit, prin aplicaţie răbdătoare şi prin îndemînare»[1].

Ar fi firesc deci ca manuscrisele lui Arghezi să trădeze acest proces. Dar nimic nu indică aici efortul creaţiei, fazele preliminare, cum găsim de pildă în manuscrisul eminescian. Poetul a lăsat chiar o derutantă mărturie pentru exegetul textelor sale: «Eu nu-mi iubesc manuscrisul». Ca atare, n-a ezitat să şi le pună, în mai multe rînduri, pe foc. În cuvîntul înainte la volumul de proze *Cu bastonul prin Bucureşti*, Arghezi mărturisea: «Dacă nu eram oprit în gura sobei cu violenţă, la întîia plecare la Hypocraţii din străinătate, mă pregătisem să dau foc tuturor hîrţoagelor dintr-un cufăr, ceea ce în trecut făcusem de mai multe ori, începînd întotdeauna nemulţumit, încă de pe la vreo douăzeci de ani. Am pus pe jar pînă la publicarea primei cărţi, şi după aceea, sumedenii de caiete».

Inutil a descifra sensul unei afirmaţii atît de categorice şi a trage concluzii asupra preţuirii pe care poetul putea s-o dea asupra efortului creator. Sigur, cheia tuturor sensurilor unei opere se află în ea însăşi. Ceea ce înseamnă că în laboratorul arghezian funcţiona în mod exclusiv criteriul absolut al valorii, etapele intermediare rămînînd o problemă numai a scriitorului şi, implicit, a operei.

Dacă poetul *Cuvintelor potrivite* făcea parte din tagma artiştilor funciar preocupaţi de destinul expresiei, nu mai puţin importantă, sau tocmai de aceea, ni se pare semnificativ a releva exigenţa deosebită faţă de tipărirea corectă a manuscrisului.

Descoperim astfel tocmai aici acribia artistului, grija lui nemăsurată pentru litera tipărită pentru ca textul scris să ajungă neştirbit la cititor. O dovadă în plus în acest sens ne-o oferă corespondenţa scriitorului cu diverşi editori ai operei sale.

În colecţiile Muzeului literaturii române, există un stoc considerabil de scrisori, adresate de Tudor Arghezi lui H. Blazian, atunci redactor la „A. l. a.", şef în acelaşi timp al programului literar radio. Fondul problematic al corespondenţei la care ne referim priveşte atît colabo-

[1] Tudor Vianu, *Arghezi, poet al actului literar*, „*Gazeta literară*" 19 mai, 1960.

rarea la revista citată, cît şi rubrica permanentă a poetului la microfon. Am selecţionat cîteva mostre din această relaţie epistolară, care s-a constituit, ca atare, într-un grupaj aparte relevînd o conştiinţă profesională neobişnuită, mai presus de orice alt deziderat. Scrisorile însoţesc constant textele expediate redacţiei spre publicare, avertizează asupra sosirii manuscrisului, preîntîmpină eventuala imposibilitate a autorului de a-şi face singur corectura. Am putea spune că în tonul lor străbate continuu febra responsabilităţii adevăratului artist.

Poetul pune în mişcare întreaga autoritate pe care o impune tipărirea materialului: fie că ar putea fi vorba de posibile intervenţii, pînă la «minuscula» neglijenţă tipografică care poate nenoroci o idee.

«Bucata alăturată nu capătă un sens decît dacă apare fără nici o greşală de tipar [...] Ar fi de ajuns o greşală ca textul întreg să ameţească.»

Scrisorile sînt expediate din acelaşi loc: Rîşnov (Braşov) unde poetul a mers cîţiva ani de-a rîndul, între 1927—1934, să-şi petreacă vacanţele, totdeauna spre toamnă şi nu în sezonul canicular.

Ele demonstrează că ceea ce pare că ţine de miracol se dovedeşte a fi, îndeosebi pentru Arghezi, investiţie de efort, că ceea ce numim creaţie implică la el deopotrivă şi ştiinţa exerciţiului meseriei.

La Arghezi, sensul exact al cuvîntului a fost întotdeauna o problemă de etică profesională. Scrisorile sale probează exemplar: scriitorul nu s-a simţit eliberat de misiunea sa, decît încredinţînd tiparului un text în stare de perfecţiune, el trebuind să apară ca atare. Ori de cîte ori expediază un manuscris şi nu poate face singur corectura, avertismentul este întotdeauna amplificat de sugestii redacţionale, în raport strict cu natura materialului. Nu trebuie să ne surprindă — astăzi — acest tip de scrupulozitate. El, colaboratorul era în acelaşi timp un editor cu o experienţă proprie, pe care o fructifica pentru sine, neîncălcînd însă criteriile de meserie ale confratelui:

SCRISORI CĂTRE H. BLAZIAN

Tudor Arghezi

I

M. L. R. — 5653

Joi dimineaţa 6 oct[*ombrie*] *1927*

Te rog nu lăsa *nepus anunţul „Biletelor de Papagal“*, care vor apărea după întoarcerea mea [2]. Probabil că în lipsa mea, administraţia a primit toate răspunsurile depozitarilor, cărora li s-a trimis o circulară.

Iubite Domnule Blazian,

Fără nici-o îndoială, alăturatul manuscris este ultimul de la Rîşnov [3]. De trei zile bat cuie, potrivesc capace, acţionez fierăstrăul. Poate ţi-am făcut o aluzie că fetiţa mea a fost foarte rău bolnavă: nu am putut-o părăsi nici după însănătoşire pentru cele două-trei zile cîte îmi trebuiau ca să dau fuga pînă în Bucureşti. Vreau să mă întorc cu ea, lîngă mine, permanent, acasă. Treburile mele s-au încurcat oribil şi toată constelaţia lor s-a izmenit: sunt mulţumit că fetiţa rîde!

Cred că Vineri totul va fi gata ca să fiu Sîmbătă seara în Bucureşti. Luni voi fi în biroul dumitale.

Cu stimă adevărată
ARGHEZI

---

[2] Anunţul: În curînd vor apărea zilnic/ *„Bilete de Papagal“* cea mai mică foaie cotidiană scrisă de/ Tudor Arghezi / şi cîţiva camarazi./ Preţul unui ex[emplar] 2 lei/ Abonamente lunare (30 de numere) 60 lei. / În provincie se trimite foaia numai la cerere. *„A.l.a.“* 9 oct. 1927. [Casetă specială pentru reclamă, p. 7.]

[3] Prozele din *„A.l.a.“*, apărute după data expedierii manuscrisului, din 6 oct. 1927: *Asasinul*, (9 oct.) şi *Despărţire* (16 oct.). Probabil că acesta din urmă este ultimul manuscris de la Rîşnov.

« Ar fi de ajuns o greşală ca textul întreg să ameţească »

«Manuscrisul alăturat dînd seama despre o carte de război, te-aş ruga să-mi comunici dacă nu cumva e prea scurt şi cu cît să-l mai lungesc la corectură. Nu e numai o dare de seamă ci și un articol de sugestii.»

Tenacitatea cu care își supraveghează tipărirea în presă a scrierilor ni se pare cu atît mai importantă de remarcat, cu cît concordă cu suma de principii proprii artei sale scriitoricești. Explicînd, de pildă, motivul unei modificări de «ton» a unei conferințe radio într-un foileton, îl face atent pe redactor cu privire la utilitatea eliminării unui pasaj, prin remarca:

«Încolo nu trebuie rupt nimic din articol, proza lui ținîndu-se solidar într-un punct.»

În maxima ei concentrare, corespondența argheziană devine, într-o succesiune cronologică mai largă, un prețios sumar de repere biografice. Aşa de pildă pomenește, într-una din scrisori, de apariția „Biletelor de papagal“, **întemeietorul fiind preocupat de publicitatea foii. În altă parte spune: «Cred că ți-a fost înmînată ediția unică a** Cuvintelor potrivite».

În principiu, mobilul scrisorii o dată epuizat, autorul transcrie dintr-o imediată realitate intimă, atît cît el — omul atît de cenzurat — poate să comunice, fie că e vorba de sprijinul pe care trebuie să-l dea unui tînăr aflat la început de drum, de relațiile stricte care se ivesc în existența diurnă a scriitorului — o supărare cu Radio-ul **și reluarea colaborării — de o lucrare aflată pe șantier, de gospodarul care bate cuie..., în fine de tatăl care nu se desparte de copil, nici după ce s-a însănătoșit.**

Lui Arghezi îi este proprie o anume discreție, cu care el grefează, în corespondența proprie, detaliile existenței. Totuși, numai din acest unghi, căruia scriitorul pare să nu-i fi acordat vreo importanță, se recompune — pentru noi — un autentic scenariu, de felul în care o existență scriitoricească se poate orîndui exemplar, cu izbînzi și eșecuri, pe atît de variate planuri.

Constandina BREZU

P. S. Am o teamă: să nu mi se fi închis telefonul (din cauză de neplată: paranteza e strict confidențială). Aş putea oare să te rog să întrebi aşa, distrat, la Poştă (prin telefon) dacă telefonul 56/6 funcționează, căci nu răspunde — ? Dacă a fost închis o să ți se comunice că nu a fost plătit. În acest caz te-aş ruga să telefonezi separat, cu un fel de altă voce, inginerului Costacea, directorul telefoanelor, că titularul numărului Arghezi, pe care îl cunoaşte, lipsește încă 2—3 zile din București și roagă-l să puie telefonul în mişcare. — Dacă însă telefonul merge, voi primi informația, că la Poștă, după cercetare, nu există deranjamente.

Aș vrea să ghicesc că nu te superi și să mă revanșez.

A.

II

M. L. R. — 5664

[Fără dată]

Dragă Domnule Blazian,

Luni dis-de-dimineață pornesc foile de față din Braşov. Nu știu dacă pot avea șanse să-ți ajungă la timp. Săptămîna trecută nu ți-am trimis nimic tot din pricina poștii: ar trebui să mă deplasez departe, ca să pot expedia scrisorile pe drumul cel mai sigur rapid, dar îmi lipsește timpul. Sunt la ultimele capitole ale unui manuscris ce trebuie să fie neapărat gata azi și încă nu e gata. — Nu m-am putut ține de făgăduială să-ți aduc petiția mea la timpul voit. Dacă se mai poate face ceva, pe la 20 cred că trec între două trenuri prin București. Între timpuri mi-a parvenit de la societate o invitație pentru o Vinere. Te rog să-mi dai răgazul să te pot anunța eu, cînd pot începe.

L-am rugat să-ți comunice acest lucru și pe Dl. Cîrnu-Munteanu[4] care s-a găsit cu mine acum cîteva zile — sosit tot între două trenuri în cancelaria Teatrului Național.

La revedere și mulțumesc

T. ARGHEZI

[*Bilet — plic verde*]

Dl. Blazian
„Adevărul literar".

Rog a se da corectura și manuscrisul semnat.

T. ARGHEZI

III

M. L. R. — 5668

[*Fără dată*]

Manuscrisul alăturat dînd seama despre o carte [de] război, te-aș ruga să-mi comunici dacă nu cumva e prea scurt și cu cît să-l mai lungesc la corectură. Nu e numai o dare de seamă ci și un articol de sugestii. Te rog dă-l la cules cu aceeaș literă rotundă obicinuită care fac citibile coloanele cu povestiri.

La revedere

T. A.

IV

M. L. R. — 5652

31 iulie 1928

Scumpe Domnule azian,
Sunt rugat de un c aborator tînăr al *„Biletelor"* să vă prezint (la *„Adevărul"*) talentele lui subt forma ..ei povestiri. Am citit-o și m-a interesat. Îmi dai voie să ți-o trimit? Se chiamă *Domnul care nu joacă bridge*[5] și tratată puțin mai minuțios ar fi făcut o povestire și mai bună. În general, îmi pare că nu cade subt nivelul mijlociu al coloanelor *noastre* literare — îmi permit această formă de plural.

Dacă i-o primești o să-mi dai voie să-ți trimit băiatul, care e foarte activ și cred că ți-ar fi util la partea cea mai neglijată, a notelor cu caracter umoristic.

Al Domniei tale devotat

T. ARGHEZI

Cred că ți-a fost înmînată ediția mică a *Cuvintelor Potrivite*. Eu am ajuns în București în momentul în care umplu acest ochi de hîrtie.

---

[4] Directorul Societății de Radiodifuziune în perioada respectivă.
[5] *Domnul care nu joacă bridge* n-a apărut în *„A. l. a."*; era și greu, în spațiul afectat prozei figurînd în perioada respectivă nume consacrate: Sadoveanu cu *Nada Florilor*, T. Arghezi cu *Manualul de morală practică* apoi L. Rebreanu cu *Trei metropole*.

V

M. L. R. — 5654

Marți, 25 iunie 1929

Iubite Domnule Blazian,

Prefer să-ți comunic francamente că așa zisa *Cronica modei* [6] nu am făcut-o la Radio decît în vederea scoaterei unei reviste cu materialul utilizat la microfon [7]. Ești desigur de părerea mea, că efortul pe care îl cer zece minute de lectură, reprezintă pierderea cîtorva ore de preparație, e disproporționat față de contraponderea lui.

Dl. Director Cîrnu-Munteanu îmi făgăduiește săptămînal, de cîteva luni, că voi avea programul, întîi Joia la prînz și apoi Vinerea dimineața. Am așteptat, am reașteptat și am ultra-așteptat. Te rog să convii și D-ta că sentimentul că trăiesc evoluțiile unei farse este legitim.

Aveam intenția să mă adresez D-lui Gusty [8] cu o scrisoare personală. M-am răzgîndit, ca să nu par nedisciplinat. D-ta fă te rog cu biletul de față ce vei crede de cuviință.

Cu toată părerea de rău te rog să mă socotești absent și astă seară și de azi înainte și să mă dai afară din program.

Al Domniei tale

T. ARGHEZI

VI

M. L. R. — 5650

[Plic:] RÎȘNOV. No. 190. 242885

Domnului H. Blazian
„Adevărul literar și artistic“ strada Sărindar, București

[Expeditor:] T. ARGHEZI Rîșnov (Brașov) 855.

Iubite Domnule Blazian,

Îți trimit un nou manuscris, fără să fi știut dacă ți-a sosit cel precedent la timp.

---

[6] *Cronica modei*, figurînd săptămînal în programul radio începînd din 10 aprilie 1929 sub genericul „critica modei“, era citită de autor marțea la orele 22. A fost comentată și apreciată în mai multe rînduri în «carnetele bunului radiofonist» — care era F. Aderca; de fapt, cronicarul emisiunilor postului București. Un citat: *„Critica modei“ a intrat în amănuntele cele mai caracteristice ale vieții urbane, știind să se ridice pînă la etică și pînă la adevărata frumusețe, a devenit de mult un număr cu deosebire preferat de radiofoniști și radiofoniste*“. (*„Radioul și Radiofonia“*, 19 mai 1929.)

[7] O revistă — anume — cu materialul utilizat la microfon n-a scos, dar acesta s-a difuzat în vastitatea *Scrierilor*, revizuite în ciclul *prozelor*: subiecte, profiluri, prozele din *Manual de morală practică*, *Tablete din Țara de Kuty*.

[8] *Prof. univ. Dimitrie Gusti*, președintele Societății de Radiodifuziune. Face parte în această calitate din Comitetul pentru elaborarea programelor, înființat în mai 1929. Din același comitet făceau parte și scriitorii Liviu Rebreanu, ca director al Teatrului Național, și Corneliu Moldovanu.

Pe acesta ți-l expediez Joi[9]. Probabil că îi voi face corectura eu.

Mi-a fost fetița foarte bolnavă și am întîrziat plecarea din Rîșnov cu cel puțin o săptămînă.

Al dumitale devotat

T. ARGHEZI

Joi 29 Sept[embrie] Rîșnov.

VII

M. L. R. — 5658

[*Plic cu antet:*]
BILETE DE PAPAGAL
Foaie zilnică literară
Director: T. ARGHEZI
<Bd-ul Elisabeta, București>
str. Furcilor, 10
Brașov

Data poștei: BRAȘOV CENTRAL
5 OCT[OMBRIE] [1]929
RECOMANDATE
GHIȘEUL II

R. BRAȘOV I
No. 18751

Domnului H. Blazian

Ziarul „*Adevărul literar și artistic*"

55601

strada Sărindar
București (I)

BUCUREȘTI
[*Data poștei:*] 7 oct[ombrie], *[1]*929

Iubite Domnule Blazian,

Îți trimit foile alăturate[10] din Brașov Sîmbătă. Luni dimineață le găsești pe biroul d-tale. Am fost între două trenuri Vineri, în București, și nu am avut vreme decît să-ți dau un telefon, în absență. Vreau să te întreb ce s-a făcut cu programul. Dacă s-a făcut ceva te rog trimite-mi o vorbă la Brașov, unde mai stau ca să isprăvesc o lucrare începută.

Bucata alăturată nu capătă un sens decît dacă apare fără *nici-o* greșală de tipar. Ai vrea d-ta să purici o dată corecturile, după ce le va fi făcut corectorul? Ar fi de ajuns o greșală ca textul întreg să amețească.

Al Dumitale

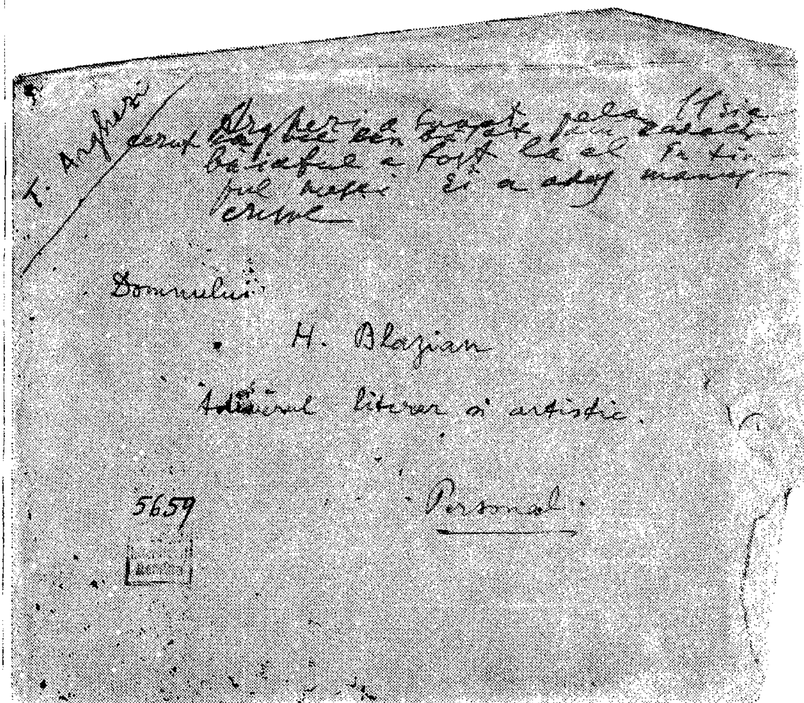
T. ARGHEZI

Sîmbătă dimineața. Brașov.
5 oct[ombrie] 1929

---

[9] Este vorba de manuscrisul de care H. Blazian fusese avertizat, în scrisoarea precedentă, că va fi expediat duminică, 17 august fiind într-o sîmbătă. Putea fi, deci, proza *Tot averi* apărută în „*A. l. a.*", 25 august 1929, la rubrica *Manual de morală practică*.

[10] « Foile alăturate » reprezintă *Universitatea pentru moral*, subintitulată — Reportaj — (firește fictiv), cum nu va fi în volumul prozelor din care face parte: *Tablete din țara de Kuty*. Construcția fiind extrem de riguroasă — în planul absurdului — tocmai de aceea autorul atrage insistent atenția: « Ar fi de ajuns o greșală ca textul întreg să amețească ».

VIII

M. L. R. — 5659

[*Plic:*] T. Arghezi
[*Însemnare pe plic:*]

Arghezi a sunat pe la 11 și a cerut să vie un băiat din redacție, băiatul a fost la el în timpul mesei și a adus manuscrisul [11].

Domnului
H. Blazian
„Adevărul literar și artistic"
Personal

Scumpe Domnule Blazian,
Văd că, fie că scriu fie că nu scriu, scrisorile ce însoțesc articolele mele te lasă splendid și rece... Am așteptat mereu o indicație de la D-ta în privința programului Radio, am tot întîrziat apariția săptămînală a *„Biletelor de Papagal"*, transformate în revistă: mi se pare că așa, pe mutește, trebuie să mă las păgubaș. Parcă tot înțelepciunea d-lui Cîrnu-Munteanu e mai definitivă și parcă tot monopolul d-lui Marcovici de la Radiodifuziune trebuie să comande. Iar d. Gusty e tot plecat și s-a tot întors.
Nu-i așa că nu mai e nimic de așteptat, de vreme ce tindem liniștit către anul viitor? Luni sau Marți sunt definitiv întors în București și voi telefona la biroul dumitale.

La revedere
T. ARGHEZI

18 Oct[ombrie] 1929 Vineri seara.
Mi-aș putea permite să te rog să vezi d-ta corectura? [12]

IX

M. L. R. — 5660

[Plic cu antet:]
BILETE DE PAPAGAL
Foaie zilnică literară
Director: T. ARGHEZI
5, B-dul Elisabeta, București
Personal

Domnului H. Blazian
Ziarul *„Adevărul"*.

Dragă Domnule Blazian,
Am căutat în deșert să controlez la telefonul Radiodifuziei [*sic!*]. Telefonistul *„Adevărului"*, Cristescu, mi-a cerut din partea D-tale un manuscris literar [13] pentru... *„Dreptatea"*. E adevărat? Eu l-am făcut: iată-l alăturat.

---

[11] Comunicare — scrisă cu cerneală roșie de cineva din redacție, pe plicul adus de la scriitor.
[12] Corectura s-ar putea referi tot la *Universitatea pentru moral*, întrucît pentru *Ins și Neam* — proză care urmează să apară („*A. l. a.*", 3 noiembrie 1929), rugămintea ar fi pretimpurie.
[13] « Manuscris literar » pentru „*Dreptatea*", cerut de Blazian prin telefonist?! În paginile ziarului, Arghezi nu apare, ca urmare a respectivei solicitări, deși — cum se vede — răspunde prompt cu

Faceți o pagină literară săptămînală la ziar? În afirmativă, mi-aș permite să propui o literă mai mare și mai citeață decît la paginile politice, adeseori puțin lizibile — și, propunere peste propunere, o colaborare duminicală constantă, ca la „*Adevărul*". Nu se poate? O dată pe an sau din cînd în cînd e impracticabil — și dacă totuși acest lucru a putut să fie realizat el se datorește exclusiv prezenței d-tale în redacție și amabilei d-tale persoane exclusiv.

Dar te rog, negreșit, trimite-mi corectura, căci trebuie să-mi recitesc articolul cu litera expresivă a tiparului.

Rog telefon.

Cu perfecte sentimente

T. ARGHEZI

7 no[iembrie] 1929 seara.

X

M. L. R. — 5661

Modificînd tonul vorbit al unei părți dintr-o conferință citită la Radio, am păstrat un rînd de idei generale utile pentru rubrica de *Morală practică.*

Te rog vezi dacă nu trebuie scos pasajul care începînd la sfîrșitul paginei 1 a manuscrisului, sfîrșește la începutul paginei 2, ca fiind, deși util, individualizat la caz.

Încolo, nu trebuie rupt nimic din articol, proza lui ținîndu-se solidar într-un punct.

Și dă poruncă la tipografie să mi se trimită corectura <negreșit> pînă diseară, dacă se poate, ca să o restitui mîine dimineață făcută.

La revedere

T. ARGHEZI

7 februar 1931

XI

M. L. R. — 5662

[Plic:] T. ARGHEZI *Manuscris urgent*

Domnului
H. Blazian
Postul de Radio-difuziune

La Portar

Iubite Domnule Blazian,

Îți trimit *Caleidoscopul*[14] mai tîrziu, dintr-o greșală. Cum vei vedea tema e neobicinuită și antifotogenică față de proza noastră oficială: nici usturoi n-am mîncat nici gura nu mi-a puțit — sau pe franțuzește: ni vu, ni connu: nu știu, n-am văzut.

Cred că e un moment cînd lucrurilor trebuie să li se spuie pe nume și cred că sunt în asentimentul și al Dv. al microfoniștilor și al publicului care ascultă. Din multul ce trebuie spus se spune totuși destul de puțin.

Al dumitale

T. ARGHEZI

22 april 1934
Duminică dimineața.

---

materialul, făcînd și propuneri concrete de colaborare. H. Blazian își semnează însă obișnuitele rubrici: cronica teatrală și artistică.

[14] *Caleidoscop* — emisiunea permanentă în cadrul Radiojurnalului de duminică, la orele 19. Putea fi deci susținută și de un scriitor?!

G. Călinescu

Ce e asta, femeie, n-ai ce face decât să vezi bolnavul? La revedere

160
12
320
16
1920

GEORGE CĂLINESCU DESENÎND

NU ERA UN LUCRU NEOBIȘNUIT CA, LA ȘEDINȚELE SECȚIEI DE LI-teratură și artă a Academiei, să se deseneze. Steriadi, cel puțin, desena aproape tot timpul. Nici nu sfșîrșea Mihail Sadoveanu de rostit «deschid ședința» și Jean Steriadi, cu un gest domol și voluptuos, din familia gesturilor cu care își aprindea și fuma țigara de foi, și ducea mîna la buzunarul hainei de catifea, de unde scotea bloc-no-tesul. Într-un tîrziu, îl închidea cu grijă și îl punea la loc. Nimeni nu vedea ce făcuse între timp.

Și alți plasticieni desenau, dar cu mai puțină asiduitate. Uneori, spre sfîr-șitul ședinței, Ion Jalea întindea vreunuia dintre membrii secției o foaie de hîrtie pe care îi schița portretul. Pe vremea aceea, în afară de cei pomeniți mai sus, secția cuprindea pe George Murnu, Gala Galaction, Victor Eftimiu, Camil Petrescu, George Călinescu, Perpessicius, Emil Isac, George Oprescu, Lucian Grigorescu, Al. Rosetti, cărora, în 1955, li s-au adăugat Tudor Ar-ghezi, Tudor Vianu, Mihail Jora, Al. Philippide și alții.

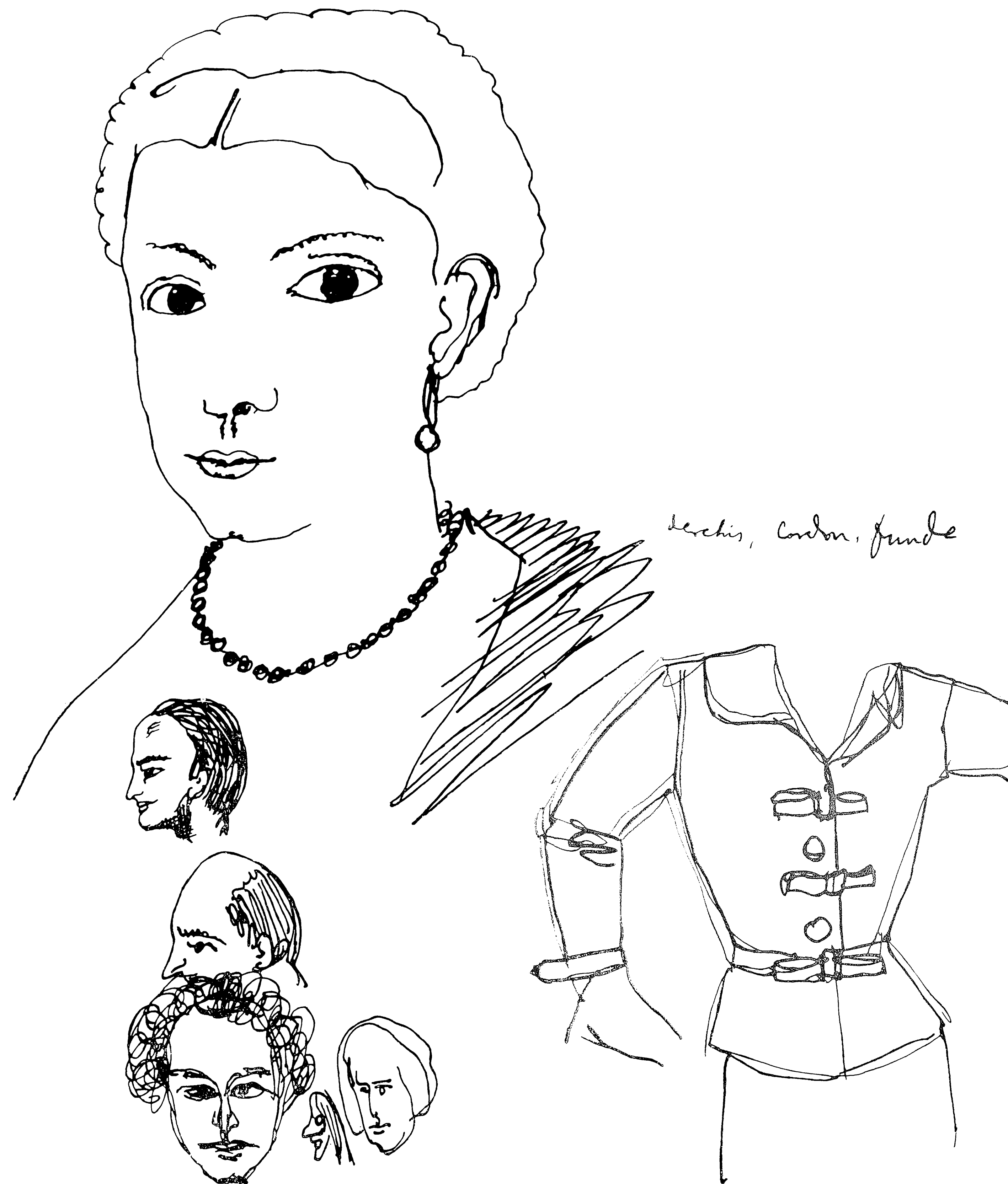
Nu știu exact cîți dintre neplasticieni desenau, dar printre ei era sigur, G. Călinescu. În sala mare, numită a Prezidiului, cea mai mare sală după aulă, în care se țineau — la început, cu regularitate, în fiecare miercuri după-amiază — ședințele secției, în acea sală solemnă și intimă în același timp, cu ferestre înalte, în care se afla o masivă și foarte lungă masă acoperită cu cristal, avînd de jur împrejur aproape două duzini de scaune cu speteaza înaltă și dreaptă, în care ședeai ca într-o strană, fiecare membru găsea, la sosire, în dreptul locului său, o jumătate de coală de hîrtie, cu «ordinea de zi» bătută la mașină și, dedesubt, prinsă cu un ac cu gămălie, o coală întreagă, albă, pentru eventuale însemnări. De cele mai multe ori, la plecare, protocolarele hîrtii rămîneau albe, pe masă.

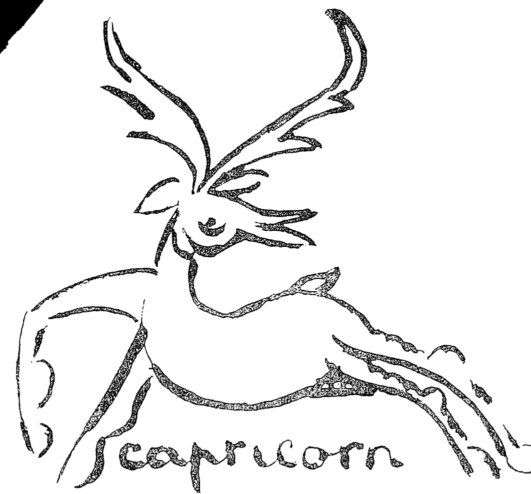

Excepție făcea a lui Călinescu, care, adeseori, dobîndea un chenar de de-sene. Cînd ședința nu-l interesa, scotea stiloul din buzunar, și, atunci, pe coala pusă la dispoziție de Academie, apăreau, în cel mai realist stil, ce amin-tea desenele lui Baudelaire și autoportretele atîtor scriitori, crochiuri de femei imaginare, de cîini, de pisici, case, mobile, fîntîni arteziene. Gestul cu care desena nu era detașat, ci, cum ședea aplecat asupra mesei, avea ceva de școlar sîrguincios care, într-o poziție nerecomandată de părinți și de medici, se străduiește să-și facă teza cît mai bine. Această concentrare îl destindea totuși, fiindcă, la sfîrșit, se rezema de spetează, cu un aer luminos sau ușor amuzat. La încheierea ședinței, împăturea coala și o lua cu el, dar de multe ori o lăsa pe masă. Dacă printre hîrtiile mele n-ar fi atît de mare dezordine și dacă nu le-aș pierde atît de sistematic, atunci acasă la mine, ar trebui să găsesc cel puțin cîteva cu desene de Călinescu.

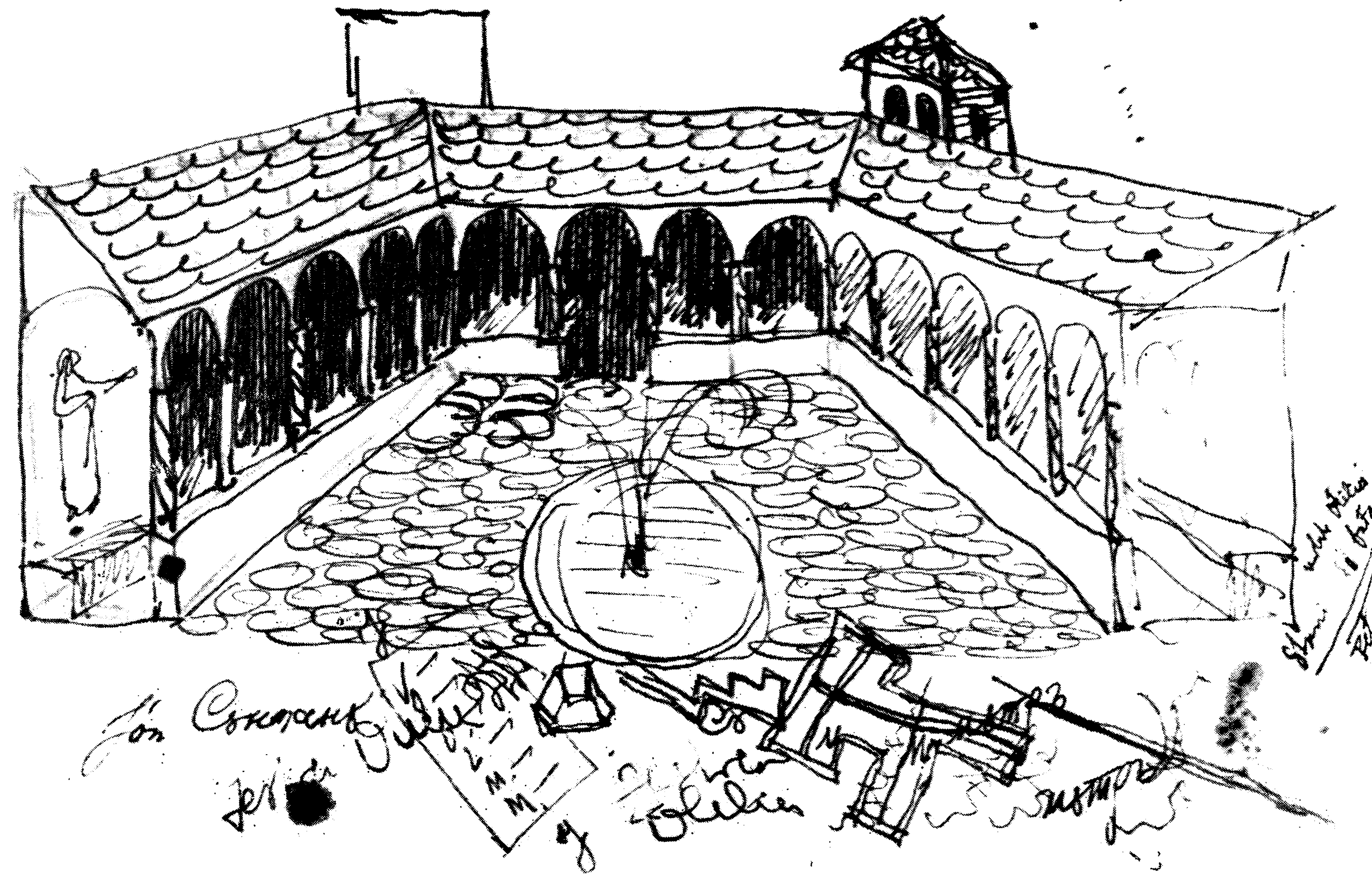
GEO BOGZA

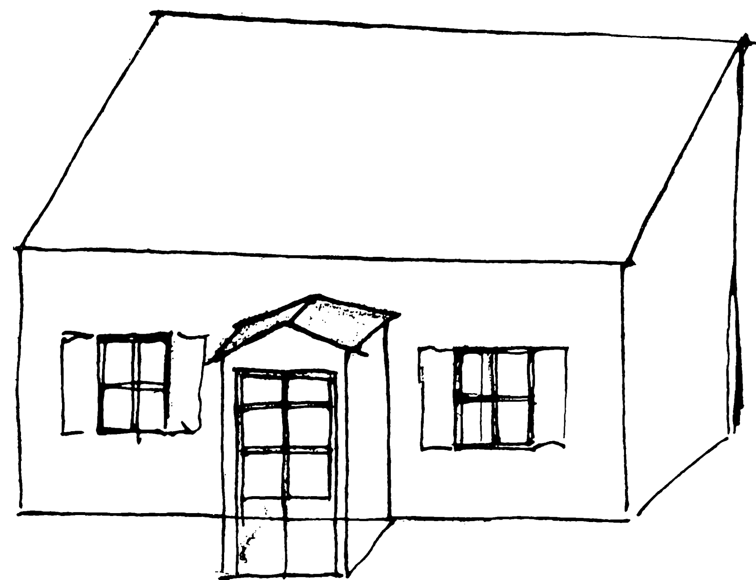

derchis, Cordon, funde

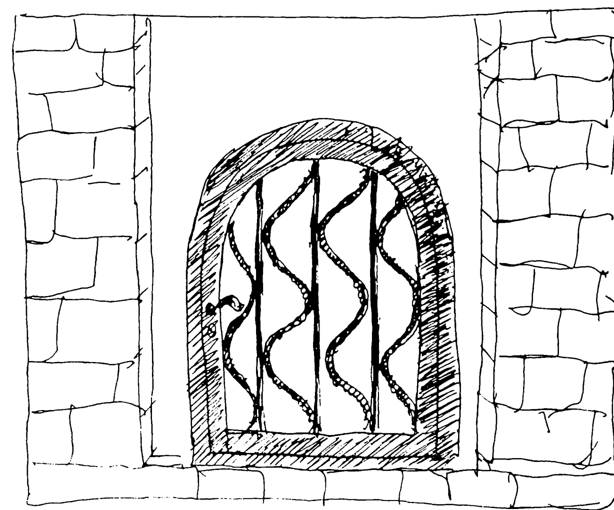

capricorn

cercar <u>Vinceza</u>

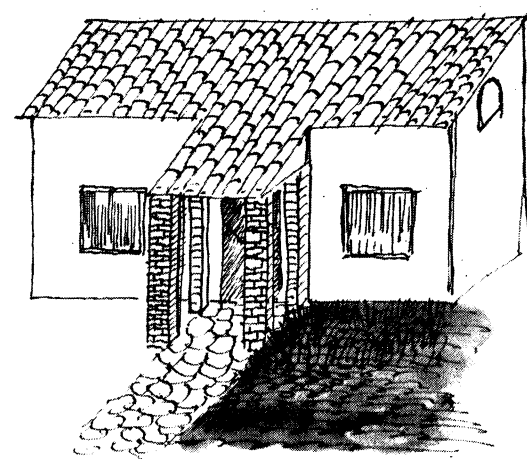

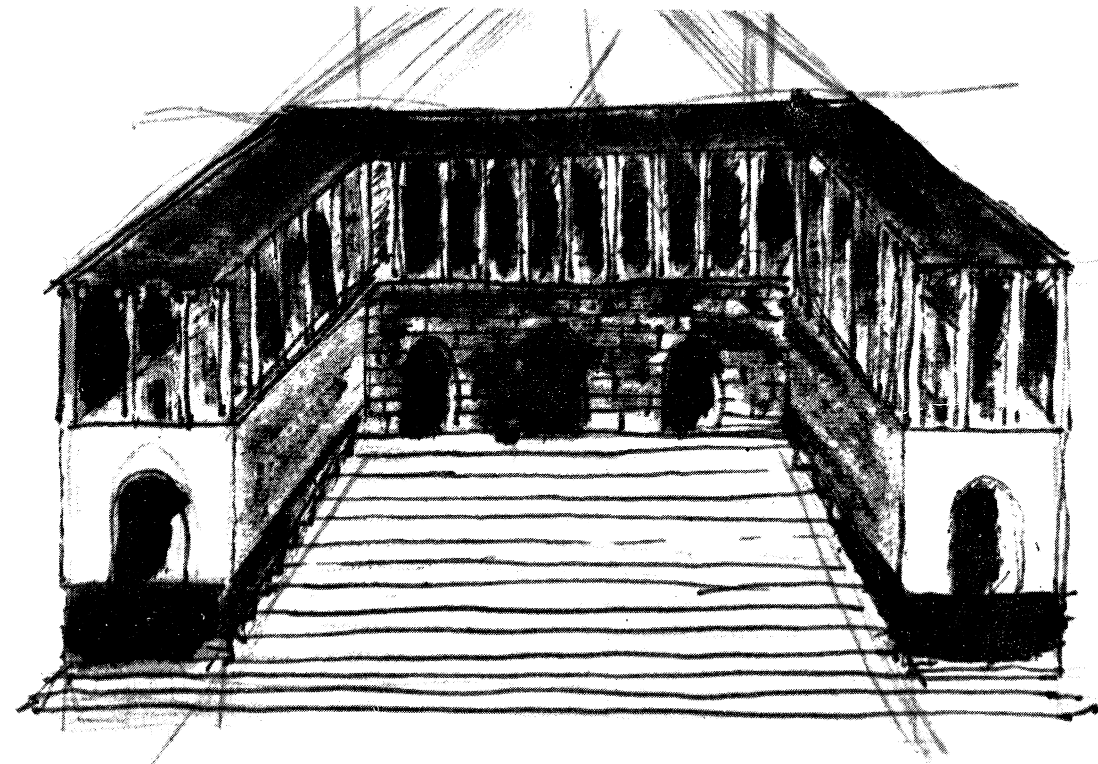

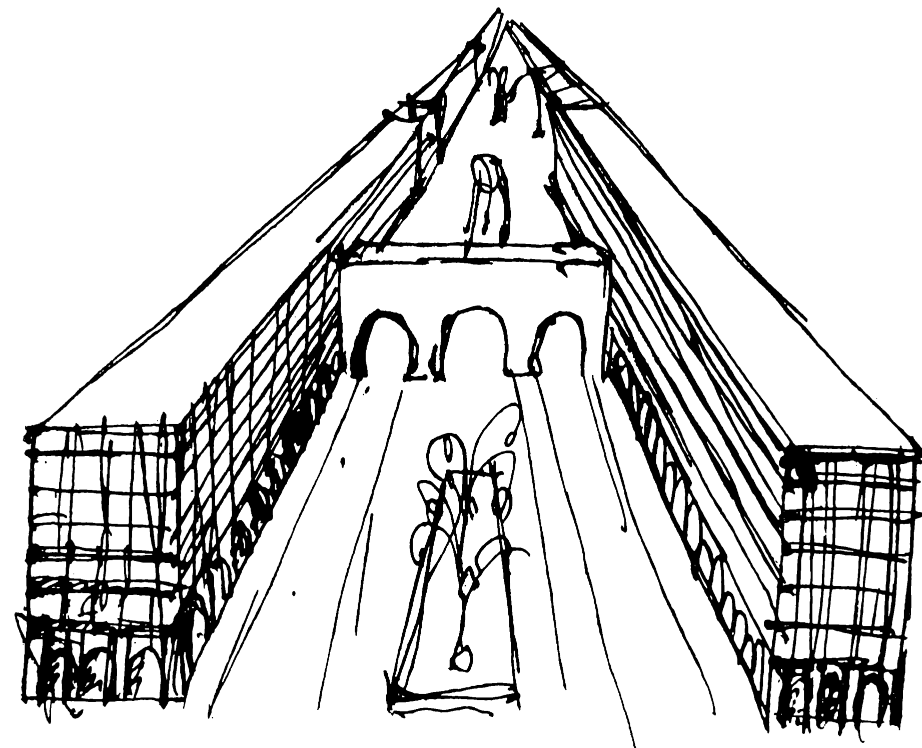

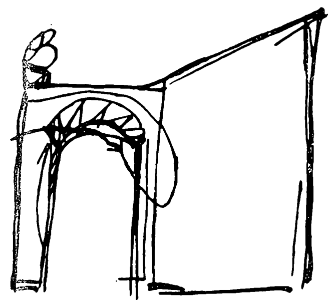
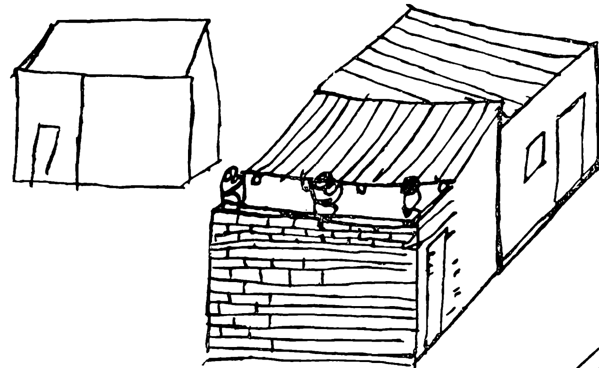
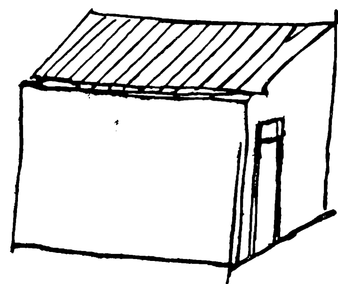
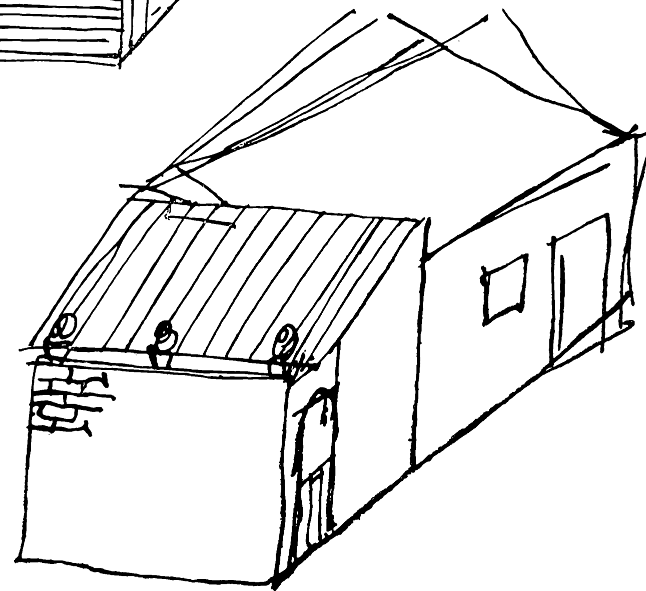
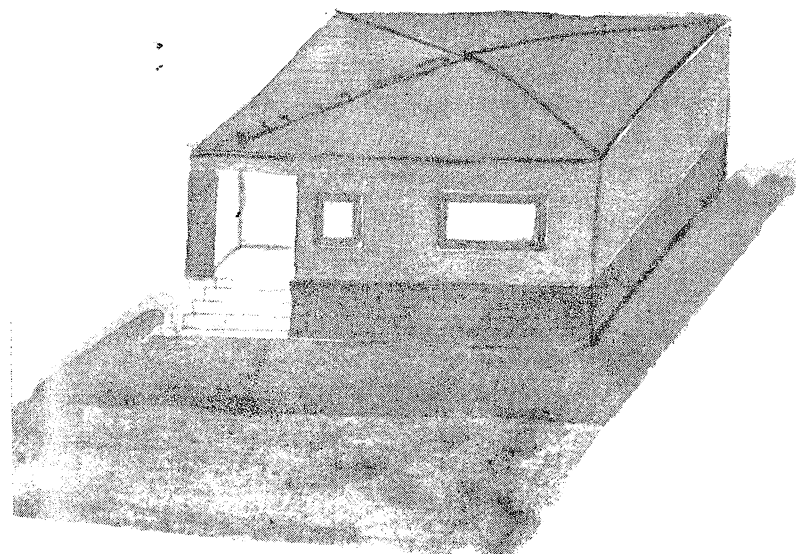

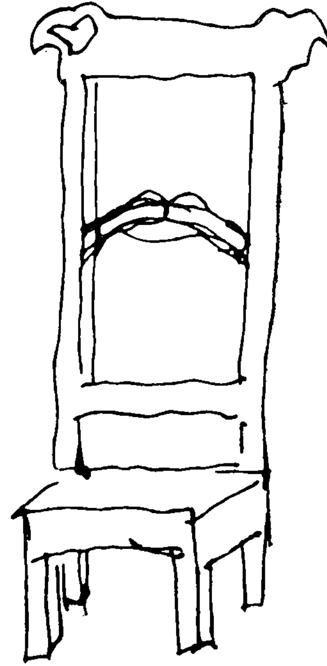
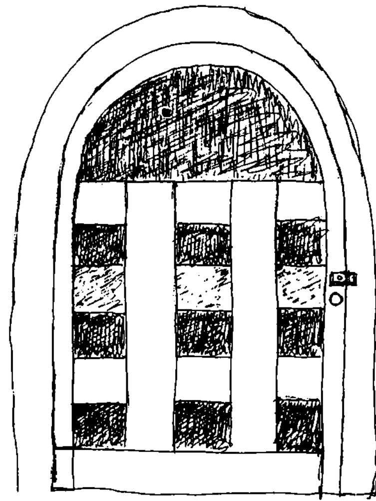
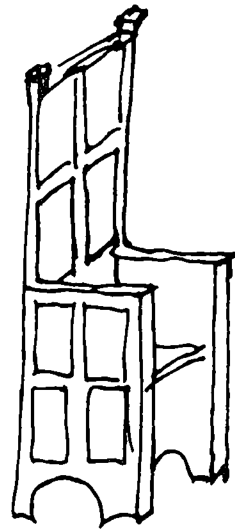

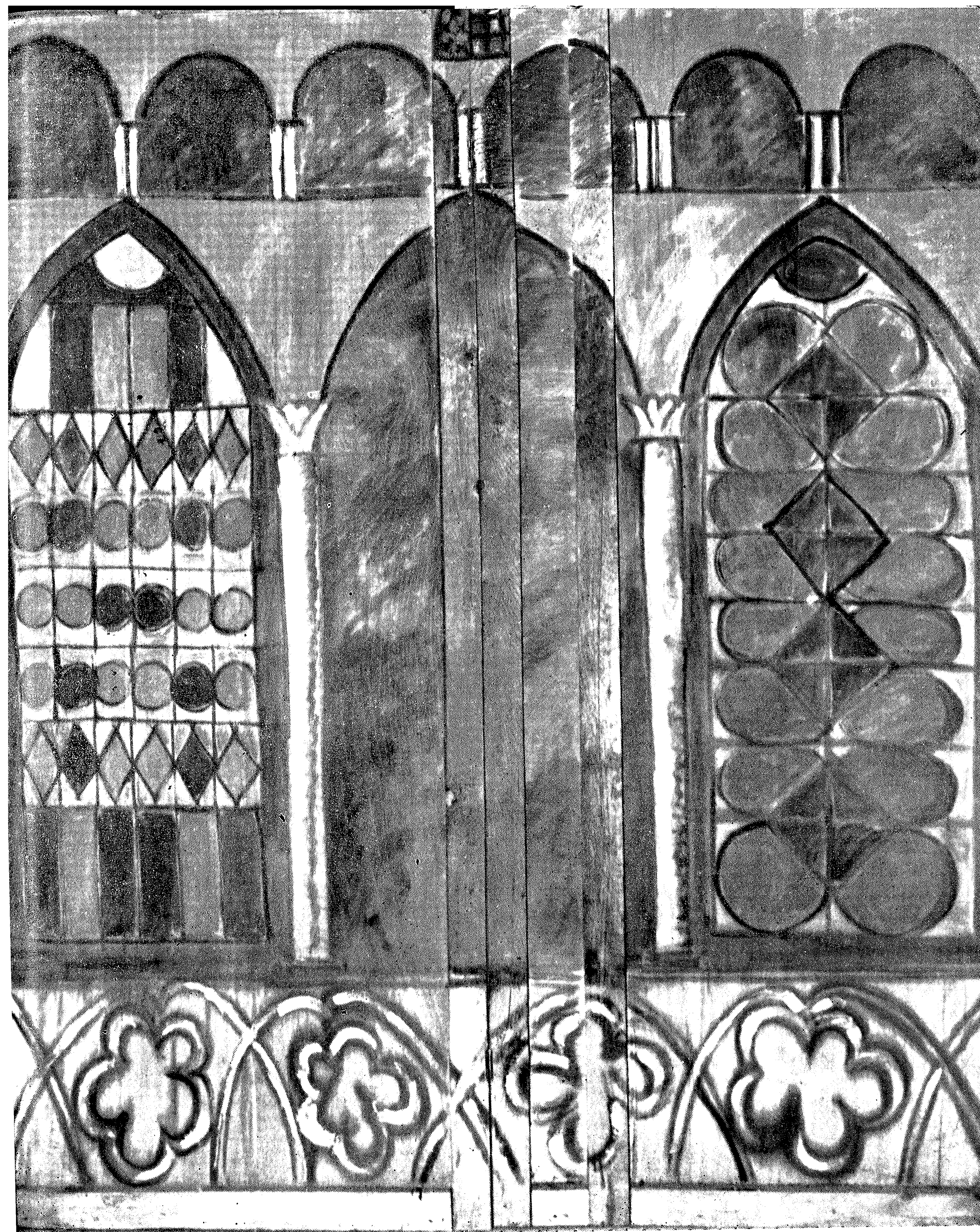

«Cu respect.
Domniei-sale Domnului
profesor Călinescu»

(Omagiul unui elev de liceu)

IOAN BUDAI-DELEANU

O licitație la Lvov

ÎMPREJURĂRILE MORȚII AUTORULUI Țiganiadei *sînt în genere cunoscute. Ni le-a dezvăluit acum aproape patru decenii Teodor Balan* [1]. *În anii trecuți, avînd prilejul de a face, între altele, cercetări la Lvov, am transcris conținutul cîtorva dosare referitoare la activitatea lui Budai-Deleanu în acest oraș, obținînd ulterior, prin bunăvoința directorului Arhivelor, I. Vradii, fotocopii ale unora dintre acte. Confruntarea cu originalul prilejuiește relevarea unor omisiuni și greșeli de lecțiune în documentele publicate de T. Balan, date eronate perpetuate și în unele istorii literare care s-au scris din 1934 pînă astăzi. De aceea considerăm necesar să revenim asupra acestor documente. Publicăm acum inventarul lucrurilor rămase în casa lui Budai-Deleanu din Lvov, în momentul morții lui, semnalînd greșelile din versiunea T. Balan.*

Actele referitoare la decesul lui Budai-Deleanu se găsesc și astăzi în Arhiva Centrală Istorică de Stat a R. S. S. Ucrainene, filiala Lvov (Fondul 149 — Forum Nobilium — opis 2, dosar 537/1820, partida „Successionalia», conținînd 21 de file).

Din Actus obsignationis *(la T. Balan, op. cit., pp. 42—43), alcătuit de camerariul Franciscus Xaverius Nowakowski* [2] *la patru zile după deces, rezultă că «Ioannes de Buday, Caesarii Regii Fori Nobilium Leopoliensis Consiliarius, uxoratus» (Ioan de Buday, consilier la Tribunalul Chesaro-Crăiesc al Nobililor din Lvov, căsătorit) a murit la 24 august 1820 (adăugăm că era într-o* joi*) în casa cu nr. 553 din „4/4“, adică în suburbia a patra („Broder Vorstadt“)* [3]. *Era al șaselea și ultimul domiciliu al lui Budai în cei 32 de ani petrecuți în capitala Galiției:*

---

[1] *Data morții lui Ion Budai-Deleanu*, în *„Făt-Frumos“*, IX, nr. 2—3, martie — iunie 1934, pp. 41—44 și nr. 4, iulie — august 1934, pp. 82—86 (după un preambul semnat de autor, sînt reproduse: actul de deces, parte din inventarul lucrurilor rămase, — *numai* lista cărților —, o declarație de acceptare a moștenitorilor legali și lista lucrurilor scoase la licitație); actele sînt redactate, după caz, în limba latină sau polonă.

Dosarul are două foi de titlu, una din 1933, redactată de dr. Eugeniusz Barwiński, directorul Arhivelor: „Succ. 3667. Post Joannem Buday Consiliarium Caes[arii] Reg[ii] Fori Nobil[ium] Leopol[iensis]. Kart 21. Coll. 17/5 1933 DEB“ (inițialele numelui directorului) și a doua, din 1951, în limba rusă.

[2] În 1820, Franciszek Ksawery Nowakowski figurează ca al cincilea din cei șase «Auskultaten» ai «K. K. Landreschte zu Lemberg» (cf. *Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien*, 1820, p. 319).

[3] În afară de orașul propriu zis («Stadt»), al cărui perimetru era cuprins în limitele vechilor ziduri de apărare, existau patru suburbii («Vorstadt»), care purtau numele celui mai apropiat oraș spre care ducea respectivul drum de ieșire din Lvov: *Halitscher Vorstadt*, spre sud-vest, (notat în hărțile cadastrale cu 1/4 «erste Viertel»); *Krakauer Vorstadt*, în partea de nord-vest, spre Cracovia (2/4 «zweite Viertel»); *Zolkiewer Vorstadt*, în partea de nord-est, spre Zólkiew (3/4, «dritte Viertel») și *Broder (Brodzker) Vorstadt*, în partea de sud-est, spre Brody (4/4, «vierte Viertel»). Locuințele cele mai bune, ca și o parte însemnată a instituțiilor de stat, se găseau în centru sau în cele două periferii vestice, orientate spre Viena; cele estice au rămas întotdeauna mai slab dezvoltate din punct de vedere urbanistic și economic, tot aici erau cele mai ieftine locuințe (cf. F. Papée, *Historia miasta Lwowa w zarysie*, Lwów, 1894, pp. 177, 180; A. Krajewski, *Lwowskie przedmieścia*, Lwów, 1909).

acea « Reitschule » care, după mărturia lui T. Balan, mai exista în 1934[4]. *Defunctul nu a lăsat testament; se notează că mai are patru frați, « Aaron, Antonius, Nicolaus, Josephus, in Transilvania habitant »*[5]. *Averea rămasă (mobile și veșminte) a fost lăsată văduvei (Marianna Mikołajewicz) și celor două fiice (Suzanna, de 26 de ani, și Eufrozyna, de 25 de ani), ca moștenitoare legale. În afară de acestea, actul este semnat și de soțul Suzannei, Ludwik Prawdzic de Lewandowski*[6].

De cel mai mare interes este inventarul lucrurilor rămase, pe care-l publicăm în continuare, inventar alcătuit la 2 septembrie 1820 de același Nowakowski. « Status activus », adică valoarea lucrurilor declarate ca aparținind defunctului, se ridică, după aprecierile făcute, la 430, 19 florini, în valută vieneză[7], *ceea ce ar reprezenta aproape un sfert din salariul său de 1800 florini anual. La data decesului, consilierul Johann von Buday nu poseda nici un fel de bunuri imobile, terenuri etc. (cf. calificativul « nulla » cu care sînt notate primele trei rubrici). Din alte acte, aflate la Arhivele din Lvov, știm că prin 1809 contesa Magdalena Bąkowska-Dulska îi donase lui Budai o proprietate (« curiola ») în Broder Vorstadt nr. 425, probabil în semn de mulțumire pentru pledarea cu succes a unei cauze sau pentru alt gen de servicii*[8]; *cum această proprietate nu figurează printre lucrurile inventariate, se poate admite că Budai a dăruit-o ca zestre fiicei sale Suzanna.*

Foarte bogate sînt rubricile XXIV (« Vestimenta ») și XXV («Linea Suppellex») care cuprind haine și lenjerie în valoare de 159,24 și respectiv, 28,31 florini în valută vieneză. Fracul verde închis, uniforma de gală a primului consilier al Tribunalului Nobililor, este evaluat singur la 25 de florini, pălăria cu pene, la 10 florini, iar sabia, la 5 florini. Alte fracuri, de toate zilele, sînt socotite la 20 florini (cel albastru închis cu guler de catifea) și 10 florini (cel măsliniu); alte două vechi, din stofă de Sieradz, 5 florini fiecare, vestele și pantalonii, precum și alte lucruri mai uzate, sînt apreciate la sume mărunte. Consilierul obișnuia să poarte la git lavaliere negre sau albe în pătrățele, de muselină. Iarna purta o «radziwilka» (manta poloneză), socotită la 30 de florini, și căciulă de blană (2, 30 florini).

Rubrica XXIX, «Suppellex domestica », cuprinde mobile și obiecte de artă, mai ales tablouri. Din cele nouă mese de diferite dimensiuni, trei erau mese de scris, alte două pentru joc de cărți, mai toate vechi. Autorul Țiganiadei folosea și un pupitru de scris în picioare. Dulapul de cărți, probabil destul de masiv, cu uși de sticlă și sertare, era prețuit la 10 florini, două oglinzi mari, cu rame din lemn de tisă, costau 40 de florini, iar alte două mici, cu rame aurite, dar pe jumătate sparte, 2 florini. Vioara (« furniruită, cu arcuș »), la care exersa în timpul liber[9], *este evaluată la 4 florini. Dintre « landșafturi », numai cele două în rame de mahon sînt mai scumpe (1,30 fl.); vor fi fost peisaje litografiate, simple reproduceri, înrămate de proprietarul lor, cum este și cazul tablourilor reprezentind pe*

---

[4] Din schematisme rezultă că Budai a locuit pe rînd, « in der Stadt » (pînă în 1799), apoi în « Zolkiewer Vorstadt » nr. 423 (în 1800), tot aici la nr. 4 (în 1810), tot aici, la nr. 406 (între 1811—18), în « Krakauer Vorstadt » nr. 357 (în 1819), pentru ca în anul morții să figureze în acea « școală de manej », aflată dincolo de zidurile orașului vechi, în spatele mănăstirii ordinului carmelitan, colț cu Herren Gasse (clădirea nu mai există astăzi).

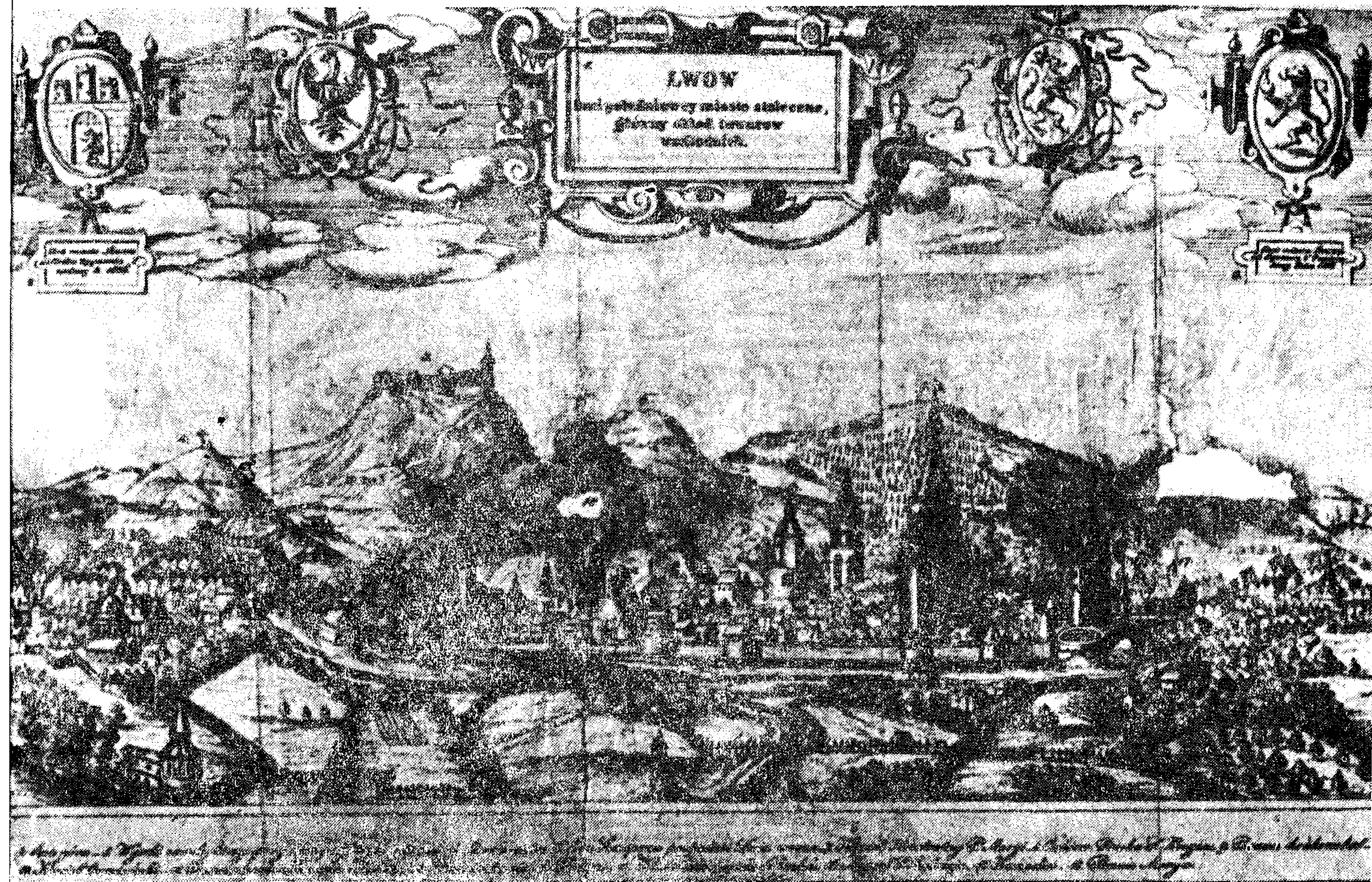
[5] Budai avusese șase frați și trei surori. Lipsesc din act: ultimul frate — Solomon, care mai trăia în 1820, și surorile, Maria, Sofia și Dina; un altul, Petru, militar de carieră, murise în război (cf. Lucia Protopopescu, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu — documente inedite*, București, 1967, p. 35).

[6] Din marea genealogie a lui Adam Boniecki (*Herbarz polski*, XIV, Warszawa, 1911, p. 177) aflăm că Roch Ludwik Lewandowski era fiul lui Józef Karol și nepotul lui Antoni Lewandowski. A fost căsătorit cu Ludwika (?) Budajówna, cu care a avut trei copii, Oktawja, Wanda și Tytus January, ultimul născut în 1822 (se poate admite deci că Budai era deja bunic în 1820). Lewandowski, ajuns spre sfîrșitul vieții consilier la Forum Nobilium din Stanislav, a murit în 1857.

[7] Moneda în circulație era *florinul* (sau guldenul), care avea 60 de creițari; după 1821, în locul « bancoțetlei » devalorizate, s-a introdus valuta vieneză care a ajuns în 1820 la un raport de 1 la 2,5 (cf. St. Hoszowski, *Ceny we Lwowie w latach 1701—1914*, Lwów, 1934, p. 100—101).

[8] Cf. Arhiva Regiunii Lvov, fond 3, opis 3, dosar 614/1809.

[9] « Avînd aici vreme de ajuns, mă îndeletnicesc mai mult cu cetera și cu cîntări » — scrisese lui Mitru Perea în *Epistolia închinătoare*.

Orașul Lvov la începutul secolului al XVI-lea — stampă.

«Napoleon cu soția» (desigur cu cea de a doua, Maria Luiza, fiica împăratului Austriei) sau pe mareșalul Józef Poniatowski, foarte răspîndite în epocă. Toate aceste lucruri sînt urmate în inventar de semnăturile a doi «Schatzmeister»-i, Lorenz Suberle și Martin Sayde, și a unui «taxator», Kaspar Zacherl. Dacă prezența portretelor lui Napoleon și Poniatowski nu lasă nici un dubiu asupra preferințelor politice ale lui Budai — funcționar austriac, trăind printre polonezii care nutreau speranța eliberării lor cu ajutorul corsicanului —, în schimb picturile și sculpturile care-i împodobiseră căminul ne dau o imagine clară asupra înclinațiilor sale artistice și chiar asupra concepției de viață. Piesa cea mai scumpă (50 de florini) este un tablou mare, înfățișînd «gonirea poporului izraelit», urmată de alte două tablouri mai mici, «Nunta lui Cupidon» și «Triumful lui Bachus», toate deosebit de sugestive pentru epicureismul poetului; după două scene din războiul cu turcii (care?) și două peisaje rustice citim: «Obraz śmierci Seneki» (tabloul morții lui Seneca, probabil o copie după Rubens, în orice caz nu un bust, cum s-a crezut pînă acum [10]), în sfîrșit, «trei busturi de bronz ale unor mari bărbați» (toate, un florin) completează colecția

---

[10] Lucia Protopopescu, *Noi contribuții...*, p. 79.

operelor de artă[11]*, pentru a căror apreciere a fost solicitat un cunoscut pictor al vremii, Carl Schweikart (urmează semnătura autografă a acestuia). Originar din Würtemberg, după studii la Karlsruhe și Viena, Joseph Karl Schweikart (1772—1845) s-a stabilit la Lemberg în 1802, distingîndu-se îndeosebi ca miniaturist și portretist pe teme mitologice și din istoria antică (*Amor și Psyche, Amor dormind, Sapho *etc.*)[12]*. Se poate crede că, pentru a nu greși în aprecieri, familia lui Budai l-a solicitat special pe Schweikart în scopul examinării colecției ; și cum gusturile celor doi în materie de artă mergeau în aceeași direcție, n-ar fi departe de adevăr să-l socotim pe Schweikart drept unul dintre intimii poetului nostru.*

Consilierul [a mers toată viața, de acasă la slujbă, pe jos (rubrica XXX, « Rhedae et currus »: « Nulli »).

Biblioteca defunctului cuprindea 62 de cărți (rubrica XXXI, « Libri ») în limbile germană (11), latină (46), franceză (2) și italiană (3)[13] *și poate face singură obiectul unei cercetări speciale, cu edificatoare concluzii pentru posesorul ei.*

Ni se pare evident că biblioteca lui Budai-Deleanu era, după unele indicii, mult mai bogată, cuprinzînd și alte cărți, pe care, din diferite motive, le-a înstrăinat sau le-a dăruit[14] *; desigur, cărțile în limba polonă (nici una nu figurează în inventar) erau în folosința întregii familii, dar lipsesc cărțile românești vechi pe care le-a glosat pentru alcătuirea lexiconului, precum și hrisoavele de cancelarie și unele scrieri istorice pe care le-a colecționat, după cum mărturisea într-o scrisoare către mitropolitul Moldovei*[15]*. Știindu-le valoarea, în dorința de a nu rămîne printre străini, uitate sau pierdute, le va fi dăruit, pe patul de moarte, prietenilor săi români din Lvov (poate Racocea sau și alții), sau n-au fost în mod deliberat declarate, ca și manuscrisele, pentru a li se rezerva o soartă mai bună. Dar chiar și atît cît s-a declarat în inventar este suficient pentru a ne convinge, o dată mai mult, de multilateralitatea preocupărilor sale (poezie, filosofie, estetică, istorie, geografie, astronomie, matematică, medicină, teologie, drept, științe politice, gramatici și dicționare etc.). O simplă parcurgere*

---

[11] S-au păstrat și rame singure, fără tablouri. În privința busturilor este exclus să credem că estimatorul, artist priceput și om de cultură, nu știa *pe cine* reprezentau. Dacă printre cei « trei mari bărbați » vor fi fost Voltaire sau Kościuszko, nu trebuie să ne mire de ce nu li s-a dat și numele.

[12] Cf. Wurzbach, XXXII, p. 350. Maniera de a picta a lui Schweikart ne este cunoscută din reproducerile aflate în colecții și albume (portrete de demnitari galițieni și soții ale acestora). Mult căutatul portret al lui Budai (există toate motivele să credem că a existat un asemenea portret) ar putea fi găsit printre operele lui Schweikart sau ale altor pictori locali ca Anton Laub, Michael Weixelbaum, Joseph Haar, Józef Rejchan, Josef Klimeš ș. a. (cf. Jerzy Mycielski, *Sto lat dziejów malarstwa w Polsce, 1760—1860*, Kraków, 1897 ; Ernst Lemberger, *Meisterminiaturen aus fünf Jahrhunderten*, Stuttgart, 1911, p. 91 ; M. Opalek, *Zapomniane palety*, în *Studia lwowskie*, Lwów, 1932, pp. 314—319 ; Jerzy Güttler, *Sto lat malarstwa polskiego 1790—1890*, Lwów, 1937, pp. 11—20) ; E. Bénézit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres...*, Paris, 1962, t. VII, p. 674).

[13] T. Balan (*op. cit.*, pp. 84—86) a publicat această listă fără a indica sumele la care le-a apreciat Nowakowski și cu unele greșeli de lecțiune (sau de tipar), din care semnalăm: *Basilea* (în loc de *Basileae*), *Nechliniensis* (în loc de *Mechliniensis*), *Innzken* (în loc de *Jungken*), *Antverpio* (în loc de *Antverpiae*), *Vrisciani* (în loc de *Prisciani*), *Sohatto* (în loc de *Schotto*), *Musnogia* (în loc de *Musurgia*), *Moguntia* (în loc de *Moguncia*), *Carola* (în loc de *Carolo*), *Argentorato* (în loc de *Argentorati*), *Seneusis* (în loc de *Senensis*), *Norumbergae* (în loc de *Norimbergae*), *Oeccimenicum* (în loc de *Oecumenicum*), *Caltionis* (în loc de *cultioris*), *vitanta* (în loc de *vitanda*), *Phoedri* (în loc de *Phaedri*), *Augusto* (în loc de *Augustae*), *Karakake* (în loc de *Karakasse*) ș. a. De asemenea, a reprodus lecțiuni greșite ale lui Nowakowski, fără a le semnala; așa sînt: *1545, 1527* (în loc de *1645, 1627*, anul de apariție la cărțile nr. 21 și 22 de la rubrica « Latini », *Falcii* (în loc de *Fabii*), *paregra* (în loc de *parerga*), *Indagationes* (în loc de *Indagatores*), *Hannoviam* (în loc de *Hanauciam*). Unele greșeli se datoresc nedescifrării grafiei particulare a lui Nowakowski și s-ar fi putut evita prin confruntarea listei cu foile de titlu ale cărților respective. Nu am inclus între greșeli scrierea cu minuscule a majusculelor și invers. Cercetarea întreprinsă de noi a trebuit să recurgă la alte exemplare, găsite în diferite biblioteci românești și străine (pînă acum am avut în mînă 49 din cele 62 de titluri) căci exemplarele din biblioteca lui Budai, dacă nu vor fi scoase la iveală — măcar parțial — printr-o fericită întîmplare, trebuie considerate ca pierdute.

[14] Așa este cazul cu *Arcadia* lui Jacoppo Sannazzaro, Veneția, 1623, care i-a aparținut și pe care a dăruit-o, înaintea plecării la Lvov, seminarului din Blaj (cf. Mihai Mitu, *Date noi cu privire la biografia lui Ioan Budai-Deleanu*, în „*România literară*", 1971, nr. 22, p. 13).

[15] Publicată de N. A. Ursu („*Cronica*", Iași, 1968, nr. 15, p. 10) și de Florea Fugariu (*Școala Ardeleană*, II, 1970, pp. 236—238), în ambele cazuri, cu greșeli de lecțiune sau omisiuni.

a listei ne convinge că evaluarea s-a făcut nu după criterii științifice, ci după criterii comerciale (grosimea, gradul de uzură etc.), căci se repetă invariabil prețuri fixe la cărți diferite, suma totală abia ridicîndu-se la 25,18 florini deși printre ele existau multe volume socotite rare chiar pe atunci [16].

Activul se încheie cu rubricile XXXII. «Scripta», notată cu «Nulla» (ceea ce corespunde, probabil, ultimei dorințe a defunctului) și XXXIII, din care rezultă că nu s-au găsit «lucruri străine».

Celălalt capitol, «Status passivus», total necunoscut pînă acum [17], *cuprinzînd datoriile, este, de asemenea, de mare interes. Suma de 4829,37 florini, destul de mare, se explică prin faptul că primul creditor este socotit chiar văduva, Marianna Mikołajewicz-Buday, căreia, după lege, defunctul îi este dator 3750 de florini, valoarea dotei adusă de aceasta în momentul căsătoriei. Scăzînd deci această sumă care, oricum, nu mai putea fi recuperată, rămîn totuși 1079,37 florini, adică mult peste dublul valorii lucrurilor rămase («Status activus» se ridica, după cum am văzut, la 430,19 fl.) sumă care rezultă din următoarele datorii: bani împrumutați de la soții Ciernicki* [18] *(400 fl.) și de la Feliks Więckowski* [19] *(57 fl.) lefuri datorate slujitorilor pe perioade de la trei luni la un an și jumătate (în total 141 fl.) și cheltuieli de înmormîntare (441,45 fl.), din care 92 florini parohului bisericii Sf. Andrei* [20], *35 florini dricarului Ignatz Theusler, 54 florini lui Wincenty Ziętkiewicz* [21] *pentru întreținerea candelelor, 199,45 florini (foarte exact, pînă la ultimul creițar!) negustorului Baruch Götzel pentru hainele de doliu ale mortului și familiei acestuia, 33 florini croitorului Jasiński, 28 florini pentru transportul cu trăsuri pînă la cimitir* [22]. *Nu sînt date cauzele morții, dar se poate admite că Budai a încetat din viață în urma unei suferințe mai îndelungate (se datorează 13,22 fl. «domnului Salomon»* [23] *pentru medicamentele furnizate în luna august și alți 26,30 florini «chirurgului Hendrich»* [24] *pentru îngrijirea bolnavului).*

Inventarierea lucrurilor și alcătuirea actului au durat nouă-zece zile (pe ultima pagină figurează data de 11 septembrie). Cele trei femei, «necunoscătoare ale legilor sau mai degrabă ale formalităților de îndeplinit», solicită lui Nowakowski să redacteze în numele lor declarația de acceptare prin care consimt să intre în posesia lucrurilor rămase în urma morții soțului și tatălui lor (publicată de T. Balan, op. cit. 82) [25]*; actul, redactat la 14 septembrie, este înaintat a doua zi la Forum Nobilium.*

---

[16] Într-un catalog de cărți scoase la licitație de către Martin Kuralt, bibliotecarul Universității din Lvov, în ziua de 11 ianuarie 1790 (*Catalogus librorum qui praeter copiam varii argumenti et idiomatis permultos etiam polonice scriptos continet quorum publica auctio die XI. Januarii et sequentibus 1790. in aedibus Universitatis Leopoliensis instituenda*, Leopoli, J. T. Piller impressit) figurează și cărți care s-au găsit mai tîrziu în biblioteca lui Budai (cele de la rubrica «Latini» sub nr. 2, 4, 6, 10, 12, 13, 15, 22 și 46), unele din ele apreciate drept «opera rara». Erau dublete provenite din bibliotecile mănăstirilor lichidate de reformele iozefine. Figura lui Martin Kuralt (1757—1845), reprezentant de seamă al iluminismului sloven, amestecat, împreună cu Budai și alții, într-o acțiune subversivă din 1795 (cf. Lucia Protopopescu, *Noi contribuții...*, pp. 130 și 227), datorită unor izbitoare similitudini biografice, merită în continuare multă atenție.

[17] T. Balan a făcut doar cîteva referiri la datele furnizate de «status passivus".

[18] Anton Heinrich Czernicki, «akzessist» la «Landesgubernium», locuia în «Zolkiewer Vorstadt» 542 (cf. *Schematismus...*, 1820, p. 108.)

[19] Persoană încă neidentificată.

[20] Biserica Sf. Andrei, numită și bernardină (întrucît se afla alături de mănăstirea ordinului bernardin), construită în sec. XVI, se găsea în Bernardiner Platz, colț cu Halitschergasse. Aici fusese înmormîntat și voievodul moldovean Iancu Sasul, căruia i s-a tăiat capul la Lvov în 1582 (cf. Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, pp. 213—214; A. Schneider, *Encyklopedia do krajoznawstwa Galicyi*, I, Lwów, 1871, pp. 63—69).

[21] Un «Vinzenz Zientkiewicz» era casier la o societate filantropică a femeilor («Wohlthätiger Frauen-Verein»), cf. *Schematismus...*, 1820, p. 591; l-am întîlnit și în „*Gazeta Lwowska*" (1820, nr. 126, 3 XI, p. 518), ca fondator al unei burse de 100 fl. pentru un elev merituos.

[22] Nu este specificat locul înmormîntării. Cercetările noastre la cimitirul Lyczakowski din Lvov nu au dus la vreun rezultat. După unele indicii, *astăzi* rămășițele pămîntești ale autorului *Țiganiadei* s-ar găsi în cavoul familiei Lewandowski din orașul Stanislav (Ivano-Frankovsk), alături de ale soției și fiicelor.

[23] Franz Karol Salomon era farmacistul districtului Lvov (cf. „*Gazeta Lwowska*", 1820, nr. 4, 10 ianuarie, p. 13).

[24] Wenceslaus Hendrich, probabil ceh, era medicul delegat al primăriei pentru «Zolkiewer Vorstadt» (cf. *Schematismus...*, 1820, p. 150).

[25] Cîteva greșeli: *Prothocollum* (în loc de *Prothocollon*), *eiusdem* (în loc de *ejusdem*), *gnatenus* (în loc de *quatenus*), *manuducuntur* (în loc de *manuducantur*), *qui* (în loc de *mi*),

Conform legii, succesiunea este acordată în părți egale celor două fiice, ca moștenitori majori, dar cu scutire de taxe, întrucît pasivul depășea activul; hotărîrea este înmînată primei fiice, Suzanna Buday, informîndu-se despre aceasta văduva și cea de a doua fiică, Eufrozyna, la 11 octombrie 1820 (cf. notele pe verso-ul *procesului verbal, dosar, pp. 14–15; inedite).*

Între timp, constrînsă de datorii, familia, care se străduise să facă o înmormîntare demnă de numele răposatului, se hotărăște să scoată la licitație măcar o parte din lucruri și aceasta în mare grabă; chiar în ziua încheierii inventarului, Marianna, Suzanna și Eufrozyna Budai înaintează către Consiliul Tribunalului o cerere de licitație (publicată de T. Balan, op. cit., *pp. 43–44)* [26].

Tribunalul aprobă licitația și însărcinează tot pe Nowakowski cu conducerea ei, dar sînt exceptate cărțile *(pentru care mai era nevoie de avizul cenzurii); banii strînși urmau să fie dați văduvei și fiicelor pentru acoperirea cheltuielilor de înmormîntare și plătirea salariilor slujitorilor (cf. rezoluția pe* verso-*ul cererii, semnată indescifrabil, la 13 septembrie; inedită), fapt din care deducem că acestea erau datoriile cele mai presante, ceilalți creditori dovedind înțelegere în fața situației.*

Licitația are loc la 20 septembrie, mai puțin de o lună de la moartea consilierului și, se poate spune, aproape fără publicitate, *ținînd seama de faptul că defunctul fusese o personalitate de vază a orașului, iar familia nu dorea să se afle prea multe despre situația umilitoare căreia urma să-i facă față* [27].

Suma totală la care s-a ridicat licitația (cf. procesul-verbal publicat de T. Balan, op cit., *pp. 82–83* [28]*) este de 367 florini și 4 creițari, deci nici măcar a treia parte din suma datorată diferiților creditori (exceptînd, cum am spus, dota soției). Nu toate lucrurile au fost scoase la licitație, ci numai cele mai valoroase sau în bună stare (altele, deși scoase, nu vor fi avut căutare). Marea majoritate a hainelor și mobilelor au fost cumpărate de negustori evrei (Trux, Hekler, Leizor Recti, Icek Raab, Bimbus, Swerl, Etel,*

Planul orașului Lvov în anul 1844

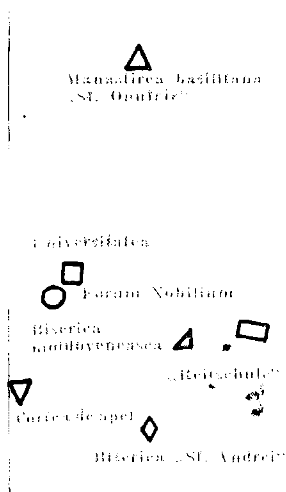
---

iar în textul polon (în afara unor modernizări): *nieboszczymu* (în loc de *nieboszczyku*), *tukiesz* (în loc de *tudziesz*), *zmartym* (în loc de *zmartym*), *dobrodzieystwym* (în loc de *dobrodzieystwem*), *ihcemy* (în loc de *chcemy*), *rzeczy wiscie* (în loc de *rzeczywiscie*).

[26] Și aici cîteva greșeli: *Ieste* (în loc de *Teste*), *relutae* (în loc de *relictae*), *eum* (în loc de *cum*), *24 te* (în loc de *24*^{to}), *infrascriptarum* (în loc de *infrascriptorum*). Despre licitație vezi Lucia Protopopescu, *Noi contribuții...*, pp. 183–185.

[27] De obicei licitațiile se anunțau cu 30–60 zile înainte pentru a li se asigura succesul. În „*Gazeta Lwowska*“ există asemenea anunțuri, chiar repetate, pentru alte cazuri (și nu numai în urma unui deces), dar licitația lucrurilor lui Budai nu este anunțată. Este posibil ca anunțul să figureze totuși în acel „*Dodatek urzędowy do Gazety Lwowskiej*“ (un fel de buletin oficial, supliment al gazetei), dar nu am găsit numerele pe septembrie 1820 la Lvov și Cracovia.

[28] Și aici greșeli: *surduk* (în loc de *surdut*), *zip* (în loc de *żyd*), *jasionowe* (în loc de *iasionowe*), *kamach olehowych* (în loc de *Ramach olchowych*), *wicyskie* (în loc de *wieyskie*), *powyzsza* (în loc de *powyższe*), *sześćdzieset* (în loc de *sześćdziesiąt*), *ruk* (în loc de *Rąk*), *odcoratismy* (în loc de *odebraliśmy*) ș. a.

Dominik, Herszko Gelb, Grundstein, Kabran[29]*, care, în genere, n-au oferit mult prea mult faţă de suma iniţială (compararea celor două sume este edificatoare). În schimb, nume de cumpărători polonezi apar de regulă în dreptul obiectelor de artă sau cu destinaţie ştiinţifică ori artistică şi* la sume mult mai mari*; se poate presupune că printre aceştia se găseau chiar prieteni apropiaţi ai defunctului, care voiau să-şi exprime şi pe această cale compasiunea faţă de familie şi dorinţa de a o ajuta. Astfel, masa din lemn de frasin, lustruită, cu sertăraşe (la care va fi fost scrisă* Ţiganiada*) — evaluată la 30 florini —, este cumpărată de un Stanowski cu 50 de florini; dulapul de cărţi este cumpărat la un preţ triplu de un Borowski; un Szczetelski*[30] *oferă 4,01 fl. (faţă de 1,30 fl.) pentru cele două peisaje în rame de mahon, 1,32 fl. (faţă de 1 fl.) pentru tabloul lui Seneca şi 1,34 fl. (faţă de 0,20 fl.) pentru portretul lui Napoleon; un Wierzeyski*[31] *oferă 1,30 fl. (faţă de 1 fl.) pentru cele trei busturi de bronz; Olbrotowski oferă de peste patru ori mai mult pentru pupitru, iar Gąsiorowski*[32] *aproape dublu pentru cele două mari oglinzi; vioara este cumpărată tot la un preţ dublu de un oarecare Linder*[33]*. Declaraţia de primire a sumei totale (367,04 fl.), în limba polonă, este redactată de Lewandowski care semnează ca martor. Pentru ultima oară în acest dosar apar semnăturile celor trei femei, care rămîneau acum fără sprijin.*

Desigur, faptele prezentate aici, în lumina documentelor, sînt destul de semnificative, cifrele de asemenea. Raportate la datele referitoare la costul vieţii în Galiţia acelei vremi, la condiţiile de trai ale diferitelor pături sociale, toate aceste cifre şi fapte pot apărea într-o lumină nouă. Numeroasele şi variatele surse de informaţie asupra vieţii economice şi relaţiilor sociale din această provincie pot fi folosite cu bune rezultate într-o monografie de proporţii asupra vieţii şi operei autorului Ţiganiadei. *Limitîndu-ne numai la datele anului 1820, semnalăm deocamdată, pe baza listelor de preţuri publicate de S. Hoszowski, că în acest an un kilogram de pîine costa la Lvov 3,5 creiţari, un kilogram de carne de vacă 14 creiţari, un kilogram de unt 1 florin, iar un litru de vin (« dulcea roadă de raiu » nu lipsea, credem, din casa consilierului) 15 creiţari, în timp ce chiria anuală pentru o cameră nemobilată se ridica la 30 de florini în medie. Nu ne grăbim să tragem de pe acum concluzii (o poate face, de altfel, cititorul însuşi prin simple comparaţii). Reamintim doar că Budai scrisese în* Epistolia închinătoare către Mitru Perea, vestit cîntăreţ: *« ...nu-mi pociu scoate din inimă dorul ţării în care m-am născut, şi* macar trăesc aici în prisos de toate, *totuş, spre fericirea deplin patria-mi lipseşte ». Fraza trebuie reţinută mai degrabă ca mărturie a dorului de ţară, a patriotismului său fierbinte, căci « prisosul » de care vorbea a fost de multe ori destul de relativ, consilierul nedorind să recunoască faţă de compatrioţi că, deşi bine situat în societate, lupta uneori serios cu greutăţile vieţii. Ştim că a avut şi în timpul vieţii datorii de plătit, ştim că a fost nevoit să ia bani cu camătă, că s-a străduit zadarnic să obţină un împrumut de la stăpînire pentru publicarea lexiconului, că şi-a cîştigat numai prin muncă un loc în ierarhia administrativă a provinciei, stîrnind rivalităţi şi invidii, că nu s-a putut bucura de privilegiile înnobilării, pe care o considera ultima şansă de a-şi vedea gîndurile şi frămîntările aşternute pe hîrtie şi răspîndite « în mijlocul patrioţilor ». Mai ştim însă că a reuşit să numere printre prietenii săi cele mai înaintate spirite ale vremii din locurile pe unde a trecut, că s-a bucurat de stima şi consideraţia multor cetăţeni*[34] *(după cum putem citi printre rîndurile documentelor de faţă), stimă care s-a perpetuat şi după moartea sa. Trăind în vremuri tulburi, bănuit şi « invigilat » pentru vederile sale, a afişat acel loialism de circumstanţă, acea prudenţă, atît de necesară în lupta cu « preputinţa privileghiată », care nu o dată a salvat geniile de o stupidă exterminare.*

« Este bine pentru un popor să cunoască pe oamenii săi mari » — spunea Nicolae Iorga. Pentru a-i cunoaşte însă în toate fibrele fiinţei lor, pentru a le cunoaşte atît « ciasurile mîhnicioase » cît şi marile lor bucurii, atît înălţările cît şi coborîrile, iubirile şi urile, izbînzile şi înfrîngerile, e nevoie de fapte, *chiar şi cele mai mărunte, aparent nesemnificative.*

Mihai MITU

---

[29] Unele sînt nume noi, germane, adoptate de evreii galiţieni în urma edictelor lui Iosif al II-lea din 1785 şi 1787 (cf. M. Balaban *Dzieje Zydów w Galicji i w Rzeczypospolitej Krakowskiej, 1772—1868*, Lwów, 1914, p. 44).

[30] Poate Erasmus Strzetelski, «supplirender Lehrer der ersten Grammatikalklasse » la gimnaziul din Lvov (cf. *Schematismus*..., 1820, p. 513).

[31] Poate acel Franciszek Xawery Wierzeyski care apare într-un act de serviciu uitat printre manuscrisele sale istorice (la Biblioteca Academiei, ms. lat. 115, fost ms. rom. 2720, p. 255).

[32] Poate Jan Gąsiorowski, secretar la primăria oraşului (cf. *Schematismus*, 1820, p. 439).

[33] Poate Linder von Binnenwald, « erster Ingrossist » la « K. K. Tabak und Stempelgefällen — Rechnung-Kanzley » (cf. *Schematismus*, 1820, p. 268).

[34] « Onorat sînt aici şi amat mai mult decît ai crede » — îi scrie lui Petru Maior (cf. scrisoarea publicată în „*Manuscriptum*", 1972, nr. 1 (6), p. 58) şi adaugă iarăşi: « Dar ce folos cînd nu am Patria! ».

R. S. S. UCRAINEANĂ, ARHIVA CENTRALĂ ISTORICĂ DE STAT, FILIALA LVOV. FORUM NOBILIUM. FOND 149, OPIS 2. DOSAR 537/1820. ff. 5—12.

Inventarul averii rămase după moartea lui Ioan Budai cuprinde «activul» (valoarea lucrurilor declarate), «pasivul» (datoriile răposatului și cheltuielile de înmormîntare) și o «recapitulare» (raportul dintre activ și pasiv).

[f. 5 r]

EX OFF[IC]IO

INVENTARIUM[1]

Substantiae fatis olim Illustris M[agni]f[ic]i D[omin]i Caes[arii] Reg[ii] Fori Nobilium Leopoliensis Consiliarii Joannis de Buday, die 24. Augusti 1820. hic Leopoli demortui, relictae, per subsignatum Substitutum Camerarium Leopoliensem, ad instantiam haeredum in praesentia infra scriptorum testium, die 2[da] Septembris, assumtum.

Allegata & adnot[a]t[a]	Status Activus	Taxa in valuta Viennensi		Summa in valuta Viennensi	
		fr.	x	fr.	x
	I. *Bona immobilia — nulla.*				
	II. *Bona sic dicta obligatoria — nulla.*				
	III. *Bona titulo locati conducti possessa — nulla.*				
	IV. V. *usque ad Rubricam XXI. inclusive — Nihil.*				
	XXII. Vasa fictilia.				
	Waza faiansowa z nakrywą, biala...	1	—		
	Talerzy faiansowych głębokich 6	—	36		
	d[ett]o płytkich 12..............................	—	48		
	Półmiskow 4......................................	1	—		
	Solniczek faiansowych 2	—	6		
	Salaterka 1	—	6		
	Filiżanek porcellanowych ordynarynych 6	1	—	4	36
	Latus Translatus			4	36
	Imbryków porcellanowych 2	—	30		
	d[ett]o faiansowych 2.............................	—	6	—	36
	XXIII. *Vitrum — nullum.*				
	XXIV. *Vestimenta.*				
	Frak ciemnozielony do Gala Uniform	25	—		
	Spodnie krótkie kazimirkowe białe.................	4	—		
	Kamizelka kazimirkowa biała	2	—		
	Kapelusz z piórami 1	10	—		
	Frak granatowy z axamitnym kolnierzem	20	—		
	d[ett]o oliwkowy	10	—		
	d[ett]o sieraczkowy stary z axamit[nym] kołnierz[em]	5	—		
	d[ett]o d[ett]o stary	5	—		
	Surdut bronzowy przechodzony	18	—		
	Spodnie sieraczkowe stare	2	—		
	d[ett]o czarne	2	30		
	d[ett]o czarne stare	2	—		
	d[ett]o nankinowych 2	3	30		

[f. 5v]

[1] Pregătirea textului pentru tipar (traducerea, colaționarea copiei făcute de noi la Lvov cu fotocopia obținută ulterior, semnalarea unor greșeli în textul latinesc etc.) aparține conf. dr. Eugen Dobroiu de la Catedra de filologie clasică a Universității din București, căruia îi exprimăm călduroase mulțumiri. Traducerea textului polonez ne aparține.

INVENTARUL

[f. 5r] Averii rămase în urma morții Ilustrului Magnific Domn Consilier al Tribunalului Chesaro-Crăiesc al Nobililor din Lvov, Ioan de Buday, mort în ziua de 24 August 1820, aici la Lvov, încheiat de subsemnatul Camerar Substitut din Lvov, la cererea moștenitorilor, în prezența martorilor mai sus scriși, în ziua de 2 Septembrie 1820.

Expuse și înregistrate	Activ	Taxa în valută vieneză		Suma în valută vieneză	
		fl.	cr.	fl.	cr.
	I. *Bunuri imobile — nici unele.*				
	II. *Bunuri așa zise obligatorii — nici unele.*				
	III. *Bunuri posedate cu titlul de locatum conductum (arendă) — nici unele.*				
	IV. V. *până la rubrica XXI inclusiv — nimic.*				
	XXII. *Vase de ceramică.*				
	Vază de faianță cu capac, albă	1	—		
	Farfurii de faianță adânci 6	—	36		
	Farfurii de faianță întinse 12	—	48		
	Platouri 4	1	—		
	Solnițe de faianță 2	—	6		
	Salatieră 1	—	6		
	Cești de porțelan simple 6	1	—		
	Total Report			4	36
[f. 5v]	Ibrice de porțelan 2	—	30		
	Ibrice de faianță 2	—	6		36
	XXIII. *Obiecte de sticlă — nici unul.*				
	XXIV. *Veșminte.*				
	Frac verde închis, uniformă de gală	25	—		
	Pantaloni scurți, albi, de Kazimierz[2]	4	—		
	Vestă albă de Kazimierz	2	—		
	Pălărie cu pene 1	10	—		
	Frac albastru cu guler de catifea 20	20	—		
	Frac măsliniu	10	—		
	Frac de Sieradz[3], vechi cu guler de catifea	5	—		
	Frac de Sieradz, vechi	5	—		
	Surtuc purtat	18	—		
	Pantaloni de Sieradz, vechi	2	—		
	Pantaloni negri	2	30		
	Pantaloni negri vechi	2	—		
	Pantaloni de nanchin 2	3	30		

[2] Kazimierz Dolny («de Jos»), orășel pe Vistula, în voievodatul Lublin. Pe aici trecea unul din drumurile comerciale care lega Lvovul de centrul Poloniei.

[3] Sieradz, oraș pe râul Warta, în voievodatul Lódź, cunoscut prin postăvăriile sale.

Ex off[ici]o

Inventarium

Substantiae fatis olim Illustris M[a]g[ni]fici D[omi]ni Cas. Reg. Consi[liarii] nobilium Leopoliensis Cancellarii Joannis de Boday, die 24 Augusti 1820 hic Leopoli demortui, relictae, per subsignatum Substitutum Camerarium Leopoliensem, ad instantiam [illegible] in praesentia infrascriptorum testium, die 2da Septembris 1820 assumptum —

Allegata & adnot[a]t[a]	Status activus.	Taxa in valuta Viennensi fr.	x.	Summa in valuta Viennensi fr.	x.
	I. Bona immobilia. nulla.				
	II. Bona sic dicta obligatoria nulla.				
	III. Bona titulo locati conducti possessa. nulla.				
	IV. V. usque ad Rubricam XXI inclusive. Nihil.				
	XXII. Vasa fictilia.				
	Waza fajansowa z nakrywą biała	1			
	Talerzy fajansowych głębokich 6	.	36		
	D[itt]o d[itt]o płytkich 12	.	48		
	Półmisków 4	1	-	4	36
	Solniczek fajansowych 2	.	6		
	Salaterka 1	.	6		
	Filiżanek porcelanowych ordynaryjnych 6	1			
	Latus			4	36

Allegata & adnot[a]t[a]	Status activus.	Taxa in valuta Viennensi fr.	x.	Summa in valuta Viennensi fr.	x.
	Translatus	.	.	325	1
	Obraz wygnania ludu Izraelskiego	50			
	D[itt]o Wesele Kupidyna	10			
	D[itt]o Triumf Bachusa	10			
	Obrazów [illegible] małych 2	5		80	
	D[itt]o [illegible] większych D[itt]o 2	3			
	Obraz [illegible]	1			
	Trzy Biusty bronzowane wielkich mężów [illegible]	1			
	XXX. Rheda et Currus. Nulli.				
	XXXI. Libri et quidem germanici.				
	1. [illegible] 1788.		2		
	2. [illegible]		7		
	3. [illegible] 1789	1	30		
	4. [illegible] 1791.	.	15		
	5. [illegible] Leipzig 1787.	1	30		
	6. [illegible] 1799.	.	7	4	34.
	7. [illegible] 1781.	-	30		
	8. [illegible] 1787	.	3		
	9. [illegible] Basel 1790.	-	7		
	10. [illegible] 1805.		3		
	11. [illegible] 1798	:	20		
	Latus 17	.	.	409	35

Allegata & adnot[a]t[a]	Status Activus	Taxa in valuta Viennensi fr.	x.	Summa in valuta Viennensi fr.	x.
	Kamizelka perkalikowa w paski i kwiatki	—	30		
	d[ett]o kazimirkowa biała stara	—	24		
	d[ett]o pikowych starych białych 2	—	36		
	Chustka czarna na szyie	—	—		
	d[ett]o białych muszlinowych w kratki 2	1	6		
	Radziwiłka suknem ciemnozielonym pokryta z czarnemi barankami	30	—		
	Spencer nankinowy	1	—	142	36
	Latus				
	Translatus			147	48
	Trzewików para 1	—	24		
	Butów par 2	8	—		
	Kapelusz stary 1	1	—		
	Czapka futrzana cała	2	30		
	Szelki	—	30		
	Szpada do munduru blaterowana	5	—	17	24
	XXV. *Linea Suppellex.*				
	Koszul starych 6	2	30		
	Gatek starych 6	—	30		

[f. 6r]

Pagini din inventarul lucrurilor aflate în casa lui Budai-Deleanu la data morții sale.

Expuse și înregistrate	Activ	Taxa în valută vieneză		Suma în valută vieneză	
		fl.	cr.	fl.	cr.
	Vestă de percal în dungi, înflorată	—	30		
	Vestă albă de Kazimierz, veche	—	24		
	Veste alb-vărgate, vechi 2	—	36		
	Lavalieră neagră	—	6		
	Lavaliere albe de muselină, în pătrățele 2	1	—		
	Radziwilka[4] de stofă verde-închis cu blănițe de oaie neagră	30	—		
	Spențer de nanchin	1	—	142	36
	Total Report			147	48
[f. 6r]	Papuci, 1 pereche	—	24		
	Pantofi, 2 perechi	8	—		
	Pălărie veche 1	1	—		
	Căciulă, toată îmblănită	2	30		
	Bretele	—	30		
	Spadă pentru uniformă	5	—	17	24
	XXV. *Lenjerie.*				
	Cămăși vechi 6	2	30		
	Indispensabili vechi 6	—	30		

[4] Un fel de manta, lungă pînă la pămînt (de la *Radziwill*, numele unei vechi familii de nobili lituanieni).

Allegata & adnotata	Status activus	Taxa in valuta Viennensi		Summa in valuta Viennensi	
		fr.	x	fr.	x
	Pończoch nicianych par 4	1	—		
	d[ett]o iedwabne para 1	1	30		
	Chustek kolorowych do nosa 6	3	—		
	Szlafmyc 3	—	9		
	Poszewek 4	1	30		
	Prześcieradel 3	5	—	15	9
	Pościel				
	Poduszek dużych 2	6	—		
	Piernat 1	6	—		
	Kołdra z kitaykowym wierzchem zielonym	1	—		
	Siennik	—	12	13	12
	a *Rubrica XXVI ad XXVIII inclusive. Nil adest.*				
	XXIX. *Suppelex domestica.*				
	Kanapa zielonym kamelorem pokryta z drzewa ordynarynego i krzesełek takichze do tey 6	12	—	12	—
	Latus				
	Translatus			205	33

[f. 6 v]

	Kanapa z drzewa ordinarynego plocienkiem ciemnym pokryta i krzesełek takichze 6	12	—		
	Stolik ordinaryny z galeryjką do pisania	2	—		
	d[ett]o ordinar[yny] do pisania stoiącego	2	30		
	d[ett]o do kart zepsuty z suknem	1	30		
	d[ett]o d[ett]o bez sukna	—	30		
	Stolik wiśniowy z przed kanapy popsuty	2	30		
	d[ett]o takiż sam stary	1	—		
	d[ett]o cisowy owalny	—	30		
	d[ett]o z drzewa ordinarynego	—	30		
	Stolik do pisania iasionowy politerowany z postamentem i szufladkami u wierzchu	30	—		
	Stołów ordinarynych	2	—		
	Lóżko iasionowe	2	30		
	d[ett]o ordinaryne	—	40		
	Szafa na ksiażki z dzwierkami szklannemii dołem zamykanym	10	—		
	Zwierściadel dużych w Ramach cisowych 2	40			
	d[ett]o na pół stłuczone w Ramach pozłacanych	2	—		
	Skrzynia ordinaryna żelazem okuta	2	—		
	Skrzypce fornirowane z smyczkiem	4	—		
	Landszaftów w Ramach olchowych za szkłem 2	—	40		
	Ramy same za szkłem takzeż	—	28		
	Landszaftów w Ramach machoniowych	1	30		
	d[ett]o Napoleon z Żoną w Ramach ordinar[ynych]	—	20		
	d[ett]o Poniatowski	—	20	119	28
	Latus			325	1

Lorenz Suberle Schatzmeister
Martin Sayde d[ett]o
Kaspar Zacherl Taxator

[f. 7 r]

	Translatus			325	1
	Obraz wygnania ludu Izraelskiego	50	—		
	d[ett]o Wesele Kupidyna	10	—		
	d[ett]o Triumf Bachusa	10	—		
	Obrazow woyny tureckiey małych 2	5	—		
	d[ett]o okolicy wieskiey [dett]o 2	3	—		
	Obraz śmierci Seneki	1	—		
	Trzy Biusty bronzowane wielkich mężów	1	—	80	—

Carl Schweikart

Expuse și înregistrate	Activ	Taxa în valută vieneză		Suma în valută vieneză	
		fr.	x	fr.	x
	Ciorapi de ață, 4 perechi	1	—		
	Ciorapi de mătase, 1 pereche	1	30		
	Batiste colorate 6	3	—		
	Scufițe de noapte 3	—	9		
	Fețe de pernă 4	1	30		
	Cearșafuri 3	5	—	15	9
	Așternut				
	Perne mari 2	6	—		
	Pilotă 1	6	—		
	Plapomă cu față verde de chitaică [5]	1	—		
	Saltea	—	12	13	12
	de la Rubrica XXVI la XXVIII inclusiv.				
	Nu este nimic.				
	XXIX. *Obiecte casnice.*				
	Canapea de lemn simplu, acoperită cu păr de cămilă verde și 6 scaune la fel	12	—	12	—
	Total				
[f. 6v]	Report			205	33
	Canapea de lemn simplu, acoperită cu pînză neagră și 6 scaune la fel	12	—		
	Măsuță simplă de scris, cu pupitru	2	—		
	Măsuță simplă de scris, în picioare	2	30		
	Măsuță pentru joc de cărți, cu postav, uzată	1	30		
	Măsuță pentru joc de cărți, fără postav	—	30		
	Măsuță din lemn de vișin din fața canapelei, stricată	2	30		
	Măsuță la fel, veche	1	—		
	Măsuță ovală, din lemn de tisă	—	30		
	Măsuță din lemn simplu	—	30		
	Măsuță de scris din lemn de frasin, lustruită, cu postament și sertărașe	30	—		
	Mese simple	2	—		
	Pat din lemn de frasin	2	30		
	Pat simplu	—	40		
	Dulap pentru cărți cu ușițe de sticlă și cutie închisă	10	—		
	Oglinzi mari în rame de tisă 2	40	—		
	Oglinzi pe jumătate sparte, în rame aurite	2	—		
	Ladă simplă, cu rame de fier	2	—		
	Vioară furniruită, cu arcuș	4	—		
	Tablouri în rame de arin, cu sticlă 2	—	40		
	Rame simple, cu sticlă, asemenea	—	28		
	Tablouri în rame de mahon 2	1	30		
	Tablou *Napoleon cu soția*, în rame simple	—	20		
	Tablou *Poniatowski*	—	20	119	28
	Total			325	1

Lorenz Suberle, estimator
Martin Sayde, estimator
Kaspar Zacherl, taxator
[semnături autografe]

[f. 7r]	Report			335	1
	Tablou *Gonirea norodului izraelit*	50	—		
	Tablou *Nunta lui Cupidon*	10	—		
	Tablou *Triumful lui Bachus*	10	—		
	Tablouri mici, cu scene din războiul cu turcii, 2	5	—		
	Tablouri cu peisaje rustice, 2	3	—		
	Tablou *Moartea lui Seneca*	1	—		
	Trei busturi de bronz ale unor mari bărbați	1	—	80	—

Carl Schweikart
[semnătură autografă]

[5] Stofă de mătase chinezească (cf. pol. *kitajka*, rus. *Китайка*, de la *Китай* (China); ca și nanchinul, era printre mărfurile orientale de mare preț în Galiția.

Allegata & adnot[a]t[a]	Status activus	Summa in valuta Viennensi fl.	x.	
	Translatus	430	19	
	XXX. *Rhedae et Currus. Nulli.*			
	[Aici urmează lista cărţilor de la pp. 7 r°—9r° din dosar, publicată de T. Balan, *op. cit.*, pp. 84—86.)]			
a.	NB. Consignatio eorundem librorum, hic in separato sub Litt[era] *a* allegatur.			[f. 9v]
	XXXII. *Scripta nulla.*			
	XXXIII. *Res alienae nullae.*			
	Summa universi status activi eff[icit]	430	19	
	Status passivus			
	I. *Debita liquida.*			
	a. Inferente superstite defuncti Conjuge D[omin]a Maria de Mikołaiewicze Budaj, intulit eadem defuncto suo marito dotem, quae in onus massae cadens, hic adponitur in quota	3750		
	b. Ad Chyrographum per defunctum in rem D[omini] Antonii et Annae Ciernickie Conjugum, exaratum, apud eosdem reperibile, accepit defunctus mutuo ab iisdem Conjugibus quotam, fatentibus ipsis heredibus	400		
	c. Cuidam Felici Więckowski debet defunctus quotam absque Chyrographo	57		
	II. *Debita illiquida nulla nota.*			
	III. *Mercedes in servientibus debitae.*			
	1° Jacobo Kaczurkiewicz pro semialtero anno restans pensio ..	58		
	Translatus	4265		
	2° Elisabethae Kutsch coquae pro 5 mensibus	50	—	[f. 10r]
	3° Catharinae Lipowska pro 3bus mensibus...............	18		
	4° Franciscae Rarogiewiczówna d[ett]o	15		
	IV. *Contributiones publicae. Nullae.*			
	V. *Expensae funeris.*			
N° 1	*a.* Teste Consignatione expensarum funebralium ut N°1°obvenit praepositio parochiae ad S[anc]tum Andream, fatentibus id etiam haeredibus simuljuncta quota	92	—	
N° 2	*b.* Docente Conto Ignatii Theusler, obvenit eidem pro suppeditato loculo (vulgo *Sarg*) ut N° 2, quota.................	35	—	
N° 3	*c.* Juxta Conto Vincentii Ziętkiewicz ut N° 3. obvenit eidem pro subministratis Candelis cereis funebralibus, quota......	54	—	
N° 4	*d.* pro acceptis apud mercatorem Judaeum Baruch Götzel variis materiis tam p o defuncto, quam ejus familia, pro vestibus lugubribus, ut N° 4° obvenit eidem Judaeo quota	199	45	
N° 5	*e.* Sartori Jasinski pro confectis vestibus tam defuncto quam ejus familiae obvenit quota ut N° 5	33	—	
	f. pro adhibitis tempore funeris vecturis vulgo Fiaker in N° 14	28	—	

Expuse și înregistrate	Activ	Suma în valută vieneză fl.	cr.
	Report	430	19
	XXX. *Trăsuri și căruțe. Nici unele.*		
	(Aici urmează lista celor 62 de cărți, în limbile latină, germană, franceză și italiană).		
[f. 9v] *a*	NB. Consemnarea acelorași cărți se anexează aici, în capitol separat, sub Lit. *a.*		
	XXXII. *Scrieri. Nici unele.*		
	XXXIII. *Lucruri străine. Nici unele.*		
	Totalul întregului activ se ridică la	430	19
	Pasiv		
	I. *Datorii lichide.*		
	a. Soția supraviețuitoare a defunctului, doamna Maria de Mikołaiewicz Budaj, a adus chiar ea defunctului său soț o zestre, care, căzînd în obligația globalului, se trece aici în sumă de	3750	
	b. Conform documentului autograf al defunctului în favoarea soților Anton și Anna Ciernicki, găsibil la aceiași, a primit defunctul ca împrumut de la aceiași soți, recunoscînd înșiși moștenitorii, suma de	400	
	c. Unui Feliks Więckowski îi datorează defunctul, fără document autograf, suma de	57	
	II. *Datorii nelichide. Nici unele cunoscute.*		
	III. *Lefuri datorate slujitorilor.*		
	1. Lui Jakób Kaczurkiewicz, plată restantă pentru un an și jumătate	58	
	Total Report	4265	
[f. 10r]	2. Elżbieta Kutsch, bucătărească, pentru 5 luni	50	
	3. Katarzyna Lipowska, pentru 3 luni	18	
	4. Franciszka Rarogiewiczówna pentru 3 luni	15	
	IV. *Contribuții publice. Nici unele.*		
	V. *Cheltuieli de înmormîntare.*		
Nº 1	a. Conform consemnării cheltuielilor de înmormîntare precum la nr. 1, revine conducătorului parohiei Sf. Andrei, recunoscînd-o chiar moștenitorii, suma globală	92	
Nº 2	*b.* După cum arată contul lui Ignatius Theusler, îi revine acestuia pentru cosciugul (popular *Sarg* [6]) pus la dispoziție, precum la nr. 2, suma	35	
Nº 3	*c.* Conform contului lui Wincenty Ziętkiewicz precum la nr. 3, îi revine acestuia pentru lumînările de ceară procurate pentru înmormîntare suma	54	
Nº 4	*d.* Pentru primirea de la negustorul evreu Baruch Götzel a diferite materiale atît pentru defunct cît și pentru familia lui, pentru hainele de doliu, precum la nr. 4, îi revine acestui evreu suma	199	45
Nº 5	*e.* Croitorului Jasiński pentru confecționarea de haine atît defunctului cît și familiei lui, precum la nr. 5, îi revine suma	33	
	f. Pentru folosirea de birji (popular *Fiaker* [7]) în timpul înmormîntării, precum la nr. 14	28	

[6] Sicriu. În germană, în text.
[7] În germană în text. Cuvîntul există și în polonă *(fiakier)*, dar dicționarele poloneze îl trec ca împrumutat din franceză *(fiacre)*.

Allegata adno[t]a[t]a	Status Activus	Summa in valuta Viennensi	
		fl.	x
	Expensae in morbum.		
N° 6	1. Teste Conto hic sub N° 6 pro suntis tempore morbi in augusto medicinis, obvenit D[omin]o Salomon quota	13	22
N° 7	2. Chirurgo Hendrich defuncto tempore morbi assistenti, obvenit quota ut n° 7°	26	30
	VI. *Legata. Nulla.*		
	Summa universi status passivi eff[icit]	4829	37

Recapitulatio

Integer status activus efficit .... 430 fr. 19 x. in V. V.

Status passivus vero eff[icit] .... 4829 fr. 37 x. in V. V.

Detracto nunc Statu activo qua minori, a Statu passivo qua majori — evenit, quod Status passivus praesuperet activum in quota .... 4399 fr. 18 x. V.V.

Inventarium hoc per me confectum subscribo.

Datum Leopoli die 11. Septembris 1820.

Franciscus Xaverius de Nowakowski
C[aesarius] R[egius] Subst[i]t[utus]
Ca[mer]arius Leopol[iensis].

Qua testes subscribimus [8]
Maryanna Buday
Ludovicus Prawdzic de Lewandowski

Sigilium C[aesarii]
R[egii] Officii
Camerarialis [9]

Quod omnes in hocce Inventario specificatas res in administrationem nostram receperimus, subscriptione nostra firmamus.

Datum ut supra

19459
820

Maryanna Buday
Susanna Buday
Eufrozyna Buday

Inventarium in Registratura gremiali inspiciendum, et petituris in copia extradendum, asservatur in actis.
Daretum in Cons[ilio] C[aesarii] R[egii] F[ori] N[o]b[ili]um Leopoli die 13° Septembris 820

[indescifrabil] [10]

[8] Aceste trei cuvinte, în grafia lui Lewandowski.
[9] Cuvinte lizibile pe sigiliul aplicat.
[10] Altă grafie decît cea a lui Lewandowski sau Nowakowski.

Expuse şi înregistrate	Activ	Suma în valută vieneză	
		fl.	x
	Cheltuieli în timpul bolii		
N° 6	1. Conform actului aici sub nr. 6, pentru cumpărarea de medicamente în timpul bolii, în luna august, revine D-lui Salomon suma	13	26
N° 7	2. Chirurgului Hendrich, care l-a îngrijit pe defunct în timpul bolii, îi revine suma precum la nr. 7	26	30
	VI. *Legate testamentare. Nici unele.*		
	Totalul întregului pasiv se ridică la	4829	37

Recapitulare

Întregul activ se ridică la .... 430,19 fl. în valută vieneză.

Pasivul, însă, se ridică, la .... 4829,37 fl. în valută vieneză.

Scăzîndu-se activul, ca mai mic, din pasiv, ca mai mare, rezultă că pasivul întrece activul cu suma de .... 4399,18 fl. în valută vieneză.

Acest inventar, întocmit de mine, îl subscriu.

Dat la Lvov, în ziua de 11 septembrie 1820.

Franciscus Xaverius de Nowakowski, Camerar Substitut Chesaro-Crăiesc de Lvov.

Semnăm ca martori
Maryanna Buday [11]
Ludovicus Prawdzic de Lewandowski [11]

Sigiliul Oficiului
Camerarial
Chesaro-Crăiesc

Că toate lucrurile specificate în acest Inventar le-am primit în administrarea noastră, întărim prin subscrierea noastră.
Dat ca mai sus

Maryanna Buday [12]
Susanna Buday [12]
Eufrozyna Buday [12]

19459
820

Inventarul se păstrează în arhivă şi poate fi cercetat la Registratura centrală; petiţionarilor li se extrage în copie.
Dat în Consiliul Tribunalului Chesaro-Crăiesc al Nobililor din Lvov, în ziua de 13 septembrie 1820.

[indescifrabil]

[11, 12] Semnături autografe.

SAINT-JOHN PERSE o scrisoare galantă

FĂRĂ ÎNDOIALĂ, RÎNDURILE CONVENȚIOnale, declinînd o invitație a Marthei Bibescu, aparțin mai mult diplomatului Alexis Saint-Léger, decît lui Saint-John Perse, poetul, atunci încă abia pe cale de a deveni făuritorul uneia dintre cele mai grandioase construcții lirice ale timpului nostru. De altfel, în afară de semnătura funcționarului superior de la Quai d'Orsay în finalul epistolei, hîrtia de scris poartă și antetul cunoscutului minister francez, căruia și Claudel, un alt corespondent al Marthei Bibescu, i-a dat, de asemenea, tributul său de activitate în serviciul public.

În bogata arhivă epistolară a scriitoarei, din care cunoaștem o bună parte, homo diplomaticus ocupă un loc în primele rînduri. S-ar putea afirma, chiar, că această urmașă a Brîncovenilor nutrea un cult deosebit pentru speța menționată.

Iată dar sursa, dacă nu și substanța raporturilor epistolare (care, credem, nu se limitează la puținele rînduri de față) ale autoarei faimosului Catherine — Paris cu viitorul cuceritor al Premiului Nobel pentru literatură din 1960. Relație ce se va consolida abia peste un deceniu și mai bine, cînd poetul va precumpăni hotărîtor asupra diplomatului. Căci lirica inovatoare a lui Saint John-Perse și-a făcut drum destul de încet și nu s-a bucurat de recunoașterea generală decît din anii ultimei conflagrații mondiale.

Dincolo însă de circumlocuțiile de rigoare, atribuibile diplomatului, puținele rînduri ale lui Saint John-Perse lasă să se întrevadă sensibilitatea marelui poet, aici cu atît mai valoroasă, cu cît se aplică la prețuirea artistică a unei opere față de care n-avem cum rămîne indiferenți și străini nici noi.

Corin GROSU

que vous me pardonniez.
Croyez encore à mon bien vif regret de ne pouvoir être demain des vôtres et veuillez agréer, avec mes remerciements, mes respectueux hommages

Alexis St-L. Léger

către Martha BIBESCU

163
Saint-John Perse

MINISTERE
DES
AFFAIRES ÉTRANGÈRES

P.O.
Urgent

La Princesse Bibesco
71 Faubourg St Honoré
E. V.

[F. 1r°] M.L.R. 16404
[Antet imprimat]
Affaires Etrangères
Cabinet
du
Ministre[1]

8 Avril XXIX

Je suis, chère Madame, désolé de n'être pas libre à diner demain soir, car je souhaitais, depuis longtemps, de vous revoir.

N'êtes-vous pas mon très vivant remords[*f. 1 v°*] dépuis que j'ai pu lire, un soir, *Catherine-Paris*[2], sans vous dire aussitôt tout ce que j'aimais de la qualité de cette oeuvre et de ce qu'elle livrait de vous?

Mais vous n'avez pas, je crois, plus que moi la notion du temps et la vie est faite d'une assez longue journée pour [*f. 2 r°*] que vous me pardonniez.

Croyez encore à mon bien vif regret de ne pouvoir être demain des vôtres et veuillez agréer, avec mes remerciements, mes respectueux hommages.

ALEXIS ST. L. LÉGER[3]

Ministerul de Externe
Cabinetul Ministrului

8 aprilie, 1929

Sînt cuprins de mîhnire, Scumpă Doamnă, de a nu putea lua parte la dineul de mîine seară, căci de multă vreme nutresc dorința de a vă mai vedea.

Nu sînteți oare cauza stăruitoarei mele remușcări, încă de cînd am fost în stare să citesc, într-o seară, *Catherine-Paris*, fără a vă spune îndată cît de mult îmi plăcea calitatea acestei opere și felul cum vă înfățișa?

Dar cred că nu sînteți stăpînită, mai mult decît mine, de noțiunea timpului, și viața este făcută dintr-o zi destul de lungă, ca să mă puteți ierta.

Fiți încredințată, încă o dată, de marea mea părere de rău de a nu putea face parte dintre invitații dumneavoastră de mîine și vă rog să primiți, împreună cu mulțumirile mele, respectuoasele mele omagii.

ALEXIS ST. L. LÉGER

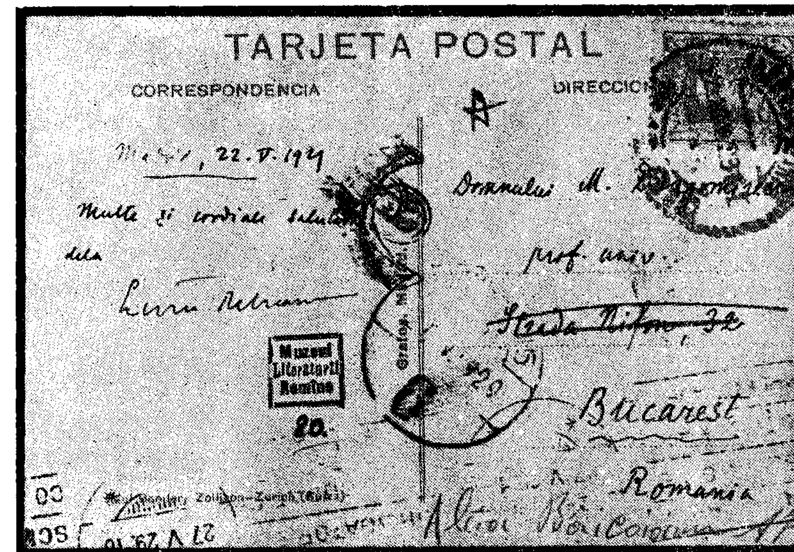
[1] Scrisoare pe 2 file, hîrtie velină cu antet tipărit, format 13.3 × 20.9., scrise cu cerneală pe f. 1, *recto* și *verso*, și f. 2, *recto*. Cu plic nefrancat, 14.5. × 11.2, avînd pe *recto* antetul tipărit: « Ministère des Affaires Etrangères » și adresa autografă: « La Princesse Bibesco, 71, Faubourg St. Honnoré, E. V. »

[2] Princesse Bibesco, *Catherine — Paris*, roman, Bernard Grasset éditeur, Paris, 1929.

[3] Exceptînd producția de debut, din preajma primului război mondial, Saint-John Perse nu publicase pînă în 1929 (momentul scrisorii de față), decît *Anabase*, în 1924. Opera sa majoră începe abia cu *Exil*, care datează din 1942. Ion Pillat, care l-a cunoscut personal pe poet și care a și tradus din *Anabase*, n-a inclus nimic din Saint-John Perse într-o listă de 12 opere poetice franceze preferate, unde, pe lîngă Villon *(Grand Testament)*, Baudelaire *(Fleurs du mal)*, Verlaine *(Sagesse)*, Moréas *(Stances)* și Valéry *(Charmes)*, apar și poeți ca Scève, Fr. Paul Alibert și Em. Signoret (v. *Dinu Pillat, Mozaic istorico-literar*, Secolul XX, *„Editura pentru literatură"*, 1969, p. 220).

DIN POPASURILE EUROPENE ALE LUI LIVIU REBREANU

ÎN NOTELE DE DRUM DIN 1846, MIHAIL Kogălniceanu considera într-o călătorie în Spania că ea deschide « perspectiva uneia din cele mai frumoase călătorii din lume ».

Aproape un veac mai tîrziu, în 1937, Liviu Rebreanu numea voiajul său spaniol « timpul poate cel mai frumos din viața mea ».

Călătoria îi fusese prilejuită romancierului de Congresul scriitoricesc de la Madrid, din mai 1929, la care Rebreanu a participat alături de Mihail Sorbul, Corneliu Moldovanu și Horia Furtună.

Popasul autorului lui Ion *în patria lui Cervantes, al cărui roman a constituit una din lecturile de căpătîi ale adolescenței sale, cum mărturisea prozatorul cu alt prilej, nu rămîne fără ecouri în viziunea creatorului chiar dacă Rebreanu nu a sintetizat și publicat nici una din notele drumului său în Spania. De altfel în cursul voiajului, scriitorul român nu uită să semnaleze că a străbătut « locuri care doream să le cunosc demult » ca, de pildă, faimoasa cîmpie La Mancha sau satul El Toboso.*

Programul oficial nu prevedea decît popasul la Madrid cu o scurtă excursie la Toledo. Dar Rebreanu, împreună cu Corneliu Moldovanu părăsesc ruta obișnuită pentru a vizita Sevilla, Granada, Barcelona pe cont propriu.

O impresie deosebită i-au lăsat monumente ca Palatul Alhambra al Almohazilor, una dintre bijuteriile arhitecturii arabe, catedrala și Alcazarul din Toledo, Escurialul din Madrid sau valorile

artistice din Muzeul Prado. Dacă festivitățile religioase de la Madrid și Sevilla îl lasă rece, în schimb scriitorul nu-și poate ascunde emoția provocată de luptele de tauri, la care asistă la Madrid și Barcelona. « Gusturile țărănești » îl îndeamnă să caute folclorul autentic pretutindeni. Romancierul sesizează prompt contrastele dintre dantela de marmoră a Alhambrei și cartierul gitanilor din Granada, « care au locuințe săpate în pămînt ».

Un sprijin prețios în cunoașterea realităților spaniole l-a primit Rebreanu la Barcelona din partea atașatului nostru de presă de acolo, scriitorul Mihai Tican Rumano, care printre alte inițiative demne de relevat în strîngerea legăturilor culturale româno-iberice, a editat pe speze proprii în limba spaniolă și gazeta „Dacia". *Rebreanu îl aprecia pe Tican Rumano și îi va prefața, mai tîrziu, de altfel, două cărți :* Corrida. Arte, sangre y pasion. *(Sărbătorirea luptelor cu tauri, regulile și istoricul lor.) București, 1930 și* Nopți barceloneze. Barrio Chino. *București, 1937.*

« Împreună cu Tican — scria Rebreanu în 1930 — am văzut întîia oară o adevărată „corrida" la Barcelona. Mai văzusem una înainte la Madrid, dar fără peripețiile deosebite, care trebuie să caracterizeze o luptă interesantă de tauri, adică fără incidente neașteptate care produc emoții excepționale. Mihai Tican e specialist în materia aceasta. Cel puțin teoretic am impresia că ar putea împlini funcțiile complicate de picador sau de torrero. Astfel, o carte a lui Tican despre luptele cu tauri e menită să facă senzație la noi. Ceea ce îi și urez. »

Rîndurile de mai sus explică atît proiectul din 1929 al lui Liviu Rebreanu de a scrie el însuși o povestire a tauromahiei spaniole, cît și renunțarea la proiect.

Despre această tentativă necunoscută a marelui romancier român de a transpune în opera sa ceva din sufletul spaniol, ne vorbesc șapte pagini de însemnări, azi aflate printre alte materiale de arhivă păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R. S. România (mapa XVI, varia 1). Scrise, unele în creion negru, altele cu creion bicolor roșu și albastru, ele au fost redactate de romancier, cel puțin în parte probabil, sub impresia directă a celor văzute La Plaza de Toros Monumental din Barcelona.

Pe prima filă, nenumerotată, romancierul își însemnează diverse denumiri și expresii spaniole caracteristice privind tauromahia :

« Corrida de Toros
Plaza de Toros Monumental, 40.000 oameni
El paseo de la quadrilla [sic!]
alguaciles
Cuadrilla : espadas cu sobre saliente
banderilleros
picadores
chulos [...] »

În următoarele șase file numerotate cu cifre romane, Liviu Rebreanu consemnează un adevărat scenariu, cu o parte introductivă și lupta cu taurii divizată în șase lupte (lidias) sau curse. Titlul planului sau scenariului povestirii e menționat de Rebreanu însuși pe verso-ul ultimei file în creion albastru : Corrida.

[f. I] « Plaza de Toros. Biletele. Lumea aleargă. Polițistul călare. Infirmiera. Jurnale taurine. Controlul. Pernele de șezut. Fanfara taurină. Reclama pe nisipul arenei. Sombra și sol. Publicul. Vînzătorii de alune. Prezidentul. Barrera (fotografi, ziariști, ajutori, servitori). Sună trîmbița și apoi fanfara. Alguaciles la president. Intrarea cuadrillei. Paseo de la cuadrilla. Iar alguaciles pentru chee. Cheea toridului. Torilero.

[f. II] Trîmbița. Toro !

Primera lidia. *Capa agitată. Atacul taurului. Capeadores. Trîmbița. Picadorii. Animal ! Bestie ! Asasin ! Calul cusut și readus. Izgonirea afară. Trîmbița ! Banderilleros. Bravo ! Trîmbița. Espada cu muleta, scoate. Pasos diverses. Olle ! Olle ! Olle ! Furtună. Estocada. Descabello. Puntillero. Fanfara și atelajul.*

[f. III] Secundo lidia. *Taurul cenușiu. Sare barrera. Nu poate fi ucis. Torero plînge.*

[f. IV] Tercera lidia. *Torero rănit.*

[f. V] Cursa IV. *Bufonul.*

[f. VI] Cursa V. *Taurul fioros. Barrera sărită. Trei cai uciși. Banderilleros slabi. Espada strălucit. Ucide cu o lovitură. Urechea.*

[f. VII] Cursa VI. Puiul de torero ».

Nu putem decît să regretăm că apariția cărții lui Mihai Tican Rumano, oricît de competentă și atractivă, a pus capăt aici acestei tentative memorialistice și literare a lui Liviu Rebreanu, care fără îndoială nu s-ar fi oprit numai la tehnică sau amănuntul pitoresc.

Nicolae LIU

SPANIA — 1929

Marți 25 mai 1929

Draga mea Fănișor,

S-a mai încheiat o zi și, oricît ar fi de tîrziu, trebuie să-ți povestesc întîmplările. Cărțile postale, oricît ar fi de dese, nu-ți pot spune mare lucru.

Eu n-am venit aici pentru Congres, ci ca să cunosc o țară. De aceea nici nu dau pe-acolo și las pe Sorbul cu Furtună să ție piept dezbaterilor. În schimb Corneliu Moldovanu se ține scai de mine. Fiindcă eu vreau să văd Sevilla, Granada și Barcelona, vrea și el. Cu atît mai bine; barem voi avea un tovarăș. Căci Sorbul și Furtună nu vor să meargă, ci de la Congres se vor duce direct la Paris, unde ne vor aștepta și pe noi.

De dimineață am fost cu Corneliu, firește, la Muzeul Prado, unul din cele mai bogate din lume, mai ales în ce privește calitatea. Velasquez, Greco, Goya, Murillo, fiind spanioli, firește sunt minunat reprezentați cu pînzele cele mai strălucite ale lor. Dar tot atît de superioară e și colecția de Rafael, Rubens, Tizian etc. Mi-am cumpărat diferite reproduceri.

La 1 1/2 ne-am dus cu toții la legație la masă. Afară de noi a mai fost Zarifopol [1] cu d-na și Pillat [2] cu d-na. Să știți că Bibescu [3], ministrul nostru de aici, e unul din cei mai bogați români și cu un gust artistic remarcabil. Localul legației e împodobit cu mobila lui personală, numai piese de muzeu chinezesc și vechi, antice, spaniole. S-a servit un meniu foarte artistocratic și spaniol, din care însă eu, vă închipuiți, n-am mîncat mai nimica, fiind tot lucruri arhidelicate care pentru gusturile mele țărănești sunt insuportabile. Nevasta lui Zarifopol e englezoaică, foarte bogată și nu mai puțin inteligentă.

Pe la 3 am plecat, Sorbul cu Furtună la Congres, Corneliu cu mine la Agenția de voiaj să ne interesăm de condițiile excursiei la Sevilla-Granada etc. Pe urmă ne-am dus din nou pe la anticari și de data asta am cumpărat mai multe lucruri, cred frumoase, deși pipărate. Am ales și șaluri, dar nu m-am putut hotărî, neștiind ce anume e mai frumos: flori mari sau mici? În orice caz am să vă aduc, dar mai întîi vreau să știu că cumpăr ceva într-adevăr frumos și bun. Sunt anunțate atîtea recepții aici. Sper că voi vedea la cucoane și șaluri ca să mă pot edifica asupra lor.

Seara, la 11, a fost o reprezentație de gală în onoarea noastră. Am pus smoking. La Teatrul Reina Victoria s-a jucat piesa *Vidas cruzadas* (adică *Vieți încrucișate*) de Jacinto Benavente, cel mai ilustru autor spaniol, încoronat cu premiul Nobel. Piesa e interesantă; mai ales că mi-ar veni s-o joc și eu la București [4]. Actrița principală foarte bine. De asemenea și actorul principal, Artigas. Anticarul, la care am cumpărat, îmi spune că seamăn ca un frate cu acest Artigas. Oarecare asemănare este într-adevăr.

După spectacol, am luat masa cu delegatul olandez la o cafenea și-am ajuns la 3 acasă.

Noapte bună, dragă nevastă! Liviu.

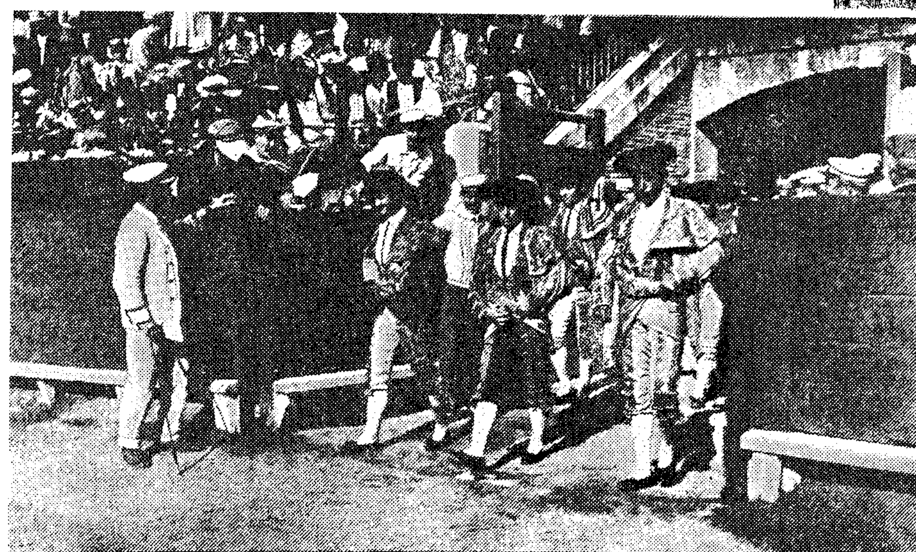
Joi, 23 mai. — E joi și scrisoarea de alaltăieri nu e expediată. Ieri am uitat-o pînă seara, iar azi am fost într-o excursie. Acuma ce să fac? O completez înainte de-a o trimite.

Să iau ziua de ieri, miercuri. M-am sculat mai tîrziu, tocmai pe la 9 1/2. Eram obosit. Culcarea mereu la 4 și scularea la 8, apoi umblatul toată ziua te ostenesc. Am umblat

---

[1] Paul Zarifopol. [2] Ion Pillat. [3] Anton Bibescu. [4] Liviu Rebreanu era în această epocă și director general al Teatrului Național din București.

ENTRÉE DE LA *CUADRILLA* DANS L'ARÈNE.

Cărţi poştale ilustrate cu momente din desfăşurarea Coridei, aflate într-un album cumpărat de Liviu Rebreanu la Madrid.

prin librării dimineața, mi-am cumpărat un *Don Quijote* într-o ediție simpatică și apoi am scris cărți postale la toată lista ce mi-a făcut-o Puicuța. Astfel am scăpat de obligațiile indispensabile.

După masă m-am mai învîrtit prin prăvălii pentru cadourile voastre. Trebuie să vă anunț că pijama spaniolă pentru Puișor nu voi aduce, pentrucă nu există ceva specific spaniol. Sunt pijamale obișnuite, mai proaste decît la noi și care nici nu merită parale. Dacă va fi cazul, mai bine voi lua de la Paris.

La 6 1/2 după amiază, am fost poftiți la sediul comisiunii mixte a spectacolelor, o organizație specifică spaniolă, unde un director de minister ne-a ținut o conferință despre scopul și roadele acestei organizații. Apoi a urmat un bufet, firește.

Seara la 11 a fost o recepție de gală la Circulo de Bellas Artes (Cercul Artelor Frumoase). Smoking. Un palat somptuos. O sală de spectacole elegantă. Un public foarte select. Numai smokinguri. Multe doamne și domnișoare. Multe frumoase. Multe șaluri superbe. Cu ocazia aceasta am văzut care sunt mai frumoase și acuma voi ști ce să aleg pentru voi.

Programul festivității cuprinde numai muzică spaniolă ușoară. Două cîntărețe de operă și un tenor. Clou-ul au fost însă două dansatoare andaluze: una, Laura de Santelmo, cîntînd și jucînd, cu castaniete și acompaniament de ghitară, cealaltă, Custodia Romero, numită și Venera de bronz (amîndouă sunt negre ca țigăncile noastre), s-a produs cu dansuri gitane.

După acestea s-a servit un bufet și apoi a urmat dans, adică un fel de bal.

Și așa tocmai pe la 4 am putut sosi acasă.

Totuși, azi, joi, a trebuit să mă scol la 7 1/2, fiindcă la 9 fix era plecarea cu autobuzele la Toledo. O distanță de 70 km, pe o șosea minunată. S-a făcut într-o oră și jumătate. Toledo e un oraș minune. Atît poziția naturală cît și înfățișarea e unică în lume. A fost odată capitala Castiliei și a rămas aproape așa cum era acum 800 ani — amestec de mauresc și renaștere. Are o catedrală mult mai frumoasă înlăuntru ca Notre Dame din Paris, apoi Alcazarul, palatul guvernatorului și atîtea altele.

Primarul orașului ne-a primit oficial în sala de festivități a primăriei, cu discurs și cu bufetul obligator. Apoi am vizitat principalele frumuseți ale orașului și am făcut o plimbare cu mașinile în împrejurimi. La 2 ni s-a servit o masă în mînăstirea San Juan de los Reyes, de unde ți-am trimis o ilustrată cu chiar locul unde era masa. După-amiază, am fost de am vizitat Catedrala și Alcazarul și Piața Zocodover, rămasă întocmai ca pe vremea maurilor.

La 6, am plecat cu mașinile înapoi și la 8 am fost acasă. Seara, la 11 mai, era o reprezentație de gală la un teatru, la care însă nu m-am mai dus. La fel au făcut și colegii mei. Erau prea osteniți.

Am mîncat repede și ușor peste drum, ș-am venit să termin scrisoarea ta, Fănișor, și apoi voi face o baie fierbinte. Alături, tocmai curge apa și mi-e un somn nebun, deși nu e decît ora 11 seara. Foarte frumoase toate, dar și oboseala la fel.

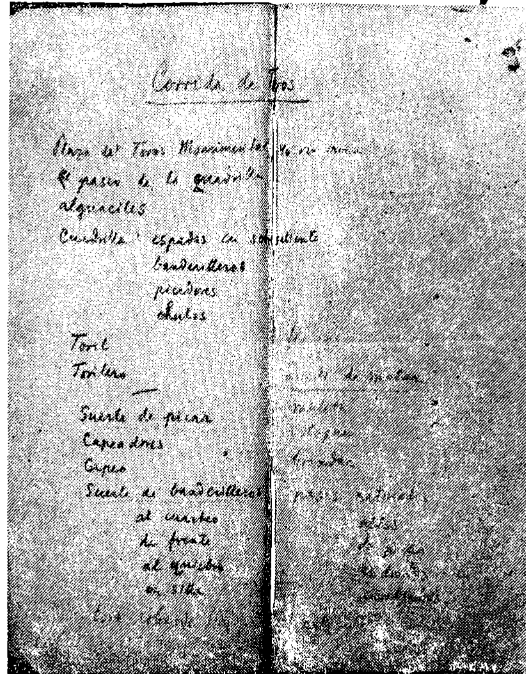
Te sărut de multe ori, dragă Fanny! Și pe Puicuța de asemenea!

LIVIU

Vineri, 24 mai

Tot n-am pus scrisoarea la poștă. Am lăsat-o aseară în caietul de însemnări și acolo a rămas. Mi-am amintit de ea la dejun, pe cînd vă scriam cotidienele ilustrate, dar am lăsat atunci să mai adaog și ziua de azi, ca să vă ucid definitiv cu povestirea întîmplărilor mele mari și mici.

Azi m-am sculat de abia pe la 10 și m-am aranjat cu agenția de voiaj pentru excursia de la Sevilla. Îți voi scrie amănuntele la timp. Apoi m-am dus pentru șalurile voastre. Am umblat prin multe prăvălii, am văzut multe frumoase, dar încă nu m-am oprit la nici unul. Atîta știu doar că unul va fi alb sau crème deschis, iar cel'alt albastru. Cred că ambele o să coste cam 1000 pesetas, adică vreo 25.000 lei, dar în schimb veți

Prima filă din însemnările lui Rebreanu pentru o probabilă nuvelă despre Corida.

avea niște lucruri superbe. Pe la 5 m-am dus la Congres. Sîmbătă, de-acolo trebuia să plecăm în excursie la Aranjuez, un palat regal cu niște parcuri asemenea celui de la Versailles. Fiindcă vremea e cernită, toată ziua a plouat, s-a contramandat excursia aceasta pe care o regret foarte mult. În schimb ni se oferă o masă la Casino de Madrid, clubul cel mai aristocratic de-aici. În același timp am primit pentru mîine la ora 5 invitații la ceai la ducesa de Parcent și la fiica sa cu ginerele său, prințul și prințesa de Hohenlohe Langenburg.

Masa la Casino de Madrid a fost foarte bună și primirea extrem de călduroasă. Sorbul, care îndeobște trage bine la măsea, încercînd toate vinurile spaniole, s-a cherchelit puțin fără să facă nici o prostie. Dar pe stradă, venind spre hotel, a pus mîna pe o damă spaniolă și gata-gata să cadă în păcat. Firește, asta n-ai voie să o transmiți Marioarei și nici măcar Seredei [5]. Un mic fleac care însă mi s-a părut caracteristic.

Și cu asta s-a terminat și ziua de azi. Acum însă nu mai vreau să se întîrzie scrisoarea, ci și îi fac pe loc și plicul și o las pe masă pentru mîine dimineață.

Deci de data aceasta te îmbrățișez mai mult și prin procură, scumpa mea nevestică, în depărtarea ta!

LIVIU

Duminică, 26 mai 1929

[...] Azi am avut excursia la Escorial, unde se află palatul regal clădit de Filip II la 1575. Am plecat la 10 dim[ineața] cu mașinile. Distanța, 50 km, am parcurs-o într-o oră pe o șosea admirabilă. Am vizitat întreg palatul, colosal și deosebit de impresionant.

La 2 1/2 ni s-a oferit o masă bogată și la 3 1/2 am plecat înapoi la Madrid.

Aici, oficial, era un concert simfonic dirijat de Mascagni pentru ora 6. Eu însă am renunțat, deoarece îmi cumpărasem încă de alaltăieri bilet pentru luptele de tauri, împreună cu Corneliu.

La 5 1/2 ne-am dus. E tot ce am văzut mai sălbatec și mai zguduitor. Au fost uciși 6 tauri și a fost grav rănit un toreador, cît pe-aci să fie omorît. Am să vă povestesc impresiile acestea mai pe larg acasă.

Am venit apoi și mi-am făcut bagajele, fiindcă mîine, luni dim[ineață], la 9,50 plecăm, eu cu Corneliu la Granada, iar Sorbul cu Furtună la Paris, unde ne vor aștepta. Itinerarul meu e următorul:

Luni, 27 mai: călătorie la Granada unde sosesc seara la 9 1/2;
Marți, 28 mai: Granada și Alhambra;
Miercuri, 29 mai: dim[ineața] Granada; după amiază plecare la Sevila unde sosesc noaptea la 12;
Joi 30, mai: Sevila;
Vineri, 31 mai: dim[ineața] Sevilla, după amiază plecare spre Barcelona;
Sîmbătă, 1 iunie: sosire la Barcelona la 9 dim[ineața];
Duminică, 2 iunie: Barcelona;
Luni, 3 iunie: dim[ineața] Barcelona; după amiază plecare la Paris la ora 3 1/2;
Marți, 4 iunie: sosire la Paris la ora 9 1/2 dim[ineața]. De altfel din fiecare loc veți primi vești cotidiene ca de obicei. Acuma însă s-a făcut prea tîrziu. Am venit de la masă la 16 1/2 și iată că-i aproape 1 și mai trebuie să fac și o baie ca să nu mă simt cu *geruch*[6] pe drum.

Vă îmbrățișez din toată inima pe amîndouă cu mult dor,

LIVIU

Sper că mamei îi spuneți mereu toate complimentele mele, chiar cînd nu le însemnez special.

[5] Maria Sorbul și Sereda Sorbul, respectiv soția și fiica dramaturgului.
[6] Geruch = miros (l. germană).

CRONICA EDIȚIILOR

UN VORONCA MUTILAT

« IL Y A UNE MANIÈRE DE FAIRE REVIVRE LES ÉCRIVAINS MORTS QUI EST UNE FAÇON DE LES FAIRE MOURIR UNE SECONDE FOIS? »

Pierre Gaxotte

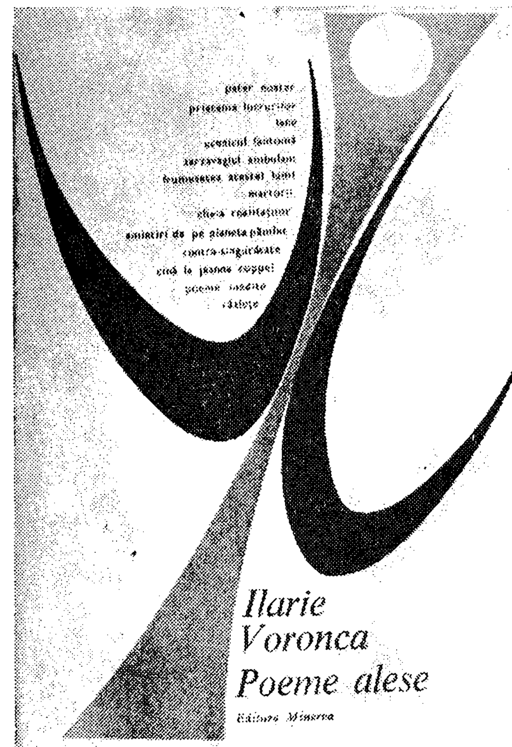
NE VINE GREU SĂ RECUNOAȘTEM INGRATItudinea noastră față de poezia lui Ilarie Voronca. Și totuși, cel care s-a gîndit cu atîta fervoare la o posteritate mai dreaptă n-a găsit deocamdată o recunoaștere pe măsura speranțelor și a valorii creației. Neînțelegerea își are punctul de pornire în Eugen Lovinescu. Simpatie și maliție, intuiție și exagerare literaturizată se împletesc în portretul creionat din fuga condeiului. În capitolul ce-i consacră în Istoria literaturii române, **George Călinescu preia prejudecata fundamentală, adăugînd cîteva tușe deformatoare. Încadrarea poetului între « tradiționaliști », șocantă pentru un militant declarat al avangardismului românesc, se baza totuși pe o decelare sigură a unei fibre esențiale: « un impresionism ordonat în punctul esențial, dar sfărîmat cu voință prin procedee tipografice și metaforism, exagerat pînă la deplina, uneori, anulare a oricărui sens și a oricărei emoții. Și în ciuda pozelor revoluționare, poetul e un temperament retoric-sentimental, descriptiv, incapabil de coordonare fantastică, tentat de sentențele somptuoase »[1]. Alături însă, lipsa de adeziune la formulă, nedisimulată, sancționează « falsa absconsitate », « abuzul de metaforism», lirică « ostenitoare», « stilul babilonic », punînd în lumină o neînțelegere a materiei poemelor, cărora criticul — în maniera sa — le-a refuzat o lectură atentă. Modul cum foiletează și « rezumă » volume ca** Brățara nopților, Zodiac, Incantații, Petre Schlemihl **o arată cu prisosință. Cu ani în urmă, diagnoza călinesciană se pronunțase în termeni echivoci (la apariția** Brățării nopților) **relevînd o imaginație « alimentată de un suflu solemn și elevat », dar avertizînd asupra unei evoluții dificile: « Convingerea mea este că ne aflăm în fața unui temperament poetic fericit ce se autodistruge cu voință, dîndu-ne [...] un spectacol de sinucidere literară amabilă »[2]. Drama creației nu era totuși luată în serios. Parțială, deși mai aproape de sensurile ratificate în evoluția ulterioară a operei, judecata lui Pompiliu Constantinescu subliniază atingerea (în** Patmos) **unei purități de contemplație inedită. « Turbulenta filmare de imagini din obișnuita sa poetică, face loc aici unei calme și înalte viziuni supra-terestre »[3]. O primă sinteză critică. la B. Munteanu, releva « l'imagérie échevelée », inventarul de senzații, proces deschis, în lipsa unei arhitecturi ordonatoare, « une frénésie d'embrasser le monde et d'y mordre à pleines dents: le sensuel et le sensoriel y étouffent le sensitif ». Contradicția între atitudinea estetică asumată și înclinația temperamentală e din nou amintită: « Chose étrange, ce militant d'avant-garde, qui rêve de disloquer le langage et qui hait la ponctuation, a bien mal tordu le cou à l'éloquence: il dispose d'une verve bien redoutable »[4]. Beneficiind de o perspectivă asupra operei încheiate, Șerban Cioculescu dădea în 1946, îndată după sfîrșitul voluntar al poetului,**

[1] *Istoria literaturii române...*, 1941, p. 782.

[2] G. Călinescu, *Opere și autori, Ilarie Voronca: Brățara nopților*, în „*Viața literară*", IV (1929), nr. 114 (19 oct.), p. 5.

[3] Pompiliu Constantinescu, *Cronica literară, Ilarie Voronca: Patmos*, în „*Vremea*", VI (1933), nr. 313, p. 7.

[4] B. Munteano, *Littérature roumaine*, Paris, „*Editions du Sagitaire*", 1938, p. 274.

o foarte limpede și concisă apreciere sintetică: « Universul poetic al lui Voronca a început prin a fi un dioram cu viziuni caleidoscopice derutante. Încet, încet, idealul său liric s-a preschimbat într-un mesaj de apropiere dintre oameni, solidari prin suferințe, prin neîmpliniri, prin idealuri. Dacă ar mai fi trăit, de bună seamă, după ieșirea norocoasă din visul urît al anilor din urmă, ar fi găsit pe planul artistic acea sinteză între termenii antinomici: individual și colectiv » [5]. Dar singurul critic român care a urmărit dinamica liricii voronciene, volum de volum, fixîndu-i cu o răbdătoare înțelegere metamorfozările, încrezător în forța de regenerare a unui autentic poet, a fost Perpessicius. De la Restriști, consemnate în prima serie a Mențiunilor critice, pînă la ultima plachetă românească, Petre Schlemihl, și la volumele de meditații asupra poeziei (A doua lumină, Act de prezență) analiza îmbrățișează fratern pe « poetul de nobilă formație și susținută ascensiune » [6]. Descoperindu-i propensiunea romantică, timbrul elegiac înviorat prin imagine, criticul se pierde cu voluptate în labirintul acelui « bazar somptuos de imagini »; îl cuceresc fascinațiile nocturne și curînd, apoi, « heliotropismul », « cultul poemului », prețiozitatea ce dă întregului un « aer de divertisment », fără a trece sub tăcere nici « metehnele », « artificiile și marile canoane de artă ». Caz unic de profundă identificare cu un întreg proces de creștere interioară, nu lipsit de dramatism. Fără să influențeze însă fixarea definitivă în conștiința contemporană, sedusă mai degrabă de sentința autoritarismului călinescian. Consecințele pot fi urmărite în mai multe direcții. Una, în orice caz, e simptomatică: opera lui Ilarie Voronca a căzut într-o repede și inexplicabilă desuetudine. De la moartea poetului (1946), trebuie să așteptăm pînă în 1961 ca să-i putem reciti — într-o plachetă de numai 62 de pagini — cîteva poeme. Invocarea unor vicisitudini ideologice ale epocii ni se pare inoperantă, ori măcar paradoxală în cazul unui poet angajat trup și suflet în lupta antifascistă, cu accente premonitorii încă din poeziile românești de după 1930 și cu o deplină asumare a unui ideal umanist în cele optsprezece volume scrise în exilul său francez, transformat, în timpul războiului, în militantism fățiș poetic și omenesc, în rîndurile rezistenței împotriva nazismului. Parcimonioasă și la drept vorbind fără nici un criteriu serios de selecție, culegerea din 1961 [7] era departe de a restitui o imagine reparatoare. O prezență sumară și unilaterală (deci deformatoare) într-o Antologie a literaturii române de avangardă (1969)[8] încerca pe un canal ocolit și adiacent o « reabilitare », rămasă și ea fără ecou. Singură critica tînără și-a orientat atenția către o creație ultragiată prin uitare [9]. Căutînd să restabilească liniile unui portret

[5] Șerban Cioculescu, *Ilarie Voronca*, în *Aspecte literare contemporane*, București, „*Minerva*", 1972, p. 248.

[6] Perpessicius, *Mențiuni critice*, vol. VI, București, „*Fundația pentru literatură și artă*", 1938, p. 85.

[7] Ilarie Voronca, *Poeme*, în românește de Sașa Pană, E. L. U., 1961, cu o prefață de Eugen Simion: *Un poet al certitudinilor viitorului*.

[8] Sașa Pană, *Antologia literaturii române de avangardă*, București, „*Editura pentru literatură*", 1969; Ilarie Voronca la pp. 518—531.

[9] O contribuție reprezentativă pentru tînăra generație de critici la Ion Pop, *Ilarie Voronca și nostalgia lucrurilor*, în *Avangardismul poetic românesc*, „*Editura pentru literatură*", 1969, pp. 172—191; Un foarte interesant eseu semnează recent Ion Vartic, *Ilarie Voronca sub pecete barocă*, în „*Echinox*", V (1973), nr. 1—2, pp. 11 și 23.

aproximativ în amintirea posterităţii, evocat uneori în memorialistica duioasă a unor foşti confraţi, ea detectează rolul adevărat ce Voronca jucase în mişcarea « avangardei », prin impulsuri teoretice şi demonstraţii elocvente pentru o transgresare a simplei fronde din anii 1920—1930 [10]. Dar toate aceste intenţii nu puteau suplini absenţa din circulaţia actuală a operei poetice însăşi, singura capabilă să verifice o audienţă şi o rezistenţă. Un « monopol » tacit, dar nu mai puţin blindat cu argumentul sentimental impenetrabil, refuza altor iniţiative dreptul de reeditare. De ce va fi rămas acesta dependent de gelozia arhivarului sau de « lăsămîntul » invocat lacrimogen? Amînată fără nici o justificare serioasă, reeditarea operei lui Ilarie Voronca a intrat în faza ei « istorică» la finele anului 1972, cu două volume masive de Poeme alese, antologie, traduceri şi prefaţă de Saşa Pană. Ne aflăm în fine în prezenţa unui act reparator, critic şi editorial, faţă de memoria unuia din cei mai sensibili exponenţi ai poeziei româneşti interbelice? Datoria protocolară a cronicarului cată să salute o apariţie care promite reintrarea în circuitul literar a oricărei creaţii pe nedrept neglijate. Datoria faţă de adevăr ne obligă însă la ceva mai mult decît gestul curtenitor: la examenul de intenţii, realizare şi eficienţă a rezultatului. Să spunem din capul locului că ne-am fi aşteptat — în cazul unui poet ce nu mai fusese reeditat de aproape patru decenii — la o ediţie critică şi completă. În sfertul de veac cît s-a scurs de la moartea lui Voronca şi cu atîta zel al unui cult al amiciţiei pentru memoria fostului confrate, de care se tot face caz, răgazul unei traduceri în practică a sentimentelor n-am zice că a lipsit. Oricum, seriozitatea unei prime ediţii de proporţii pretindea, dacă nu mult hulitul aparat critic corespunzător, măcar existenţa unui substanţial studiu introductiv. O « prefaţă » împletită cu ochiuri mari, de felul acelor dantele practice prin economia de aţă (Ilarie Voronca, aşa cum l-am cunoscut) înlocuieşte cu secvenţe memorialistice pigmentate de o anecdotică dubioasă privirea cumpănită şi judecata critică sigură. O Notă biografică incompletă şi superficială ca o fişă pentru un locatar flotant într-un imobil, o listă bibliografică şi aşa zise Principale referinţe (din care principalii comentatori sînt omişi totuşi) încheie al doilea volum al ediţiei. Prefaţa ne destăinuie mai mult raportul editorului cu poetul, cu accentul avantajos deplasat pe primul termen, plus cîteva detalii dizgraţioase, fără legătură esenţială cu subiectul. Nu ne interesa la urma urmelor — aici, în nici un caz — că Geo Bogza purta « pantaloni knikerbocker » şi că un volum al său se intitula iniţial Ţiţe; nici întrebarea membrilor boemei de altă dată cu care opreau « domnii respectabili » cu intenţia epatării: « Cum staţi cu băşica? » ori alte detalii bune pentru « la petite histoire » a mişcării avangardiste, cel mult. Lacrimile, oricît de sincere, n-au putut înlocui niciodată exegeza critică. Fără nici un ghid prealabil (deşi e vorba de o operă poetică însumînd peste treizeci de volume!), sîntem lansaţi în labirintul « aleselor ». Cititorul neprevenit încearcă fără îndoială o senzaţie de depeizare, căci toate secţiunile ediţiei sînt numai fragmente dintr-o arhitectură al cărei ansamblu, necunoscut anterior, îi rămîne străin şi greu reconstituibil. Celălalt lector, avertizat asupra fizionomiei adevărate a operei, nu-şi poate reprima, eufemistic vorbind, întristarea. O chestiune de principiu: de ce Poeme alese? Procedeul îşi găseşte justificarea în cazul unui scriitor minor, din care selectăm atîta cît sensibilitatea noastră contemporană (şi filtrul de valori al istoriei literare) receptează şi ratifică. Sau cînd, în cazul marilor poeţi, în concurenţă cu ediţia de referinţă, completă, vrem să oferim unui public mai larg un florilegiu. În viaţă fiind, mulţi creatori sacrifică cu bună ştiinţă o parte a operei, propunînd posterităţii opţiuni menite să-i reprezinte. Nici una din aceste motivări nu-l priveşte pe Ilarie Voronca. Mai mult: ne aflăm în faţa unei creaţii divizată în două faze distincte şi cronologic şi prin limba în care autorul se exprimă. Pînă în momentul exilului său voluntar, poetul aparţine literaturii române; ultima perioadă se înscrie în circuitul valorilor franceze. Nu vrem să spunem că Voronca, poet român de limbă franceză, nu ne interesează; cu atît mai mult, cu cît evoluţia sa în această fază, sub acţiunea factorilor biografici şi istorico-politici, se încarcă de semnificaţii majore, cu totul remarcabile. Dar dacă, pentru faza franceză, criteriul antologic îşi află justificarea, nu tot acelaşi lucru se poate spune despre perioada românească, unde opera face corp comun cu destinul întregii noastre poezii interbelice. Distinctă din punct de vedere tematic şi artistic, poezia românească a lui Ilarie Voronca are, cu toate mutaţiile ei dramatice de la volum la volum, o unitate arhitecturală organică, al cărei ansamblu nu poate fi dislocat fără grave prejudicii. Să ne explicăm. Primul volum apare în 1923 (Restrişti) urmat de o turbulentă etapă de experimente avangardiste, din care poetul alege o parte în 1931 abia (Invitaţie la

---

[10] Cf. Ilarie Voronca, *Act de prezenţă*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Ion Pop, Cluj, *„Dacia"*, 1972.

bal); suita de exerciții se cristalizase între timp în două poeme ample, Colomba (1927) și Ulise (1928)[11] prin care lirica voronciană intră în faza numită de Perpessicius a « poemelor ciclice »: Plante și animale (1929), Brățara nopților (1929), Zodiac (1930), Incantații (1931), Patmos și alte șase poeme (1933) și Petre Schlemihl (1932). Graficul « estetic » al unei evoluții se desenează limpede: de la un simbolism mimetic, grefat pe un temperament romantic elegiac, la experimentul futuristo-dadaist și suprarealismul inorganic, către un barochism imagist, această lirică urcă continuu prin limpezirea discursului, pînă la ancorarea în romantismul umanitar-retoric din faza franceză. Tóposuri simboliste (poezia provinciei) se dizolvă în descoperirea aventurii moderne (« călătoria », în Ulise) alternînd cu rezistenta tentație a unui bucolism tradițional, de regresiuni lirice, și cu o propensiune imnică: Eros, celebrat în cadențe de Cîntarea Cîntărilor, în Colomba, Incantații. Noaptea (Brățara nopților), aspirația eminesciană a stingerii (Patmos), condiția Poetului și drama Cuvîntului, dezrădăcinarea (Petre Schlemihl) marcînd o decisivă regăsire de sine în romantism. Poezia ultimei faze românești vădește efortul unei reconcilieri cu lumea prin descoperirea dimensiunii suferinței colective. Poetul trece de la egotismul inițial la un solidarism exaltat, solitarul « restriștilor » devine solidar cu aventura lumii moderne și apoi cu drama umanității, celebrată plenar în angajarea civică din perioada franceză. Din această perspectivă, Voronca ne apare ca un romantic deghizat, care se leapădă rînd pe rînd de costumația provizorie, regăsind în final timbrul pur al unei lirici persuasive, nu o dată apropiată de vocea poeților americani contemporani. Toate « travestiurile » sînt în cele din urmă anulate de un retorism structural, « imagismul » însuși nefiind decît o formă a discursivității. De aici și impactul observabil între ispita dezagregării lirismului și impulsul organic spre arhitectura poemelor, spre ansamblul coerent al sintezelor. Poetul însuși condamnase « dezagregarea bolnavă » propunînd un « integralism » prin care înțelegea « ordinea sinteză, ordinea esență constructivă, clasică, integrală ». De aici refuzul călinescian de a-l integra unui « avangardism » ortodox sau observația semnificativă a lui Ș. Cioculescu asupra unei estetici a « poemului »: « Formal, desigur, poema, la autorul lui Ulise (1928) prin neorganizarea sintactică, avea un aspect revoluționar spăimos. Privită mai deaproape, ea își destăinuia însă principiul interior de unitate, de coeziune, de logică afectivă »[12]. (Subl. ns.) Poezia, remarcă criticul, e concepută spațial, ca arhitectura. Aceeași subliniere la Perpessicius: Ulise e o « frescă bine conturată deși ținută tot timpul sub grindina imaginilor, ca o pădure solidă, care-și ridică la fel de semeață creștetul, de cum a trecut vijelia »[13]. Principiul constructiv la care Voronca aderă (după faza de tatonări din Restriști, Invitație la bal, Plante și animale) rămîne cu consecvență « poemul ordonat și unitar ». Ulise, Colomba, Brățara nopților, Zodiac, Incantații, Patmos, Petre Schlemihl sînt poeme unitare (singura certitudine: « poemul ») subsumate unei idei generatoare care se regăsește afirmată complex, sub forma unei dezbateri pasionate, iterative, chiar cînd fluxul liric și avalanșa de imagini o copleșesc temporar sau o abandonează aparent. Nici drumul ascendent al acestei poezii, asupra căruia Perpessicius avertiza încă din 1930, nici articulațiile intime ale fiecărui poem în parte nu pot fi înțelese, așadar, fără o lectură integrală. De altă parte, o lectură contemporană nu se poate efectua fără parcurgerea ansamblului liricii românești voronciene, dacă vrem să-i fixăm un itinerar și o fizionomie (implicit și o valoare) în contextul istorico-literar, eliberați de rezervele, prejudecățile și privirea parțială a criticii mai vechi, care îi rămăsese în atîtea privințe datoare. Iată de ce formula unei ediții « selective » echivalează — în cazul lui Voronca — cu o mutilare. Unitatea poemelor e destrămată, în locul monumentului ni se oferă cioburi. Cum procedează editorul? Din cele 28 poezii ale Restriștilor, organizate și ele în cicluri, reține 11; din cinci capitole cîte are Colomba se reproduc doar două (I și IV); din 19 capitole în Ulise se omit șapte (IV, VI, IX, XI, XIII, XIV, XVI); din Plante și animale se rețin doar 11 poezii, fără mențiunea măcar că e vorba de două cicluri distincte, al doilea intitulat Terase; din 24 capitole cîte sînt în Zodiac, numai șapte sînt reproduse; din 31 capitole în Brățara nopților, rămîn doar 9; Invitație la bal, cuprinzînd zece poezii, e reprezentată cu 4; din Incantații (unsprezece capitole) se dau 4 (unul fragmentar și el); șapte părți din Patmos, care cuprinde 24, două din celelalte Șase poeme; Petre Schlemihl are 29 capitole, 17 sînt omise. Să ne resemnăm, așadar: avem o ediție de opere alese.

[11] Versiunea din 1934 a poemului, *Ulysse dans la cité*, tradusă de poet în colaborare cu Roger Vailland, va marca și intrarea lui Voronca în domeniul francez.

[12] Șerban Cioculescu, *op. cit.*, p.246.

[13] Perpessicius, *Mențiuni critice*, vol. III, Buc. *„Fundația pentru literatură și artă"*, 1935, p. 81

Dar pe ce criteriu? Ce anume prezidă la reproducerea unui text și la sacrificarea altuia, nu ni se spune, editorul renunțînd și la studiul introductiv și la elementara « notă asupra ediției », care obliga la supunerea unei justificări. Am putea arăta că în cutare caz un capitol semnificativ sau mai frumos a fost lăsat deoparte în profitul altuia, mai diluat etc., dar aceasta ar însemna a ne angaja într-o dispută a gusturilor, al cronicarului și al editorului în speță, ori nu « gustul » e în cauză. Concluzia e că n-a existat de fapt nici un criteriu serios și că selectarea e arbitrară. E drept că Voronca însuși spune undeva: « Antologia o iubesc neizbutită », dar aplicarea butadei la propria-i operă ne dă o tristă idee despre « fidelitatea » amiciției. Cu atît mai mult, cu cît examenul atent al textului (cît a rămas) pune sub semnul îndoielii o altă fidelitate, aceasta obligatorie, a îngrijitorului ținut să respecte voința și litera autorului. În Poeme alese, greșelile de transcriere contribuie și ele la opera de mutilare: din Restriști, în poezia Preumblări, strofa I-a, lipsește versul al patrulea, care sună: « Și-am rămas să ascultăm (ți-amintești oare?) » ceea ce dă strofei o nedorită obscuritate (I, 7). În Primăvară tristă, versul « Mai încolo gîndurile mi s-au limpezit » (I, 10) are în ediția originală pronumele la plural, cum și contextul o pretinde. În Amurguri, « Vrei să stăm acolo, dinaintea docului » (I, 11) e în realitate focului. În Parcuri vechi, ultimul vers al primei strofe: « În toamnă lanțuri și suflete au ruginit, rîsete au trecut » (I, 21) e o interpretare liberă după « rîsete au tăcut ». În Început de toamnă, colaborînd cu autorul, editorul preface pe « glăsuiri reci ca zboruri... etc. » în glasuri (I, 24). În Ulise, versuri în scară sînt grafiate fără respectarea originalului, cumințit; tot acolo, « cum aștepți venirea tăcerii » devine « acum aștepți... », ceea ce e altceva. În Plante și animale, o eroare tipografică evidentă (« maramză » pentru « naramză » I, 66) e transcrisă cu calm. La Ulise se omit motto-urile poemului (din Apollinaire, Du Bellay, Fondane și Homer). Plante și animale poartă pe foaia de titlu subtitlul Terase, pe care ediția S. P. nu-l menționează. Voronca indica de fapt că e vorba de două cicluri distincte. Motto-urile din San Francisco d'Assisi, Al. Odobescu și Voronca sînt și aici omise. Dedicația « Colombei » (în Zodiac) e suprimată, ca și citatul liminar din Apocalipsul 4, 67 în traducerea lui Gala Galaction, care explică sensul poemului. În Patmos, din nou, dedicația « Colombei » e dată uitării, iar titlul capitolului XXII e greșit, luat după sumarul ediției originale, nu după pagina din carte, unde citim corect: Un vechi calendar, cu dedicația « Lui Edmund Vandercammen ». În lipsa unei « note asupra ediției », nu cunoaștem cît și cum intenționa editorul să « modernizeze » ortografia și pronunția poetului. Cum nu-i vorba de un scriitor din alt veac, era de presupus că formele folosite de el puteau fi respectate. În nici un caz nu vedem de ce acolo unde Voronca scrie « mîngăerea » trebuia admonestat cu « mîngîierea », ambele forme fiind perfect recunoscute. Poetul scrie sunt, simțiam, treziam, zîmbia, înăbușia, priviam etc., vădind o consecvență ce nu deranjează pe nimeni. Trebuia respectată. El spune coperișuri; editorul îi pune un a proteic. El scrie genitivul « ferestii »; n-are rost să-l obligăm postum a spune « ferestii ». Scrie permanent peisagiu — nu vedem de ce să-i modificăm vocabula în peisaj, mai ales că adesea și măsura versului indică o motivație: « Din anotimp afară, din peisagiu smulsă » (I, 130). El scrie ringlodă, nu renglotă (I, 138); mireazma, nu mireasma; reazimă, nu reazemă; ghiare, nu gheare; decembre, nu decembrie; sălbatec, nu sălbatic; lacrimei, aventurei, privighetoarei etc., nu forma în ii; spune nesațiul, nu nesațul; troznet, nu trosnet; mesteacăni, nu mesteceni, caerul, nu caierul; insuli, nu insule; acvarium, nu acvariu; miragiul, nu mirajul; ștofă, nu stofă; patlagină, nu pătlagină; flacări, nu flăcări; sprincenele, nu sprîncenele; fîșia, nu fâșia; streajă, nu strajă; zmuncitura, nu zmucitura; aleia (rimat cu cheia) nu aleea; subțioară, nu subsuoară; ochian, nu ochean, etc. De altfel, editorul e inconsecvent, forma subțioară fiind păstrată la p. 105, vol. I, modificată în altă parte. Sau, menține forma abatjour (I, 119), dar preface porte-cigarettes în portțigaret (I, 121); forma lunei e cînd lăsată ca atare, cînd transcrisă lunii etc. În toate cazurile e evident că poetul avea dreptate, pagina păstrînd numai așa un parfum de epocă, pe care aplatisarea « ortografică » și aducerea la un numitor comun fără rost, îl distruge. Problema punctuației, în fine, e o adevărată suferință. E de presupus că Voronca cunoștea punctuația, dar că în unele momente ale operei refuză deliberat s-o aplice în vers. Editorul ține morțiș să-l corecteze și aici, cu un exces de pedantism care irită. În schimb, în Plante și animale spre pildă, punctuația lui Voronca nu e respectată, o seamă de virgule din interiorul versului sau la cap de vers fiind nejustificat suprimate.

Nu ne propunem aici o discuție asupra poemelor franceze ale lui Ilarie Voronca, din care ediția Sașa Pană antologhează mai bine de un volum. Ideea unei reproduceri paralele, original-traducere,

ne dă — cu toate erorile de transcriere franceză, prezente și ele, inevitabil — posibilitatea unei imagini, fie și parțiale, a unor noi « provincii ale poemului ». Procedura oferă și șansa de a controla pas cu pas tălmăcirea românească. Departe de noi intenția de a face expertiza completă. Sîntem totuși ispitiți să încercăm niște sondaje. Cu atît mai mult, cu cît traducerea ce ni se propune este o simplă traducere juxtalineară, de tipul faimoaselor « juxte » de texte latinești din liceele de pe vremuri. Juxtalinearitatea merge pînă acolo încît, uneori, traducătorul se dezinteresează de context, ba și de rîndul următor, dînd conștiincios doar echivalentul « rînd cu rînd ». De pildă: «...Les labours et les grives /Des bois et le sommeil, les navires nouveaux » devine «Arăturile și sturzii/ Pădurile și somnul, navele noi» (I, 257). Lipsa de punctuație (dar și altceva)! poate juca un astfel de renghi traducătorului:

« Tout au fond de moi impalpable
Il y a cette fraicheur aussi, ce mot nouveau »

Tradus:

« Hăt în fundul eului impalpabil
Mai e acea prospețime, acest cuvînt nou. »(I, 227)

Las la o parte sonoritatea grotescă « hăt în fundul... »; sensul e de fapt altul, cum orice școlar știe: « impalpable » e un atribut al lui « fraîcheur », iar « de moi » nu e « eului » (nefiind « du moi »); corect: « În adîncul meu impalpabilă /E și această prospețime... » etc.

Cam tot așa:

« les concerts, les dîners des gens de lettres »

nu poate fi:

« concertele, dineurile, scriitorii » (I, 269) decît dacă riscăm o corigență.

Sau:

« Et qui, fumée des cendres, s'en détachait: idée »

Tradus:

« Și care fum, cenușă, se desprindea: ideea » (I, 229). « Les jours seront pour tous, plus purs » devine: « Zilele vor fi ale tuturor, mai pure» (I, 237); « Ce réve attendra-t-il qu'on soit dormants, couchés? » — « Visul va aștepta să adormim, culcați ?» (I, 237); « Ne fus-je donc jamais / D'ici? » — « Nu am fost deci niciodată / Pe-aici ?» (I, 241); « Qu'on vous donne ce mot » — « Să primești acest cuvînt » (I, 243); « Quand le crépuscule fondait comme un vol de cigognes » — « Cînd amurgul se lăsa ca un stol de berze » (I, 267); « Quelque part il y avait ces vieillards qui apprenaient a mourir » — « Undeva erau bătrînii care se deprindeau să moară » (I, 267); «Je me sens accueilli avec amour» — « Mă-ntîmpină o iubire » (I, 283); « Et tout est en fête » — « Și totul e de sărbătoare» (I, 349); « Comme les drapeaux dans l'air calme » — « Ca drapele în cerul calm » (I, 349); « Le sejour sera bon entre ces lueurs » — « Șederea va fi bună între aceste zări » (I, 349); « Des nuages sereins vogueront doucement » — « Nori senini vor înainta încet » (II, 17); «Qui est prête a franchir les portes » — « Care e gata să străbată porțile» (II, 19); « Tout cela et bien d'autres choses que le poète / Nous a apprises dans ses poèmes » — « Toate astea și încă multele altele pe care poetul / Ne-a împărtășit prin poemele sale » (II, 23); « Comme les lettres d'un avion postal» — «Precum scrisorile într-un avion poștal » (II, 31); « Et sa chemise se soulève ...» — « Și cămașa ei saltă » (II, 35); « Sa robe bruit des secrets de ses chevilles nobles » — « Rochia ei foșnește secretele gleznelor nobile » (II, 35); « Au fond des cours diffuses » — « Împrăștiate în fundul curților » (II, 39); « Mais l'automne est entré dans la chambre et le froid / Me fait courber comme un arbre » — Dar toamna a intrat în odaie și frigul /Fac să mă-ncovoi» (II, 43); « L'âme qui va bientôt éclore » — « Sufletul care va apărea curînd » (I, 215); «Et sa voix tombera sans bruit » — «Și vocea sa va călca fără zgomot» (I, 215); « J'erre à travers les rues» — « Rătăcesc printre străzile (I, 221); «On parlait à table de choses agreables » — «Se vorbea la masă de lucruri dragi » (I, 221); « Nous attendions-nous à ce que ces nouvelles paroles vinssent? » — « Ne așteptam oare ce se va întîmpla cu aceste cuvinte noi ? » (I, 221); « Mais si, ai-je répondu...» — « Ba nu, am răspuns» (I, 223); « ces landes » — « acestor puste » (I, 233); «Je hante vos someils» — «Vă apar în vis» (I, 239); « De nous deux bientôt fermé comme une fenêtre » — « Din noi doi închiși bine ca o fereastră» (I, 223) și altele la care nu mai ne oprim (viitorul tradus cu prezentul, prezentul tradus cu imperfectul, imperfectul cu prezentul etc.,; « une veilleuse» azi curent veioză e « lămpiță de noapte », « une pochette de papiers à lettre », (« mapă de plicuri ») « un pachețel de hîrtie de scrisori »; « je marche » — « a-lerg »; « hôtel de passage » — « hotel de trecere »; « flotter » — « a aluneca»; « informes » — « pocite» ș. a. m. d.)

Nici vorbă, Voronca scrisese o dată această invitație: « Luați, mîncați, acesta este trupul și sîngele meu: poemul » — dar parcă ne vine să avertizăm pe cei prea lacomi: serviți-vă cu grijă, folosiți cuțitul și furculița, nu înfulecați chiar așa, nu vorbiți cu gura plină...

MIRCEA ZACIU

Îmi scria Tudor ARGHEZI

DIN MULTELE SCRISORI PIERDUTE MI-A rămas de la Tudor Arghezi această misivă primită într-o perioadă grea pentru marele poet, adică acel răgaz, după care a venit o măsură de timp ale cărei răni le-au mîngîiat mîini atente.

Am pierdut și manuscrisul poeziei Un plop uscat, **despre care este vorba în misiva argheziană. Era atît de strîns în cleștele nevoii, încît nici hîrtie de corespondență nu avu un timp. Eu știu, că l-am vizitat, uneori, în acea vreme.**

I-am luat atunci un interviu pentru revista „România" pe care o conduceam. Cred că a fost singurul în acea vreme. Mergeam des în deal la Mărțișor, să mă scald cu sufletul și ochiul în atmosfera argheziană. Merg și azi, pe furiș, să văd pustiul de acolo și, sub copaci, două morminte. Nu mai pătrund în casa din livadă, unde poetul aștepta solii de taină ai poemului. Casa în care o familie trăia în tradiția sfîntă a familiei, care se simțea, umblînd și trebăluind la vie și livadă, « sub cer ca-ntr-o odaie ».

Mă primea cu căldură, frumos, frățește. Mă conducea pe sub vișini, printre trandafiri, pînă la prima poartă unde suna clopotul svîcnit și mă petrecea cu privirea vie, pătrunzătoare, prin ochelarii cu ramă de baga, îmbrăcîndu-mă cu căldură și poezie. Și cum am spus în acel interviu, dacă era vară, mă petrecea printre flori și pometuri, pînă la prima poartă ce ducea la clopotul care suna svîcnit, vestind sosirea sau plecarea cuiva; dacă era iarnă, mă petrecea un fermier cu căciulă și scurtă de oaie, scuzîndu-se parcă de pustiul pe care-l lăsase iarna în preajma lui și prin ochelarii de baga părea că privirea-i îmi spunea simplu: « Să vii la vară ».

Radu BOUREANU

bilete de papagal

ZIAR INDEPENDENT

Director: TUDOR ARGHEZI

Redacția și Administrația:
~~STR.~~ ACADEMIEI 17, ~~ET. III~~
TELEFON 4 38 76 ~~și 3 80.90~~

Domniei Sale

Domnului Radu Boureanu

Prin bunăvoința Doamnei
Chiriachița Inginer Ionescu

Dragă Domnule Boureanu,

Am copiat nu știu de cîte ori porcăria asta. Nici hîrtia nu mai e bună, cu toate că am găsit una mai bună decît cele de azi. Dar mai ales cerneala de China e o bragă vulgară de Popa Nan. Să mă ierți, cînd vreau să fiu mai caligrafic și să mă întorc de la stilou la peniță de fier, trebuie să se screamă condeiul, care în mijlocul manuscrisului, s-a și c...t cum binevoiești să vezi.

Pe foaia asta de caiet de dictando, de pe vremuri, bățul cu șvarț merge ca la el acasă. Școlar de clasă primară bătrîn.

Cu dragoste
T. ARGHEZI

12 Februarie 1946

Mi-a fost cu neputință să elimin pata, ivită ca un astru negru dintr-un cuvînt. Pe alte copii au fost cîte trei și patru. Curge tușul a diaree.

V. VOICULESCU și URMUZ

SOCIETATEA DE DIFUZIUNE RADIOTELEFONICĂ DIN ROMÂNIA
SERVICIUL PROGRAMELOR ȘI AL JURNALULUI VORBIT
BUCUREȘTI II — STR. GENERAL BERTHELOT, 60 — TEL. 3.24.90

Domnule Pană
Am plăcerea să te vestesc că am trecut prin Comitet conferința d-tale pe care am și fixat-o miercuri 22 noembrie ora 20^{40}. Sînt fericit că am putut face măcar atît pentru memoria scumpului meu prieten neuitatul Urmuz –
Salutări
Dr. V. Voiculescu

ANUL ACESTA — 1973 — AR PUTEA FI numit și « Anul Urmuz ». S-au împlinit 90 de ani de la nașterea sa (17 martie 1883) și, la 23 noiembrie, se vor împlini 50 de ani de la voluntara-i plecare pe drumul fără întoarcere. Editura „Minerva“ *pregătește o a treia ediție a operei sale, de mici dimensiuni, dar de mari repercusiuni în literatura română și universală. În numărul din ianuarie-februarie 1965 al revistei pariziene* „Les Lettres nouvelles“, *Eugen Ionescu scria « ...Urmuz este într-adevăr unul din premergătorii revoltei literare universale, unul din profeții dizlocării formelor sociale, ale gîndirii și ale limbajului din lumea asta, care, astăzi, sub ochii noștri se dezagregă, absurdă ca și eroii autorului nostru ». Cea dintîi culegere a textelor urmuziene am realizat-o în 1930 la editura* „Unu“, *pe care o conduceam. Exemplarele acestei ediții au devenit, foarte repede, piese rare, de bibliofil.*

Cu patru decenii în urmă, cînd se apropia împlinirea a zece ani de la tragica moarte a fantezistului prozator, am solicitat o întrevedere poetului Vasile Voiculescu, coleg de generație (cu un an mai tînăr) și prieten cu Urmuz (alias Demetru Demetrescu-Buzău) și i-am propus să comemorăm evenimentul la postul național de radio. Poetul și medicul V. Voiculescu se ocupa de emisiunile culturale și artistice (era, conform titulaturii exacte, « director artistic al Societății de radiodifuziune »). Domnia-sa a fost foarte bucuros de « bunul meu gînd »; cred chiar că a lăcrimat. I-am lăsat textul conferinței (calculat pentru un sfert de oră) pe care îl aveam asupră-mi, — din presentimentul că nu voi fi refuzat. Peste puține zile, încă înaintea invitației oficiale, am primit din partea poetului — cu care eram confrate și pe linie medicală — următoarea carte poștală:

et imprimat:]

«SOCIETATEA DE DIFUZIUNE RADIOFONICĂ DIN ROMÂNIA
SERVICIUL PROGRAMELOR ȘI AL JURNALULUI VORBIT

București II — Str. General Berthelot, 60 — tel. 3.24.90

Domnule Pană,

Am plăcerea să te vestesc că am trecut prin Comitet conferința d[umi]tale pe care am și fixat-o miercuri 22 noembrie ora 20,40. Sînt fericit că am putut face măcar atît pentru memoria scumpului meu prieten, neuitatul Urmuz.

Salutări

Dr. V. VOICULESCU »

Conferința am rostit-o (pe atunci nu se înregistrau anticipat) în seara zilei de 22 noiembrie 1933, între orele 20,45 și 21. Textul lăsat spre lectură și aprobare nu a suferit (vocabula ar părea improprie!) nici o « îmbunătățire ». L-am publicat, întocmai, în cartea mea de eseuri Sadismul adevărului, *la capitolul* Viața de după moarte *(Editura* „Unu“, *1935, pp. 45—53).*

Peste cîtva timp, tot bunăvoinței acestui distins intelectual, de o dezarmantă cumsecădenie, am rostit și conferința Poezia lui Bacovia, *apărută în aceeași carte, în ciclul* Extemporale.

Sașa PANĂ

DOCUMENT

GENEZA REVISTEI LUCEAFĂRUL

ÎNTR-UN PLAN MAI LARG, DESTINAT SĂ cuprindă bibliografiile revistelor *„Convorbiri literare"*, *„Contemporanul"*, *„Semănătorul"*, *„Revista istorică română"*, *„Gînd românesc"* și altele, a apărut recent la *„Editura enciclopedică română"* bibliografia analitică a revistei *„Luceafărul"*, întemeiată la Budapesta la 1 iulie 1902.

În anul 1905, revista a fost strămutată la Sibiu, unde a apărut fără întrerupere pînă la 16 iulie 1914. La 1 ianuarie 1919, după realizarea unității naționale, *„Luceafărul"* a reapărut la Burcurești, continuîndu-și existența pînă la 1 mai 1920.

După o caracterizare mai veche a lui N. Iorga, *„Luceafărul"* a fost « un simbol al unității românești pe pămîntul neliber ».

În *„Luceafărul"* au apărut poeziile lui Octavian Goga, proza lui Ion Agârbiceanu, evocările lui Alexandru Ciura, studiile dense ale lui Ioan Lupaș, Sextil Pușcariu, Silviu Dragomir, articolele substanțiale ale lui N. Iorga, Vasile Pârvan, O. Ghibu, Sebastian Stanca, Ion Lapedatu, criticile incisive ale lui Ilarie Chendi, Gh. Bogdan-Duică, E. Lovinescu și atîtea din versurile și povestirile lui Șt. O. Iosif, Elena Farago, D. Anghel, Victor Efitimiu, Cincinat Pavelescu, Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu, Emil Gârleanu, I. A. Bassarabescu, Al. Cazaban, C. Sandu-Aldea, Caton Theodorian, însemnările multiple ale lui Octavian C. Tăslăuanu, reproducerile artistice ale lui C. Brâncuși, N. Grigorescu, Șt. Luchian, N. Vermont și ale altora.

Timp de 12 ani, *„Luceafărul"* a fost cea mai viguroasă revistă a românilor din Transilvania — adevărat drapel al luptei pentru eliberarea ei — și totodată una din marile reviste ale tuturor românilor.

Bibliografia *„Luceafărului"* constituie, astfel, nu numai un monument istoric literar, cît — totodată — și un monument patriotic, importanța ei fiind aceeași atît din punct de vedere artistic și cultural, cît și național educativ.

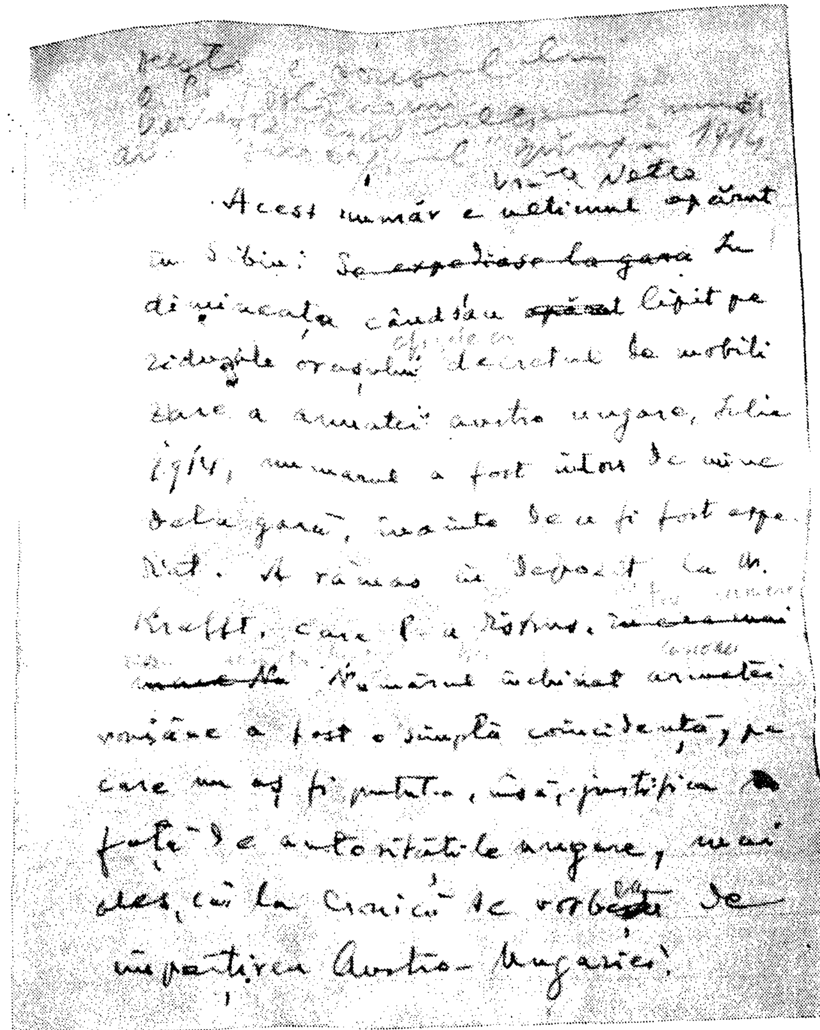
„Luceafărul" **an I, nr. 1, 1 iulie 1902.**

Extensiunea ei de 376 pagini cuprinde 5190 titluri de scrieri, urmate de un amănunțit indice de nume de persoane.

Întocmită de Mihail Triteanu după cele mai avansate norme ale tehnicii bibliografice, bibliografia *„Luceafărului"* este precedată de un istoric al revistei, în care sînt puse la contribuție o bună parte din sursele și referințele documentare și memorialistice ale publicației, care au oferit autorului posibilitatea unei largi integrări a *„Luceafărului"* în mișcarea literaturii române de la începutul secolului al XX-lea.

Aceste surse și referințe nu sînt însă exhaustive, așa cum ar fi fost de așteptat de la o asemenea lucrare, și nici nu cuprind în seria lor măcar pe toate cele care s-ar fi cuvenit a fi înregistrate.

ÎN REPLICĂ

Acest număr e ultimul apărut în Sibiu: ~~Se expediase la gară~~ în dimineața cînd s-au ~~apărut~~ lipit pe zidurile orașului decretul de mobilizare a armatei austro-ungare, iulie 1914, numărul a fost întors de mine de la gară, înainte de a fi fost expediat. A rămas în depozit la W. Krafft, care l-a topit. Numărul închinat armatei române a fost o simplă coincidență, pe care nu aș fi putut-o, în justificarea față de autoritățile ungare, mai ales, căci la Craiova se vorbește de împărțirea Austro-Ungariei!

Însemnarea lui Tăslăuanu despre ultimul număr.

Constatăm astfel, cu mirare, absența primului articol cu caracter istoric scris asupra înființării revistei de către însuși întemeietorul său, Aurel P. Bănuț, publicat în anul 1934 în ziarul *„Patria"* de la Cluj, sub titlul *Cum a răsărit* **„Luceafărul"** [1]. Dintre articolele memorialistice, lipsește apoi articolul lui Ion Montani — membru în primul comitet de redacție al publicației — *Acum 25 de ani la* **„Lucefărul"**, apărut în anul 1927 în revista *„Banatul"* de la Timișoara [2], precum și articolul cu același caracter publicat de Ion Lapedatu — membru și acesta, în același comitet — în ziarul *„Tribuna"* de la Cluj, în luna iunie 1940.

Sebastian Stanca, membru, de asemenea, în primul comitet, este citat și utilizat pentru articolul său din *„Tribuna" — Revista* **„Luceafărul"** *de la Budapesta 1902—1914* — fără a se menționa și folosi studiul său, cu mult mai întins, publicat postum în *Revista de istorie și teorie literară* din București (tom. XIX, 1970, nr. 4, pp. 645—652), sub titlul *Cum am înființat revista* **„Luceafărul"**.

Alte referințe de acest gen ignorate de autor vor fi menționate la sfîrșitul acestor comentarii.

Din prefața lui Mihail Triteanu, lipsește apoi relevarea și aprecierea pozițiilor antagoniste și polemice dintre O. C. Tăslăuanu și Aurel P. Bănuț, primul considerînd că *„Luceafărul"* n-a fost pînă la intrarea lui în redacție (1 ianuarie 1903) decît o « simplă încercare tinerească, fără nici o importanță », iar al doilea afirmînd că din « această emerită revistă s-a dezvoltat, pe urmă, marea și glorioasa revistă culturală și națională, care a făcut cinste directorilor ei și neamului nostru întreg ».

Pentru clarificarea acestor situații, considerăm necesar să destăinuim cele ce urmează.

În vara anului 1939, am fost invitat, ca și în vara precedentă, să contribui cu o conferință la organizarea cursurilor de vară ale *Universității populare N. Iorga*, de la Vălenii de Munte.

Ca subiect, mi-am ales o expunere asupra marilor publicații transilvănene *„Tribuna"* (1884—1903) și *„Luceafărul"* (1902—1914), a mișcărilor culturale și literare determinate de apariția și dezvoltarea lor, și totodată asupra principalilor lor colaboratori. Alegerea subiectului mi-a fost inspirată de comentariile și discuțiile asupra începuturilor lui Octavian Goga apărute în diferite periodice îndată după moartea poetului (7 mai 1938) — care debutase la *„Tribuna"* și apoi, trecînd pe la *„Familia"*, atinsese apogeul la *„Luceafărul"* — și îndeosebi de apariția cărții lui Octavian C. Tăslăuanu : *Octavian Goga. Amintiri și contribuții la istoricul revistei* **„Luceafărul"** (București, 1939).

La această dezbatere publicistică participasem și eu printr-un modest articol intitulat *Caracterul primelor poezii ale lui Octavian Goga,* tipărit în *„Cuget clar"* (Noul Sămănător), revista lui N. Iorga (1938, nr. 45, 18 mai, pp. 718—720).

Pentru conferința de la Vălenii de Munte, pe care intenționam să o public apoi sub forma unui studiu de istorie literară, voiam să aduc însă asupra *„Luceafărului"* o informație mai largă, bazată nu numai pe bibliografia curentă, ci și pe unele elemente inedite, rezultat al unor cercetări personale. Și cum lectura cărții lui Tăslăuanu m-a pus pe urma unor afirmații discutabile atît cu privire la prima fază a *„Luceafărului"* (1 iulie 1902 — 1 aprilie 1903), cît și cu privire la meritele inițiatorului său, A. P. Bănuț, m-am hotărît să fac apel la acesta din urmă pentru a discuta cu el nu numai afirmațiile lui Tăslăuanu, ci totodată și împrejurările în care s-a întemeiat revista, programul urmărit, precum și despre primii ei colaboratori. A. P. Bănuț, în vîrstă atunci de 58 de ani, era în acel an primar al Ocnei Sibiului, una din cele mai agreabile stațiuni balneo-climaterice ale Transilvaniei.

Originea *„Luceafărului"* mă preocupase și pînă la acestă dată, iar cele mai multe din manualele

1. *„Patria"*, 1934, 20 iunie.
2. *„Banatul"*, II, nr. 7—8, 1927.

școlare de *Istoria literaturii române* aflate atunci în circulație — autori Gh. Adamescu, Gabriel Drăgan, C. Loghin sau Lucian Predescu — atribuiau întemeierea și conducerea revistei fie lui Octavian Goga și I. Agârbiceanu, scriitori lansați de *„Luceafărul“*, fie lui Alexandru Ciura.

Tot atît de ignorat era și Octavian C. Tăslăuanu, contribuția lui, ca și a lui Aurel P. Bănuț, fiind trecută sub tăcere în favoarea scriitorilor de mai sus.

O discuție cu A. P. Bănuț se impunea astfel cu atît mai mult, el fiind singurul care putea restabili adevărul în toată complexitatea sa.

Înainte de a porni spre Ocna Sibiului, m-am hotărît însă — necunoscîndu-l personal — să-i scriu pentru a-l informa despre intențiile mele și, totodată, pentru a-i cere în scris primele precizări pentru a mă orienta mai bine în vederea viitoarelor discuții.

Acceptînd modul meu de lucru, la 3 iulie 1939, A. P. Bănuț îmi expedia următoarea scrisoare:

«*Ocna Sibiului, 3. VII. 39*

Stimate Domnule Netea,

Cu toate că nici căldura caniculară, nici slujba, nu mi-ar permite să fac azi „istorie literară“, fiindcă ți-am făgăduit, aș încerca să aștern pe hîrtie cîteva date ce ți-ar putea fi de folos în lucrarea, respectiv conferința ce vrei să faci în curînd la Vălenii de Munte, asupra începuturilor ființării *„Luceafărului“*.

Pentru ca să te documentezi bine asupra acestei chestiuni, vei avea nevoie să consulți, între alte scrieri sau cărți, și aceste lucrări, volume, sau articole:

a) *„Luceafărul“*, revistă literară, anul I, 1 iulie 1902 — nr. 3 inclusiv 1903, adică de la întemeierea revistei, pînă cînd am părăsit eu redacția, respectiv editura acestei reviste.

b) Revista *„Banatul“* de sub direcția lui Aron Cotruș, Anul II no. 7—8, care cuprinde articolul lui Ion Montani: *Acum 25 de ani la* **„Luceafărul“** (Ion Montani a fost membru al întîiului comitet de Direcție, în care figurau + Al. Ciura, șef redactor, A. P. Bănuțiu, editor și redactor, + Oct. Goga, Ion Lapedatu, Ion Lupaș, + Vasile E. Moldovan, Ion Montani, Sebastian Stanca, + Dionisie Stoica și + G. Zăria — membri [3].

c) Articolul meu: *Cum a răsărit* **„Luceafărul“**, din *„Patria“*, 1934, 20 iunie.

d) O. C. Tăslăuanu, *„Amintiri de la* **„Luceafărul“**, *„Bucovina“*, Buc. (lei 75).

e) O. C. Tăslăuanu: *Octavian Goga — Amintiri*, *„Bucovina“*, 1939 (lei 100).

f) Informațiile prețioase, ce ți le-ar putea da Dr. Sebastian Stanca, Consilier Eparhial Episcopia ortodoxă, Cluj;

g) Te-ar mai putea informa Ion Lapedatu, Adm. Banca Națională, Ion Lupaș, profesor Univ. Cluj și Ion Montani, ziarist pensionar Timișoara, fost dir. al ziarului *„Românul“* din Arad, fost deputat, — dacă-i mai permite starea sanitară, căci aud că-i grav bolnav.

Fără consultarea acestor scrieri și oameni, lucrarea D-tale nu va putea da icoana adevărată și dreaptă a începuturilor revistei *„Luceafărul“*, care — orice s-ar spune, și oricum s-ar încerca a se restălmăci lucrurile — este întemeiată și susținută de mine, de la 1 iulie 1902 — 1 aprilie 1903, cînd m-am retras, împreună cu cîțiva dintre foștii membri ai primului Comitet de Direcție.

În primăvara anului 1902, am trecut de la Facultatea de drept din Cluj la cea din Budapesta, cu gîndul să scot acolo o revistă literară, studențească. Sosit la Pesta, am luat contact cu amicul meu Ion Montani, apoi pe rînd cu ceilalți și după ce-am ținut, la mine acasă, în str. Üllöi 21, o serie de întruniri, am căzut de acord. A rămas ca eu să stabilesc: Tipografia, Redacția, colaborarea și alte amănunte tehnice, ca la 1 iulie 1902 să apară întîiul număr al *„Luceafărului“* (botezat așa de Al. Ciura, după multe căutări de nume). Pe Al. Ciura, cel mai bătrîn între noi, și care avea de atunci oarecare reputație de „scriitor“, l-am făcut șef redactor, iar eu am fost de la 1 iulie 1902—1 aprilie 1903: editor și redactor-responsabil.

Eu am clocit, luni de-a rîndul, ideea revistei, eu am inițiat-o, eu am dat, personal, toate mijloacele materiale, în tot răstimpul amintit.

Iată ce spune Ion Montani în articolul său *Acum 25 de ani la* **„Luceafărul“**.

„S-au împlinit în iulie, anul acesta (era anul 1927) 25 de ani de la apariția **„Luceafărului“**. *Sosit de curînd între noi de la Universitatea din Cluj, Aurel P. Bănuțiu era cel predestinat să dea ființă mult visatei noastre reviste, în care să se canalizeze limpedele șuvoi de energie, ce țîșnea din sufletul tineretului universitar de la Budapesta.*

O integrală moștenire părintească a fost în mare parte sacrificată frumosului scop, de către un tînăr entuziast în vîrstă de abia 20 de ani, care era la acea epocă Aurel Bănuțiu. Eu însumi n-am cunoscut în viața mea un gest mai frumos (și mă întreb, din cei purtați pe scutul norocului în țara întregită, cine și-a mai adus aminte de-o carieră sfărîmată, de-un bărbat încă în plină vigoare, înzestrat cu multe și variate talente creatoare, cu nimic mai prejos decît oricare din, vai, « idealiștii » noștri contemporani!)“ etc., etc. Apoi, mai jos:

„Cu numărul 7, anul II, pleacă din redacție însuși întemeietorul ei A. P. Bănuțiu, urmat de Sebastian Stanca, D. Stoica și G. Zăria“ etc.

În *„Luceafărul“*, no. 8, 1903, la *Redacțional* se scrie (cu ocazia ieșirii mele din Redacție):

....

„...mulțumim tovarășilor noștri de muncă pentru sprijinul ce ni l-au dat, îndeosebi d-lui A. P. Bănuțiu, căruia îi revine meritul de inițiator. Dl. Bănuțiu a riscat obolul său pentru întemeierea revistei **„Luceafărul“**, *risc atît de lăudabil, care ar putea servi de bună pildă tuturor oamenilor noștri cărora nu le cade greu a-și aduce aminte că au inimă românească și generoasă“*.

---

[3]. Semnul + însemnează decedat. În anii următori, au decedat Seb. Stanca (1947), Ion Lapedatu (1951), I. Lupaș (1967); A. P. Bănuț a murit în 1969.

Scrisoarea lui A. P. Bănuț către Vasile Netea

DESPĂRȚĂMÂNTUL TINCA—BIHOR

„ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN"

Tot relativ la această chestiune, vezi articolul meu: *Cum a răsărit* **„Luceafărul"**, precum și notița lui O. C. Tăslăuanu din paginile 31 și 32 ale cărții sale *Amintiri de la* **„Luceafărul"**.

Socot deci, D-le Netea, că acest punct este deplin lămurit.

Să trecem la al doilea: colaboratorii *„Luceafărului"* dela 1 iulie 1902 — 1 aprilie 1903.

Primii colaboratori ai revistei au fost (pînă la 1 april 1903, cînd am ieșit din Redacție):

a) *Al. Ciura,* șefredactorul, care iscălea deseori „Simin". Îl găsești descris, per longum et latum, în cartea lui Tăslăuanu *Amintiri de la* **„Luceafărul"**.

b) *Octavian Goga,* pînă la ieșirea mea din Redacție, a scris următoarele *poezii*:

1) *Rapsodia* (fără rimă); 2) *Acasă, Revedere* (iscălită Octavian); 3) *Iar cînd vei durmi,* după Heine; 4) *Dorință,* isc[ălită] Octavian; 5) *Toamnă* (Octavian); 6) *Bătrînii* (Oct.); 7) *De mult* (Oct.); 8) *Și iarăși va să vie* (Agog); 9) *Poveste de Anul Nou* (Octavian); 10) *L-a luat Dumnezeu* (Nic. Otavă); 11) *Cantorul Cimpoiu* (Octavian); 12) *Sărbătoare* (Nicu); 13) *De-o să mor* (Nic. Otavă); 14)*Cîntece* (Nic. Otavă); 15) *Plîngi copilă* (Octavian); 16) *Cîntece* (Nic. Otavă); 17) *Noapte* (Octavian). Goga a scris apoi următoarele articole, în proză:

1) *La Anticar* (Agog); 2) *Expoziția Industrială din Sibiu* (Nic. Otavă); 3) *Dr. Ion Rațiu* (isc. O. Goga); 4) *Retour* (Dedicație celor ce nu vor să cetească revista *„Luceafărul"*) (Octavian Goga); 5) *Cel din urmă foileton* (Agog).

c) *Ion Lupaș* a scris pe rînd: 1) *Femeile în istorie*; 2) *Mateiu Corvinul*; 3) + *Octavian Papp*; 4) *Nuvele istorice* de Iosif Popescu (Petre Cazacul, Zina, Daniel) — recenzie; 5) *Meminine juvabit.* Toate în limbă românescă frumoasă și curgătoare. *Ion Lapedatu* a publicat studiile: *Adam Smith*; *Teoria asigurărilor asupra vieții*; *Lupte zadarnice,* într-o limbă ireproșabilă.

G. Todică a scris: *Perspective*; *Spațiul și Timpul*; *William Crooker*; *Radiotelegrafia și Fenomenele telepatice,* studiu psihologic. Toate interesante și scrise bine.

Oct. Prie (Tullius) avea o rubrică permanentă: *Satul meu.*

Ion Agârbiceanu a scris prima lui schiță *Badea Nicolae* în nr. 5. Cu alte schițe nu-l mai găsesc, pînă la 1 aprilie 1903.

D. Stoica, bietul, a scris o serie de poezii *submediocre.*

Seb. Stanca: *Vis*; *Faust* de G. I. Lessing; *Istoria pedagogiei* de P. Pipoș (recenzie); *Abecedarul ilustrat* de C. S. Alexandru (recenzie); *Ceva despre dramă* (Studiu) etc.

— Vei vedea personal tot ce s-a scris, cînd vei veni în Ocna.

BĂNUȚ

P. S.: Domnule Netea,

Regret că pentru moment nu mai pot continua. Au intervenit o serie de lucruri cari mă opresc: o conferință administrativă, cura neveste-mii (care-i de mult bolnavă), niște lucrări oficioase pe care trebuie să le înaintăm etc.

Dacă nu va fi prea tîrziu, în cîteva zile voi continua.

Deocamdată îți trimit:

a) rev. „*Banatul*".

b) articolul: *Cum a răsărit* **„Luceafărul".**

c) cîteva rînduri, în scrisoarea de azi.

d) am scris prietenului meu Gh. Tulbure să-ți trimită „*Paginile Literare*", cu articolul meu: *Cum am cunoscut pe Goga.*

La toată întîmplarea, dacă o fi să scoți vreodată un studiu mai amplu, dă-mi-l și mie să-l revăd, căci vreau să te feresc de greșeli. Revistele și articolul ce ți le trimit acum, te rog să mi le păstrezi și la timp și vreme, te rog să mi le restitui recom.

Al d-tale,
A. P. Bănuț »

Ocna Sib. 6—7. VII. 39.

Îndată după primirea acestei epistole i-am scris din nou, rugîndu-l de astă dată să se pronunțe asupra « amintirilor » și aprecierilor lui O. C. Tăslăuanu.

Răspunsul nu s-a lăsat așteptat, și peste cîteva zile primeam o nouă scrisoare prin care mi se lămureau și aceste puncte precum și alte acțiuni din viața sa.

O reproducem și pe aceasta în întregime:

« Stimate Domnule Netea,

Am primit scrisoarea D-tale din 9. VII. 39 și iată ce-ți pot răspunde: Atît în *Amintiri de la* **„Luceafărul"** cît și în *Octavian Goga* — ale lui O. C. Tăslăuanu, se găsesc, în ce mă privește, și în ceea ce privește geneza „*L*"[*uceafărului*] și activitatea primilor săi colaboratori, cîteva observări, respectiv „amintiri", care trebuie nițel „corectate", fiindcă nu sunt absolut exacte.

Țin să te previn de la început: nimenea nu s-a știut ridica, mai mult decît mine, deasupra oricăror preterări sau jigniri, ce mi s-au adus în cursul vremii, — fiindcă în afară de 2 notițe de cîteva rînduri * în cari s-a spus, în treacăt, ceva despre mine — nici unul, dar absolut nici unul dintre foștii sau actualii mei prieteni din jurul „*Luceafărului*", n-au riscat să scrie măcar un articolaș de 20—30 de șire despre *cinstita mea faptă*, aceea a întemeierii și susținerii revistei din parte-mi, în 1902.

Singurul care a scris totuși ceva (acum, în România Mare) a fost *Ion Montani.*

Să-mi dai voie să-mi fac observările *atunci*, cînd vei da forma definitivă studiului, ce vrei să-l scoți în toamnă.

Eu am știut să tac! Cînd am făcut binele, l-am aruncat în mare...

În afară de întemeierea „*Luceafărului*", mai am la activul meu două lucruri cinstite, despre cari de-asemenea nu se vorbește nimic: am fost întîiul colaborator al generalului Manolescu la zidirea „Caselor Naționale", în calitate de director al Companiei Artistice a Corpului II de Armată din Oneștii Moldovei. Prin reprezentațiile și concertele ce-am aranjat în Moldova, am adunat vreo 100 000 lei cari au fost temelia acestei nobile înfăptuiri a nobilului gen. Manolescu, pe atunci colonel Șef de Stat Major al Corpului IV arm.

A scris vreodată cineva o simplă și banală notiță despre treaba asta? Nu! Și încă o treabă, de care nu mi-e rușine, am săvîrșit-o acum recent, în România Mare: Am întemeiat prima „Școală Țărănească" în Dej, ca prefect al județului Someș. Nici asta n-a fost recunoscută. S-a scris și susținut că D-nul Ilea, din Sighet, este înfăptuitorul. Alaltăieri mi s-a spus că, în sfîrșit, am fost reabilitat de Inspectorul gen. Sanitar Dr. Stoichiță, din Sibiu, care ar fi ținut o conferință publică, arătînd că eu sunt autorul primei „Școale Țăr.".

De aceea, repet: am răbdare! Binele chiar de l-ai arunca în mare, tot îl readuc valurile, la țărm și-l găsește cineva. Așa că adevărul iese la iveală, mai curînd sau mai tîrziu!

*

Mult prețuitul, și valorosul meu amic O. C. Tăslăuanu afirmă că „*Luceafărul*" n-a însemnat mai nimic, înainte de-a deveni el conducătorul revistei. Cu același titlu de drept ar putea tăgădui Dunărea de la Sulina izvorașul ei, lat de-un pas, din Pădurea Neagră, de unde-și trage originea și viața și... ulterioara grandiozitate. Că în primul an al ființării sale, „*Luceafărul*" era o modestă revistă studențească — este un adevăr, pe care nu-l contest. Dar din această smerită revistă s-a dezvoltat, pe urmă, marea și glorioasa revistă culturală națională, care a făcut cinste directorilor ei și neamului nostru întreg!

De ce se lapădă Tăslăuanu și de ce bagatelizează „*Luceafărul*" făcut de mine? De ce? Eram un băiat de 20 de ani, un novice în ale scrisului, un băiat bun însă, plin de dragoste de neam și de Vechiul Regat, un idealist care a jertfit mult pentru această grupare a unui mănunchi de tineri vrednici, în jurul acestei reviste.

Dacă eu aș fi avut 25 ani, ca Tăslăuanu, și aș fi fost absolvent al Fac. de litere din București, m-aș fi constituit dintru început în Director și Editor și mi-aș fi creat, probabil, același cerc select de colaboratori, cum a făcut el, în cîțiva ani consecutivi.

El mai spune, că băieții din Com. de direcție „*aveau sentimente românești, dar toți, fără excepțiune, erau robi ai culturii străine, străbătută de curentele cosmopolite la Modă* etc".

Este fals și inexact. Îți voi înșira pe cei din jurul „*Luceafărului*", ca să te convingi ce fel de înstrăinați au fost, cu toții:

1) Alexandru Ciura, A. P. Bănuțiu, Oct. Goga, Ion Lapedatu, Ion Lupaș, Vasile E. Moldovan (fratele profesorului universitar Dr. Valer Moldovan de la Fc. de Drept din Cluj), Ion Montani, Sebastian Stanca (autorul următoarelor cărți: *Bucătăreasa, Pribegii, Timotei Cipariu, Pocăiții, Lazăr Diacul, Fiul cantonierului, Contribuția preoțimii din Ardeal la război, Carmen Saeculare, Sergentul, Greva, Biserica ortodoxă din Sebeș, Bis. ort. din Cluj, Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului, Lege nouă, Gheorghe Lazăr în Sibiu, Mănăstirea de la Rîpa Rîmeț, O pagină plină din luptele Românilor de pe pământul crăiesc* și *Viața și activ. Episcopului Vasile Moga*) — ți se pare că aceștia ar fi putut fi vreodată „înstrăinați"? Se poate afirma una ca asta?

---

* În numerii: 1 din 1903 și 7, tot din 1903, ai „*Luceafărului*".

Au mai fost 2, ambii morți azi: Dionisie Stoica și G. Zăria — aceștia, deși slabi ca „talente literare", au fost amîndoi buni, foarte buni români, din tinerețele lor.

Mă mai întrebi: cine au fost primii colaboratori și ce direcție se urma?

Colaboratori au fost de la 1 iul. 1902 — 1 aprilie 1903, următorii: Al. Ciura, Oct. Goga, Elena din Ardeal, V. E. Moldovan, A. P. Bănuțiu, I. Schiopul, Ion Lupaș, V. E. Degan, Ion Lapedatu, I. Pop Reteganul, Seb. Stanca, G. Todica Ion Agârbiceanu, O. C. Tăslăuanu, G. Todica, [*sic !*], Tullius (Oct. Prie) și D. Stoica (foarte slab poet), iar pictorul Fl. Mureșan ne da ilustrații românești, mai ales în peniță.

În anul 1903 mai vin următorii (Tăslăuanu intrase deja în redacție): Neli Cornea-Misici, G. Precup, Vasile Pârvan, Sextil Pușcariu, Popescu-Polyclet etc.

La sfîrșitul n-rului 3 se anunță, la *Redacționale*, colaborarea acestora: Ștefan O. Iosif, Zaharia Bârsan, V. Goldiș, Sever Secula, Sextil Pușcariu și Vasile Pârvan.

Cu acest număr cu părăsii Redacția și revista rămîne în mîna Triumviratului Al. Ciura, O. Goga și O. C. Tăslăuanu.

În scurtă vreme, stăpînul absolut al ei devine Tăslăuanu. De atunci începe marele progres! La început, s-au primit scrisori de la: Nicolae Iorga și Alex. Mocionyi (nr. 1); Iosif Vulcan (nr. 2). Sunt sfaturi și îndrumări. Le vei citi în colecția *„Luceafărului"* din 1902, cînd vei veni la Ocna.

Ce direcție urma? Cam greu de precizat. În tot cazul erau dibuielile începutului. Totuși Goga, Lupaș, I. Lapedatu, Seb. Stanca, G. Todica, O. Tăslăuanu, I. Agârbiceanu, I. P. Reteganul aveau o limbă românească bună, curată, aveau și fondul și forma vrednică de-o *mențiune onorabilă*. Cînd vei veni la Ocna, vei putea vedea *„Luceafărul"* (de la 1 iul. 1902 — 1 aprilie 1903) și te vei documenta, din însăși articolele lor. La mine poți veni oricînd, anunțîndu-mă telegrafic. În zilele de 28.VII — 1. VIII nu sunt acasă.

Al D-tale:
A. P. BĂNUȚ»

În urma acestei scrisori, m-am hotărît să plec la Ocna, lucru pe care aveam să-l săvîrșesc în ziua de 3 august.

În seara aceleiași zile ajungeam în orașul celor trei lacuri (Horia, Cloșca și Crișan), iar în dimineața următoare am început discuțiile cu Bănuț.

Fire deschisă, veselă, înzestrat cu mult umor și cu o vie memorie, Bănuț mi-a pus la dispoziție atît colecția *„Luceafărului"* din perioada menționată, precum și o parte din corespondența pe care o avea din anii respectivi[4].

La 18 august țineam la Văleni conferința anunțată, conferință pe care în 1942 aveam să o transform în studiul intitulat *La patru decenii de la ivirea* **„Luceafărului"**, publicat — după ce îi expediasem și lui Bănuț o copie pentru a o vedea — în revista *„Vremea"* (1942, 19 iulie) și reprodus apoi în 1944 în volumul meu de evocări istorice *De la Petru Maior la Octavian Goga* (pp. 287-298).

Opiniile sale asupra acestui studiu, prin care am încercat să restabilesc un echilibru între poziția sa și cea a lui Octavian C. Tăslăuanu, mi-au fost exprimate printr-o cordială scrisoare personală, cît și prin seria de articole publicate de dînsul în noul *„Luceafăr"* de la Sibiu cu ocazia aniversării a 40 de ani de la înființarea vechiului *„Luceafăr"*[5].

Precizînd prin cele două scrisori ale lui Aurel P. Bănuț împrejurările în care au apărut primele numere ale *„Luceafărului"*, socotim totodată util să arătăm și soarta ultimului număr din anul 1914 al acestei reviste, servindu-ne pentru acest lucru de o altă însemnare inedită, provenită de la O. C. Tăslăuanu.

Tăslăuanu — născut în comuna Bilbor din jud. Mureș, astăzi Harghita — mi-a fost conjudețean. Și înainte și după apariția scrierii lui despre Octavian Goga, și mai ales după stabilirea mea la București (1 ianuarie 1941), l-am frecventat cu multă stăruință și am avut cu el numeroase convorbiri asupra epocii și contemporanilor săi. Cu ocazia acestor vizite mi-a arătat adeseori numeroase acte și scrisori din perioada *„Luceafărului"*, și mi-a dăruit totodată diferite numere speciale din revistă, printre care și cel apărut la 16 iulie (stil vechi) 1914, nr. 13—14 — închinat armatei române.

Izbucnirea primului război mondial a împiedicat difuzarea numărului, care a ajuns astfel să fie cunoscut numai de către un mic număr de cititori.

Iată nota manuscrisă a lui Tăslăuanu asupra ultimului număr al *„Luceafărului"* dinainte de Unire:

« Acest număr e ultimul apărut în Sibiu. În dimineața cînd s-au lipit pe zidurile orașului afișele cu decretul de mobilizare a armatei austro-ungare, iulie 1914, numărul a fost întors de mine de la gară, înainte de a fi fost expediat. A rămas în depozit la Krafft[6], care l-a distrus. Cîteva numere au scăpat. Acesta e al treilea pe care-l cunosc. Numărul închinat armatei române a fost o simplă coincidență, pe care nu aș fi putut-o, însă, justifica față de autoritățile ungare, mai ales că la Cronică se vorbea de împărțirea Austro-Ungariei ».

Nu putem fi astfel decît recunoscători apariției lucrării lui M. Triteanu, pe care o considerăm printre cele mai valoroase bibliografii românești, de a ne fi dat ocazia destăinuirilor și precizărilor de mai sus.

Vasile NETEA

---

[4] O parte din această corespondență avea să fie publicată de dînsul în anul 1942 în revista *„Luceafărul"* de la Sibiu, nr. 7, p. 257.

[5] Vezi nr. 10, p. 367 în care se vorbește, alături de alte contribuții cu privire la activitatea sa, « mai ales de recentele rînduri pline de dragoste pentru smerenia mea ale distinsului scriitor din noua generație, d. Vasile Netea ».

[6] Directorul tipografiei la care se tipărea *„Luceafărul"*.

Suveniruri de salon

OBICEIUL ALBUMELOR CU DEDICAȚII ERA curent la mijlocul secolului al XIX-lea, persistînd pînă în preajma primului război mondial. Cum s-a ajuns la această formă de comunicare, e încă un motiv de meditație pentru sociologia culturii. De unde la început schimbul de dedicații (fie în versuri, fie în proză) se făcea între doi parteneri de sex diferit, cu timpul s-a ajuns ca albumele să circule într-o microsocietate, reproducînd schimburi amicale din cadrul unui grup. Cert este că dintr-un simplu amuzament sau dintr-un gest monden de omagiere, albumele scrise s-au transformat într-o mărturie a relațiilor sociale și afinităților spirituale existente la un moment dat între membrii unor saloane intelectuale din societatea românească a timpului. Aplicînd terminologia de astăzi, putem spune că ele reprezentau un mod de testare **a capacităților intelectuale și de prietenie.**

Albumul* pe care îl prezentăm în aceste pagini a aparținut Maricăi Sion, **viitoarea soție a lui** Mateiu I. Caragiale.

Familia Sion: *1. Gh. Sion, 2. Eliza. 3. Florica, 4. Marica, 5. Demir. 6—7. socri Dna și Dl. Mărculescu.*

* Albumul Maricăi Sion are coperțile din piele de culoare neagră. Pe prima copertă este aplicat un motiv floral din aramă, în centrul căruia este încrustat numele *Maricăi*. Se pare că, ulterior, au mai fost scrise, cu creionul electric, și inițialele M. C. Coperțile se închid printr-un mic dispozitiv cu cheiță, din același material cu eticheta.

Hîrtia paginilor este ultravelină, avînd marginile aurite, astfel că albumul închis are un aspect de casetă.

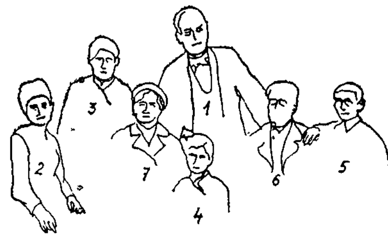
Pe pagina 1 se află fixată, într-un oval, fotografia lui Gheorghe Sion executată la « Franz Duschek, Photograful Curții D. Sale Domnului Carol I, strada nouă București. »

După această pagină, care este din carton gros, urmează filele obișnuite ale albumului; cîteva din ele lipsesc.

Albumul ne-a fost pus la dispoziție, pentru studiu și reproducere, de același George Franga, directorul Muzeului Teatrului Național, care a avut amabilitatea să ne înlesnească și accesul la piesa *În fața mării* de Mihail Săulescu, a cărei titlu a fost transcris greșit în numărul trecut al revistei, dar care lesne poate fi corectat după facsimilul de la pagina 89.

Fugiți voi, o vânturi rele!
Nu loviți florile mele,
Căci ar fi mare pecat;
Ci lăsați-mă 'n credință
Că ceresca providință
Dorul meu a ascultat.
G. Sion
(Noembre, 1880.)

Particularitatea lui constă în aceea că este un album cu o temă dată, **avînd un vădit scop educativ. El se deschide cu un** curriculum vitae **versificat, intitulat** Fetelor mele, Florica și Marica, **scris și încheiat de frumoasa semnătură în stil de sigiliu a lui Gheorghe Sion:** «Strecuratu-m-am în lume /Prin furtuni fără de nume/ Care adesea mă-nvingea;/ Și trecînd prin tinerețe /Am ajuns la bătrînețe / Tot luptînd cu soarta rea // Dar pe-ogorul vieții mele / Doi **[sic!]** flori rupte din stele / Dumnezeu mi-a semănat / Și-am găsit în ele viața / Mîngîierea și dulceața / După care-am suspinat... // Fugiți voi, o vînturi rele! / Nu loviți florile mele, /Căci ar fi mare păcat; Ci lăsați-mă-n credință / Că cereasca providență / Dorul meu a ascultat / /. G. Sion, (Noiembrie, 1880).»

Existența albumului „Marica" (M. Caragiale n. Sion) ne permite să corectăm legenda care însoțește fotografia familiei Sion apărută în volumul Din corespondența lui Gh. Sion, **de Ștefan Meteș, Cluj, 1940. Astfel, numărul 6 reprezintă pe Gh. Sion, numărul 7 pe soția sa, Eliza, 3 pe Florica, 4 pe Marica, iar 3 pe Demir (M. N. R.)**

Pagina e albă
Ca un suflet pur,
Cerneala, neagră,
Ca un gând obscur;

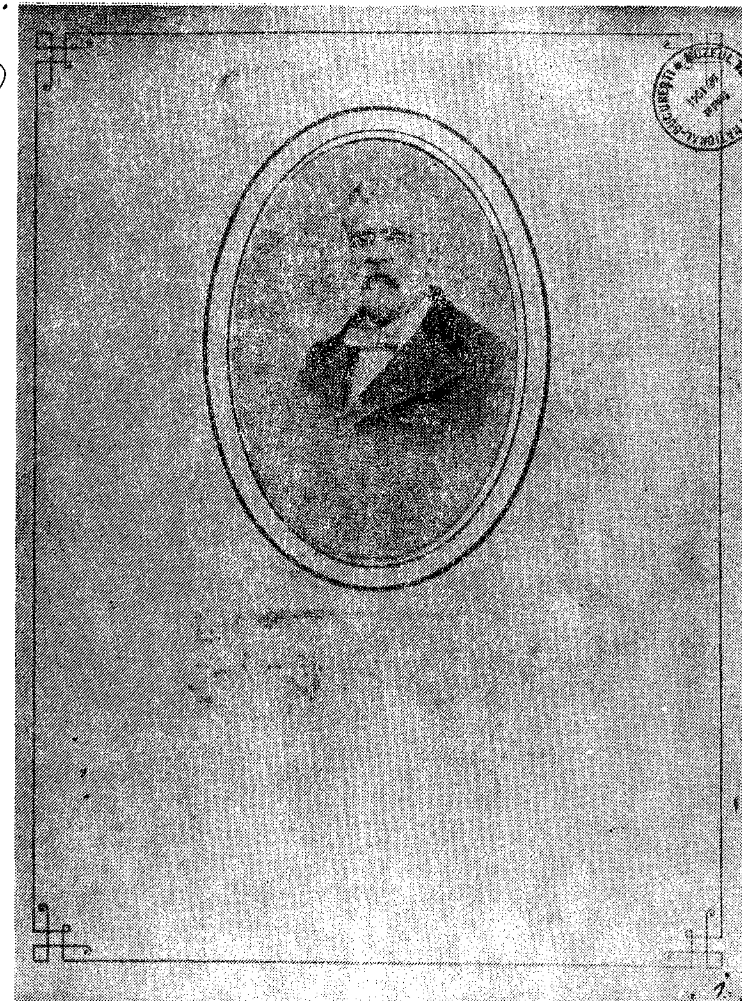
Și de scriu acuma
Strofele ce scriu
E ca să s'arate
Albu, mult mai viu!
Al. Macedonski

Marica a fost fiica mai mică a poetului unionist Gheorghe Sion. Albumul are deci o dublă importanță: el este în primul rînd un album de familie, dar și un document după care poate fi reconstituită ambianța intelectuală și literară în care s-a format Marica Sion. Care este particularitatea acestui album, subscris de Vasile Alecsandri, Duiliu Zamfirescu, Al. Macedonski, Pierre Loti, Cilibi Moise...?

Așadar, una din mărturiile afecțiunii părintești a lui Gheorghe Sion este și acest album, cuprinzînd însemnări datate între 1880—1884. Cine purta albumul de la un scriitor la altul? Circula acesta sau era oferit în casa Sion celui care îi trecea pragul? E de presupus și una și alta. Bătrînul Sion era un personaj cunoscut, cu o mulțime de relații. Suvenirele contimporane sînt, **în felul lor,** Scrisorile către Alecsandri **ale unui**

Tot omul vede'n cale-i flori scumpe și gingașe!
Și zice c'a lui țară e cel mai dulce raiu,
Dar florile din lume ce sînt mai drăgălașe
Resară în foc de soare pe românescul plaiu.

V. Alecsandri

Viața nóstra 'ntreagă e ca acest album.
In el ne scriu doi maiștri a vieții nóstre drum,

Ei scriu urmând pe pagini a destinatei mersuri,
Nenorocirea 'n lacrimi și Fericirea 'n versuri.

Eu, dacă-ași duce mâna ori unuia din doi,
De sigur numai versuri s'ar scri pe-aceste foi. —

Duiliu Zamfirescu

scriitor moldovean. De ce n-am presupune că și albumul Maricăi Sion este un suvenir al întîlnirilor cu cei cîțiva scriitori importanți pe care-i cuprinde în semnături olografe? Iată, Vasile Alecsandri scrie o dedicație în versuri ca replică la tema pusă de Sion în fruntea albumului. Ea este foarte în stilul bardului de la Mircești, împletire a versului de salon, cu un ales simț patriotic: «Tot omul vede-n cale-i flori scumpe și gingașe! / Și zice c-a lui țară e cel mai dulce rai, / Dar florile din lume ce sînt mai drăgălașe / Răsar în foc de soare pe românescul plai».

În 1883, în prefața critică la poeziile lui Carol Scrob, Sion scria: «...eu, unul, cu nespusă fericire, privesc la pleiada în care se disting aldă Șerbănescu, Macedonski, Nenițescu, Duiliu Zamfirescu, Pruncu, cari îmi place a crede și a spera că cu amorul ce nutresc pentru litere și cu imaginațiunea ce posedă, vor trece cu timpul de la poezia ușoară la cea serioasă.»

O poezie ușoară, improvizație omagială pe tema, de astădată, a albumului ca obiect, este și cea semnată de Macedonski: « Pagina e albă / Ca un suflet pur / Și cerneala, neagră, / Ca un gînd obscur ; / Și de scriu acuma, / Strofele ce scriu / E ca să s-arate, / Albu' , mult mai viu ! », **sau cea galant filozofică a lui Duiliu Zamfirescu :** «Viața noastră-ntreagă e ca acest album. / În el ne scriu doi maiștri a vieții

J'ai habité pendant sept jours dans un palais enchanté chez une fée...
Pierre Loti
Sinaïa 4 octbre 87

noastre drum, // Ei scriu urmînd pe pagini a destinatei mersuri, / *Nenorocirea*-n lacrimi și *Fericirea*-n versuri. // Eu, dacă-aș duce mîna vreunuia pin doi, / Desigur numai versuri s-ar scri peaceste foi...». **La data autografelor, Macedonski nu scrisese încă Nopțile sale celebre, iar Zamfirescu abia se instala în presă.**

O poezie cu totul ușoară lasă în album Carol Scrob, de altfel cuprinsă și în volumul său de Poezii complete... **și uitate.**

Versificația semnată I. Găvănescul (viitorul profesor universitar de la Iași) este o pastișă eminesciană purtînd data de 25 ianuarie 1881. Ea denotă prezența în conștiința tinerimii de atunci a marelui poet: «Veacuri moarte, neamuri stinse, țări în noapte cufundate, / Într-o clipă, că fantasme din morminturi desceptate / Prima noastră închipuire împreună le-am văzut. / Dar din visul ăsta dulce păstrează doar o suvenire : / Ca, în repedea plimbare prin a morții moștenire, / Ca pe îngeri de lumină eu tovarăși v-am avut».

Acest Găvănescul a fost prietenul intim al lui Demir Sion, unicul fiu al poetului, mort la 23 de ani. Se spune că era un tînăr extrem de dotat intelectual, destinat unei strălucite cariere științifice. Cugetările sale, datate «1881 Ianuar 25» nu probează acest lucru, ci, mai degrabă, o bună cunoaștere a pitorescului Cilibi-Moise.

Părerile lui Sion despre poeziile Matildei Cugler-Poni și ale lui Dimitrie Petrino sînt cunoscute. Într-o scrisoare din 1877, către Barițiu, ce se arăta interesat de activitatea matroanelor române, Sion afirmă : «...una singură, sub raportul acesta merită a fi menționată: Matilda Cugler, germană de origine, care face poezii ușoare foarte frumoase. Ea este acum măritată cu profesorul Poni.» Iar cu alt prilej: «Mărturisesc că mă exaltez de plăcere cînd citesc producțiunile vii, cochete, melodioase și încîntătoare ale Matildei Poni-Cugler și ale Veronicăi Micle».

Producțiunea Matildei Cugler-Poni din albumul Maricăi Sion cred că l-a satisfăcut în acest sens. Posesoarei albumului i se spune: «Un rai întreg plin de iubire / Ascunde și sufletul tău / Ferice! cine-a fi o dată, / Într-acest rai un Dumnezeu !»

După cum se vede, albumul reunește scriitori care au gravitat și în jurul lui Eminescu, ca Alecsandri, Matilda Cugler-Poni ș. a., dar și pe mefistofelicul Dimitrie Petrino cu ai cărui « născători » Gheorghe Sion a « avut fericirea a fi în intime relațiuni». Stă mărturie corespondența sa cu Eufrosina Petrino, mama denigratorului lui Eminescu, fiică a lui Eudoxiu Hurmuzachi, dar și « cele din urmă versuri ale lui Petrino » transcrise de o mînă necunoscută, poate a Maricăi Sion. Astfel, interesul arătat de Sion pentru figura lui Dimitrie Petrino, în portretul pe care l-a făcut acestuia în fruntea ediției de versuri postume, se explică pe de-a-ntregul.

Face notă distinctă, în acest album, autograful lui Pierre Loti: «J'ai habité pendant sept jours dans un palais enchanté chez une fée. / Pierre Loti / Sinaia, 4 octb. [18]87»* **De fapt, e vorba de o carte de vizită somptuoasă, lipită pe una din paginile albumului.**

M. N. RUSU

---

*«Am locuit șapte zile într-un palat încîntător la o zînă Pierre Loti, Sinaia, 4 octombrie 1887 ».

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie)

A

ALECSANDRI (Vasile)

Dragomir (Silviu) — Vasile Alecsandri inedit. [Scrisoarea Vasile Alecsandri adresată avocatului Fabius Rezei din Lugoj, datată: Mehadia, 4/16 august 1884.] „*Ateneu*", anul X, nr. 2 (103), februarie 1973, p. 7.

ARGHEZI (Tudor)

xxx — Tudor Arghezi — inedit. Și nu știu. [Versuri datate 14 august 1957, Geneva.] „*Steaua*", anul XXIV serie nouă, 5, 1—15 martie 1973, p. 7.

xxx — Mi-e milă. [Versuri, datate 1965.] „*Contemporanul*", nr. 9 (1372), vineri 23 februarie 1973, p. 1.

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, p. 161.

ARHIP (Ticu)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, p. 58.

B

BARIȚIU (George)

Bodea (Cornelia) — Avram Iancu și curtea de la Viena. [Scrisoare adresată lui George Barițiu de către Gheorghe Magheru, datată: 1850, martie 2/14.] „*Revista arhivelor*", anul XLIX, vol. XXXIV, nr. 4, 1972, pp. 565—581.

BASSARABESCU (I. A.)

Firan (Florea) — Scriitori în corespondență cu revista „*Ramuri*". [4 scrisori I. A. Bassarabescu adresate lui C. Ș. Făgețel, datate: 23 decembrie 1911; ianuarie 1913; Ploiești, 16 decembrie 1925; 2 scrisori fără dată.] „*Ramuri*", anul X, nr. 1 (103), 15 ianuarie 1953, p. 19.

BLAGA (Lucian)

Căprariu (Al.) și
Curticeanu (M.) — Lucian Blaga inedit. O scrisoare către Ion Breazu. [2 scrisori L. Blaga adresate lui Ion Breazu și rectorului Universității din Cluj, datate: Lisabona, 17 septembrie 1938.] „*Echinox*", anul V, nr. 1—2, ianuarie—februarie 1973, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

Oprea (Al.) — Corespondențe (III). [10 scrisori L. Blaga către O. W. Cisek, datate: 1 aprilie 1931; 7 iunie 1931; Berna, 23 septembrie 1932; Wien, 8 ianuarie 1937, Buchleitengesse 42; 6 scrisori fără dată.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1(10)/1973, pp. 106—120.

BOGREA (Vasile)

Curticeanu (Mircea) — V. Bogrea — inedit. Două scrisori către C. Ş. Făgeţel. [Datate: Cluj, 5 octombrie 1923; Cluj, 3 ianuarie 1924.] „*Echinox*", anul IV, nr. 12, decembrie 1972, p. 22.

BOTEZ (Demostene)

xxx — Din cugetările inedite. „*România literară*", anul VI, nr. 12, joi 22 martie 1953, p. 18.

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1(10)/1973, p. 11.

BRĂTESCU-VOINEŞTI (I. Al.)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1(10)/1973, p. 11.

BRESLAŞU (Marcel)

xxx — Cele mai frumoase vise... [Versuri.] „*România literară*", anul VI, nr. 9, joi 1 martie 1973, p. 1.

C

CAMILAR (Eusebiu)

M. D. — Eusebiu Camilar. Pe uliţele Ieşului, Nocturnă (variantă). [Versuri.] „*Ateneu*", anul X, nr. 3 (104), martie 1973, p. 7.

CĂLINESCU (George)

Curticeanu (Mircea) — G. Călinescu inedit. Două scrisori către G. Oprescu. [Datate: luni, 2 iunie 1947; noiembrie 1956.] „*Echinox*", anul V, nr. 1—2, ianuarie—februarie, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

Ştefănescu (Cornelia) — Jurnalul din *Scrinul negru*. Un document inedit excepţional. [Fragment din jurnalul folosit de G. Călinescu la elaborarea romanului *Scrinul negru*.] „*Luceafărul*", anul XVI, nr. 10 (567), sîmbătă 10 martie 1973, p. 3.

CIPARIU (Timoteu)

Popescu-Gogan (Petre) — Răspuns la o anchetă academică. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 56—58, rubrica: *Fişă autobiografică*.

CISEK (Oscar Walter)

Oprea (Al.) — Corespondenţe (III). [9 scrisori O. W. Cisek către L. Blaga din perioada 21 ianuarie 1929 — 15 iunie 1937.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1(10)/1973, pp. 108—120.

COCEA (N. D.)

Firan (Florea) — Scriitori în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [Scrisoare N. D. Cocea adresată lui C. Ş. Făgeţel. Fără dată.] „*Ramuri*", anul X, nr. 1 (103), 15 ianuarie 1973, p. 19.

CREANGĂ (Ion)

Dima-Drăgan (C) şi
Vasilescu-Capsali (N) — O carte necunoscută din biblioteca lui Ion Creangă. [Ex libris şi însemnare biografică despre fiul său, Constantin Creangă, pe un volum din biblioteca scriitorului.] „*Revista bibliotecilor*", anul XXVI, ianuarie 1973, pp. 36—37.

D

DAN (Pavel)

Dan (Sergiu Pavel) — Clipe trăite. Pagini din jurnal. [Mitul creaţiei.] „*Tribuna*", anul XVII, 10 (846), 8 martie 1973, pp. 6—7.

DELAVRANCEA (Barbu)

Milicescu (Şt. Emilia) — Delavrancea: Scrisori din Loeche — Les Bains. [8 scrisori din 1895.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 146—149, rubrica: *File de album*.

E

EFTIMIU (Victor)

xxx — Amintiri despre I. L. Caragiale. [Datate 24. IV, 1972.] „*Tribuna*", anul XVII, 8 (844), 22 februarie 1972, p. 9.

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara, „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, p. 152.

EMINESCU (Mihai)

Bucur (Marin) — Revelaţia unui manuscris eminescian (II). Originalitate şi manieră. [Fragment din manuscrisul eminescian al traducerii lucrării lui Theodor Rötscher *Arta reprezentaţiunii dramatice*.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10), 1973, pp. 6—11, rubrica: *Eminesciana*.

Sabău (Flaviu) — Scrisori către Constantin Hurmuzaki. [15 scrisori Gh. Eminovici din perioada: 18 mai 1842 — 2 februarie 1845.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 14—35, rubrica: *Eminesciana*.

F

FARAGO (Elena)

Firan (Florea) — Elena Farago în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [8 scrisori Elena Farago adresate lui C. Ş. Făgeţel. Craiova, martie 1928; 7 scrisori fără dată.] „*Ramuri*", anul X, nr. 2 (104), 15 februarie, 1973, p. 7.

FĂGEŢEL (C. Ş.)

Vezi: Bassarabescu, I. A.; Cocea, N. D.; Farago, Elena; Milcu, Nicolae; Muşatescu, Tudor: (Firan, Florea) şi Bogrea, Vasile (Curticeanu, Mircea).

G

GALACTION (Gala)

Vârgolici (Teodor) — Pagini inedite din *Jurnalul* lui Gala Galaction: I, II, III. „*Steaua*", anul XXIV, serie nouă; 4, 16—28 februarie, 1973, pp. 4—6; 5, 1—15 martie 1973, pp. 12—13 şi, respectiv, 6, 16 — 31 martie 1973, pp. 23—24.

GHICA (Ion)

Bodea (Cornelia) — C. A. Rosetti — Ion Ghica. Un singur subiect: patria noastră. [Scrisoare I. Ghica către C. A. Rosetti, datată: Constantinopol, 12/24 martie 1850.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 36—47.

Boia (Lucian) — Ion Ghica — O scrisoare diplomatică. [Scrisoare I. Ghica adresată lui David Urquhart, datată: Constantinopol, 24 septembrie 1852]. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 150—154, rubrica: *Scriitori români în arhive străine*.

GOGA (Octavian)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, p. 162.

H

HAŞDEU (Iulia)

Cruceană (Paul Ioan) — O schiţă de Iulia Haşdeu. Frumuseţea. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 176—177, rubrica: *Spicuiri*.

HERTZ (A. de)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, p. 154.

HOTINCEANU (Ovidiu)

Balş (Teodor) — Poeme de Ovidiu Hotinceanu. Cuvine-se; Un brad va fi un pahar cu apă; Trandafiri pentru Zenovia; Va fi un obicei; Colbul picioarelor; Copil în pace; Manoil; Septembrie, o nouă lună. „*Luceafărul*", anul XVI, nr. 11 (568), 17 martie 1973, p. 5.

I

ISTRATI (Panait)

Talex (Alexandru) — Destinul unui manuscris neterminat. Căutătorii de credinţă. În docurile Brăilei (I). „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 66—85, rubrica: *Poezie, proză, teatru*.

K

KIRIŢESCU (Al.)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, p. 85.

L

LABIŞ (Nicolae)

xxx — Labiş inedit. Înţelepciunea lumii. [Versuri, datate: Vălenii-Stînişoarei, 16 iulie 1952.] „*Convorbiri literare*", 1 (25), 15 ianuarie, 1973, p. 1.

LOVINESCU (Eugen)

Vrancea (Ileana) — «... o conştiinţă mai activă a solidarităţii în faţa primejdiei comune.» Mărturii epistolare: 1938—1943. [4 scrisori E. Lovinescu, datate: Fălticeni, 15 august 1938; 13 septembrie 1942; Duminică 16 mai 1943; o scrisoare fără dată.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 48—55, rubrica: *Scriitorul — conştiinţa epocii*.

M

MAIORESCU (Titu)

Cristev (Diana) — Veşti despre Eminescu într-o scrisoare către Al. Vlahuţă. [Scrisoare T. Maiorescu, datată: Bucureşti 15/27 aprilie 1884.] „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973 pp. 12—13, rubrica: *Eminesciana*.

Ronai (Al) — Scrisori de album semnate de Titu Maiorescu. [5 însemnări selectate din caietul inedit al lui Titu Maiorescu din anii 1858—1859.] „*Amfiteatru*", anul VIII, nr. 1 (85), ianuarie 1973, pp 8—9.

MILCU (Nicolae)

Firan (Florea) — Scriitori în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [2 scrisori N. Milcu către C. Ş Făgeţel, datate: Cîmpulung, 15 ianuarie 1932; 10 ianuarie 1932, C. Lung.] „*Ramuri*", anul X, nr. 1 (103), 15 ianuarie 1973, p. 19.

MINULESCU (Ion)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin C. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, p. 47.

MUŞATESCU (Tudor)

Firan (Florea) — Scriitori în corespondenţă cu revista „*Ramuri*". [Scrisoare T. Muşatescu adresată lui C. Ş. Făgeţel, fără dată.] „*Ramuri*", anul X, nr. 1 (103), 15 ianuarie 1973, p. 19.

N

NOTTARA (C. I.)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe Brătescu-Voineşti, Ion Minulescu, George Ranetti, Ticu Arhip Radu Rosetti, A. de Hertz, Tudor Arghezi, Victor Ion Popa, Liviu Rebreanu, Demostene Botez, Victor Eftimiu, Octavian Goga, pe un album omagial C. I. Nottara. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 11,47, 84, 85, 132, 154, 158 — 162, rubrica: *Afinităţi elective*.

O

OPRESCU (George)
Vezi: Călinescu, George (Curticeanu, Mircea).

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)
Corbu (George) — «Am regăsit versuri ascultate cîndva cu plăcere...» Scrisoare H. Papadat-Bengescu către N. T. Cristescu, datată: 22 octombrie 1933, „*Manuscriptum*“, anul IV, 1(10)/1973, pp. 175, rubrica: *Spicuiri.*
Vezi: Lovinescu, Eugen (Vrancea, Ileana).

PETRESCU (Camil)
Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973, p. 58.
Ispășoiu (Eliza) — «... seamăn cu ea ca fizic... » Scrisori familiale. [Două scrisori Ana Petrescu, datate: 26 aprilie 1894; 16 mai 1894.] „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973, pp. 121—125, rubrica: *Din cronica unei existențe.*
Rusu (M. N.) — Pagini inedite de Camil Petrescu. Substanțialism (1928). Fragmente I. „*Tînărul leninist*“, nr. 2, februarie 1973, pp. 36—39.
Șerban (Geo) — O viziune directorială a lui Camil Petrescu. [Directive artistice pentru Directorii de scenă ai Teatrului Național, 20 martie 1939; Instrucțiuni tehnice pentru studiul și organizarea scenică a lucrărilor dramatice, 25 martie 1939.] „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973 pp. 126—132, rubrica: *Din cronica unei existențe.*
Vezi: Perpessicius, Dumitru Panaitescu (Florescu, Nicolae).

PETRESCU (Cezar)
Ursu (G. C.) — Confesiuni de lucru Cezar Petrescu. [Viața și opera.] „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973, pp. 141—143, rubrica: *Per aspera.*
Vezi: Hellens, Franz (Brezu, Constandina).

PERPESSICIUS
Florescu (Nicolae) — Colocviu cu Camil Petrescu. [Cuvîntarea lui Perpessicius la Adunarea de doliu de la Academie.] „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973, pp. 133—138.

POPA (Victor Ion)
Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973, p. 160.

R

RANETTI (George)
Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973, p. 47.

RĂDULESCU (Neagu)
Ciachir (Dan) — A fost un fel de Anton Pan. [Interviu luat lui Neagu Rădulescu în 1970.] „*Amfiteatru*“, anul VIII, nr. 1 (85), ianuarie 1973, pp. 28—29.

REBREANU (Liviu)
Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. „*Manuscriptum*“, anul IV, 1 (10)/1973, p. 160.
Panaitescu (D. D.) — Ramiro Ortiz către Liviu Rebreanu. [O scrisoare datată: 11 aprilie 1928 și două cărți poștale, fără dată.] „*Tribuna*“, anul XVII, 12 (848), 22 martie, 1973, p. 13.

ROSETTI (C. A.)

Bodea (Cornelia) — C. A. Rosetti — Ion Ghica. Un singur subiect: patria noastră. [3 scrisori C. A. Rosetti către Ion Ghica, datate: Paris, 17 februarie; Paris 2/14 decembrie 1849; Paris, 12 rue de l'ouest 14 decembrie.] *„Manuscriptum"*, anul IV, 1 (10)/1973, pp. 36—47.

ROSETTI (Radu)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. *„Manuscriptum"*, anul IV, 1 (10)/1973, p. 84.

S

SĂULESCU (Mihail)

Rusu (M. N.) — Mihail Săulescu nu este autorul unei singure piese de teatru. *În fața mării*. *„Manuscriptum"*, anul IV, 1 (10)/ 1973, pp. 86—103, rubrica: *Poezie, proză, teatru*.

SLAVICI (Ioan)

Vintilescu (Virgil) — File din corespondența inedită a lui Ioan Slavici. [Fragmente de scrisori I. Slavici adresate lui V. Mangra, G. Sinia, D. Comșa și E. Brote din perioada: 19 iunie 1875 — 8 martie 1896.] *„Orizont"*, serie nouă, anul XXIV, nr. 4 (257), 25 ianuarie 1973, p. 3.

Voican (Gelu) — Demersuri pentru editarea romanului *Mara*. [3 scrisori I. Slavici adresate editurii *„Luceafărul"*, datate: Măgurele, 10 iunie 1906; Măgurele 20 ianuarie v. 1907; Măgurele, 1 martie v. 1908. O scrisoare adresată lui I. Slavici de către editura *„Luceafărul"*, datată Sibiu, 29 Januar 1907.] *„Manuscriptum"*, anul IV, 1 (10)/1973, pp. 104—106.

Sterescu (Radu A.) — Lui Ioan Slavici « pentru scrieri literare ». [Comunicarea Academiei la acordarea premiului pentru volumul *Din bătrîni*, București, 1903, aprilie 2.] *„Manuscriptum"*, anul IV, 1 (10)/ 1973, p. 107.

SPERBER (Alfred Margul)

Vezi: Lovinescu, E. (Vrancea, Ileana).

STANCA (Radu)

Negoițescu (I) — Un poem german de Radu Stanca. [*Rilkes Grab*. Versuri.] *„Tribuna"*, anul XVII, 10 (846), 8 martie 1973, p. 7.

STELARU (Dimitrie)

xxx — Dimitrie Stelaru inedit. *Pîinea nouă*. [Versuri.] *„Vatra"*, anul III, serie nouă, nr. 3 (24), 20 martie 1973, p. 7.

STREINU (Vladimir)

Bulgăr (Gh.) — Vladimir Streinu despre T. Vianu. Un exemplu al ordinii raționale. [Capitol dintr-un proiectat volum omagial.] *„Manuscriptum"*, anul IV, 1 (10)/1973, pp. 170—171, rubrica: *Curier*.

Muntean (George) — „Medeea". [Conferință radiodifuzată la 18 ianuarie 1942.] *„România literară"*, anul VI, nr. 3, joi 18 ianuarie 1973, pp. 16—17.

M. (G.) [Muntean (George)] — Un studiu italian despre Eminescu. [Însemnări asupra studiului Rosei del Conte.] *„România literară"*, anul VI, nr. 10, joi 8 martie 1973, p. 8.

T

TEODORESCU-BRANIȘTE (Tudor)

xxx — Tudor Teodorescu-Braniște. Prieteni. Fragment de roman. *„Cronica"*, anul VIII, 1 (362), vineri 5. I. 1973, pp. 8, 13.

THEODORIAN (Caton)

Cebuc (Alexandru) — 15 autografe pe un album omagial Constantin I. Nottara. *„Manuscriptum"*, anul IV, nr. 1 (10)/1973, p. 154.

TOPÎRCEANU (George)
Kalustian (L) — *Bacilul lui Koch* într-o nouă versiune. „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 163—165, rubrica: *Restabiliri.*

V

VLAHUŢĂ (Al.)
Milicescu (Şt. Emilia) — Poeme într-un album tîrgoviştean de suveniruri. [Versuri: *Mi-au spus ochii tăi de inger...*; *Te rog nu-mi zîmbi*; *Foaie albă, aş dori...*; *Aş vrea să fiu gînd*; *Foaie albă dac-ar fi...*; *Omul zeu.*] „*Manuscriptum*", anul IV, 1 (10)/1973, pp. 59—65, rubrica: *Poezie, proză, teatru.*
Vezi: Maiorescu, Titu (Cristev, Diana).
VIANU (Tudor)
Zalis (H.) — Inedit: Despre el însuşi. [Autoreferat Tudor Vianu, datat: 10 septembrie 1931.] „*România literară*", anul VI, nr. 2, joi 11 ianuarie 1973, p. 16.
Vezi: Streinu, Vladimir (Bulgăr, Gh.).

Mihaela CONSTANTINESCU

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE

Vasile Alecsandri (186); Tudor Arghezi (137, 141, 143, 176); Ion Barbu (87, 90, 93, 94); A. P. Bănuţ (181); M. Blecher (49, 56—57); G. Ciprian (68); Miron Costin (5, 7, 10, 11, 13); Pierre Loti (187); Al. Macedonski (185); Tudor Muşatescu (103, 105); Saint-John Perse (162, 163); Camil Petrescu (120, 123, 125); Ion Pillat (34); Liviu Rebreanu (164, 168—169); Gheorghe Sion (185); O. C. Tăslăuanu (179); V. Voiculescu (177); Duiliu Zamfirescu (186).

FOTOGRAFII

Tudor Arghezi (137); Ion Barbu (85, 88, 89, 91, 93, 94, 98); M. Blecher (37); Ion Budai-Deleanu (147, 150, 154, 155); N. Carandino (106, 107, 108, 111); Şerban Cioculescu (106, 107, 108, 109, 110); G. Ciprian (63, 81); Sergiu Dan (106, 107, 108, 109); Ion Ghica (20, 27); „Luceafărul" **(179); Tudor Muşatescu (104—105, 112—113); Costache Negri (20); Al. Oprea (106, 107, 108); Ion Pillat (29, 30, 32, 33); Perpessicius (128); Camil Petrescu (118—119, 124); Liviu Rebreanu (164, 167); C. A. Rosetti (16, 18); Gheorghe Sion (184, 186); Marica Sion (184); Ilarie Voronca (171).**

DESENE

M. Blecher — autoportret **(40); George Călinescu (File de album); Victor Ion Popa** — Perpessicius **(136).**

Fotografiile **din acest număr sînt realizate de** Magdalena Buză.

Creşterea colecţiilor

(ianuarie — martie 1973)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Manuscrise:

PARASCHIVESCU, Miron Radu — *Nu mă privește* — versuri.

PETRESCU, Cezar — *Duminica orbului; Plecat fără adresă.*

POPA, Victor Ion — *Plutonierul Năstase* — nuvele.

STOIKA, Al. Cesar T. — versuri.

Corespondenţă:

T. Arghezi, Marta Bibescu, N. Iorga, Al. Kirițescu, H. Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu, Victor Ion Popa.

D. L. ARAMĂ

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

RĂDULESCU, I. Heliade — *Oracol No 15 la Scarlat Crețulescu*, 1921 — versuri ocazionale.

PETRESCU, Camil — *Caiete de însemnări asupra scenariului Bălcescu.*

PILLAT, Ion — Caiete de creaţie la volumele *Visări păgîne* şi *Eternităţi de-o clipă.*

BRĂESCU, G. — *Vine Domnul și Doamna Gheneral; Cronici rimate; Bloc-notes cu însemnări și versuri.*

GALACTION, Gala — *Note din Italia.*

FROLLO, Mia — *Un caiet de versuri.*

CIPRIAN, G. — *Soț ori Fărdă* — roman; *Capul de rățoi; Cocoșatul de la Notre Dame* — dramatizare; *Mizerabilii* — dramatizare; *Ioachim — fiul poporului* — comedie în 3 acte.

LUCA, Ion — *Iuda* — piesă în trei acte.

Corespondenţă:

Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Ion Pillat, Gala Galaction, Al. Vlahuță, G. Topîrceanu, Panait Cerna, Calistrat Hogaș, Victor Ion Popa, Marta Bibescu, Miron Radu Paraschivescu, Emil Isac, Ion Pas, Geo Dumitrescu, Emil Gulian.

Fotografii:

G. Brăescu, Calistrat Hogaș, G. Ciprian.

Donații:

Lilia — Felicia Müller (născută Catina) — manuscrise, corespondență, volume, fotografii de la Ion Catina.

V. CĂLNICEANU

The third issue on 1973 of Manuscriptum *continues to increase the number of literary materials which are not just mere documents; from one epoch to another, they keep vivid the presence of some first-class writers such as, in this issue, Ion Pillat (with a few of his youth poems), M. Blecher (with scenes and fragments from the first draft of his novel* Cicatrized Hearts *which are called* Berck*) and G. Ciprian (with his three-act play called* Ioachim, the Son of the People*).*

Among the contents of the present issue our attention is particularly drawn by the large chapter on Ion Barbu called From the Chronicle of an Existence, *especially significant through its biographical contributions. Letters from his correspondence with Simon Bayer, a memorialistic text by Ion Barbu himself acts and documents about the poet's studies, a few occasional verses as well as Vladimir Streinu's and Miron Radu Paraschivescu's affective recollections of Barbu, all this increases in our minds the significance of a poet whose mistery is still alive. Under these considerations I would also like to introduce Camil Petrescu's creative* Diary *for the script of the film which was to be called* Bălcescu, *but which remained only a project, diary now published with the title:* False Treatise for the Use of Script Writers *commented by Al. Oprea. The usual column called* Confessions *is this time dedicated to evoking Tudor Mușatescu. Recollections from the world of Bucharest cafés, so familiar to the writer,*

Par son numéro 3 de 1973, la revue „*Manuscriptum*" continue à multiplier les matériels littéraires récuperés au temps, qui ne constituent nullement de simples documents, mais prolongent la présence vivante de certains écrivains de premier ordre d'une époque à l'autre: cette fois-ci c'est ce qui se passe avec Ion Pillat (par une série de poèmes de jeunesse), avec M. Blecher (par des fragments, intitulés *Berck* de la première version de son roman *Coeurs cicatrisés*) et avec G. Ciprian (par sa comédie en trois actes *Joachim, fils du peuple*).

Ce qui, de la table de ce numéro, attire spécialement notre attention, surtout par ses contributions biographiques, est l'ample chapitre sur Ion Barbu, intitulé: *De la chronique d'une existence.* Un riche cycle epistolaire avec Simon Bayer, un texte à caractère mémorial provenante de Ion Barbu lui-même, des actes et des documents présentant, la période des études du poète mathematicien, quelques vers occasionels, de même que les affectueuses évocations dédiées à Barbu par Vladimir Streinu et Miron Radu Paraschivescu, amplifient dans notre conscience les ramifications vitales d'une figure dont le mystère est encore vivant. Je considérerais de la même espèce le *Journal* de création de Camil Petrescu, concernant le scénario du film *Bălcescu*, resté seulement en projet, journal publié maintenant sous le titre de *Faux traité à l'usage des auteurs de scénarios cinématographiques*, commenté par Al. Oprea. La rubrique habituelle *Confessions* est consacrée cette fois-ci à l'évocations de Tudor Mușatescu. Des souvenirs du caffé bucarestois, milieu si familier à l'écrivain, sont dévidés par Șerban Cioculescu, N. Carandino et Sergiu Dan.

Les voyages de Liviu Rebreanu à Madrid et, enfin *l'Epistolaire* et *L'archive sentimentale*

Mit Nr. 3/1973 der Zeitschrift „Manuscriptum“ *wird die Zahl jener Beiträge grösser, die nicht nur von dokumentarischem Interesse sind, sondern die lebendige Wirkung von erstrangigen Schriftstellern auf die folgende Periode ausdehnen: Ion Pillat (Jugendgedichte), M. Blecher (*Berck *betitelte Szenen und Bruchstücke aus der ersten Fassung des Romans* Die Herznarbe*) und die Komödie in drei Akten* Ioachim, der Sohn des Volkes *von G. Ciprian.*

Von besonderem Interesse — hauptsächlich durch die biographischen Beiträge — ist das Kapitel über Ion Barbu Aus der Chronik eines Lebens. *Der reichhaltige Briefwechsel mit Simon Bayer, die tagebuchartigen Aufzeichnungen von Ion Barbu selbst, die Akten und Dokumente aus der Studienzeit des Dichters und Mathematikers, einige Gelegenheitsgedichte, sowie die von Vladimir Streinu und Miron Radu Paraschivescu gezeichneten Nachrufe unterstreichen die Bedeutung dieser geheimnisvollen Persönlichkeit. Zu erwähnen wäre noch das nicht realisierte Filmszenarium* Bălcescu, *das jetzt unter dem Titel* Falsches Traktat für Drehbuchautoren (*Kommentar: Al. Oprea) veröffentlicht wird. Die Rubrik:* Geständnisse *ist Tudor Mușatescu gewidmet. Die Erinnerungen an die Bukarester Kaffeehäuser, in denen der Schriftsteller sich heimisch gefühlt hat, entstammen der Feder Șerban Cioculescu, N. Carandino und Sergiu Dan.*

Die Eindrücke von Liviu Rebreanus Reisen nach Madrid, der Briefsteller *und schliesslich das* Gefühlsarchiv *(Briefe von*

Журнал «*Манускриптум*» продолжает и в третьем номере за 1973 год увеличивать количество литературного материала, восстановленного в современной эпохе. Этот материал не является простым документом, а продлевает живое присутствие некоторых видных писателей от одного периода к другому. Так произошло на этот раз и с писателем Ионом Пиллат (в целой серии поэм молодости), и с М. Блехером (в одноактных сценах и отрывках из первого варианта романа *Зарубцевавшиеся сердца*, озаглавленного *Берк*), а также и с комедией в трех актах *Иоаким — сын народа* — Г. Чиприана.

В содержании данного номера журнала особое внимание привлекает, главным образом, благодаря приведенным биографическим данным, — обширная глава о Ионе Барбу, озаглавленная *Из хроники одной жизни.* Богатая коллекция писем из переписки с Симоном Байером, текст, имеющий мемориалистический характер самого Иона Барбу, акты и документы, представляющие период занятий поэта-математика, несколько случайных стихов, а также интимные воспоминания, посвященные поэту Барбу Владимиром Стрэину и Мироном Раду Параскивеску, — увеличивают в нашем сознании жизненные разветвления личности, тайна которой осталась жива. Я добавил бы к этому проявлению уважения и *Журнал* — творение Камила Петреску для сценария фильма *Бэлческу*, сценарий, оставшийся только в проекте; этот журнал опубликован теперь под заглавием: «*Фальшивый тратат о пользовании авторами кинематографических сценарий*», комментированный Александром Опря. Обычный отдел *Признание* посвящен на этот раз воспоминаниям о Тудоре Мушатеску. Шербан Чокулеску, Н. Карандино и Серджиу Дан делятся своими воспоминаниями о завсегдатаях бухарестских кофеен, среда которых была весьма близка писателю.

Путешествия Ливиу Ребряну в Мадрид, а также *Послание*

are told by Şerban Cioculescu and Sergiu Dan.

Liviu Rebreanu's travels to Madrid and finally The Letters *and* The Sentimental Archives *(publishing letters of Arghezi's and Voiculescu's written to some of their colleagues) complete the varied summary of this issue. The preoccupation of the magazine is closely related to contemporaneity by presenting a whole range of aspects about literary life which are historiographically discussed within its pages.*

The Romanian literary past is present in this Manuscriptum *issue in the correspondence between C. A. Rosetti and Ion Ghica which reveals, apart from a few data regarding the situation of the Romanian Principalities after the 1848 revolution, the patriotic revolutionary consciousness of the two Romanian personalities. Prof. Dan Simonescu brings interesting documentary contributions in order to make Miron Costin's life known; Costin was the first humanist chronicker of Moldavia from whose birth 340 years have passed.*

The two columns called Romanian Writers in Foreign Archives *and* Foreign Writers in Romanian Archives, *which prove the European relationships of Romanian literature, its presence on other meridians along times, are dedicated to Ion Budai-Deleanu — an outstanding personality of our 18th century literature (testimonies from the Lvov archives) and also to Saint John Perse (with a gallant correspondence to Martha Bibescu).*

In this issue, Album Pages *present a few of the drawings of the great literary critic and historian — G. Călinescu — drawings which are commented by Geo Bogza.*

Dragoş VRÂNCEANU
Writer, Visiting Professor at the University of Urbino (Italy)

(confiant à la presse des lettre adressées à des collègues de génération par T. Arghezi et par V. Voiculescu) complètent la table très variée des matières de ce numéro. La préoccupations de la revue de faire sentir sa présence dans la contemporanéité, par une diversité d'aspects de la vie littéraire qu'elle relève et argumente historiographiquement dans ses pages, cet prèocupation devient ainsi tres évidente.

La perspective du passé littéraire roumain plus lointain est reflétée dans le présent numéro de „*Manuscriptum*" par la correspondance entre C. A. Rosetti et Ion Ghica, dévoilant à part une série de nouvelles dates concernant la situations des Principautés Danubiennes après la révolution de 1848, la conscience patriotique révolutionnaire des deux correspondents. Le profeseur Dan Simonescu apporte dans les pages de la revue de très intéressantes contributions documentaires pour la connaissance de la vie et de l'oeuvre de Miron Costin, prèmier chroniqueur humaniste de Moldavie, dont on fetera cette année le 340-ème anniversaire.

Les deux rubriques *Ecrivains roumains dans des archives étrangeres* et *Ecrivains étrangers dans des archives roumaines,* attestant les relations européennes de la littérature roumaine, sa présence le long du temps, sur d'autres méridiens, sont consacrées à Ion Budai-Deleanu — personalité exceptionnelle, de notre littérature du XVIII-ème siècle (témoignage des archives de Lwow) et à Saint John Perse (une correspondance galante adressée à Marthe Bibesco).

Les *Feuilles d'album* présentent dans ce numéro quelques dessins du critique et historien littéraire G. Călinescu, commentés par le maître Geo Bogza.

Dragoş VRÂNCEANU
écrivain, chargé de cours de l'Université d'Urbino (Italie)

T. Arghezi und V. Voiculescu an Schriftsteller ihrer Generation) ergänzen den Inhalt dieser Nummer. So werden die Bemühungen der Zeitschrift offenbar, auf das heutige literarische Leben einzuwirken, indem eine Vielfalt von künstlerischen Fragen historisch behandelt wird.

Ein Rückblick auf die Vergangenheit der rumänischen Literatur bedeutet die Korrespondenz zwischen C. A. Rosetti und Ion Ghica; ausser neuen Informationen über die Lage der rumänischen Fürstentümer nach der Revolution von 1848 wird die patriotische Gesinnung der beiden offenbar. Prof. Dan Simonescu bietet interessante dokumentarische Beiträge zum Leben und Werk von Miron Costin, dem ersten humanistischen Chronisten der Moldau, seit dessen Geburt 340 Jahre verstrichen sind.

Die beiden Rubriken Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven *und* Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archiven, *die die Beziehungen der rumänischen Literatur zu Europa und deren Rezeption in anderen Ländern unter Beweis stellen, sind diesmal Ion Budai-Deleanu, einer hervorragenden Persönlichkeit der rumänischen Literatur des XVIII. Jh.s (Archiv von Lwow), und Saint-John Perse (Brief an Martha Bibescu) gewidmet.*

Die Albumsblätter *bringen in dieser Nummer einige Zeichnungen des grossen Literaturkritikers und Literarhistorikers G. Călinescu (Kommentar: Geo Bogza).*

Dragoş VRÂNCEANU
Schriftsteller, Gastproffesor an der Universität zu Urbino (Italien)

и *Сентиментальный архив* (доверенные прессе письмэ, адресованные некоторым колегам того поколения писателями Т. Аргези и В. Войкулеску) дополняют разнообразное содержание этого номера. Становится таким образом очевидным стремление журнала сделать так, чтобы чувствовалось присутствие в современности через посредством различных видов литературной жизни, которые выявляют и обосновывают историкографически на своих страницах.

Перспектива румынского литературного, более отдаленного прошлого, отражена в настоящем номере « *Манускриптум* »-а в переписке между К. А. Розетти и Ионом Гика, вскрывая, кроме целой серии новых данных относительно положения Румынских Княжеств после революции 1848 года, — революционное патриотическое сознание этих двух корреспондентов. Профессор Дан Симонеску публикует на страницах журнала интересный документальный вклад для познания жизни и произведений Мирона Костина, первого летописца гуманиста Молдовы, от рождения которого исполняется в этом году 340 лет.

Два отдела журнала *Румынские писатели в иностранных архивах* и *Иностранные писатели в румынских архивах*, свидетельствуя о европейских отношениях румынской литературы, её присутствие в течение времён на других меридианах, — посвящены Иону Будай-Деляну, который является исключительной личностью в нашей литературе XVIII века (свидетельство Львовского архива), а также и Сент Жану Персе (в галантном письме, адресованное Марте Бибеску).

Страницы альбома представляют в данном номере журнала несколько рисунков знаменитого литературного критика и историка Г. Калинеску, комментируемые маэстром Джео Богза.

Драгош ВРЫНЧАНУ
писатель, приватный доцент Урбинского университета (Италия)

* 1973 *

M A N U S C R I P T U M

— *într-un tiraj sporit la cererea cititorilor* —

se găsește la
chioșcurile de difuzare a presei
și în rețeaua de librării.
Abonamentele
se fac, atît la
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE,
expediind costul abonamentului
prin mandat poștal sau prin cont
virament 64.53.08.96,
BNRSR, Filiala Sector I București,
cît și la toate
oficiile poștale.

Redacția pune
la dispoziția colecționarilor
unele
numere epuizate
în comerț.

CELESTINA — păpuşă şi personaj din piesa *Tragedia regelui Otakar şi a prinţului Dalibor* de G. CĂLINESCU. Spectacol montat şi interpretat de autor la 24 decembrie 1959. Rejucat în cadrul *Teatrului Manuscriptum* la 29 martie 1973, folosindu-se decorul, păpuşile şi înregistrarea-document a vocii lui G.CĂLINESCU.

[...]Tîrziu, din zare, cel mai de pe urmă val
luminiscent pătrunde
din rana soarelui în fruntea lemnului, de unde
în părul morcoviu al celui agăţat în furci se-ascunde
închipuind vremelnic în etern a ghimpilor cunună...
O clipă, poleiala asfinţirii fruntea condamnatului atinge,
în timp ce lancea de cavalerist împunge adeverirea
morţii[...]

(Adrian MANIU — *Pomul cunoaşterii*)

[...]Frumuseţea ei tînără avea totuşi ceva obosit, zvelteţea trupului, cu un mijloc subţire, nu înlătura impresia de uşor veşted al cărnii parcă vlăguite; în lumina egală a soarelui, care, spre sfîrşitul primăverii, drapa după-amiază salonul şi, trecînd prin perdea, aşternea pe podea şi o parte din divan florile lui vii ca lumina şampaniei... Era desigur cea mai frumoasă femeie din oraş şi prietenia ei mă flata, îmi vindeca oboseala prin bucuria de a o privi ca o filtrare a sîngelui obosit de munca otrăvită a tipografiei. Erau aceste două ore ca o muzică diafană de lumină, care stimulează toate funcţiile vieţii vegetative. Asculta aşa de frumos, ca un copil, şi ca un şcolar serios şi silitor punea întrebări.[...]

(Camil PETRESCU — *Contesa bolnavă*)

Versurile lui Tudor Arghezi şi ale lui Adrian Maniu, fragmentele din *Logica* lui Dimitrie Cantemir, din nuvela lui Camil Petrescu, din corespondenţa lui Octavian Goga către Ilarie Chendi şi din epistola lui Valéry Larbaud către Ion Pillat fac parte din sumarul numărului viitor, din care mai spicuim:

Mihail SADOVEANU şi tainele creaţiei;
Alice CĂLUGĂRU: o enigmă biografică;
Dosar: Ioan SLAVICI în Procesul ziariştilor;
Testamentul Elenei VĂCĂRESCU;
O comedie tragică de Victor PAPILIAN;
Lucian BLAGA: Prelegere introductivă la *Cursul de istorie a religiilor.*

Lei 10